

บทบาทของวัดในพระพุทธศาสนาต่อการบรรเทาปัญหาที่อยู่อาศัย
ในเขตเมืองชั้นใน กรุงเทพมหานคร

ROLE OF BUDDHIST TEMPLES IN THE MITIGATION OF HOUSING
PROBLEM IN BANGKOK INNER AREA.

ฤชuman กี่หมัน
RUECHUMAN KEEMUN

วิทยานิพนธ์เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาค้นคว้าตามหลักสูตรปริญญาการวางแผนภาคและเมือง
มหาบัณฑิต

สาขาวิชาการวางแผนชุมชนเมืองและสภาพแวดล้อม

บัณฑิตวิทยาลัย

สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณทหารลาดกระบัง

พ.ศ. 2545

ISBN 974-324-127-2

บทบาทของวัดในพระพุทธศาสนาต่อการบรรเทาปัญหาที่อยู่อาศัย
ในเขตเมืองชั้นใน กรุงเทพมหานคร

ROLE OF BUDDHIST TEMPLES IN THE MITIGATION OF HOUSING
PROBLEM IN BANGKOK INNER AREA.

ฤชuman กี่หมัน

RUECHUMAN KEEMUN

เลขหมู่.....
เลขทะเบียน...45637
วัน, เดือน, ปี 12 ก.พ. 2546

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาในหลักสูตรปริญญาการวางแผนภาคและเมือง
มหาบัณฑิต

สาขาวิชาการวางแผนชุมชนเมืองและสภาพแวดล้อม

บัณฑิตวิทยาลัย

สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณทหารลาดกระบัง

พ.ศ.2545

ISBN 974-324-127-2

ROLE OF BUDDHIST TEMPLES IN THE MITIGATION OF HOUSING
PROBLEM IN BANGKOK INNER AREA.

RUECHUMAN KEEMUN

A THESIS SUBMITTED IN PARTIAL FULFILLMENT
OF THE REQUIREMENT FOR THE DEGREE OF
MASTER OF URBAN AND REGIONAL PLANNING IN URBAN AND
ENVIRONMENTAL PLANNING
SCHOOL OF GRADUATE STUDIES
KING MONGKUT'S INSTITUTE OF TECHNOLOGY LADKRABANG

2002

ISBN 974-324-127-2

COPYRIGHT 2002

SCHOOL OF GRADUATE STUDIES

KING MONGKUT'S INSTITUTE OF TECHNOLOGY LADKRABANG

หัวข้อวิทยานิพนธ์	บทบาทของวัดในพระพุทธศาสนาต่อการบรรเทาปัญหาที่อยู่อาศัยในเขตเมืองชั้นใน กรุงเทพมหานคร
นักศึกษา	นางสาวฤชมาน กี่หมั่น
รหัสประจำตัว	42063004
ปริญญา	สถาปัตยกรรมศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชา	การวางแผนชุมชนเมืองและสภาพแวดล้อม
พ.ศ.	2545

อาจารย์ผู้ควบคุมวิทยานิพนธ์ ผศ. ดร. ยงธนิศร์ พิมลเสถียร

บทคัดย่อ

ปัจจุบันปัญหาที่อยู่อาศัยถือเป็นปัญหาสำคัญของเมืองใหญ่ ไม่เว้นแม้แต่กรุงเทพมหานคร แม้ว่าจะมีการพยายามแก้ปัญหาโดยการจัดหาที่อยู่อาศัยให้แก่ประชาชนทั้งในส่วนของภาครัฐและเอกชน แต่ปัญหาดังกล่าวก็ยังคงอยู่ เพราะมีคนอีกบางกลุ่มที่ไม่สามารถเข้าถึงระบบที่อยู่อาศัยที่มีได้ เนื่องจากความไม่สมดุลกันของระดับรายได้กับราคาของที่อยู่อาศัยนี้เอง กอปรกับค่าครองชีพที่สูง ประชาชนจึงพยายามแสวงหาที่อยู่อาศัยที่มีราคาถูก ทำให้เกิดมีที่อยู่อาศัยนอกระบบต่างๆ ขึ้นมากมาย ซึ่งที่อยู่อาศัยเหล่านี้สามารถตอบสนองข้อจำกัดทางด้านเศรษฐกิจของประชาชนกลุ่มนี้ได้ สำหรับสังคมไทย “วัด” ก็ได้เข้ามามีบทบาทในการเป็นที่อยู่อาศัยอีกบทบาทหนึ่ง ซึ่งบทบาทนี้ก็มีมาช้านาน วัตถุประสงค์หลักในการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้คือ เพื่อให้ทราบถึงบทบาทในการเป็นที่อยู่อาศัยของวัดที่มีต่อเมืองในปัจจุบัน โดยการศึกษาได้เลือกวัดในเขตพื้นที่ชั้นในศูนย์กลางเมืองเดิม ซึ่งเป็นพื้นที่ที่มีวัดตั้งอยู่อย่างหนาแน่นและเป็นจำนวนมาก จากการศึกษาพบว่าแม้ในปัจจุบันที่อยู่อาศัยในวัดจะมีปริมาณไม่มากนักเมื่อเทียบกับปริมาณที่อยู่อาศัยทั้งระบบ ซึ่งถือว่ายังไม่สามารถบรรเทาปัญหาความต้องการที่อยู่อาศัยในเขตเมืองชั้นในได้ แต่วัดก็ถือได้ว่าเป็นโครงข่ายความปลอดภัยทางสังคม (Social Safety Nets) ของไทยที่มีมานานได้ให้การสงเคราะห์ที่อยู่อาศัยและการสงเคราะห์ด้านอื่นๆแก่คนในสังคม และการให้การสงเคราะห์ด้านที่อยู่อาศัยของวัดเป็นสิ่งที่ดีและควรสนับสนุนให้มีคงไว้สืบต่อไป

ระบบที่อยู่อาศัยในวัดเป็นระบบที่อยู่อาศัยของไทยที่อิงหลักวัฒนธรรมไทย หากนำรูปแบบการอยู่อาศัยในวัดมาปรับใช้กับระบบที่อยู่อาศัยของรัฐ (Public Housing) สำหรับผู้ที่มีรายได้น้อยซึ่งไม่สามารถเข้าถึงระบบที่อยู่อาศัยที่มีได้เนื่องจากข้อจำกัดทางด้านเศรษฐกิจ โดยให้ผู้อยู่อาศัยทำประโยชน์หรือทำงานให้แก่รัฐและสังคมแทนการจ่ายเงินค่าที่อยู่อาศัย ก็อาจเป็นทางออกอีกทางหนึ่งในการแก้ไขปัญหาที่อยู่อาศัยสำหรับผู้มีรายได้น้อย โดยอิงหลักวัฒนธรรมไทยได้

Thesis Title	Role of Buddhist Temples in the Mitigation of Housing Problems in Bangkok Inner Area.
Student	Miss. Ruechuman Keemun
Student ID.	42063004
Degree	Master of Urban and Regional Planning.
Programme	Urban and Environment Planning.
Year	2002
Thesis Adviser	Assistant Professor. Dr. Yongthanit Pimonsathean

ABSTRACT

At present, the problems of housing are the major problems of people in a big city like Bangkok. Even though the government and the private sectors, both try to solve such problems but the problems still remain. As some people are not able to have existing access to the housing system because of the unbalance of their incomes and the price of houses, they have to look the alternative systems, with appropriate to their incomes. As a result, there are increasing number informal housing systems, to accommodate their needs. For the Thai society, the Buddhist temples have been one of the substitutes for a very long time. The main purpose of this study is to investigate the role of Buddhist temples in the city of Bangkok. The inner areas of Buddhist temples in Bangkok were chosen as case studies. Even though, the study has indicated that the housing in temples are in a small volume in comparison to the housing with the whole system, temples are considered as the permanent Social safety Nets of Thai Society. The housing in the temple is very useful and should be maintain within the society.

The housing in the temple has been based on the Thai traditional and culture. This principle should be applied into the public housing especially, for the low-income who will have be able to afford the formal housing system. These low-income earners will contribute their time energy working for the publics or government authority in exchange for their housing. Thus, it can be one solution in helping the low-income earners solve the housing problems.

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จลุล่วงได้อย่างดี ด้วยคำแนะนำและคำปรึกษาจาก ผศ. ดร. ยงนินทร์ พิมลเสถียร ซึ่งเป็นอาจารย์ผู้ควบคุมวิทยานิพนธ์ ผู้ให้คำปรึกษาและช่วยแก้ปัญหาตลอดขั้นตอนของการวิจัย ผศ.ชาญวิทย์ พงษ์ขวัญ ผู้มีส่วนช่วยให้ผู้วิจัยเข้าใจในเรื่องของที่อยู่อาศัยและชีวิตของศิษย์วัดมากขึ้น และ ดร.นิติชาญ ปลื้มอารมย์ ผู้ให้คำแนะนำที่ดีและเป็นประโยชน์ต่อการวิจัยในครั้งนี้และการวิจัยในครั้งต่อไป ผู้วิจัยรู้สึกซาบซึ้งในความอนุเคราะห์จากทุกท่านและขอกราบขอบพระคุณทุกท่านเป็นอย่างสูง

ขอขอบพระคุณสมาชิกในครอบครัวทุกท่าน คุณพ่อ คุณแม่ ผู้ซึ่งสนับสนุนทางการเงินในการทำวิจัยและเป็นผู้ที่คอยให้กำลังใจ พี่สาวและน้องสาวผู้ซึ่งเตรียมพร้อมที่จะช่วยเหลือเสมอและได้ช่วยเหลือในส่วนของบริษัทด้อยภาษาอังกฤษ เสียงเชียร์จากคุณยายและบรรดาญาติๆ ให้ผู้วิจัยทำวิทยานิพนธ์สำเร็จโดยเร็ว

ขอขอบคุณ น้องนิวและเพื่อนๆ ซึ่งเป็นรุ่นน้องคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ ศรีปทุม ที่ช่วยเก็บข้อมูลภาคสนาม รวมทั้งเพื่อนรัก เป็ดและด้อย ผู้ซึ่งให้กำลังใจและพร้อมเสมอจะให้ความช่วยเหลือเมื่อผู้วิจัยต้องการ

ขอขอบคุณเพื่อนๆฝั่งเมืองรุ่น 14 ทุกคนที่เป็นกำลังใจซึ่งกันและกัน ขอขอบคุณพี่ๆที่บริษัท COT ที่ซึ่งผู้วิจัยทำงานอยู่ในช่วงที่ทำวิทยานิพนธ์ ที่คอยให้กำลังใจและความช่วยเหลือในทุกๆด้าน และกองหนุน รวมถึงผู้ที่คอยเป็นกำลังใจอยู่เงียบๆทุกท่านที่ไม่ได้กล่าวถึง ณ ที่นี้

ประสบการณ์ในชีวิตของการศึกษาปริญญาโทและประสบการณ์จากการทำวิทยานิพนธ์ในครั้งนี้ เป็นประสบการณ์ที่ดีและมีคุณค่าเสมือนเป็นบันไดอีกก้าวหนึ่งในการก้าวต่อไปในอนาคต ขอขอบคุณประสบการณ์และผู้คนทุกท่านที่ผ่านเข้ามาในช่วงระยะเวลาที่ดีนี้

ฤชมาน กี่หมั่น

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	I
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	II
กิตติกรรมประกาศ.....	III
สารบัญ	IV
สารบัญตาราง	VII
สารบัญภาพ.....	IX
บทที่ 1 บทนำ.....	1
1.1 ความเป็นมาของการวิจัย.....	1
1.2 วัตถุประสงค์ของการวิจัย.....	2
1.3 ขอบเขตของการวิจัย	3
1.4 ข้อจำกัดของการวิจัย.....	3
1.5 ประโยชน์ที่จะได้รับ	3
บทที่ 2 วรรณกรรมและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง	4
2.1 ที่อยู่อาศัย (Housing)	4
2.1.1 แนวความคิดเรื่องระบบที่อยู่อาศัย (Housing System).....	5
2.1.2 ระบบส่งมอบที่อยู่อาศัย (Housing Delivery System).....	15
2.1.3 ปัจจัยในการเลือกที่อยู่อาศัยในเมือง.....	18
2.2 ระบบอุปถัมภ์ (Patronage System).....	22
2.3 โครงข่ายความปลอดภัยทางสังคม (Social Safety Nets).....	25
บทที่ 3 ระเบียบวิธีการวิจัย	29
3.1 ตัวแปรที่ใช้ในการศึกษา	29
3.2 เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษา.....	31
3.3 การเลือกพื้นที่ศึกษาและกลุ่มประชากรที่จะศึกษา.....	36
3.4 การสุ่มตัวอย่าง.....	37
3.5 การวิเคราะห์ข้อมูล	40

สารบัญ (ต่อ)

	หน้า
บทที่ 4 วัดและศิษย์วัดในกรุงเทพมหานคร	44
4.1 สภาพทั่วไปของพื้นที่ศึกษา.....	44
4.1.1 กรุงเทพมหานคร	44
4.1.2 สภาพทั่วไปของเขตเมืองชั้นในศูนย์กลางเมืองเดิม.....	45
4.2 วัดในกรุงเทพมหานคร.....	47
4.2.1 ประเภทของวัด.....	47
4.2.2 บทบาทของวัดตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน.....	48
4.2.3 การกระจายตัวของวัดในกรุงเทพมหานคร.....	49
4.3 ศิษย์วัดในกรุงเทพมหานคร	52
4.3.1 มูลเหตุของการมีศิษย์วัด.....	52
4.3.2 จำนวนศิษย์วัดในกรุงเทพมหานคร.....	53
บทที่ 5 การวิเคราะห์ข้อมูล	62
5.1 ลักษณะประชากร สังคม เศรษฐกิจ ของศิษย์วัดในพื้นที่ศึกษา.....	62
5.2 ลักษณะทางกายภาพของที่อยู่อาศัยสำหรับศิษย์วัด	72
5.2.1 ตัวอย่างลักษณะที่พักอาศัยสำหรับศิษย์วัดของวัดเบญจมบพิตร.....	74
5.3 การเข้ามาสู่ระบบที่อยู่อาศัยของศิษย์วัด	79
5.4 การวิเคราะห์ความสัมพันธ์ของตัวแปร.....	82
บทที่ 6 สรุปผลการศึกษาและข้อเสนอแนะ	89
สรุปผลการศึกษา.....	89
ข้อเสนอแนะ.....	96
บรรณานุกรม	98
ภาคผนวก ก. ตัวอย่างระเบียบการอยู่อาศัยในวัดของศิษย์วัด	101
ภาคผนวก ข. ตัวอย่างแบบสอบถาม	110
ภาคผนวก ค. ตัวอย่างทะเบียนประวัติผู้อยู่อาศัย วัดปทุมวนาราม.....	117
ภาคผนวก ง. พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ.2505	119

สารบัญ (ต่อ)

	หน้า
ประวัติผู้เขียน	129

สารบัญตาราง

ตารางที่	หน้า
2.1 สรุปปัจจัยหลักในการเลือกที่อยู่อาศัยในเขตเมือง.....	22
3.1 แสดงรายละเอียดของตัวแปรย่อยที่ใช้ในการศึกษา.....	30
3.2 แสดงเครื่องมือที่ใช้ในการศึกษา.....	31
3.3 แสดงคำถามที่ใช้ในการวิจัยและนิยามปฏิบัติการ.....	33
3.4 แสดงจำนวนวัดและจำนวนศิษย์วัดในพื้นที่ศึกษา.....	36
3.5 แสดงขนาดของประชากรตัวอย่างที่ควรนำมาสุ่มคิด.....	37
3.6 แสดงการจัดกลุ่มของวัดโดยใช้จำนวนศิษย์วัดเป็นเกณฑ์ แยกตามเขต.....	37
3.7 แสดงจำนวนศิษย์วัดในกลุ่มต่างๆ.....	39
3.8 แสดงกลุ่มประชากรตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษา.....	39
4.1 แสดงการใช้ประโยชน์ที่ดินในเขตเมืองชั้นในศูนย์กลางเมืองเดิม แยกตามเขต.....	45
4.2 แสดงจำนวนและประเภทของวัดในกรุงเทพมหานคร.....	49
4.3 แสดงการกระจายตัวของวัดในกรุงเทพมหานคร.....	50
4.4 แสดงจำนวนวัดและจำนวนศิษย์วัดในกรุงเทพมหานคร.....	53
4.5 แสดงจำนวนวัดและจำนวนศิษย์วัดในเขตพื้นที่ชั้นในศูนย์กลางเมืองเดิม กรุงเทพมหานคร พ.ศ.2542.....	54
4.6 แสดงจำนวนศิษย์วัดแยกตามนิกาย ตั้งแต่ ปี พ.ศ.2530-2542.....	55
4.7 แสดงจำนวนศิษย์วัดในปี พ.ศ.2542 และ พ.ศ.2545 จากวัดที่ได้จาก การสุ่มตัวอย่าง จำนวนทั้งสิ้น 40 แห่ง.....	56
4.8 แสดงการเปรียบเทียบจำนวนพระสงฆ์ต่อจำนวนศิษย์วัด ในปี พ.ศ.2542 และ 2545.....	58
4.9 แสดงรายชื่อผู้มีชื่อเสียงและเป็นอดีตศิษย์วัด.....	60
5.1 แสดงจำนวนผู้ตอบแบบสอบถามแยกตามเพศและอายุ.....	63
5.2 แสดงจำนวนผู้ตอบแบบสอบถามแยกตามสถานภาพ.....	63
5.3 แสดงภูมิฐานะและอาชีพหลักของครอบครัวผู้ตอบแบบสอบถาม.....	64
5.4 แสดงรายได้รวมและอาชีพหลักของครอบครัวผู้ตอบแบบสอบถาม.....	65
5.5 แสดงสถานภาพและระดับรายรับต่อเดือนของผู้ตอบแบบสอบถาม.....	66
5.6 แสดงข้อมูลรายรับของผู้ตอบแบบสอบถามแยกตามสถานภาพ.....	67

สารบัญตาราง (ต่อ)

ตารางที่	หน้า
5.7 แสดงสถานะทางการเงินของผู้ตอบแบบสอบถามแยกตามสถานภาพ	67
5.8 แสดงเหตุผลในการอยู่อาศัยแยกตามสถานภาพ.....	69
5.9 แสดงค่าใช้จ่ายในการอยู่อาศัยในวัดของผู้ตอบแบบสอบถาม	69
5.10 แสดงความสัมพันธ์ของผู้ตอบแบบสอบถามกับผู้ที่อยู่อาศัยในวัด	70
5.11 แสดงระยะเวลาที่อาศัยอยู่ในวัดของผู้ตอบแบบสอบถาม	71
5.12 แสดงระยะเวลาที่ผู้ตอบแบบสอบถามคาดว่าจะอาศัยอยู่ในวัด.....	71
5.13 แสดงอัตราส่วนจำนวนผู้พักอาศัยต่อ 1 ห้อง.....	73
5.14 สรุปความสัมพันธ์ของตัวแปรต่างๆ ตามสมมุติฐานที่ตั้งไว้.....	82
5.15 แสดงความสัมพันธ์ระหว่างสถานภาพของผู้อยู่อาศัยกับ เหตุผลในการเข้าอยู่อาศัย ในข้อที่ประหยัดค่าใช้จ่าย	83
5.16 แสดงสถานภาพของผู้อยู่อาศัยกับเหตุผลในการเข้าอยู่อาศัย ข้อที่เป็นเพราะมีฐานะยากจน.....	84
5.17 แสดงความสัมพันธ์ระหว่างสถานภาพของผู้อยู่อาศัย กับค่าใช้จ่ายในการอยู่อาศัย.....	85
5.18 แสดงความสัมพันธ์ของศิษย์วัดกับผู้อยู่อาศัยเดิมกับจำนวนผู้พักอาศัย/ห้อง.....	86
5.19 แสดงความสัมพันธ์ของศิษย์วัดกับผู้อยู่อาศัยเดิม กับค่าใช้จ่ายในการอยู่อาศัย.....	87

สารบัญภาพ

ภาพที่	หน้า
2.1 แสดงระบบที่อยู่อาศัยของผู้มีรายได้น้อยในกรุงเทพมหานคร.....	9
2.2 แสดงระบบที่อยู่อาศัยของผู้มีรายได้น้อยในเขตกรุงเทพมหานคร	11
2.3 ระบบที่อยู่อาศัยของผู้มีรายได้น้อย	13
2.4 ระบบที่อยู่อาศัยของผู้มีรายได้น้อยในเมือง.....	14
2.5 แสดงกระบวนการนำไปสู่ความพึงพอใจทางที่อยู่อาศัย	20
3.1 แผนที่แสดงการกระจายตัวของวัดในพื้นที่ศึกษา.....	41
3.2 แผนที่แสดงจำนวนศิษย์วัดในวัดที่สุ่มตัวอย่าง	42
3.3 แสดงขั้นตอนระเบียบวิธีวิจัย	43
4.1 แผนที่แสดงการกระจายตัวของวัดในเขตกรุงเทพมหานคร	51
4.2 แผนภูมิแสดงจำนวนศิษย์วัดตั้งแต่ปี พ.ศ.2530-2542.....	55
5.1 แสดงทัศนียภาพบริเวณกุฏิแถว	75
5.2 แสดงด้านหน้าของกุฏิแถว	75
5.3 แสดงกุฏิสงฆ์ 1 หน่วย ซึ่งอยู่ในกุฏิแถว	76
5.4 แสดงภาพกุฏิเดี่ยว 1 หลัง	76
5.5 แสดงถนนซอยที่อยู่ระหว่างกุฏิแถว กว้างประมาณ 3.00 เมตร.....	77
5.6 แสดงภาพถนนด้านหน้าของกุฏิแถว.....	77
5.7 แสดงภายในที่พักอาศัยของศิษย์วัด ในแบบกุฏิแถว	77
5.8 แสดงพื้นที่ชั้นล่างของพระที่นั่งทรงผนวชซึ่งปรับใช้เป็นห้องพักของศิษย์วัด	78
5.9 แสดงภาพพระที่นั่งทรงผนวชในปัจจุบัน หลังได้รับการปฏิสังขรณ์เรียบร้อยแล้ว	78
5.10 แสดงตัวอย่างบัตรประจำตัวศิษย์วัดของวัดปทุมวนารามที่จะนำมาใช้	81

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความเป็นมาของการศึกษา

เป็นที่ยอมรับกันว่าปัญหาด้านที่อยู่อาศัยเป็นปัญหาของเมืองใหญ่ ซึ่งเกิดขึ้นกับเมืองใหญ่ ทั่วทุกมุมโลกไม่เว้นแม้แต่ประเทศไทย กรุงเทพมหานครในฐานะที่เป็นเมืองหลวงของประเทศ เป็นศูนย์รวมความเจริญในทุกๆด้าน เป็นแหล่งงานและแหล่งการศึกษาที่สำคัญ เป็นเสมือนแม่เหล็ก ดึงดูดประชาชนให้เข้าสู่เมืองหลวง การอพยพเข้าสู่เมืองหลวงของประชาชนจำนวนมากเพื่อหวัง ความเจริญก้าวหน้าทั้งด้านการงานและการศึกษานี้เอง ทำให้เกิดความไม่สมดุลระหว่างแหล่งงาน กับที่อยู่อาศัย เป็นผลให้เกิดปัญหาความขาดแคลนที่อยู่อาศัยในพื้นที่บางแห่งขึ้น โดยเฉพาะเขต เมืองชั้นในซึ่งเป็นแหล่งรวมทางธุรกิจการค้า สถานที่ราชการ สถานศึกษาและแหล่งงานที่สำคัญ มีการพยายามแก้ไขปัญหาค่าความขาดแคลนที่อยู่อาศัยในเขตเมืองหลายรูปแบบด้วยกัน โดยใช้วิธีแบบสากลในการแก้ปัญหาทั้งการพัฒนาระบบที่อยู่อาศัยให้เพิ่มมากขึ้น โดยการจัดสร้าง ที่อยู่อาศัย หรือการให้ความสนับสนุนในการจัดสร้างที่อยู่อาศัยจากภาครัฐ สำหรับภาคเอกชนได้ มีการจัดสร้างที่อยู่อาศัยในรูปแบบของการให้เช่าหรือเช่าซื้อเป็นจำนวนมาก แต่ก็ไม่สามารถ เพียงพอและตอบสนองความต้องการของประชาชนทุกกลุ่มอาชีพและกลุ่มรายได้ เพราะโครงการ ส่วนใหญ่ยังเป็นโครงการที่หวังผลกำไร และกลุ่มเป้าหมายคือกลุ่มผู้มีรายได้ระดับปานกลางถึง รายได้สูง เนื่องจากข้อจำกัดทางเศรษฐกิจของประชาชนบางกลุ่มที่ไม่สามารถเข้าถึงระบบที่อยู่ อาศัยเหล่านั้นได้ ทำให้ที่อยู่อาศัยนอกระบบต่างๆเกิดขึ้นมากมายเพื่อสนองตอบความต้องการของ คนกลุ่มนี้ โดยเฉพาะเขตเมืองชั้นใน เช่น การอยู่อาศัยในห้องเช่าตามตึกสูง การปรับปรุงห้องแถวหรือ อาคารพาณิชย์เก่าที่มีอยู่เป็นห้องแบ่งเช่า รวมถึงการบุกรุกพื้นที่ทั้งของรัฐและเอกชน เป็นต้น อย่างไรก็ตามที่อยู่อาศัยนอกระบบต่างๆเหล่านี้นับเป็น Housing Stock ที่มีความสำคัญซึ่งช่วย ดูดซับปริมาณผู้อยู่อาศัยในเมืองได้เป็นจำนวนมาก ดังผลการสำรวจ ปี พ.ศ.2543 ของกองข้อมูล ที่อยู่อาศัย การเคหะแห่งชาติ พบว่าที่อยู่อาศัยของผู้มีรายได้น้อยในเขตเมืองที่อยู่นอกระบบมีปริมาณ ทั้งสิ้นคิดเป็นร้อยละ 20 โดยประมาณของประชากรเมือง ที่อยู่อาศัยในภาคเอกชน (Private housing) ทั้งในระบบและนอกระบบจึงถือได้ว่ามีบทบาทสำคัญในการบรรเทาปัญหาที่อยู่อาศัยใน เขตเมือง

ในปัจจุบันต้องยอมรับว่าปัญหาที่อยู่อาศัยเป็นปัญหาที่สำคัญ เพราะที่อยู่อาศัยเป็นหนึ่งใน ปัจจัยสี่ที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิต ในมุมมองของนักสังคมศาสตร์ มองว่าที่อยู่อาศัย “เป็นปัจจัย 4 แห่งชีวิต” ทุกคนจะต้องมีไม่ว่ายากดีมีจน ดังนั้นการจัดหาที่อยู่อาศัย จึงถือเป็นหน้าที่ของรัฐที่ต้อง ส่งเสริมจัดให้ทุกคนได้มีที่อยู่อาศัยที่คุณภาพ และมีปัจจัย 4 รองรับทุกคนในสังคม แต่ในความเป็น

จริงของสังคมประเทศกำลังพัฒนาแบบบ้านเมืองเรา รัฐก็ไม่สามารถที่จะให้การช่วยเหลือแก่ประชาชนทุกกลุ่มได้อย่างทั่วถึง

นอกจากที่อยู่อาศัยต่างๆตามที่ได้กล่าวไปแล้ว ในสังคมไทยโดยเฉพาะสังคมเมืองหลวงซึ่งเต็มไปด้วยวัดวาอาราม จะพบเห็นการอยู่อาศัยในวัดของฆราวาส ซึ่งการอยู่อาศัยในวัดไม่ได้เป็นปรากฏการณ์ใหม่ที่เพิ่งเกิดขึ้นในสังคมไทย แต่เป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมไทยที่มีมาช้านานสามารถพบเห็นได้ทั่วไปในทุกภูมิภาคของประเทศ ในอดีตบทบาทที่สำคัญอย่างหนึ่งของวัดคือการให้การสงเคราะห์ด้านที่อยู่อาศัย ทั้งลักษณะของการเป็นที่พักแรมแก่ผู้เดินทาง การให้ความช่วยเหลือที่พักพิงแก่ผู้เดือดร้อนหรือผู้ประสบภัย นับเป็นบทบาทในการให้การสงเคราะห์ที่อยู่อาศัยทั้งสิ้น และบทบาทนี้ก็ดำเนินมาจนถึงปัจจุบัน แต่อาจมีการเปลี่ยนแปลงรูปแบบและความสำคัญของบทบาทนี้ไปบ้าง เนื่องจากสภาพเศรษฐกิจและสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป ในภาวะของความเป็นเมืองอย่างกรุงเทพมหานคร ที่อยู่อาศัยถือเป็นปัจจัยที่มีความสำคัญเพราะเป็นที่ต้องการของประชาชนทุกกลุ่มอาชีพและกลุ่มรายได้ วัดก็เป็นที่อยู่อาศัยอีกประเภทหนึ่งในเมืองที่เข้ามามีบทบาทในการรองรับปริมาณผู้อยู่อาศัยในเขตเมือง อาจเนื่องจากความได้เปรียบในเรื่องทำเลที่ตั้งและหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาในเรื่องการให้ความสงเคราะห์ช่วยเหลือ ทำให้วัดเกือบทุกแห่งในเขตพื้นที่ชั้นในของกรุงเทพมหานครมีฆราวาสเข้าไปอาศัยอยู่เป็นจำนวนไม่น้อย วัดซึ่งเป็นสถาบันทางพระพุทธศาสนาไม่ได้มีหน้าที่ในการจัดหาที่อยู่อาศัยโดยตรง แต่ต้องเข้ามารับบทบาทนี้ ทางวัดจะมีการดำเนินการในการจัดการที่อยู่อาศัยอย่างไร และลักษณะการอยู่อาศัยในวัดเป็นอย่างไร มีความเหมือนหรือแตกต่างจากที่อยู่อาศัยอื่นๆ รวมถึงบทบาทในการให้การสงเคราะห์ที่อยู่อาศัยของวัดมีความสำคัญอย่างไรต่อเมืองในปัจจุบัน เป็นสิ่งที่ผู้ศึกษามุ่งที่จะค้นคว้าหาคำตอบ ซึ่งผลการศึกษาที่ได้นอกจากเป็นการเพิ่มพูนองค์ความรู้ทางวิชาการในเรื่องระบบที่อยู่อาศัยที่เป็นลักษณะเฉพาะของสังคมไทยแล้ว ผลการศึกษาที่ได้จะนำไปสู่แนวทางของการแก้ไขปัญหาที่อยู่อาศัยในเขตเมืองได้อีกแนวทางหนึ่ง

1.2 วัตถุประสงค์ของการศึกษา

การวิจัยครั้งนี้มีจุดมุ่งหมายเพื่อชี้ให้เห็นถึง ความสำคัญของบทบาทในด้านการสงเคราะห์ที่อยู่อาศัยของวัดที่มีต่อเมือง เพื่อนำไปสู่จุดมุ่งหมายของการวิจัย ผู้วิจัยได้สรุปวัตถุประสงค์ของการวิจัยออกเป็นข้อๆ ดังนี้

1. ศึกษาสภาพทั่วไปของวัดและศิษย์วัดในกรุงเทพมหานคร
2. ศึกษาลักษณะประชากร สังคม เศรษฐกิจของศิษย์วัดในพื้นที่ศึกษา
3. ศึกษาลักษณะการอยู่อาศัยและลักษณะทางกายภาพของที่อยู่อาศัยสำหรับศิษย์วัดในพื้นที่ศึกษา

1.3 ขอบเขตในการศึกษา

1. พื้นที่ศึกษาคือเขตพื้นที่ชั้นในศูนย์กลางเมืองเดิมกรุงเทพมหานคร ประกอบด้วยเขต 12 เขต ได้แก่ เขตพระนคร ป้อมปราบศัตรูพ่าย สัมพันธวงศ์ คลองสาน ธนบุรี บางกอกใหญ่ บางกอกน้อย บางพลัด ดุสิต ราชเทวี ปทุมวัน และเขตบางรัก
2. วัดที่ศึกษาเป็นวัดในพระพุทธศาสนาในเขตพื้นที่ชั้นในศูนย์กลางเมืองเดิมกรุงเทพมหานคร ข้อมูลจำนวนพระสงฆ์และศิษย์วัดเป็นข้อมูลที่ได้ในช่วงออกพรรษา

1.4 ข้อจำกัดของการศึกษา

1. เนื่องจากวัดในทางกฎหมายถือเป็นนิติบุคคล การเก็บภาพในส่วนที่อยู่อาศัยซึ่งเป็นที่ส่วนบุคคลจึงจำเป็นต้องได้รับความเห็นชอบจากทางวัดเสียก่อน แต่เนื่องจากไม่ได้รับอนุญาตจากทางวัด จึงทำให้ผู้ศึกษาไม่สามารถนำภาพซึ่งแสดงถึงลักษณะทางกายภาพของที่อยู่อาศัยของศิษย์วัดที่มีความหลากหลายมานำเสนอได้ทั้งหมด ภาพที่นำเสนอจึงเป็นภาพในส่วนที่สามารถนำเสนอได้เท่านั้น
2. ในการทำการศึกษาไม่ได้รับความร่วมมือจากวัดบางแห่งเท่าที่ควร อาจเนื่องมาจากช่วงที่ทำวิจัยมีกระแสข่าวในทางไม่ดีเกี่ยวกับวัดและพระสงฆ์เป็นจำนวนมาก จึงทำให้ทางวัดระมัดระวังในการให้ข้อมูลแก่ผู้ศึกษา ส่งผลทำให้การศึกษามีความล่าช้าและสิ้นเปลืองงบประมาณมากกว่าที่ประมาณการไว้

1.5 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. ทราบถึงความสำคัญของบทบาทในด้านการสงเคราะห์ที่อยู่อาศัยของวัด ที่มีต่อชุมชนและเมืองในปัจจุบัน
2. เข้าใจถึงวัฒนธรรมในการอยู่อาศัยที่เป็นลักษณะเฉพาะของสังคมไทย และผลของการศึกษาอาจนำไปสู่แนวทางในการจัดการที่อยู่อาศัย ที่เหมาะสมกับสภาพเศรษฐกิจและสังคมของไทย
3. ผลของการวิจัยจะเป็นประโยชน์ในเชิงวิชาการแก่ผู้ที่สนใจ หรือผู้ที่ต้องการจะทำการศึกษาเกี่ยวกับระบบที่อยู่อาศัยในครั้งต่อไป

บทที่ 2

ทบทวนวรรณกรรม

การศึกษาค้นคว้าครั้งนี้เป็นการศึกษา ระบบที่อยู่อาศัยในวัด ซึ่งเป็นระบบที่อยู่อาศัยในแบบไทยที่มีมานานและยังคงอยู่มาจนถึงปัจจุบัน ซึ่งการอยู่อาศัยในวัดถือเป็นวัฒนธรรมอย่างหนึ่งของไทย เพื่อให้เกิดความเข้าใจในระบบที่อยู่อาศัย ผู้ศึกษาจึงได้ทบทวนวรรณกรรมในเรื่องของ ที่อยู่อาศัย ซึ่งส่วนใหญ่จะได้มาจากทฤษฎีของชาติตะวันตก เพื่อเชื่อมโยงมายังระบบที่อยู่อาศัยในวัด ซึ่งเป็นลักษณะเฉพาะของสังคมไทย และได้ทบทวนวรรณกรรมในเรื่องของ ระบบอุปถัมภ์ ซึ่งเป็นระบบที่อยู่คู่กับสังคมไทยมานานและน่าจะมีส่วนเกี่ยวข้องกับระบบที่อยู่อาศัยในวัด ส่วนเรื่องสุดท้ายเป็นการทบทวนวรรณกรรมในเรื่องของ โครงข่ายความปลอดภัยทางสังคม (Social Safety Nets) ซึ่งเป็นที่กล่าวถึงกันมากในยุคหลังๆ และวัดก็ถูกหยิบยกมากล่าวถึงบางส่วนในฐานะที่เป็นองค์กรทางสังคมที่เข้ามามีส่วนเกี่ยวข้องกับโครงข่ายความปลอดภัยทางสังคม

2.1 ที่อยู่อาศัย (Housing)

เนื่องด้วย “ที่อยู่อาศัยนั้นเป็นสหศาสตร์” (มานพ พงศทัต : 2539) แนวความคิดของแต่ละศาสตร์เมื่อนำมาผสมผสานเข้ากับที่อยู่อาศัยจึงแตกต่างกัน นักเศรษฐศาสตร์ จะมองว่าที่อยู่อาศัยเป็น “สินค้า” ซื้อได้ขายได้ มี “ราคา” เป็นตัวเชื่อม และสินค้าชนิดนี้เป็นสินค้าพิเศษที่ทำหน้าที่ถึง 2 อย่างพร้อมกันคือ

- เป็นสินค้าอุปโภคบริโภค (Consumer Product) ใช้แล้วก็หมดไปเสื่อมไป
- เป็นสินค้าการลงทุน (Investment Product หรือ Capital Goods) คือ ซื้อแล้วได้มูลค่าสูงขึ้น กำไรมากขึ้น เช่น ซื้อที่ดิน ซื้อที่อยู่อาศัย เมื่อขายจะได้ราคามากขึ้น

สำหรับนักสังคมศาสตร์ ก็มองไปอีกอย่างว่า “เป็นปัจจัย 4 แห่งชีวิต” ทุกคนจะต้องมีไม่ว่ายากดีมีจน ดังนั้นที่อยู่อาศัย จึงเป็นหน้าที่ของรัฐบาลที่ต้องส่งเสริมจัดให้ทุกคนได้มีคุณภาพชีวิตที่ดี มีปัจจัย 4 รองรับทุกคนในสังคม ส่วนนักการเมือง ก็มองไปอีกอย่าง คือ เป็นปัญหาการเมืองที่จะต้องสร้าง “ความเป็นธรรมให้สังคม” ทุกคนจะต้องมีสิทธิทัดเทียมกันในสังคม จะต้องมีโอกาสเป็นเจ้าของที่ดินและที่อยู่อาศัย และนักกายภาพ (สถาปนิก วิศวกร นักผังเมือง) ก็จะมองว่าเป็นการสร้าง “มูลค่าเพิ่ม” (Value Added) ให้กับสิ่งแวดล้อมด้านกายภาพ สร้างเมืองและบ้านให้กับคนทุกคน เป็นการเพิ่ม “คุณภาพชีวิต” (Quality of life) โดยการเสริมแต่งด้วยตัวอาคารและสาธารณูปโภค เช่น ถนนประปา ไฟฟ้า ระบายน้ำ กำจัดของเสีย หรือโทรคมนาคม และสร้างสาธารณูปการ เช่น โรงเรียนโรงพยาบาล ศูนย์กลางชุมชน เป็นการเพิ่มมูลค่าเพิ่มด้านกายภาพ และคุณภาพของที่อยู่อาศัยก็จะดีขึ้น

ในสังคมไทยซึ่งยังมีความเหลื่อมล้ำของสังคมอยู่มาก อัตราส่วนของคนจนยังมีมากกว่าคนรวยและคนที่ไร้ที่อยู่อาศัยก็ยังมีอยู่ในสังคม รัฐยังไม่สามารถจัดหาที่อยู่อาศัยให้กับทุกคนได้ การเคหะแห่งชาติและธนาคารอาคารสงเคราะห์ เป็นหน่วยงานของรัฐที่จัดการด้านที่อยู่อาศัย ซึ่งสามารถให้ความช่วยเหลือด้านที่อยู่อาศัยได้เพียงส่วนหนึ่งสำหรับคนบางกลุ่มเท่านั้น ส่วนที่เหลือนอกจากนี้ยังคงต้องช่วยเหลือตนเองในการหาที่อยู่อาศัย สำหรับสังคมไทยแล้วแนวความคิดด้านที่อยู่อาศัยยังคงเป็นแนวคิดตามที่นักเศรษฐศาสตร์มองว่าเป็น สิ้นค้า ซึ่งสามารถซื้อขายได้และมีราคา ผู้มีเงินมากกว่าก็สามารถที่จะเลือกที่อยู่อาศัยที่ดีและเหมาะสมกับตน ส่วนผู้ที่มีเงินน้อยหรือไม่มีเงินเพียงพอก็ต้องดิ้นรนหาที่อยู่อาศัยตามสภาพเศรษฐกิจของตน ซึ่งอาจจะได้ที่อยู่อาศัยที่ไม่ได้มาตรฐานหรือถูกสุขลักษณะเท่าที่ควรจะเป็น

2.1.1 แนวความคิดเรื่องระบบที่อยู่อาศัย (Housing System)

ปัจจุบันมีการแบ่งประเภทของ ระบบที่อยู่อาศัย (Housing System) ด้วยกันหลายวิธี บางทฤษฎีแบ่งระบบที่อยู่อาศัยตามฐานะทางเศรษฐกิจหรือระดับรายได้ของผู้อยู่อาศัย ได้แก่ ที่อยู่อาศัยสำหรับกลุ่มผู้มีรายได้สูง กลุ่มผู้มีรายได้ปานกลาง และกลุ่มผู้มีรายได้น้อย บางทฤษฎีก็แบ่งตามลักษณะโครงสร้างหรือสถาปัตยกรรมของที่อยู่อาศัย เช่น บ้านเดี่ยว บ้านแถว อาคารชุด เป็นต้น และบางทฤษฎีก็แบ่งประเภทของที่อยู่อาศัยตามระบบการส่งมอบที่อยู่อาศัย (Housing Delivery System) ซึ่งการแบ่งประเภทที่แตกต่างกันนั้นขึ้นอยู่กับเป้าหมายว่าจะนำไปใช้ในลักษณะใด แต่ที่นิยมกันมากเห็นจะเป็นการแบ่งประเภทของที่อยู่อาศัยตามฐานะทางเศรษฐกิจหรือระดับรายได้ของผู้อยู่อาศัย และแบ่งตามระบบการส่งมอบที่อยู่อาศัย ซึ่งในการทบทวนวรรณกรรมจะกล่าวถึงทั้ง 2 ระบบนี้

ระบบที่อยู่อาศัยที่แบ่งตามฐานะทางเศรษฐกิจหรือระดับรายได้ของผู้อยู่อาศัย ที่อยู่อาศัยของกลุ่มผู้มีรายได้น้อยจะเป็นสิ่งที่ถูกหยิบยกมาพูดถึง เนื่องจากคนกลุ่มนี้เป็นกลุ่มที่จะมีปัญหาเรื่องที่อยู่อาศัยมากกว่ากลุ่มอื่นๆ เนื่องจากปัญหาทางเศรษฐกิจ เมื่อพิจารณาการแบ่งประเภทของที่อยู่อาศัยต่างๆที่คาดว่าเป็นที่อยู่อาศัยผู้มีรายได้น้อยในเมือง ของสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์การมหาชน) ซึ่งแบ่งออกเป็น 2 กลุ่มใหญ่ ๆ คือ กลุ่มคนจนในชุมชนแออัด และกลุ่มคนจนที่อยู่นอกชุมชนแออัด ได้แก่

- ชุมชนในที่เช่าหรือบุกรุกขนาดใหญ่ ส่วนใหญ่อาศัยมานานกว่า 20 ปีขึ้นไป มีความเป็นชุมชนและมีการพัฒนามามากกว่ากลุ่มอื่น
- ชุมชนบุกรุกริมคลอง
- ชุมชนใต้สะพาน

- ชุมชนบุกรุกขนาดเล็ก ได้แก่ กลุ่มที่บุกรุกที่ว่างตามแต่จะหาได้มีขนาดต่ำกว่า 15 หลังคาเรือนลงมาและเพิ่งเกิดขึ้นไม่นานมานี้
- กลุ่มที่ย้ายจากชุมชนแออัดเดิม
- กลุ่มห้องเช่าราคาถูกนอกชุมชนแออัด กลุ่มนี้มีความมั่นคงในอาชีพและรายได้มากขึ้น แต่รายได้ยังต่ำ (ค่าเช่าห้องประมาณ 800-1,500 บาท/เดือน)
- กลุ่มห้องเช่าราคาถูกบนตึกกลางเมือง
- กลุ่มกรรมกรในที่ก่อสร้าง
- กลุ่มเร่ร่อนและขอทาน
- อื่น ๆ เช่น อาศัยวัด, อาศัยญาติ , คนรู้จัก, นายจ้าง

จะพบว่า “วัด” ถูกจัดให้เป็นที่อยู่อาศัยของผู้ที่มีรายได้น้อยในเมืองประเภทหนึ่ง แต่เมื่อพิจารณาระบบที่อยู่อาศัยสำหรับผู้มีรายได้น้อยในเมือง ซึ่งนักวิจัยชาวต่างชาติศึกษาไว้ ก็ไม่พบว่า “วัด” ถูกจัดอยู่ในกลุ่มของที่อยู่อาศัยสำหรับผู้มีรายได้น้อย ดังผลการศึกษาของ Shlomo Angel, Stan Benjamin and Koos H. De Geode (1976 อ้างถึงใน อิศรา รัชโนวรรณ :2540) ได้ทำการศึกษาเกี่ยวกับที่อยู่อาศัยของผู้มีรายได้น้อยในเขตเมือง และได้สรุปเกี่ยวกับระบบที่อยู่อาศัยของผู้มีรายได้น้อยในเขตเมือง ว่าสามารถแบ่งออกได้ดังนี้

1) ที่อยู่อาศัยสำหรับคนงาน (The worker housing subsystem)

ที่อยู่อาศัยในระบบนี้สร้างขึ้นเพื่อผู้มีรายได้น้อยและสมาชิกในครอบครัว เนื่องจากลูกจ้างแรงงานได้รับความช่วยเหลือจากนายจ้าง บริษัทหรือหน่วยงานราชการในรูปแบบใดรูปแบบหนึ่ง ได้แก่

1.1) ที่อยู่อาศัยที่สร้างขึ้นบริเวณที่ทำงาน (Workplace site house)

ที่อยู่อาศัยประเภทนี้สร้างด้วยไม้บริเวณที่ตั้งโรงงาน ลูกจ้างแรงงานสร้างด้วยตนเอง และพักอาศัยอยู่พร้อมกับครอบครัว

1.2) หอพักคนงานในโรงงาน (Factory site dormitory)

ลักษณะที่อยู่อาศัยอยู่กันอย่างแออัด ห้องนอนมีคนงานโสดอาศัยอยู่หลายคน มีเนื้อที่ส่วนตัวเล็กน้อย

1.3) ที่พักคนรับใช้ในบ้าน (Domestic and Maintenance)

สำหรับผู้มีฐานะดีมักจะจัดหาที่อยู่อาศัยในบ้านให้กับคนรับใช้ คนทำสวน ยาม พร้อมกับครอบครัว

1.4) ที่อยู่อาศัยที่จัดให้เจ้าพนักงานของสถาบัน หน่วยราชการต่างๆ (Institutional construction worker house)

เช่น บ้านพักรถไฟ บ้านพักตำรวจ เป็นต้น

1.5) ที่พักอาศัยที่สร้างขึ้นชั่วคราว ณ ที่ก่อสร้าง (Itinerant Construction worker house)

วัสดุที่ใช้สร้างเป็นวัสดุที่หาได้จากบริเวณสถานที่ก่อสร้าง เมื่อเสร็จโครงการก็รื้อย้ายไปก่อสร้างที่แห่งใหม่เรื่อยไป

2) ที่อยู่อาศัยสำหรับผู้บุกรุก (The squatters housing subsystem)

เป็นการบุกรุกที่ดินที่ตนเองไม่ได้เป็นเจ้าของ แล้วสร้างเป็นที่อยู่อาศัยของตนเอง มักปลูกสร้างด้วยไม้ สร้างชั่วคราว แบ่งออกได้ดังนี้

2.1) ผู้บุกรุกที่แท้จริง (Pure squatter)

เป็นการบุกรุกที่สร้างที่อยู่อาศัยบนที่ดินของหน่วยงานรัฐ

2.2) ผู้บุกรุกที่เช่า (Renting squatter)

เป็นผู้ที่อาศัยอยู่บนที่ดินที่ได้ตกลงทำสัญญาเช่าต่อกัน

2.3) เรือแทนบ้าน (Boat house)

เรือที่ส่งสินค้าในระยะสั้น หรือหยุดพักในคลองที่ใดที่หนึ่งนานๆสามารถใช้เป็นที่อยู่อาศัยได้

3) มีที่อยู่อาศัยในชนบทแต่มาทำงานในเมือง (Rural commuters subsystem)

เป็นลักษณะของคนที่มีที่อยู่อาศัยอยู่ในเขตชนบท แต่ต้องเข้ามาทำงานในตัวเมือง จึงต้องมีที่อยู่อาศัยในระหว่างที่ทำงานอยู่ในตัวเมือง เช่น บางคนก็พักอาศัยอยู่กับพี่น้อง บางคนก็พักอาศัยอยู่กับที่ทำงาน บ้างก็พักอาศัยอยู่เฉพาะช่วงวันทำงาน เป็นต้น

4) ห้องแบ่งเช่า (Fitted housing subsystem)

มีลักษณะเป็นบ้านขนาดใหญ่กันเป็นห้องๆ แบ่งเป็นสัดส่วนให้เช่า ห้องเช่ามีขนาดเล็กทรุดโทรม และใช้ส้วมรวมกันกับผู้อยู่อาศัยรายอื่นๆ ที่อาศัยห้องแบ่งเช่า ส่วนมากมีการโยกย้ายอยู่บ่อยๆ มีรายได้ต่ำ ไม่มีความรู้สึกเป็นเจ้าของในที่อยู่อาศัย ไม่สนใจกิจกรรมของสังคมรอบข้าง

5) ที่อยู่อาศัยที่จัดสร้างโดยรัฐ (Public housing subsystem)

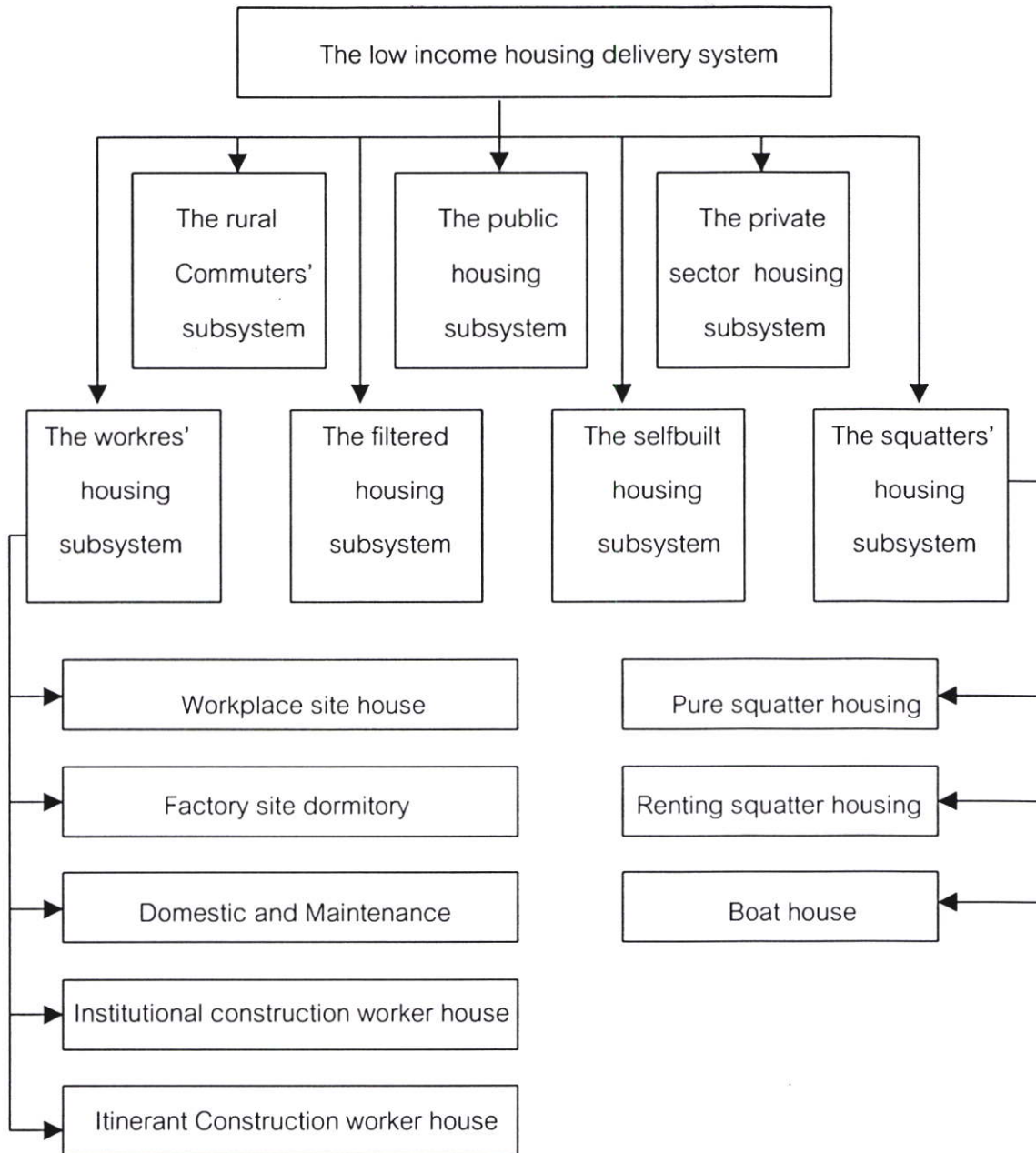
มักพบในรูปของอาคารสำเร็จ (Complete housing units) หรือการจัดสรรในชุมชนแออัดต่างๆ โดยรัฐมักจัดสรรให้กับผู้มีรายได้น้อย

6) ที่อยู่อาศัยที่จัดสร้างด้วยตนเอง (The self builds housing subsystem)

เป็นที่อยู่อาศัยที่เจ้าของจะต้องก่อสร้างด้วยเงินทุนของตนเอง

7) ที่อยู่อาศัยที่จัดสร้างโดยภาคเอกชน (The private sector housing subsystem)

ที่อยู่อาศัยประเภทนี้ตอบสนองความต้องการที่อยู่อาศัยของกลุ่มผู้มีรายได้น้อยได้เป็นจำนวนมาก แต่มีการดำเนินการในลักษณะของเอกชนจัดสร้างขึ้นมาให้ผู้มีรายได้น้อยเช่าหรือเช่าซื้อ ผู้มีรายได้น้อยสามารถเป็นเจ้าของหรือเช่าบ้านหลังเล็กๆที่ทรุดโทรม จนไม่เป็นที่พึงปรารถนาของคนร่ำรวยหรือคนชั้นกลางทั่วไปแล้วได้

ภาพที่ 2.1 แสดงระบบที่อยู่อาศัยของผู้มีรายได้น้อยในกรุงเทพมหานคร

Source : Shlomo Angel, Stan Benjamin and Koos H.De Goede ; The Low-Income Housing system in Bangkok, Ekistics 261 August 1977.

สำหรับงานวิจัยเรื่องที่อยู่อาศัยในประเทศไทยที่ศึกษาโดยคนไทย วัตถุประสงค์ไม่ถูกจัดอยู่ในประเภทของที่อยู่อาศัยสำหรับผู้มีรายได้น้อย ดังเอกสารวิจัยเรื่อง “ที่อยู่อาศัยสำหรับผู้มีรายได้น้อย” ของสายใจ คุ่มขนาน (2532 อ้างถึงใน อิศรา รัชโนวรรณ : 2540) ได้จัดระบบที่อยู่อาศัยสำหรับผู้มีรายได้น้อยในเขตกรุงเทพมหานครออกเป็น 4 ระบบใหญ่ๆ คือ

1. ที่อยู่อาศัยสำหรับคนงานหรือที่อยู่อาศัยที่นายจ้างเป็นผู้จัดหาให้ (Employer provided) ซึ่งแบ่งออกเป็นที่อยู่อาศัยแบบต่างๆอีก 4 แบบคือ

1.1 ที่พักหรือหอพักคนงานในโรงงาน (Factory site Housing) คือ ห้องหนึ่งจะมีคนงานโสดอยู่กันหลายคน จึงมีเนื้อที่ภายในห้องที่เป็นพื้นที่ส่วนตัวเพียงเล็กน้อย

1.2 ที่อยู่อาศัยสำหรับคนรับใช้หรือคนทำงานบ้าน (Domestic Worker's Housing) โดยจัดห้องไว้เป็นที่พักอาศัยและความเป็นส่วนตัวสำหรับผู้พักอาศัย

1.3 ที่อยู่อาศัยที่จัดหาให้เจ้าพนักงานของสถาบันและหน่วยงานต่างๆของรัฐวิสาหกิจ (Institutional Worker's Housing) เป็นสวัสดิการที่หน่วยงานจัดให้กับเจ้าหน้าที่และพนักงานผู้น้อยในรูปแบบต่างๆ เช่น บ้านพักทหาร บ้านพักตำรวจ และบ้านพักของพนักงานรถไฟ เป็นต้น

1.4 ที่อยู่อาศัยในบริเวณที่ก่อสร้าง (Itinerant Construction Worker's Housing) เป็นบ้านพักชั่วคราวของผู้มีอาชีพรับจ้างก่อสร้าง เมื่อเสร็จโครงการก็รื้อและเก็บวัสดุไปสร้างใหม่ที่มีโครงการก่อสร้างใหม่อีกไปเรื่อยๆ

2. ที่อยู่อาศัยที่รัฐเป็นผู้จัดสร้างขึ้น (Government Initiated) ได้แก่ ที่อยู่อาศัยที่จัดสร้างขึ้นโดยหน่วยงานของรัฐที่ได้รับมอบหมายให้จัดหาที่อยู่อาศัยให้กับประชาชนผู้มีรายได้น้อย ซึ่งได้แก่การเคหะแห่งชาติซึ่งได้มีการจัดสร้างที่อยู่อาศัยหลายประเภท เช่น แฟลต บ้านแฝดและอื่นๆ แต่ส่วนใหญ่เป็นที่อยู่อาศัยที่จัดโดยการเคหะ

3. ที่อยู่อาศัย "ที่นักลงทุน" จัดสร้างขึ้น (Developer Built) เป็นที่อยู่อาศัยที่จัดสร้างขึ้นเพื่อมีวัตถุประสงค์ในแง่ธุรกิจ ซึ่งแบ่งออกได้เป็น 2 ลักษณะ คือ บ้านเช่า หรือห้องเช่าที่ให้บริการในที่อยู่อาศัยที่เป็นชุมชนสลัมบุกรุก (Squatter Housing – Renter) และบ้านเช่าหรือห้องเช่าที่ให้บริการในชุมชนแออัด (Slum Housing – Renter) ประชากรพวกที่อาศัยอยู่ประเภทนี้ อาจจะเช่าทั้งหลัง (ซึ่งมีส่วนน้อย) ส่วนใหญ่จะเป็นการเช่าห้องเล็กๆอยู่มากกว่า

4. ที่อยู่อาศัยที่ผู้อยู่อาศัยเป็นผู้จัดหาเอง (Occupant Initiated) ในระบบนี้แบ่งออกได้ดังนี้

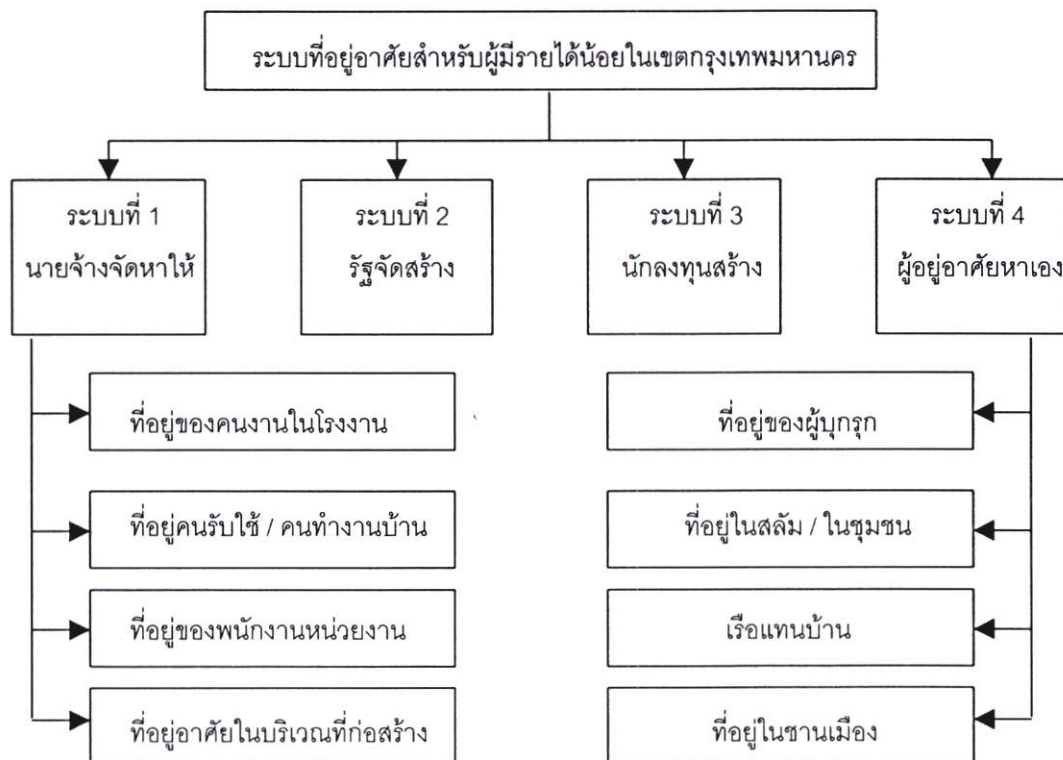
4.1 ที่อยู่อาศัยของผู้บุกรุก (Squatter Housing) เป็นที่อยู่อาศัยที่สร้างขึ้นในที่ดินที่ไม่ได้รับอนุญาตจากเจ้าของที่ดินให้สร้าง เป็นที่ดินสาธารณะ ลักษณะทางกายภาพของชุมชนจะมีสภาพที่เสื่อมโทรมเป็นชุมชนแออัดประเภทหนึ่ง

4.2 ที่อยู่อาศัยในสลัมที่เป็นเจ้าของ (Slum Housing) หรืออาจเรียกได้อีกว่าเป็นชุมชนเก่า

4.3 ใช้เรือเป็นที่อยู่อาศัย (Mobile boats Housing) หมายถึง กลุ่มเรือที่อยู่อาศัยตามแม่น้ำลำคลองสาธารณะในลักษณะที่อยู่อย่างยาวนาน ซึ่งเป็นการบุกรุกแม่น้ำลำคลองสาธารณะอันอยู่ในความรับผิดชอบของกรมชลประทานหรือกรุงเทพมหานคร

4.4 ที่อยู่อาศัยชนบทหรือชานเมือง (Rural / Sub-urban Housing) เป็นที่อยู่อาศัยของผู้มีรายได้น้อยในบริเวณชานเมืองกรุงเทพมหานคร ซึ่งลักษณะของบริการเป็นประเภทโครงการบ้าน

จัดสรรและที่ดินราคาถูกที่ดำเนินการโดยภาคเอกชน ซึ่งถือว่าการจัดสรรที่ดินที่ไม่เป็นทางการ คือ ไม่ได้มีการขออนุญาตจัดสรรหรืออนุญาตปลูกสร้าง

ภาพที่ 2.2 แสดงระบบที่อยู่อาศัยของผู้มีรายได้น้อยในเขตกรุงเทพมหานคร

ที่มา : สายใจ คุ่มขนาน, "ที่อยู่อาศัยสำหรับผู้มีรายได้น้อย : ปัญหาและแนวทางในการแก้ไข", 2532.

อ้างถึงใน อิศรา รัชโนวรรณ ,2540.

จากงานวิจัยทั้งของ Shlomo Angel และ สายใจ คุ่มขนาน ที่กล่าวมา ไม่มีกรกล่าวถึง "วัด" ว่าเป็นที่อยู่อาศัยของผู้มีรายได้น้อย อาจเนื่องมาจากสาเหตุ 3 ประการ คือ 1) วัดไม่ใช่ที่อยู่อาศัยของผู้ที่มีรายได้น้อย 2) วัด เป็นที่อยู่อาศัยตามแบบไทยที่ไม่ตรงกับลักษณะของการจัดระบบที่อยู่อาศัยตามทฤษฎีของชาติตะวันตก และ 3) วัดเป็นที่อยู่อาศัยที่ตักสำรวจ

ส่วน Baross Paul (2530 อ้างถึงใน อิศรา รัชโนวรรณ : 2540) ได้ให้ความหมายของระบบการจัดการที่อยู่อาศัย (Housing Delivery System) ว่าหมายถึง กลไกต่างๆด้านการผลิตที่อยู่อาศัยประเภทต่างๆ และวิธีการต่างๆที่ประชาชนถือสิทธิ์เข้าอยู่ในที่อยู่อาศัยนั้นได้ และการให้ได้มาซึ่งที่อยู่อาศัยมีทั้งระบบที่เป็นทางการและระบบที่ไม่เป็นทางการ Baross ได้แสดงความแตกต่าง

ด้านคุณภาพของที่อยู่อาศัยสำหรับผู้มีรายได้น้อยในเมือง โดยจำแนกตามประเภทที่อยู่อาศัย (Housing Class) ซึ่งสามารถจัดกลุ่มได้ดังนี้

1. ที่อยู่อาศัยในระบบ (Formal Sector) แบ่งออกได้เป็น

1.1 ที่อยู่อาศัยภาครัฐบาล รัฐบาลได้ดำเนินการเกี่ยวกับการจัดหาที่อยู่อาศัยหลายวิธีด้วยกัน ได้แก่

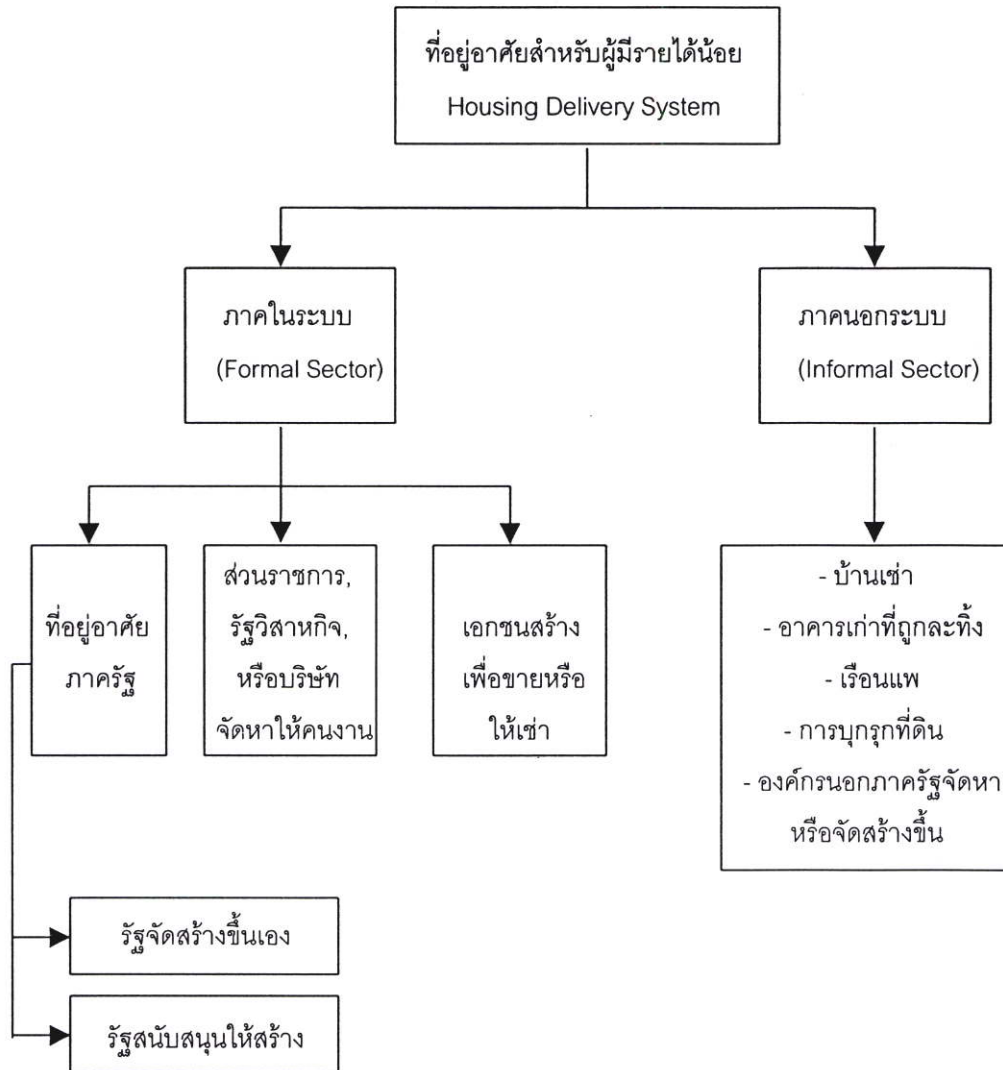
1.1.1 ที่อยู่อาศัยที่รัฐจัดสร้าง (Public Housing) เป็นที่อยู่อาศัยในระบบอาคารเสร็จสมบูรณ์ (Complete Housing Unit) มีหลายรูปแบบทั้งที่เป็น บ้านเดี่ยว บ้านแถว บ้านแฝดและแฟลต มีทั้งให้เช่าและเช่าซื้อ ที่เช่าส่วนมากจะเป็นแฟลต สำหรับบางประเทศจะอยู่ในรูปของอพาร์ทเมนต์

1.1.2 ที่อยู่อาศัยที่รัฐเป็นฝ่ายให้การสนับสนุน ในการดำเนินการเพื่อที่อยู่อาศัย (Public Assistance for Housing) โดยเป็นการให้ความช่วยเหลือทางเคหะการบางส่วนจากรัฐเท่านั้น ซึ่งอาจมีรูปแบบต่างๆกัน อาทิเช่น โครงการที่รัฐจัดที่ดินและบริการขั้นพื้นฐานให้เรียกว่า Site and Service คือให้ที่ดินและสาธารณูปโภค โครงการที่ให้ผู้พักอาศัยร่วมกันสร้างที่พักอาศัยเพื่อผลทางด้านสังคมของชุมชน โดยรัฐให้การสนับสนุนทางการเงินและเทคนิคที่เรียกว่า Aided – Selfhelp และโครงการที่พักอาศัยสำหรับข้าราชการ ซึ่งรัฐจะเป็นผู้จ่ายให้ก่อนโดยผู้อาศัยจ่ายคืนภายหลังในระยะเวลาที่กำหนดพร้อมดอกเบี้ย (Join Housing Scheme)

1.2 ที่อยู่อาศัยสำหรับคนงาน โดยนายจ้างที่อาจเป็นบริษัทหรือหน่วยงานราชการ รัฐวิสาหกิจ จัดทำที่อยู่อาศัยให้แก่คนงานในสังกัดในรูปแบบใดรูปแบบหนึ่ง ทั้งในรูปแบบการให้เช่าให้กรรมสิทธิ์และให้พักอาศัยในเรือนพักหรือห้างร้าน

1.3 ที่อยู่อาศัยภาคเอกชน เป็นการดำเนินการในลักษณะที่เอกชนสร้างบ้านขึ้นมาทั้งประเภทขายบ้านพร้อมที่ดิน ขายที่ดินแล้วสร้างบ้าน หรือให้ลูกค้าสร้างเอง โดยมากเป็นที่อยู่อาศัยประเภทบ้านจัดสรรที่มีบ้านหลายประเภทให้เลือก หรือเป็นโครงการเฉพาะ อพาร์ทเมนต์ ทาวน์เฮาส์ หรือคอนโดมิเนียมซึ่งมีทั้งการขายและประเภทให้เช่า

2. ที่อยู่อาศัยนอกระบบ (Informal Sector) โดยมากเป็นระบบที่อยู่อาศัยของผู้มีรายได้น้อย ซึ่งอาจจะอยู่ตามบ้านเช่า อาคารเก่าที่ถูกละทิ้ง เรือนแพ หรือแม้กระทั่งในรูปแบบของการบุกรุกที่ดิน รวมถึงการจัดการที่อยู่อาศัยโดยองค์กรนอกภาครัฐบาล (Non-Government Assistance) ซึ่งทำให้เกิดการจัดระบบที่อยู่อาศัยเพื่อคนรายได้น้อยในรูปแบบใหม่ๆได้หลากหลายยิ่งขึ้น

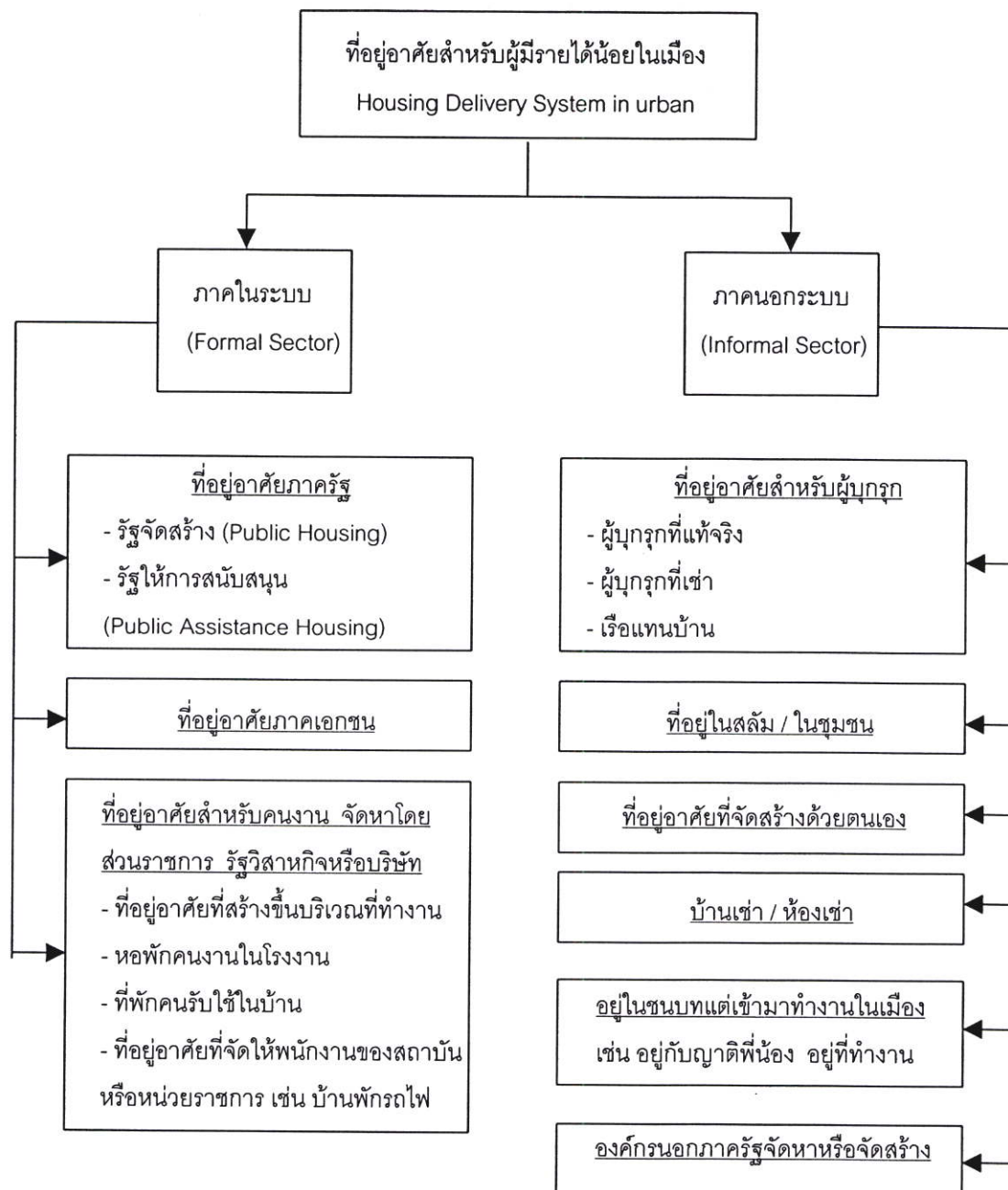

ภาพที่ 2.3 แสดงระบบที่อยู่อาศัยของผู้มีรายได้น้อย

ที่มา : Baross, "การจัดการด้านที่อยู่อาศัยในประเทศฮังการี : ปัญหาด้านนโยบายแนวสังคมนิยม" , 2530.

อ้างถึงใน อิศรา รัชโนวรรณ ,2540.

หากนำการจัดระบบที่อยู่อาศัยของผู้มีรายได้น้อยของทั้ง 3 คน มาเขียนใหม่รวมกันจะสามารถแบ่งระบบของที่อยู่อาศัยออกได้เป็น 2 ระบบ ใหญ่ๆ คือที่อยู่อาศัยในระบบ กับที่อยู่อาศัยนอกระบบ โดยระบบย่อยต่างๆ ดังนี้

ภาพที่ 2.4 ระบบที่อยู่อาศัยของผู้มีรายได้น้อยในเมือง

มีการกล่าวถึงวัดในบทบาทของการเป็นที่อยู่อาศัยสำหรับนักเรียน นักศึกษา โดย ประกอบคุปรัตน์ (2532 : 187) ได้กล่าวถึงสภาพการพักอาศัยของนักศึกษาที่สามารถแบ่งประเภทของนักศึกษาตามสภาพการพักอาศัยออกเป็น 3 กลุ่มใหญ่ คือ

1. พวกพักอาศัยอยู่กับพ่อแม่ หรือผู้ปกครอง
2. พวกพักอาศัยอยู่ในหอพักของสถาบัน

3. พวกพักอาศัยอยู่ในบ้านอิสระนอกเขตมหาวิทยาลัย อาศัยในบ้านเช่า อยู่หอพักเอกชน หรืออาศัยตามวัด

และในวิทยานิพนธ์ของ สุธรรม ธีรภัทรธำรง (2537 : 25-26) ก็ได้กล่าวถึงบทบาทหนึ่งของวัดในการเป็นที่อยู่อาศัยไว้ว่า “ในอดีตวัดเปรียบเสมือนโรงเรียนกินนอนสำหรับเด็ก ในปัจจุบันวัดหลายวัดทั้งในกรุงเทพมหานครและต่างจังหวัดยังเปรียบเสมือนหอพักสำหรับนักศึกษา และที่พักพิงของผู้เดือดร้อน” นั้นย่อมแสดงให้เห็นว่า นอกจากวัดจะเป็นสถาบันทางพระพุทธศาสนาที่ทำหน้าที่เผยแผ่และดำรงไว้ซึ่งพระพุทธศาสนาแล้ว วัดยังมีบทบาทในการสงเคราะห์ด้านที่อยู่อาศัย และบทบาทนี้ก็มีมาช้านาน

2.1.2 ระบบส่งมอบที่อยู่อาศัย (Housing Delivery System)

ระบบส่งมอบที่อยู่อาศัย คือ การส่งมอบบ้านให้ผู้อยู่อาศัยได้ครอบครอง อย่างมั่นคง (Housing Security) ความสำคัญของความมั่นคง คือ การรับรองในการอยู่อาศัย ถ้าความมั่นคงมากเท่าใด การอยู่อาศัยก็จะดีขึ้นเท่านั้น

โดยทั่วไปสามารถแบ่งระบบส่งมอบที่อยู่อาศัย ออกได้เป็น 3 ระบบใหญ่ๆ คือ

1. Private Housing Subsystem

เป็นระบบที่ใช้หลักการทาง เสรีและวัฒนธรรม ในการส่งมอบที่อยู่อาศัย

1.1 การให้มรดก (Inherited Housing) อิงหลักวัฒนธรรม มีสิทธิในการครอบครองเป็นเจ้าของ ความมั่นคงในการอยู่อาศัยสูงสุด ผู้อยู่อาศัยมีสิทธิในการครอบครองไปเรื่อยๆ จนกว่าผู้อยู่อาศัยจะมอบสิทธินี้ให้แก่ผู้อื่นไป

1.2 การให้ซื้อ (Purchase Housing) จะซื้อด้วยระบบเงินสดหรือ ระบบเช่าซื้อ มีสิทธิในการครอบครองเป็นเจ้าของ ความมั่นคงในการอยู่อาศัยสูงสุด

1.3 การให้เช่า (Rented Housing) การเช่าจะมีทั้งที่ เช่าที่ดินและบ้าน หรือเช่าเฉพาะที่ดินไปปลูกสร้างบ้านเอง สิทธิในการครอบครองถือเป็นผู้เช่า สิทธิในการครอบครองขึ้นอยู่กับระยะเวลาในการทำสัญญาเช่า ระหว่างผู้เช่ากับผู้ให้เช่า ความมั่นคงในการอยู่อาศัยจะลดลงมากกว่าการเป็นเจ้าของ

1.4 การให้เปล่า (Free Lodging) สิทธิในการครอบครอง คือ เป็นผู้อยู่อาศัย อิงหลักวัฒนธรรม คือ เป็นการอยู่อาศัยโดยไม่ต้องเสียค่าใช้จ่าย เช่น อยู่กับญาติ วัด สมาคม ฯลฯ สิทธิในการครอบครองขึ้นอยู่กับผู้ให้อยู่อาศัย

ข้อดีของ Private Housing Subsystem คือ เป็นระบบที่จัดสรรกันเอง ทำให้เกิดความหลากหลายหลายในประเภทของที่อยู่อาศัย ทำให้ผู้ประกอบการทราบว่าควรจะสร้างบ้านแบบใด และทำให้ประชาชนสามารถเลือกซื้อได้หลากหลาย ส่วนข้อควรระวังของ Private Housing Subsystem คือ เงื่อนไขของอุปสงค์-อุปทาน กลยุทธ์ทางการตลาด เช่น การเก็งกำไร ทำให้ราคาที่อยู่อาศัยสูงเกินควรหากขาดการควบคุมที่ดี

2. Employee's Housing Subsystem

เป็นการส่งมอบที่อยู่อาศัยโดยองค์กรจ้างงานให้กับพนักงานในบริษัท ใช้สวัสดิการแรงงานเป็นหลักในการจัดสรร โดยไม่หวังผลกำไร

2.1 การให้ซื้อ (Purchase Housing) มีสิทธิในการครอบครอง คือ เป็นเจ้าของ และมีความมั่นคงในที่อยู่อาศัยสูงสุด

2.2 การให้เช่า (Rented Housing) คือ องค์กรจ้างงานให้ที่อยู่อาศัยแก่พนักงานโดยการให้เช่า สิทธิในการครอบครอง คือ เป็นผู้เช่า สิทธิจะหมดไปก็ต่อเมื่อการจ้างงานยุติลง

2.3 การให้เปล่า (Free Lodging) ขึ้นอยู่กับข้อตกลงว่าจะให้อยู่ได้นานแค่ไหน เช่น 3 เดือนสำหรับพนักงานใหม่ เป็นต้น และสิทธิจะหมดไปก็ต่อเมื่อการจ้างงานยุติลง

ข้อดีของ Employee's Housing Subsystem คือ มีความเชื่อว่าการที่องค์กรจ้างงานจัดที่อยู่อาศัยให้แกพนักงาน จะเป็นผลทางจิตวิทยาทำให้พนักงานเกิดความรู้สึกที่ดีต่อองค์กร และถ้าที่อยู่อาศัยอยู่ใกล้ที่ทำงาน ก็จะเป็นการย่นระยะเวลาและค่าใช้จ่ายในการเดินทาง ทำให้พนักงานทำงานได้อย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้น และลดค่าใช้จ่ายในการอยู่อาศัย เพื่อเอาเงินที่เหลือไปใช้ในกิจการอื่นๆ ทำให้คุณภาพชีวิตดีขึ้น สำหรับข้อควรระวังของ Employee's Housing Subsystem คือ กลุ่มเป้าหมายมีขนาดเล็ก เมื่อเทียบกับ Private Housing Subsystem ทำให้ไม่สามารถจัดที่อยู่อาศัยให้มีความหลากหลายได้ และสำหรับองค์กรเอกชน การจ่ายเงินในการจัดที่อยู่อาศัยให้พนักงาน อาจทำให้ราคาสินค้าหรือบริการสูงขึ้น ทำให้ผู้บริโภคอาจต้องแบกรับภาระดังกล่าว

3. Public Housing Subsystem

รัฐบาลส่งมอบที่อยู่อาศัยให้หลักสวัสดิการสังคม เป็นการจัดที่อยู่อาศัยโดยไม่หวังผลกำไรอาจต้องมีการให้เงินอุดหนุนแบบให้เปล่า (Subsidy) บางครั้งรัฐบาลมีการหากำไรได้ แต่กำไรนั้นต้องนำมาเป็นเงินอุดหนุนให้กับอีกส่วนหนึ่ง เรียกว่า Cross subsidy

3.1 การให้ซื้อ (Purchase Housing) มีสิทธิในการครอบครอง คือ เป็นเจ้าของ ความมั่นคงในที่อยู่อาศัยสูงสุด

3.2 การให้เช่า (Rented Housing) สิทธิในการครอบครอง คือ เป็นผู้เช่า ระยะเวลาในการอยู่อาศัยขึ้นอยู่กับระยะเวลาการให้เช่า รัฐสามารถยืดเวลาการให้เช่าได้นานกว่าระบบอื่นๆ

30 ปี 50 ปี หรือตลอดชีพ แล้วสามารถถ่ายทอดเป็นมรดกได้ด้วย เนื่องจากรัฐให้หลักสวัสดิการสังคม ไม่หวังผลกำไร

3.3 การให้เปล่า (Free Lodging) สิทธิและระยะเวลาในการครอบครองขึ้นอยู่กับรัฐ สภาพเศรษฐกิจและสังคมของประเทศ

ข้อดีของ Public Housing Subsystem คือ รัฐสามารถนำ Public Housing Subsystem ให้กับผู้มีฐานะด้อยกว่า (มีรายได้น้อย) รัฐสามารถทำได้ดีกว่าทุกระบบ และในกรณีที่รัฐจัดสรรจำนวนมาก รัฐอาจใช้เงื่อนไขราคาหรือค่าเช่า เป็นกลยุทธ์ในการจัดระดับราคาหรือค่าเช่าในระบบอื่นๆ ดังนั้นเอกชนต้องทำตามรัฐและสามารถที่จะควบคุมคุณภาพชีวิตได้ สำหรับข้อจำกัดของ Public Housing Subsystem คือ ข้อจำกัดในการจ่ายของผู้อยู่อาศัย อาจทำให้ความหลากหลายในการอยู่อาศัยลดลงและอาจไม่เหมาะกับบุคคลบางประเภท และการทุ่มเทงบประมาณให้กับที่อยู่อาศัย อาจไม่เป็นธรรมกับกลุ่มอื่นที่ต้องการความช่วยเหลือจากรัฐเหมือนกัน ในประเทศสิงคโปร์สามารถทำได้ เนื่องจากคนส่วนใหญ่เป็นลูกจ้าง เป็นคนกลุ่มเดียวกันเกือบหมด ไม่มีกลุ่มอื่นมาต่อรอง

เมื่อทั้ง 3 ระบบที่กล่าวมาไม่สามารถส่งมอบที่อยู่อาศัยได้อย่างสมบูรณ์ จึงเกิดปัญหาการขาดแคลนที่อยู่อาศัยที่มีความมั่นคงขึ้นแก่ประชาชน การบุกรุกที่ดินของประชาชน ไม่มีความมั่นคงในที่อยู่อาศัยเพราะกฎหมายไม่รับรอง ซึ่งปัญหาต่างๆมักเกิดขึ้นกับผู้มีรายได้น้อย เพราะไม่มีความสามารถในการจ่าย และราคาที่สูงของที่อยู่อาศัยที่ไม่สมดุลกับรายได้

จากระบบส่งมอบทั้ง 3 จะเห็นว่า การให้เปล่า เป็นการส่งมอบที่ไม่มีปัจจัยทางเศรษฐกิจของผู้อยู่อาศัยเข้ามาเกี่ยวข้อง คือผู้อยู่อาศัยไม่ต้องจ่ายค่าเช่าที่อยู่อาศัย แต่อาจต้องจ่ายในส่วนของค่าน้ำ-ค่าไฟฟ้า ระบบนี้ขจัดปัญหาทางเศรษฐกิจของผู้อยู่อาศัยไปได้ อาจเป็นระบบในฝันที่ทุกคนปรารถนาจะได้รับ แต่สำหรับประเทศไทยการให้เปล่าในส่วนขององค์กรจ้างงานและรัฐซึ่งเป็นผู้จัดหาที่อยู่อาศัยให้พบได้น้อยมาก เนื่องจากข้อจำกัดด้านการเงิน จึงเหลือเพียงการให้เปล่าของภาคเอกชนที่ยังคงพบเห็นได้ทั่วไป เช่น การอาศัยอยู่กับญาติ อาศัยวัด เป็นต้น แต่การให้เปล่าในลักษณะนี้ก็เชื่อว่าจะเป็น การให้เปล่าโดยผู้อยู่อาศัยไม่ต้องเสียอะไร แต่สิ่งที่ต้องทดแทนอาจไม่ใช่สิ่งของแต่ต้องใช้แรงงานเป็นการทดแทน ซึ่งลักษณะเช่นนี้ตรงกับรูปแบบของระบบอุปถัมภ์ (จะกล่าวในส่วนต่อไป) ระบบการให้เปล่าในลักษณะนี้ยังคงพบเห็นได้ทั่วไป โดยเฉพาะในสังคมไทยเพราะเป็นการอยู่อาศัยที่อิงหลักวัฒนธรรม วัฒนธรรมไทยเป็นวัฒนธรรมของการให้ความช่วยเหลือ เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ และอุปถัมภ์ซึ่งกันและกัน “วัด” สำหรับสังคมไทยจึงกลายเป็นที่พึ่งของคนทั่วไป รวมถึงเป็นที่พึ่งในการใช้พักพิงเป็นที่อยู่อาศัย ภาพของฆราวาสเพศชายทั้งเด็กและผู้ใหญ่ที่อาศัยอยู่ในวัด หรือที่เรียกว่า “ศิษย์วัด” จึงเป็นภาพที่ชินตาสำหรับพุทธศาสนิกชนชาวไทย วัดจึงกลายเป็นที่อยู่อาศัยรูปแบบหนึ่งในสังคมไทย

ด้วยข้อจำกัดต่างๆทำให้ที่อยู่อาศัยของภาครัฐ (Public sector) ไม่เพียงพอหรือตอบสนองความต้องการของประชาชนได้ โดยเฉพาะกลุ่มของผู้มีรายได้น้อยซึ่งไม่มีที่อยู่อาศัยเป็นของตนเอง ที่อยู่อาศัยในภาคเอกชน (Private sector) จึงเข้ามามีบทบาทสำคัญในการตอบสนองความต้องการของผู้อยู่อาศัยกลุ่มนี้ ในประเทศอินเดีย ที่อยู่อาศัยส่วนใหญ่จัดสร้างโดยภาคเอกชนผู้ที่มีรายได้น้อยก็จะอาศัยอยู่ในที่อยู่อาศัยนอกระบบ (Informal private sector) ส่วนผู้มีรายได้นานกลางถึงรายได้สูง ก็จะอาศัยอยู่ในที่อยู่อาศัยในตลาดที่อยู่อาศัยทั่วไป (Formal legal private sector) ที่อยู่อาศัยในภาคเอกชนคิดเป็นร้อยละ 85 ของที่อยู่อาศัยในตลาดที่อยู่อาศัย ซึ่งนับว่ามีสัดส่วนที่สูงมาก ภาคเอกชนจึงถือได้ว่ามีบทบาทสำคัญในการจัดหาที่อยู่อาศัยให้แก่ประชาชน คนจนเมืองยังคงต้องอาศัยในที่อยู่อาศัยนอกระบบ เพราะไม่สามารถเข้าถึงระบบที่อยู่อาศัยในตลาดที่อยู่อาศัยได้ และการที่จะทำให้ภาคเอกชนเป็นผู้ส่งมอบที่อยู่อาศัยไปสู่คนจนเมืองได้นั้น มี 3 แนวทางด้วยกันที่สามารถทำได้ (Kiran Wadhva : 1987)

- 1) เอกชนดำเนินการโครงการที่อยู่อาศัยเอง โดยการพยายามลดต้นทุนในการก่อสร้าง จัดหาเฉพาะสิ่งที่จำเป็น ปรับปรุงการออกแบบอาคาร เลือกใช้วัสดุในการก่อสร้าง เป็นต้น เพื่อค่าเช่าจะได้มีราคาถูกลง ซึ่งผลกำไรจากการดำเนินโครงการนี้อาจจะไม่มากเท่ากับโครงการพัฒนาที่อยู่อาศัยอื่นๆ แต่ก็สามารถช่วยผู้มีรายได้น้อยได้
- 2) รัฐและเอกชนร่วมมือกัน เช่นเดียวกับแบบแรกคือการพัฒนาของที่อยู่อาศัย โดยรัฐจะเข้ามามีส่วนให้ความช่วยเหลือต่างๆแก่ภาคเอกชน เช่น การช่วยเหลือด้านทรัพยากรต่างๆรวมทั้งช่วยเหลือด้านการเงิน จัดหาสาธารณูปโภคที่จำเป็นให้
- 3) องค์การการกุศลให้ความช่วยเหลือ อาจเป็นเงินหรือวัสดุก่อสร้าง จะเห็นได้จากเวลาที่ประชาชนประสบภัยพิบัติ องค์การการกุศล รวมทั้งกลุ่มคนต่างๆ เช่น ผู้ผลิตวัสดุก่อสร้าง สถาปนิกวิศวกร ก็จะมารวมตัวกันให้ความช่วยเหลือ มีการจัดตั้งกองทุนรับบริจาคเงินช่วยเหลือและเงินส่วนหนึ่งก็ได้รับจากเงินภาษีอากร

2.1.3 ปัจจัยในการเลือกที่อยู่อาศัยในเมือง

จากที่กล่าวมาดูเหมือนว่าปัจจัยทางด้านเศรษฐกิจ จะมีส่วนสำคัญในการกำหนดลักษณะที่อยู่อาศัยว่าจะมีลักษณะเช่นไร นอกจากปัจจัยทางเศรษฐกิจแล้วยังมีปัจจัยอื่นๆอีกที่มีอิทธิพลต่อการเลือกที่อยู่อาศัย ดังงานวิจัยหลายชิ้นที่ศึกษาเกี่ยวกับปัจจัยในการเลือกที่อยู่อาศัยในเขตเมืองและผลการวิจัยก็ออกมาสอดคล้องกัน ดังเช่น

Brain J.L. Berry and Frank E.Horton และ William Alonso (1975 : 435-436 อ้างถึงใน สุชาติ วงศ์รินทร์ : 2538) ได้เสนอตรงกันว่าปัจจัยพื้นฐานที่กำหนดการเลือกที่อยู่อาศัยมี 3 ประการ คือ

- ราคาหรือค่าเช่าที่พักอาศัย
- ชนิดของที่พักอาศัย
- ที่ตั้งของที่พักอาศัย

ปัจจัยทั้ง 3 ประการนี้ มีความสัมพันธ์ควบคู่ไปกับเหตุผลในการเลือกที่พักอาศัยของแต่ละบุคคล เช่น จำนวนเงินที่บุคคลพอใจที่จะจ่ายสำหรับที่อยู่อาศัยซึ่งขึ้นอยู่กับรายได้ นอกจากนี้ยังขึ้นอยู่กับสถานภาพสมรสและขนาดครอบครัว หรือวิถีทางในการดำเนินชีวิต ซึ่งจะมีผลต่อชนิดของชุมชนที่ต้องการจะอยู่ สถานที่ทำงาน รวมทั้งระยะทางจากบ้านไปยังแหล่งงานด้วย

Brain Doodal (1974 : 151-161 อ้างถึงใน สุชาติ วงศ์รินทร์ : 2538) กล่าวถึงหลักเกณฑ์ในการเลือกที่อยู่อาศัยว่า ผู้อาศัยจะพิจารณาคุณสมบัติของที่อยู่อาศัย 3 ประการ คือ

- ลักษณะของบ้าน ได้แก่ ความเก่าใหม่ของบ้าน ขนาดของบ้านที่เหมาะสมกับขนาดของครอบครัว และคุณสมบัติของส่วนประกอบภายในบ้าน
- ลักษณะของชุมชน ผู้อยู่อาศัยมักจะเลือกบริเวณที่อยู่อาศัยที่มีสภาพทางเศรษฐกิจ และสังคมเหมือนกับตนเอง
- ความสัมพันธ์ของที่ตั้งนั้นๆกับพื้นที่โดยรอบ ได้แก่ ความสะดวกในการเดินทางไปยังแหล่งงาน ย่านการค้า อุตสาหกรรม และการติดต่อสัมพันธ์กับกิจกรรมที่เกี่ยวข้อง

Jay Siegel (1973 : 56-57 อ้างถึงใน สุชาติ วงศ์รินทร์ : 2538) ได้กล่าวถึงหลักเกณฑ์ในการเลือกที่อยู่อาศัยว่ามีปัจจัยสำคัญอยู่ 3 ประการ คือ

- ความสะดวกในการเข้าถึง
- คุณภาพของสิ่งแวดล้อม เช่น ลักษณะทางสังคมของชุมชน สภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ บริการสาธารณะสำหรับชุมชน ความพึงพอใจที่ได้รับจากที่ตั้งนั้น เป็นต้น
- ลักษณะที่ดินที่ใช้ในการปลูกบ้าน ทำเลที่ตั้ง

ข้อเสนอของ Brain Doodal และ Jay Siegel ดูเหมือนจะไม่ให้ความสำคัญกับราคาที่พักอาศัย ซึ่งแตกต่างจากของ Brain J.L. Berry and Frank E.Horton และ William Alonso

B.M. Moriarty (1970 อ้างถึงใน ธีรวัฒน์ โปงรักษ์ : 2540) อธิบายถึงปัจจัยในการเลือกที่อยู่อาศัย 2 ประการ

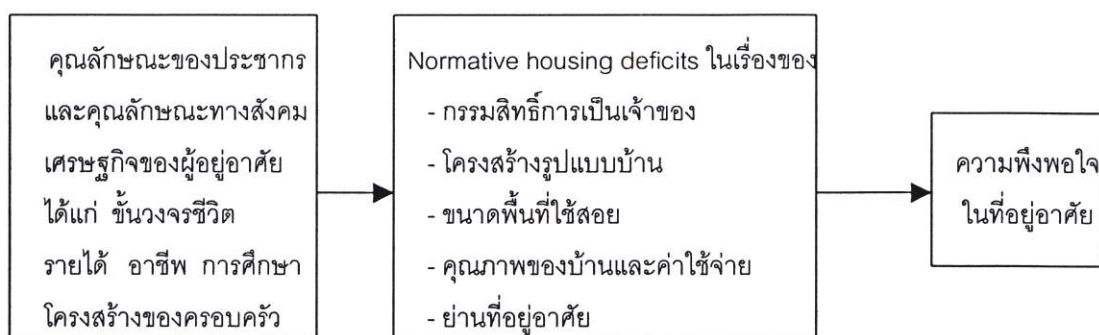
1. ปัจจัยด้านเศรษฐกิจ เป็นปัจจัยพื้นฐานอันดับแรกในการเลือกที่อยู่อาศัย ส่วนระยะทางไปยังแหล่งงานและราคาที่ดิน เป็นปัจจัยที่จะตามมาภายหลัง
2. ปัจจัยด้านสังคม จะเกี่ยวข้องกับความแตกต่างกันในด้านคุณค่า ความต้องการ และความพอใจของแต่ละสังคม

Harold Carter (อ้างถึงใน ธีรวัฒน์ โป่งรักษ์ : 2540) กล่าวว่าปัจจัยใหญ่ 2 ประการ ที่ควบคุมการตัดสินใจในการเลือกที่จะอยู่บริเวณใดของเมือง ได้แก่

1. สถานะทางสังคมของผู้อยู่อาศัย เช่น ระดับรายได้ บุคลิกส่วนบุคคล และกลุ่มทางสังคม
2. สภาพทางครอบครัว เช่น ครอบครัวที่ประกอบด้วยผู้สูงอายุเป็นส่วนใหญ่ ย่อมต้องการที่อยู่อาศัยที่ตั้งอยู่ในบริเวณที่มีความสงบเงียบ

ส่วน B.M. Moriarty และ Harold Carter ก็จะทำให้ความสำคัญกับปัจจัยทางเศรษฐกิจและสังคมมากกว่าตัวที่อยู่อาศัยและที่ตั้งเพราะถือว่าสิ่งเหล่านั้นจะตามมาภายหลัง

และจากแนวคิดเกี่ยวกับบรรทัดฐานที่อยู่อาศัย (Housing Norms) ซึ่งเป็นแนวคิดของ Morris และ Winter (1978 อ้างถึงใน ศิริพรรณ กิจรักษา : 2539, 20-25) ก็อธิบายไว้ว่าคุณลักษณะของประชากรและคุณลักษณะทางสังคมเศรษฐกิจของผู้อยู่อาศัย เป็นเหมือนตัวกำหนดหรือข้อจำกัดว่าผู้อยู่อาศัยควรจะเลือกที่อยู่อาศัยประเภทใดในสภาพที่เป็นจริง ซึ่งจะมีผลต่อความพึงพอใจในที่อยู่อาศัยนั้นๆ ด้วย

ภาพที่ 2.5 แสดงกระบวนการนำไปสู่ความพึงพอใจทางที่อยู่อาศัย

ที่มา : Causal model of hypothesized influences on residential satisfaction ของ Morris and Winter (1978) อ้างถึงใน ศิริพรรณ กิจรักษา (2539 : 22)

สำหรับการศึกษาของไทย จากการศึกษาลักษณะที่อยู่อาศัยของลูกจ้างสำนักรักษาความสะอาดกรุงเทพมหานคร โดย นุชนาท พนิตโกศล (2541) พบว่า ลูกจ้างสำนักรักษาความสะอาดกรุงเทพมหานครซึ่งเป็นกลุ่มผู้มีรายได้น้อย ให้ความสำคัญกับตำแหน่งที่ตั้งที่จะต้องใกล้แหล่งงานมาเป็นอันดับแรก รองลงมาคือ ราคาของที่พักอาศัยและใกล้สาธารณูปการที่สำคัญ ได้แก่ โรงเรียนของลูก ตามลำดับ

นิมิต โออุไร (2538) พบว่า ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการตัดสินใจเลือกที่พักอาศัยของนักศึกษา มหาวิทยาลัยรามคำแหงในแขวงหัวหมาก ปัจจัยที่สำคัญที่สุด คือ ใกล้เคียงมหาวิทยาลัย รองลงมา ได้แก่ การที่มีเพื่อนหรือญาติพักอยู่ก่อนแล้ว และราคาค่าที่พักที่เหมาะสม ซึ่งสอดคล้องกับผล การศึกษาของ ธงชัย สวัสดิสาร (2530 อ้างถึงใน นิมิต โออุไร : 2538) ปรากฏว่าที่ตั้งของที่พัก อาศัยเป็นปัจจัยสำคัญประการหนึ่งต่อความพึงพอใจของผู้อยู่อาศัย เนื่องจากเป็นการประหยัดเวลา และค่าใช้จ่ายในการเดินทาง มีความสะดวกในการเดินทาง

จากแนวคิดการเลือกที่อยู่อาศัยในเมือง สามารถสรุปปัจจัยในการเลือกที่อยู่อาศัย ได้ดังนี้ คือ

1. ปัจจัยด้านประชากร ได้แก่ อายุ
2. ปัจจัยด้านเศรษฐกิจ ได้แก่ รายรับ ราคาของที่อยู่อาศัย ความสามารถในการจ่าย เป็นต้น
3. ปัจจัยด้านสังคม ได้แก่ สถานภาพ ความต้องการ ระดับการศึกษา เป็นต้น
4. ปัจจัยด้านที่อยู่อาศัย
  - ลักษณะของที่อยู่อาศัย ได้แก่ ความเก่าใหม่ของที่อยู่อาศัย ขนาดของที่อยู่อาศัย ที่เหมาะสมกับขนาดของครอบครัว และคุณสมบัติของส่วนประกอบภายในที่อยู่อาศัย
  - ลักษณะของชุมชน ผู้อยู่อาศัยมักจะเลือกบริเวณที่อยู่อาศัยที่มีสภาพทางเศรษฐกิจและ สังคมเหมือนกับตนเอง
  - ความสัมพันธ์ของที่ตั้งนั้นๆกับพื้นที่โดยรอบ ได้แก่ ความสะดวกในการเดินทางไปยัง แหล่งงาน ย่านการค้า อุตสาหกรรม และการติดต่อสัมพันธ์กับกิจกรรมที่เกี่ยวข้อง
5. ปัจจัยด้านสิ่งแวดล้อม ได้แก่ สาธารณูปโภค สาธารณูปการ บรรยากาศโดยรอบ

ซึ่งเมื่อพิจารณาแล้ว ปัจจัยด้านเศรษฐกิจน่าจะเป็นปัจจัยที่มีผลมากที่สุดต่อการตัดสินใจ เลือกที่อยู่อาศัย และผู้ที่ประสบปัญหาเรื่องที่อยู่อาศัยมากที่สุดก็คงหนีไม่พ้นผู้มีรายได้น้อย ในสังคมหรือผู้ที่ได้ชื่อว่าเป็นคนยากจนของสังคม

ตารางที่ 2.1 สรุปปัจจัยหลักในการเลือกที่อยู่อาศัยในเขตเมือง

ผู้เขียน	ปัจจัยในการเลือกที่อยู่อาศัยในเมือง						ปัจจัยด้านสิ่งแวดล้อม
	ปัจจัยด้านประชากร	ปัจจัยด้านเศรษฐกิจ	ปัจจัยด้านสังคม	ปัจจัยด้านที่อยู่อาศัย			
				ลักษณะที่อยู่อาศัย	ลักษณะชุมชน	ลักษณะที่ตั้ง	
Brain J.L.Berry Frank E. Horton William Alonso		*		*		*	
Brain Doodal				*	*	*	
Jay Siegel					*	*	*
B.M. Moriaty		*	*				
Harold Carter		*	*		*		
Morris and Winter	*	*	*				
นุชนาถ พนิตโกศล		*				*	*
นิมิต โออุไร		*			*	*	

2.2 ระบบอุปถัมภ์ (Patronage System)

สนธิ สัมครการ (2533 : 25) ได้ให้ความหมายของคำว่า ระบบอุปถัมภ์ ไว้ว่า ถ้าพิจารณาในวงกว้างเชิงสังคม-มานุษยวิทยา น่าจะหมายถึง ลักษณะของความสัมพันธ์ทางสังคมประเภทหนึ่ง ซึ่งผู้ที่มีความสัมพันธ์แต่ละฝ่ายมีบทบาท หน้าที่และความคาดหวังต่อกันบางประการ ซึ่งเป็นที่รับรู้หรือยอมรับกันตามธรรมเนียมประเพณีหรือวัฒนธรรมของสังคม ความสัมพันธ์ทางสังคมแบบนี้ คือสิ่งที่ อีริค วูล์ฟ (Eric R. Wolf) เรียกว่าความสัมพันธ์ระหว่าง “ผู้อุปถัมภ์ – ผู้รับบริการ” (Patron-Client Relation) ซึ่งมีลักษณะของการพึ่งพาอาศัยกันอยู่มาก แม้ว่าฝ่ายอุปถัมภ์จะเป็นผู้ให้มากกว่าก็ตามแต่ก็มีได้เป็นการให้เปล่า ผลตอบแทนจากผู้รับบริการจะมีให้แก่ผู้อุปถัมภ์เสมอ แม้ว่าจะไม่ใช่ทางด้านวัตถุแต่ก็อาจเป็นทางด้านจิตใจ ความจงรักภักดีหรือการออกเสียงลงคะแนนให้ เป็นต้น

ความสัมพันธ์แบบ “ผู้อุปถัมภ์ – ผู้รับบริการ” นี้มีอยู่แพร่หลายทั่วไปไม่จำกัดอยู่เฉพาะในวงราชการหรือการบริหารองค์กรเท่านั้น และความเป็นจริงแล้วก็มีใช้สิ่งๆ ที่เลวร้ายเสมอไป อย่างในกรณีของสังคมชนบทในประเทศอินเดีย ซึ่งมีความสัมพันธ์แบบนี้ที่เรียกว่า ระบบจัจมานี (Jajmani System) ซึ่งประกอบด้วยคหบดีผู้มั่งคั่งที่เป็นเจ้าของที่ดินส่วนมากของชุมชน เรียกว่า จัจมานหรือผู้อุปถัมภ์ฝ่ายหนึ่ง กับคามินหรือผู้ทำงานอีกฝ่ายหนึ่ง ทั้งสองฝ่ายอยู่ร่วมกันในชุมชน

เดียวกัน ต่างช่วยเหลือพึ่งพาซึ่งกันและกัน โดยฝ่ายผู้อุปถัมภ์ซึ่งมีฐานะทางเศรษฐกิจและสังคมที่สูงกว่าเป็นผู้ให้ทางด้านวัตถุ ส่วนมากจะเป็นเมล็ดพืชที่ใช้เป็นอาหาร (ข้าวและถั่ว เป็นต้น) แก่ คามินหรือผู้ทำงาน ซึ่งจะรับใช้ทำงานที่ตนถนัดให้แก่ครอบครัวของผู้อุปถัมภ์ ไม่ว่าจะป็นงานใน ไร่งานบ้าน ทำความสะอาดบริเวณบ้าน ถนนหนทาง แม้แต่ตัดผมและงานช่างฝีมือต่างๆ ระบบ อุปถัมภ์ที่มีอยู่ในหมู่บ้านชนบทของอินเดีย และในที่อื่นๆ ในลักษณะคล้ายคลึงกันนี้ มีส่วนช่วยให้ คนยากจนหรือผู้ด้อยฐานะทางเศรษฐกิจในชุมชนสามารถดำรงชีวิตอยู่ได้ และยังก่อให้เกิดความรู้ สึกร่วมกันว่าเป็นคนพวกเดียวกัน มีความคิดว่าแต่ละคนมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชน ด้วยเหตุนี้ ถ้าเรามองระบบอุปถัมภ์ในทัศนะที่กว้างแล้วเราก็จะพบว่าระบบอุปถัมภ์ไม่ใช่สิ่งเลวร้ายเสมอไป (สนิท สมัครการ : 2533)

สนิท สมัครการ (2533 : 26) ได้สรุป ลักษณะของความสัมพันธ์ทางสังคมที่เด่นๆ ของระบบ อุปถัมภ์ ดังต่อไปนี้ คือ

1. เป็นความสัมพันธ์ที่มีลักษณะค่อนข้างถาวร (Relatively Permanent)
2. เป็นความสัมพันธ์ที่มีลักษณะต่างตอบแทน (Reciprocal)
3. เป็นความสัมพันธ์ที่ต่างฝ่ายต่างหวังผลประโยชน์จากกันและกัน (Interest Orientation)
4. ผู้อุปถัมภ์ซึ่งเป็นฝ่ายที่มีฐานะทางเศรษฐกิจและสังคมสูงกว่าจะให้ทางด้านวัตถุแก่ฝ่ายผู้ รับบริการซึ่งมีฐานะด้อยกว่า
5. ผู้รับบริการจะตอบแทนด้วยความจงรักภักดีหรือบริการอื่นๆ ที่ตนสามารถ ทำได้

ม.ร.ว. อคิน รพีพัฒน์ (ปรีชา คุวินทร์พันธุ์ และ อมรา พงศาพิชญ์ : 2539 หน้า 3-4) กล่าวว่า ระบบอุปถัมภ์ เป็นผลมาจากความเชื่อของสังคมไทยในเรื่องบุญกรรมและเรื่องตายแล้วเกิดใหม่ เช่น ความเชื่อที่ว่าผู้ที่เกิดมาท่ามกลางเงินทองมีทรัพย์สินอำนาจ วาสนา เป็นเพราะกรรมที่ทำไว้ แต่ปางก่อน คนเราเกิดมาไม่เท่าเทียมกันด้วยเหตุที่บุญบารมีที่ได้สะสมไว้แต่ปางก่อนแตกต่างกัน ทำให้คนไทยยอมรับความแตกต่างในฐานะตำแหน่งที่ลดหลั่นเป็นขั้นๆ ว่าเป็นสิ่งที่เป็นธรรมชาติ และเป็นธรรมดา และยึดถือความแตกต่างเป็นหลักสูงต่ำของฐานะตำแหน่งในการจัดระเบียบทาง สังคม

สนิท สมัครการ (2533 : 27) ได้แบ่งระบบอุปถัมภ์ของไทย ออกเป็น 4 รูปแบบ คือ 1) ระบบ อุปถัมภ์ที่มีอยู่ในหมู่บ้าน 2) ระบบอุปถัมภ์ที่เกิดขึ้นระหว่างมิตรสหาย 3) ระบบอุปถัมภ์ที่เกิดขึ้น ในองค์กรต่างๆ และ 4) ระบบอุปถัมภ์ระหว่างอาชีพ ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

- 1) ระบบอุปถัมภ์ที่มีอยู่ในหมู่ญาติ นับว่าเป็นระบบที่เก่าแก่มากระบบหนึ่งในสังคมไทย ตามวัฒนธรรม ความสัมพันธ์ระหว่างญาติอาวุโสกับญาติผู้น้อย เป็นความสัมพันธ์แบบอุปถัมภ์อย่างชัดเจน โดยญาติอาวุโสมีฐานะทางสังคมและเศรษฐกิจสูงกว่าอย่างน้อยก็ในระยะต้นๆที่ญาติผู้น้อยยังเยาว์วัยอยู่ ฉะนั้น ญาติอาวุโสจึงมักจะเป็นผู้ให้ทางวัตถุให้แก่ผู้น้อย อยู่ตลอดมาไม่ว่าจะเป็นในเรื่องอาหาร เสื้อผ้า ปัจจัยในการยังชีพอื่นๆ รวมทั้งการให้การศึกษาและบางครั้งก็ถึงกับหางานให้ทำอีกด้วย สิ่งต่างๆเหล่านี้ญาติผู้น้อยต่างรู้สำนึกในบุญคุณ ซึ่งความรู้สึกนี้เป็นวัฒนธรรมที่สำคัญประการหนึ่งของคนไทย ระบบอุปถัมภ์ในหมู่ญาติ นับว่าเป็นระบบที่เก่าแก่ที่สุดระบบหนึ่งในสังคมไทย และน่าจะเป็นระบบที่คงทนถาวรที่สุดด้วย ในสังคมอื่นๆระบบอุปถัมภ์ในหมู่ญาติก็คงมีอยู่เช่นกัน แต่อาจจะแตกต่างออกไปบ้างในรายละเอียดบางประการ
- 2) ระบบอุปถัมภ์ในหมู่มิตรสหาย ความเป็นเพื่อนในสังคมไทยปรากฏออกมาได้หลายรูปแบบ เช่น เพื่อนเล่น เพื่อนร่วมกลุ่ม เพื่อนร่วมชั้น เพื่อนร่วมสถานศึกษา และเพื่อนตาย เป็นต้น ในสังคมไทยความคาดหวังระหว่างเพื่อนเป็นไปอย่างลึกซึ้งและหนักแน่นมากกว่าบางสังคม ความเป็นเพื่อนแท้จึงมักจะวัดกันได้ด้วยพฤติกรรมความช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันและกันหรือการที่เพื่อนซึ่งมีฐานะทางสังคมและเศรษฐกิจสูงกว่าให้ความช่วยเหลือเพื่อนที่มีฐานะทางสังคมและเศรษฐกิจต่ำกว่า ถ้าเพื่อนที่ฐานะดีกว่าไม่ให้การช่วยเหลืออุปถัมภ์เพื่อนผู้ด้อยฐานะ ความเป็นเพื่อนก็ขาดหายไป อย่างน้อยความสัมพันธ์ก็จะห่างออกไปไม่แน่นแฟ้นเหมือนเดิม ในทางตรงกันข้าม หากเพื่อนผู้มีฐานะสูงกว่าให้ความช่วยเหลืออย่างสม่ำเสมอแล้ว ความสัมพันธ์ฉันเพื่อนก็จะแน่นแฟ้นยิ่งขึ้น จนถึงขั้นกลายมาเป็นญาติสนิทกันก็ได้ ความสัมพันธ์ของเพื่อนในทำนองนี้จึงเข้าลักษณะของระบบอุปถัมภ์อย่างแท้จริง เพื่อนผู้ได้รับอุปถัมภ์ทางวัตถุ ก็จะตอบแทนด้วยความจงรักภักดี การรู้จักบุญคุณคน คอยปกป้องเพื่อนผู้ให้ความอุปถัมภ์ด้วยวิธีต่างๆ ตามสติปัญญาและความสามารถที่ตนมีอยู่
- 3) ระบบอุปถัมภ์ในองค์กรต่างๆ ลักษณะอุปถัมภ์ในหน่วยงานหรือองค์กรต่างๆ มักจะแสดงออกมาเป็นพฤติกรรมในรูปแบบของความสัมพันธ์ระหว่าง “เจ้านาย-ลูกน้อง” ตำแหน่งต่างๆที่อยู่ในฐานะผู้อุปถัมภ์นั้นมีอยู่แตกต่างกันมากมายหลายชั้นตอน แต่ที่สำคัญก็คือว่าต้องสามารถให้คุณให้โทษแก่ลูกน้องและผู้ได้บังคับบัญชาได้มากพอสมควร ความสัมพันธ์เชิงอุปถัมภ์ระหว่าง “เจ้านาย-ลูกน้อง” ในแต่ละองค์กรอาจก่อให้เกิดมีกลุ่มจงรักภักดีหลายกลุ่มได้ ผลประโยชน์ที่เจ้านายให้แก่ลูกน้องจะเป็นไปในแง่ของการได้เลื่อนขั้นเงินเดือนเป็นพิเศษ (2 ขั้น) เลื่อนตำแหน่งเร็วกว่าผู้ที่ไม่ใช่ลูกน้อง ส่วนผลประโยชน์ที่เจ้านายได้จากลูกน้องก็คือความจงรักภักดี การปกป้องคุ้มครองเจ้านายด้วยกำลังและ

อาวุธและการคอยรับใช้ปรนนิบัติ เป็นต้น เป็นที่น่าสังเกตว่า ปัจจุบันองค์กรต่างๆ ได้พยายามที่จะลดบทบาทและความสำคัญของระบบอุปถัมภ์ลงและมีการใช้ระบบคุณธรรมมากขึ้น แต่ระบบอุปถัมภ์ก็ยังคงมีอยู่โดยทั่วไป อาจจะแปลงรูปแบบและดำเนินการอย่างแนบเนียนมากขึ้น

- 4) **ระบบอุปถัมภ์ระหว่างอาชีพ** เป็นระบบอุปถัมภ์ที่น่าจะมีลักษณะคงทนถาวรน้อยกว่าแบบอื่นๆ ที่กล่าวมาแล้ว แต่ลักษณะอื่นของระบบอุปถัมภ์ก็ยังคงมีอยู่ครบไม่ว่าจะเป็นเรื่องของ การปฏิบัติต่องบแทน ความสูงศักดิ์ของผู้อุปถัมภ์และความจงรักภักดีของผู้รับอุปถัมภ์ สำหรับในสังคมไทย ระบบอุปถัมภ์ระหว่างอาชีพหรือข้ามอาชีพนี้ อาจจำแนกออกได้เป็น 2 กลุ่มใหญ่ๆ คือ กลุ่มข้าราชการ พ่อค้า กับกลุ่มนักการเมือง-ชาวไร่ชาวนา สำหรับการอุปถัมภ์ระหว่างข้าราชการและพ่อค้า เป็นไปในรูปการแลกเปลี่ยนผลประโยชน์ทางด้าน วัตถุประสงค์ต่างกันมากกว่า คือว่า ฝ่ายข้าราชการจะอำนวยความสะดวกบางประการให้กับพ่อค้า นักธุรกิจซึ่งจะเป็นฝ่ายตอบแทนบุญคุณหรือตอบแทนด้วยการให้เงินทองหรือทรัพย์สินมีค่าอย่างอื่น สิทธิประโยชน์ที่ฝ่ายข้าราชการให้ให้แก่พ่อค้าหรือนักธุรกิจในกรณีนี้ส่วนมากมักเป็นเรื่องที่ไม่ตรงไปตรงมาตามหลักคุณธรรม คือมีความลำเอียงแฝงอยู่ ตราบใดที่ข้าราชการผู้นั้นยังมีอำนาจให้คุณให้โทษได้อย่างมาก ตราบนั้นความสัมพันธ์เชิงอุปถัมภ์ก็ยังคงมีอยู่ต่อไป แต่ถ้าหมดอำนาจวาสนาไปแล้วความสัมพันธ์ก็จะเปลี่ยนแปลงไปได้ อย่างน้อยผลประโยชน์ที่เคยได้จากฝ่ายพ่อค้าก็จะลดลง

โดยสรุประบบอุปถัมภ์ในสังคมไทยมีอยู่หลายรูปแบบ มีอยู่ทั้งในกลุ่มญาติ กลุ่มเพื่อน ในองค์กรต่างๆ และระหว่างบุคคลข้ามอาชีพ แม้ว่าระบบอุปถัมภ์จะมีส่วนเสียอยู่มาก แต่ก็มีส่วนดีอยู่บ้าง ถ้ารู้จักใช้ให้เหมาะสมและไม่ทิ้งคุณธรรมไปเสียหมด สำหรับการอยู่อาศัยในวัดก็อาศัยระบบอุปถัมภ์เช่นกัน ซึ่งน่าจะเป็นระบบอุปถัมภ์ในหมู่เครือญาติ

2.3 โครงข่ายความปลอดภัยทางสังคม (Social Safety Nets)

สำหรับโครงข่ายความปลอดภัยทางสังคม (Social Safety Nets) ได้มีการพูดถึงกันมากในยุคหลังๆ ณรงค์ เพ็ชรประเสริฐ (2545) ได้วิจัยเกี่ยวกับเรื่องโครงข่ายความปลอดภัยทางสังคม (Social Safety Nets) ไว้ ซึ่งในบทความส่วนหนึ่งได้กล่าวถึงวัดว่าเป็น โครงข่ายความปลอดภัยทางสังคม (Social Safety Nets) ของไทยที่มีมานานและเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ เป็นลักษณะของวัฒนธรรมทางสังคมที่ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน เพื่อให้เกิดความเข้าใจในเรื่อง โครงข่ายความปลอดภัยทางสังคม (Social Safety Nets) ผู้ศึกษาจึงได้การคัดบทความจากการวิจัยบางส่วน ของ ณรงค์ เพ็ชรประเสริฐ ที่วิจัยเกี่ยวกับเรื่องโครงข่ายความปลอดภัยทางสังคมมานำเสนอ

ในการประชุมที่กรุงมนิลา เมื่อวันที่ 28 กรกฎาคม - 1 สิงหาคม 2541 ILO ได้ให้คำจำกัดความของคำว่า “โครงข่ายความปลอดภัยทางสังคม” (Social Safety Nets) หรือ “การคุ้มครองทางสังคม” (Social Protection) ว่าหมายถึง

“เครื่องมือต่างๆ เพื่อให้การคุ้มครองและหลักประกันทางสังคมตามกฎหมาย ตลอดจนระบบประกันสังคมต่อภาคที่มีความจำเป็นมากที่สุดในสังคม โดยเฉพาะอย่างยิ่งสำหรับผู้ใช้แรงงานและผู้ยากจน โดยถือเป็นสิทธิมนุษยชนและสิทธิทางสังคม ซึ่งมีใช้เป็นเพียงวัตถุประสงค์ทางมนุษยธรรมและสังคมตามนโยบายของรัฐเพื่อเปิดโอกาสให้ภาคเอกชนเข้ามีส่วนร่วมเท่านั้น หากยังเป็นระบบแห่งสัญญาและข้อตกลงระหว่างประเทศ สัญญาและข้อตกลงร่วมทางสังคมและการกระจายรายได้อีกด้วย” (ICFTU-APRO, 2542: 6)

ICFTU และ ILO ใช้คำว่า Social Protection และ Social Safety Nets ในความหมายเดียวกัน คือ เน้นไปที่การคุ้มครองผู้ที่มีความจำเป็นมากที่สุดให้สามารถดำรงชีวิตอยู่ได้ เหมือนกับที่เยอรมันได้กำหนดไว้ใน The Federal Social Support Act 1961 ต้องให้ความช่วยเหลือผู้ที่ต้องการความช่วยเหลือและช่วยเหลือตนเองไม่ได้ (support for needy) (Neuhaus, 1979: 12)

Social Safety Nets ตามความหมายของธนาคารโลก หมายถึง การบริการของรัฐด้านการศึกษา ด้านสุขภาพ การช่วยเหลือของรัฐที่ให้แก่คนจน คนด้อยโอกาส โครงการประกันสังคมที่รัฐจัดขึ้น โดยความร่วมมือของลูกจ้างและนายจ้าง และยังหมายรวมถึงโครงการต่างๆ ที่เอกชนและกลุ่มประชาชนต่างๆ จัดขึ้นมาเพื่อช่วยเหลือซึ่งกันและกัน (World Bank, 1997: 20) ตามความหมายนี้จึงพอจำแนกโครงข่ายความปลอดภัยทางสังคมเป็นประเภทต่างๆ ได้ดังนี้

(1) **บริการสังคม** (social services) เช่น การศึกษา สาธารณสุข การเคหะ การมีงานทำ การคุ้มครองรายได้ การคุ้มครองชีวิตและทรัพย์สิน การบริการข่าวสารข้อมูลเพื่อสวัสดิภาพของประชาชน (ดู จิรลักษณ์, 2535: 45) ดังนั้น การบริการสังคมอาจจำแนกเป็นสามประเภทคือ

- บริการพื้นฐาน เช่น การศึกษา การสาธารณสุข
- บริการสิ่งอำนวยความสะดวกและปัจจัยจำเป็นต่อการดำรงชีวิต เช่น ที่อยู่อาศัย ไฟฟ้า ประปา ฯลฯ
- บริการความมั่นคงปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน เช่น บริการของตำรวจ ข่าวสารเพื่อสวัสดิภาพของประชาชน บริการของทหารในการรักษาความมั่นคงของประเทศ

(2) **สังคมสงเคราะห์** (social assistance) หรือถ้าเป็นการจัดการโดยรัฐก็มักจะเรียก “การประชาสงเคราะห์” (public assistance) สังคมสงเคราะห์โดยรวมหมายถึง การบริการช่วยเหลือประชาชนที่มีปัญหาความเดือดร้อนและอยู่ในภาวะที่ช่วยเหลือตนเองไม่ได้ ผู้ให้ความช่วยเหลือมีทั้งภาครัฐและเอกชน หลักการให้ความช่วยเหลือนี้มักจะมีการทดสอบหรือตรวจสอบให้แน่ชัดเสีย

ก่อนว่าผู้ที่ต้องการความช่วยเหลือเป็นผู้เดือดร้อนจริงๆ เช่น คนที่ต้องประสบภัยไฟไหม้ น้ำท่วม พายุถล่ม เห็นได้ชัดว่าเดือดร้อนจริง เป็นต้น ในประเทศไทย คณะกรรมการส่งเสริมและพัฒนางาน สังคมสงเคราะห์แห่งชาติได้ให้ความหมายของการสังคมสงเคราะห์ว่าหมายถึงศาสตร์และศิลป์ในการป้องกัน แก้ไข ฟื้นฟู และพัฒนาบุคคล กลุ่ม ชุมชน ทั้งที่ประสบและไม่ประสบปัญหาความเดือดร้อนให้สามารถช่วยเหลือตนเองและสังคมได้ (ดู คณะกรรมการส่งเสริมสวัสดิการสังคมแห่งชาติ, 2534: 1)

(3) **ประกันสังคม** (social insurance) หรือ “โครงการความมั่นคงทางสังคม” (social security schemes) เป็นโครงการที่รัฐเป็นผู้จัดระบบและดำเนินงานเพื่อคุ้มครองป้องกันไม่ให้ประชาชนที่มีรายได้ประจำได้รับความเดือดร้อนในการดำรงชีพ เนื่องจากประสบปัญหาทำให้ไม่สามารถทำงานเลี้ยงชีพได้ตามปกติ โดยผู้มีรายได้ต้องออกเงินสมทบ (contribution) เข้ากองทุนกลาง และได้รับประโยชน์ทดแทน (benefits) เมื่อประสบปัญหาในการเลี้ยงชีพ ปัญหาด้านสุขภาพ การคลอดบุตร ทูพพลภาพ เสียชีวิต ประสบอุบัติเหตุและโรคร้ายจากการทำงาน ชราภาพ ว่างาน และการมีบุตรที่ยังเลี้ยงตนเองไม่ได้

ในการประชุมที่กรุงมนิลา เมื่อวันที่ 28 กรกฎาคม - 1 สิงหาคม 2541 ILO ได้ให้คำจำกัดความ การประกันสังคม ว่าหมายถึง

“การคุ้มครองซึ่งสังคมจัดให้กับสมาชิกในสังคมนั้นๆ ด้วยการกำหนดมาตรการต่างๆ ของรัฐ เพื่อปกป้องผู้ประกันตนให้รอดพ้นจากความทุกข์ยากทางเศรษฐกิจและสังคม อันเนื่องมาจากการขาดรายได้หรือการมีรายได้ลดลงเพราะความเจ็บป่วย การคลอดบุตร การบาดเจ็บในการทำงาน ทูพพลภาพ ชราภาพ มรณะภาพ ตลอดจนการจัดให้มีบริการรักษาพยาบาลและการให้เงินอุดหนุนแก่ครอบครัวที่มีบุตรด้วย” (ICFTU - APRO, 2542: 6)

(4) **โครงการช่วยเหลือและบริการสังคมที่จัดโดยเอกชน** เช่น โครงการกองทุนสำรองเลี้ยงชีพของบริษัทเอกชน การทำงานสาธารณกุศลของมูลนิธิเอกชน กิจกรรมช่วยเหลือและพัฒนาสังคมขององค์กรพัฒนาเอกชน (Non - Governmental Organizations = NGOs) และรวมไปถึงการช่วยเหลือกันเชิงวัฒนธรรมผ่านเครือข่ายของครอบครัวและญาติมิตร เรียกรวมๆ กันว่า informal safety nets

ในสหรัฐอเมริกา สิ่งที่เรียกว่า Hidden Safety Nets หรือ “โครงข่ายความปลอดภัยที่ซ่อนเร้น” ดำเนินงานเคียงคู่ไปกับการดำเนินงานด้าน Social Safety Nets ของรัฐ Hidden Safety Nets ดำเนินงานโดยโบสถ์ต่างๆ ซึ่ง Ram Cnaan จากมหาวิทยาลัยเพนซิลวาเนีย (University of Pennsylvania) พบว่า ในยุคของลัทธิเสรีนิยมใหม่ของสหรัฐอเมริกา การดำเนินงานด้านบริการสังคมและสังคมสงเคราะห์ของโบสถ์ต่างๆกลับมีมากกว่ายุคก่อนๆ แต่เขาก็ให้

ความเห็นที่ว่า แม้โบสถ์เหล่านี้จะทำงานด้านนี้เต็มที่ก็ไม่อาจเติมเต็มส่วนที่ขาดหายไปอันเกิดจากความบกพร่องของรัฐได้ จะเป็นได้ก็เพียงส่วนประกอบประการหนึ่งของระบบ Social Safety Nets เท่านั้น (ดู Cnaan, 1999)

หากจะอธิบายในเชิงรูปธรรม Social Safety Nets หรือสวัสดิการสังคมขั้นต่ำ ที่จะต้องจัดสรรให้แก่คนจน เพื่อจะทำให้พวกเขาพอมีรายได้ มีงานทำ ดำรงชีวิตรอดต่อไปได้ และการมีชีวิตอยู่ได้ย่อมสร้างโอกาสให้พวกเขาดิ้นรนต่อสู้ต่อไปเพื่อให้บรรลุสิ่งที่พวกเขาต้องการ กระบวนการดิ้นรนต่อสู้เพื่อให้บรรลุความสมหวังของแต่ละปัจเจกบุคคล หากดำเนินไปบนวิถีทางที่เหมาะสมที่ควร นอกจากจะลดปัญหาทางสังคมแล้วยังจะทำให้ระบบเศรษฐกิจโดยรวมดีขึ้นด้วย หรือกล่าวตามทัศนะของ Sen ก็จะทำให้สวัสดิการ (หรือความพอใจ) โดยรวมของสังคมดีขึ้น

ในทางกลับกัน หากสังคมใดไม่มีระบบ Social Safety Nets ก็จะเป็นการทำลายโอกาสของคนและของสังคมโดยส่วนรวม ตัวอย่างเช่น นักเรียนที่ต้องออกจากโรงเรียนกลางคันเพราะครอบครัวไม่มีรายได้พอจะส่งเสีย โอกาสและความหวังต่างๆ ของนักเรียนนั้นจะถูกทำลายลงอย่างสิ้นเชิง คนตกงานที่ไม่มีรายได้ โอกาสและความหวังของเขาก็สูญหายไป Social Safety Nets จึงเป็นเหมือนท่อนไม้ลอยน้ำท่อนหนึ่งที่ช่วยให้คนใกล้จมน้ำตายได้เกาะขึ้นฝั่งมีชีวิตรอดและมีโอกาสต่อสู้ดิ้นรนเพื่อชีวิตต่อไป

กล่าวโดยสรุป Social Safety Nets ในบริบทของลัทธิเสรีนิยมใหม่ คือกลไกในการสร้างโอกาสให้แก่คนจนคนด้อยโอกาสเพื่อให้มีชีวิตรอดอยู่ได้ เพื่อดำรงความเป็นทรัพยากรของมนุษย์ของสังคม สร้างประโยชน์ให้แก่ระบบเศรษฐกิจและสังคมต่อไป การไม่มี Social Safety Nets เป็นการทำลายโอกาสของปัจเจกบุคคลและโอกาสของสังคม ในอันที่จะทำให้สังคมบรรลุความหวังและความพอใจอย่างทั่วถึงและยั่งยืน

สรุป

สำหรับสังคมไทย ที่อยู่อาศัยก็ยังคงถูกมองว่าเป็นสินค้า ผู้ที่มีโอกาสมากกว่าในเรื่องที่อยู่อาศัยก็คือ ผู้มีฐานะทางเศรษฐกิจที่ดีกว่า ย่อมแสดงให้เห็นว่าปัจจัยทางเศรษฐกิจเป็นปัจจัยสำคัญในการได้มาซึ่งที่อยู่อาศัย จึงทำให้เกิดปัญหาแก่ผู้มีรายได้น้อยที่ไม่สามารถเข้าถึงระบบที่อยู่อาศัยในตลาดที่อยู่อาศัยได้ จนเกิดที่อยู่อาศัยนอกระบบต่างๆ ตามมา ซึ่งสามารถรองรับความต้องการของคนกลุ่มนี้ได้ไม่น้อย สำหรับสังคมไทย “วัด” ก็เป็นอีกทางเลือกหนึ่งของระบบที่อยู่อาศัย ที่มีลักษณะเฉพาะและอาจไม่สามารถให้นิยามตามแบบอย่างทฤษฎีตะวันตกได้ เพราะการอยู่อาศัยในวัดเป็นการอิงกับหลักวัฒนธรรมไทย ซึ่งมีระบบอุปถัมภ์เข้าไปเกี่ยวข้อง เมื่อพิจารณาให้ลึกลงไปแล้วจะพบว่า การให้บริการทางสังคมของวัดถือเป็น โครงข่ายความปลอดภัยทางสังคม (Social Safety Nets) อย่างหนึ่งของไทยที่มีมานาน

บทที่ 3

ระเบียบวิธีวิจัย

การวิจัยในครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงพรรณนา (Descriptive research) ที่มุ่งแสวงหาข้อเท็จจริงและอธิบายเกี่ยวกับระบบที่อยู่อาศัยภายในวัดในเขตเมืองชั้นในของกรุงเทพมหานคร โดยศึกษาจากสภาพที่เป็นอยู่จริงในปัจจุบัน

3.1 ตัวแปรที่ใช้ในการศึกษา

ตัวแปรที่ใช้ในการศึกษาแบ่งออกได้เป็น 3 กลุ่ม หลักด้วยกัน ได้แก่ สรุปออกมาเป็นตัวแปรที่ใช้ในการศึกษาได้ดังนี้

1. ตัวแปรที่เกี่ยวกับข้อมูลผู้อยู่อาศัย (ศิษย์วัด) ประกอบด้วย ลักษณะประชากร ลักษณะทางสังคม ลักษณะทางเศรษฐกิจ มีตัวแปรย่อยที่ใช้ในการศึกษาดังนี้

ลักษณะประชากร ได้แก่ เพศ อายุ

ลักษณะทางสังคม ได้แก่ สถานภาพ (อาชีพ) ระดับการศึกษา ภูมิลำเนาเดิม

ลักษณะทางเศรษฐกิจ ได้แก่ รายรับ สภาวะทางการเงิน อาชีพของครอบครัวฐานะทางเศรษฐกิจของครอบครัว

2. ตัวแปรที่เกี่ยวกับข้อมูลการอยู่อาศัย ประกอบด้วย ปัจจัยในการเข้าอยู่อาศัย ความมั่นคงในที่อยู่อาศัย ลักษณะที่อยู่อาศัย มีตัวแปรย่อยที่ใช้ในการศึกษาดังนี้

ปัจจัยในการเข้าอยู่อาศัย ได้แก่ เหตุผลในการอยู่อาศัย ก่อนที่จะเข้ามาอยู่อาศัย เคยรู้จักใครมาก่อนหรือไม่ วิธีการเข้าอยู่อาศัย ค่าใช้จ่ายในการอยู่อาศัย หน้าที่รับผิดชอบในการอยู่อาศัย

ความมั่นคงในที่อยู่อาศัย ได้แก่ ทะเบียนบ้านในปัจจุบัน ระยะเวลาในการอยู่อาศัย ระยะเวลาที่คาดว่าจะอยู่อาศัย

ลักษณะที่อยู่อาศัย ได้แก่ เครื่องใช้ในที่อยู่อาศัย จำนวนผู้อยู่อาศัย/ห้อง ขนาดห้องพัก ปัญหาในที่อยู่อาศัย

3. ตัวแปรที่เกี่ยวกับการรับศิษย์วัดเข้าอยู่อาศัย มีตัวแปรย่อยที่ใช้ในการศึกษาดังนี้ คุณสมบัติของพระที่จะรับศิษย์วัด คุณสมบัติของผู้ที่จะเข้ามาเป็นศิษย์วัด กฎระเบียบในการอยู่อาศัย การให้การสงเคราะห์แก่ศิษย์วัดนอกเหนือจากเรื่องที่อยู่อาศัย ข้อดีและปัญหาของการรับศิษย์วัด

ตารางที่ 3.1 แสดงรายละเอียดของตัวแปรย่อยที่ใช้ในการศึกษา

กลุ่มตัวแปร	ตัวแปรย่อยที่ใช้ในการศึกษา	ทบทวนวรรณกรรม
ลักษณะประชากร ลักษณะทางสังคม ลักษณะทางเศรษฐกิจ	<ul style="list-style-type: none"> - เพศ - อายุ - สถานภาพปัจจุบัน (อาชีพ) - ระดับการศึกษา - ภูมิลำเนาเดิม - รายรับ - สภาวะทางการเงิน - อาชีพของครอบครัว - ฐานะทางเศรษฐกิจของครอบครัว 	คุณลักษณะของประชากร สังคม และเศรษฐกิจ ของผู้อยู่อาศัยเป็นเสมือนตัวกำหนดหรือข้อจำกัด ในการเลือกที่อยู่อาศัยของผู้อยู่อาศัย (Morris and Winter)
ปัจจัยในการเข้าอยู่อาศัย	<ul style="list-style-type: none"> - เหตุผลในการอยู่อาศัยในวัด 	ผู้อยู่อาศัยในวัดร้อยละ 50 เข้ามาอยู่วัดเพื่อให้อยู่ ใกล้สถานศึกษา รองลงมาคืออยากจนจำเป็นต้อง พักวัด และไม่มีที่พักที่อื่นตามลำดับ (สุธรรม ธีรภัทรธำรง)
ปัจจัยในการเข้าอยู่อาศัย	<ul style="list-style-type: none"> - ก่อนที่จะเข้ามาอยู่ในวัดเคยรู้จัก ใครมาก่อนหรือไม่ 	ลักษณะของชุมชนเป็นปัจจัยหนึ่งในการเลือกที่อยู่ อาศัย เพราะผู้อยู่อาศัยมักจะเลือกบริเวณที่อยู่ อาศัยที่มีลักษณะทางสังคมและเศรษฐกิจเหมือนกับ ตน (Brain Doodal)
	<ul style="list-style-type: none"> - วิธีการเข้าอยู่อาศัย 	ส่วนใหญ่เกือบครึ่งของผู้อยู่อาศัย บิดามารดา จะเป็นผู้นำมาฝากพระ รองลงมาคือญาติ ซึ่งมักจะมี ความคุ้นเคยกับพระในวัดมาก่อน (สุธรรม ธีรภัทรธำรง)
	<ul style="list-style-type: none"> - ค่าใช้จ่ายในการอยู่อาศัย 	ราคาหรือค่าเช่าที่พักอาศัยเป็น ปัจจัยหนึ่งในการเลือกที่อยู่อาศัย (Brain J.L.Berry , Frank E. Horton , William Alonso)
	<ul style="list-style-type: none"> - หน้าที่รับผิดชอบ 	ศิษย์วัดมีทั้งที่อาศัยวัดอยู่เพียงอย่างเดียวและมีทั้งที่ ต้องช่วยเหลืองานของวัด (สัมภาษณ์เจ้าอาวาสวัดราชาธิวาส : 2544)

ตารางที่ 3.1 (ต่อ)

กลุ่มตัวแปร	ตัวแปรย่อยที่ใช้ในการศึกษา	ทบทวนวรรณกรรม
ความมั่นคงในที่อยู่อาศัย	<ul style="list-style-type: none"> - ปัจจุบันท่านมีชื่ออยู่ในทะเบียนบ้านที่ใด - ระยะเวลาในการอยู่อาศัย - ระยะเวลาที่คาดว่าจะอยู่อาศัย 	ผู้มีรายได้น้อยในเมืองมักไม่มีความมั่นคงในที่อยู่อาศัย (สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน)
ลักษณะที่อยู่อาศัย	<ul style="list-style-type: none"> - สิ่งอำนวยความสะดวกในที่พักอาศัย - จำนวนผู้อยู่อาศัย - ขนาดพื้นที่ใช้สอย - ปัญหาในที่พักอาศัย 	

3.2 เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษา

การศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ข้อมูลที่ใช้ในการศึกษามีทั้งข้อมูลปฐมภูมิ ซึ่งได้จาก แบบสอบถาม การสำรวจ และการสัมภาษณ์ และข้อมูลทุติยภูมิที่ได้จากการค้นคว้าจากเอกสาร มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

ตารางที่ 3.2 แสดงเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

หัวข้อ	วิธีการเก็บข้อมูล			
	แบบสอบถาม	สำรวจ	สัมภาษณ์	เอกสาร
ข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับวัดและศิษย์วัด				
- ข้อมูลทั่วไปของวัดในพระพุทธศาสนา				*
- บทบาทของวัดตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน				*
- ความเป็นมาของการมีศิษย์วัด				*
- จำนวนวัดและศิษย์วัดในกรุงเทพมหานคร	*			*
ข้อมูลลักษณะประชากร สังคม เศรษฐกิจของผู้อยู่อาศัย				
- เพศ	*			
- อายุ	*			
- สถานภาพปัจจุบัน (อาชีพ)	*			
- ระดับการศึกษา	*			
- ภูมิลำเนาเดิม	*			

ตารางที่ 3.2 (ต่อ)

หัวข้อ	วิธีการเก็บข้อมูล			
	แบบสอบถาม	สำรวจ	สัมภาษณ์	เอกสาร
- รายรับ	*			
- สภาวะทางการเงิน	*			
- อาชีพของครอบครัว	*			
- ฐานะทางเศรษฐกิจของครอบครัว	*			
ข้อมูลการอยู่อาศัย				
- ค่าใช้จ่ายสำหรับที่อยู่อาศัย	*			
- ความสัมพันธ์กับบุคคลในวัดก่อนเข้ามาอยู่อาศัย	*			
- วิธีการเข้ามาอยู่อาศัย	*			
- เหตุผลในการอยู่อาศัย	*			
- หน้าที่รับผิดชอบของผู้อยู่อาศัย	*			
- ทะเบียนบ้านในปัจจุบัน	*			
- ระยะเวลาในการอยู่อาศัย	*			
- ระยะเวลาที่คาดว่าจะอยู่อาศัย	*			
- สิ่งอำนวยความสะดวกในที่พักอาศัย	*			
- ขนาดพื้นที่ใช้สอย	*			
- จำนวนผู้พักอาศัย	*			
- ปัญหาในที่พักอาศัย	*			
ข้อมูลการรับศิษย์วัดเข้าอยู่อาศัยในวัด				
- คุณสมบัติของพระที่จะรับศิษย์วัด	*			
- คุณสมบัติผู้จะเข้ามาเป็นศิษย์วัด	*			*
- กฎระเบียบในการอยู่อาศัย	*			*
- การให้การสงเคราะห์แก่ศิษย์วัด	*		*	
- ข้อดีและปัญหาของการรับศิษย์วัด	*		*	

สำหรับแบบสอบถามที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ มี 2 ชุด ด้วยกัน ได้แก่ แบบสอบถามสำหรับเจ้าอาวาส ซึ่งเป็นตัวแทนของเจ้าของที่อยู่อาศัย และแบบสอบถามสำหรับศิษย์วัด ซึ่งหมายถึงตัวผู้อยู่อาศัย โดยมีรายละเอียดของแบบสอบถาม ดังนี้

แบบสอบถามสำหรับเจ้าอาวาส มี 17 ข้อ แบ่งออกเป็น

- 1) ข้อมูลทั่วไปของวัดและจำนวนศิษย์วัด มีทั้งหมด 8 ข้อ
- 2) ข้อมูลในส่วนของกรรับศิษย์วัด มีทั้งหมด 9 ข้อ

แบบสอบถามสำหรับศิษย์วัด มี 22 ข้อ แบ่งออกเป็น

- 1) ข้อมูลลักษณะประชากร สังคม เศรษฐกิจของศิษย์วัด มีทั้งหมด 10 ข้อ
- 2) ข้อมูลการอยู่อาศัย มีทั้งหมด 12 ข้อ

ตารางที่ 3.3 แสดงคำถามที่ใช้ในการวิจัยและนิยามปฏิบัติการ

ข้อที่	ชื่อตัวแปร	นิยามปฏิบัติการ	ระดับการวัด
1	เพศ	วัดโดยแบ่งเป็นกลุ่ม 0. ชาย 1. หญิง	นามมาตรา (Nominal)
2	อายุ	วัดจำนวนหน่วยเป็น ปี	อัตราส่วน (Ratio)
3	สถานภาพ	วัดโดยแบ่งเป็นกลุ่ม 1. นักเรียน / นักศึกษา 2. รับราชการ / พนักงานรัฐวิสาหกิจ 3. พนักงานบริษัท / ห้างร้าน 4. รับจ้าง 5. กำลังหางานทำ 6. อื่นๆ (ระบุ).....	นามมาตรา (Nominal)
4	ระดับการศึกษา	วัดโดยแบ่งเป็นกลุ่ม 1. ประถมศึกษา 2. มัธยมศึกษาตอนต้น 3. มัธยมศึกษาตอนปลายหรือเทียบเท่า 4. ปว.ส.หรือ อนุปริญญา 5. ปริญญาตรี 6. สูงกว่าปริญญาตรี	นามมาตรา (Nominal)
5	ภูมิลำเนาเดิม	วัดโดยแบ่งเป็นกลุ่ม 1. กรุงเทพมหานคร 2. ภาคเหนือ 3. ภาคกลาง 4. ภาคตะวันออก 5. ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ 6. ภาคตะวันตก 7. ภาคใต้	นามมาตรา (Nominal)
6	รายรับ	วัดจำนวนหน่วยเป็น บาท	อัตราส่วน (Ratio)

ตารางที่ 3.3 (ต่อ)

ข้อที่	ชื่อตัวแปร	นิยามปฏิบัติการ	ระดับการวัด
7	ที่มาของรายรับ	วัดโดยแบ่งเป็นกลุ่ม 1. พ่อ แม่ / ผู้ปกครอง 2. เจ้าอาวาส / พระผู้ปกครอง 3. เงินเดือน / เงินที่ได้จากการทำงาน 4. อื่นๆ (ระบุ).....	นามมาตรา (Nominal)
8	สภาวะทางการเงิน	วัดโดยแบ่งเป็นกลุ่ม 1. รายรับ มากกว่า รายจ่าย 2. รายรับ พอๆ กับรายจ่าย 3. รายรับ ไม่ค่อยพอ กับรายจ่าย 4. ขัดสน	นามมาตรา (Nominal)
9	อาชีพของพ่อ แม่ / ผู้ปกครอง	วัดโดยแบ่งเป็นกลุ่ม 1. เกษตรกร 2. ราชการ / พนักงานรัฐวิสาหกิจ 3. พนักงานบริษัท / ห้างร้าน 4. ค้าขาย 5. รับจ้าง 6. อื่นๆ (ระบุ).....	นามมาตรา (Nominal)
10	รายได้รวมของครอบครัว	วัดโดยแบ่งเป็นกลุ่ม 1. น้อยกว่า 5,000 บาท 2. 5,001 - 10,000 บาท 3. 10,001 - 15,000 บาท 4. 15,001 - 20,000 บาท 5. มากกว่า 20,000 บาท	นามมาตรา (Nominal)
11	เหตุผลในการอยู่อาศัย	วัดโดยแบ่งเป็นกลุ่ม 1.1 ไกลสถานศึกษา / ที่ทำงาน 0. ไม่ใช่ 1. ใช่ 1.2 ฐานะยากจน 0. ไม่ใช่ 1. ใช่ 1.3 เพื่อประหยัดค่าใช้จ่าย 0. ไม่ใช่ 1. ใช่ 1.4 เพื่อรับใช้พระ 0. ไม่ใช่ 1. ใช่ 1.5 ไม่มีญาติหรือคนรู้จัก 0. ไม่ใช่ 1. ใช่ 1.6 อื่นๆ (ระบุ).....	นามมาตรา (Nominal)
12	ก่อนเข้ามาอยู่ในวัดเคยรู้จักใครมาก่อนหรือไม่	วัดโดยแบ่งเป็นกลุ่ม 0. ไม่รู้จัก 1. รู้จักเจ้าอาวาส 2. รู้จักภิกษุสามเณร 3. รู้จักศิษย์วัด 4. อื่นๆ (ระบุ).....	นามมาตรา (Nominal)

ตารางที่ 3.3 (ต่อ)

ข้อที่	ชื่อตัวแปร	นิยามปฏิบัติการ	ระดับการวัด
13	วิธีการเข้าอยู่อาศัย	วัดโดยแบ่งเป็นกลุ่ม 1. บิดามารดาฝากเจ้าอาวาสหรือพระในวัด 2. เป็นญาติหรือคุ้นเคยกับพระจึงมาขออยู่ด้วย 3. มีคนรู้จักเป็นศิษย์วัดจึงมาขออยู่ด้วย 4. มาขออยู่ด้วยตนเอง 5. อื่นๆ (ระบุ).....	นามมาตรา (Nominal)
14	ค่าใช้จ่ายในการอยู่อาศัย	วัดจำนวนหน่วยเป็น บาท	อัตราส่วน (Ratio)
15	หน้าที่รับผิดชอบ	วัดโดยแบ่งเป็นกลุ่ม 0. ไม่มี 1. มี	นามมาตรา (Nominal)
16	ระยะเวลาในการอยู่อาศัย	วัดจำนวนหน่วยเป็น ปี	อัตราส่วน (Ratio)
17	ระยะเวลาที่คาดว่าจะอยู่อาศัย	วัดโดยแบ่งเป็นกลุ่ม 1. จนกว่าจะสำเร็จการศึกษา ระดับ..... 2. จนกว่าจะหาที่อยู่ใหม่ได้ 3. จนกว่าจะหางานทำได้ 4. อื่นๆ (ระบุ).....	นามมาตรา (Nominal)
18	เครื่องใช้ในที่พักอาศัย	วัดโดยแบ่งเป็นกลุ่ม 1. เครื่องใช้ส่วนใหญ่เป็นของวัด 2. เครื่องใช้ส่วนใหญ่เป็นของตนจัดหามาเอง 3. เครื่องใช้มีทั้งเป็นของวัดและของตนสัดเท่าๆกัน	นามมาตรา (Nominal)
19	จำนวนผู้พักอาศัย / ห้อง	วัดโดยแบ่งเป็นกลุ่ม 1. จำนวน 1 คน 2. จำนวน 2-3 คน 3. จำนวน 4-5 คน 4. มากกว่า 5 คน (ระบุ).....	นามมาตรา (Nominal)
20	ขนาดห้องพัก	วัดโดยแบ่งเป็นกลุ่ม 1. น้อยกว่า 8 ตร.ม. 2. พื้นที่ 8-12 ตร.ม. 3. พื้นที่ 12-20 ตร.ม. 4. มากกว่า 20 ตร.ม. (ระบุ).....	นามมาตรา (Nominal)
21	ปัญหาในที่พักอาศัย	วัดโดยแบ่งเป็นกลุ่ม 0. ไม่ประสบปัญหา 1. ที่พักค่อนข้างคับแคบ อยู่กันอย่างแออัด 2. ไม่ค่อยมีความเป็นส่วนตัวในการพักอาศัย 3. สภาพของที่พักอาศัยชำรุดทรุดโทรม 4. อื่นๆ (ระบุ).....	นามมาตรา (Nominal)
22	ข้อดีของการอยู่อาศัยในวัด	คำถามปลายเปิด ตามความคิดเห็น	

3.3 การเลือกพื้นที่ศึกษาและกลุ่มประชากรที่จะศึกษา

ในการศึกษาคั้งนี้ได้เลือกพื้นที่ศึกษาคือ พื้นที่เขตชั้นในกรุงเทพมหานครศูนย์กลางเมืองเดิม ซึ่งเป็นพื้นที่ที่มีความหลากหลายของกิจกรรม และเป็นพื้นที่ที่มีปัญหาการขาดแคลนที่อยู่อาศัย ประกอบด้วยเขตต่างๆ 12 เขตด้วยกัน ได้แก่ เขตพระนคร ป้อมปราบศัตรูพ่าย สัมพันธวงศ์ คลองสาน ธนบุรี บางกอกใหญ่ บางกอกน้อย บางพลัด ดุสิต ราชเทวี ปทุมวัน และเขตบางรัก เนื่องจากพื้นที่บริเวณนี้เป็นพื้นที่เขตเมืองเดิม จึงมีวัดตั้งอยู่เป็นจำนวนมากกระจายอยู่ทั่วไป ภายในพื้นที่ ซึ่งวัดเหล่านี้ได้ให้การสงเคราะห์ด้านที่อยู่อาศัยแก่ศิษย์วัดเป็นจำนวนมาก คิดเป็นร้อยละ 64 ของจำนวนศิษย์วัดทั้งหมดในกรุงเทพมหานคร กลุ่มประชากรที่จะทำการศึกษาคือ ศิษย์วัดที่มีชื่ออยู่ในทะเบียนของวัด ในพื้นที่ 12 เขตที่เลือกมา

ตารางที่ 3.4 แสดงจำนวนวัดและจำนวนศิษย์วัดในพื้นที่ศึกษา

ลำดับ	เขต	จำนวนวัดทั้งหมด (แห่ง)	จำนวนวัดที่สำรวจได้ (แห่ง)	ศิษย์วัด (คน)	ประเภทวัด	
					พระอารามหลวง	วัดราษฎร์
1	พระนคร	21	18	847	18	3
2	ป้อมปราบศัตรูพ่าย	10	7	141	3	7
3	สัมพันธวงศ์	7	7	166	6	1
4	คลองสาน	8	8	82	5	3
5	ธนบุรี	25	24	417	9	16
6	บางกอกใหญ่	13	13	257	7	6
7	บางกอกน้อย	31	29	215	7	24
8	บางพลัด	23	21	132	4	19
9	ดุสิต	16	13	463	4	12
10	ราชเทวี	4	4	100	0	4
11	ปทุมวัน	6	4	192	2	4
12	บางรัก	5	5	59	1	4
	รวม	169	153	3,071	66	103
	ทั้งกรุงเทพมหานคร	432	381	4,783		

ที่มา : จากการสำรวจของกองแผนงาน กรมการศาสนา พ.ศ. 2542

3.4 การสุ่มตัวอย่าง

เนื่องจากประชากรที่จะศึกษามีขนาดประชากรที่ใหญ่ เพื่อประหยัดเวลาและงบประมาณในการศึกษาจึงได้สุ่มตัวอย่างประชากรเพื่อใช้ในการศึกษาครั้งนี้ โดยยึดเกณฑ์การสุ่มตัวอย่างประชากรของประคอง (อ้างถึงใน อายุวัฒน์ : 2541)

ตารางที่ 3.5 แสดงขนาดของประชากรตัวอย่างที่ควรนำมาสุ่มคิด

ขนาดของประชากร	จำนวนตัวอย่างของประชากรที่ควรสุ่ม คิดเป็นร้อยละของจำนวนประชากร
1 - 999	25
1,000 - 9,999	10
ตั้งแต่ 10,000 ขึ้นไป	1

มีขั้นตอนของการสุ่มตัวอย่างดังนี้

1. นำข้อมูลทุติยภูมิจำนวนศิษย์วัดแต่ละวัดในพื้นที่ศึกษามาจัดกลุ่ม โดยใช้จำนวนศิษย์วัดเป็นเกณฑ์ในการจัดกลุ่ม แบ่งออกได้เป็น 4 กลุ่ม ได้แก่

- 1) วัดที่มีจำนวนศิษย์วัดมากกว่า 100 คน มีจำนวน 3 แห่ง
- 2) วัดที่มีจำนวนศิษย์วัด 70 - 99 คน มีจำนวน 6 แห่ง
- 3) วัดที่มีจำนวนศิษย์วัด 40 - 69 คน มีจำนวน 13 แห่ง
- 4) วัดที่มีจำนวนศิษย์วัดน้อยกว่า 40 คน มีจำนวน 131 แห่ง

ตารางที่ 3.6 แสดงการจัดกลุ่มของวัดโดยใช้จำนวนศิษย์วัดเป็นเกณฑ์ แยกรายเขต

ลำดับ	เขต	จำนวนวัดทั้งหมด (แห่ง)	วัดที่มีข้อมูล (แห่ง)	จำนวนศิษย์วัดที่อาศัยอยู่ในวัด (คน)			
				>100	70-99	40-69	<40
1	พระนคร	21	18	2	2	4	10
2	ป้อมปราบศัตรูพ่าย	10	7	0	0	2	5
3	สัมพันธวงศ์	7	7	0	0	1	6
4	คลองสาน	8	8	0	0	0	8
5	ธนบุรี	25	24	0	1	0	23
6	บางกอกใหญ่	13	13	0	0	3	10
7	บางกอกน้อย	31	29	0	0	0	28
8	บางพลัด	23	21	0	0	0	21
9	ดุสิต	16	13	1	1	2	9
10	ราชเทวี	4	4	0	0	1	3

ตารางที่ 3.6 (ต่อ)

ลำดับ	เขต	จำนวนวัดทั้งหมด (แห่ง)	วัดที่มีข้อมูล (แห่ง)	จำนวนศิษย์วัดที่อาศัยอยู่ในวัด (คน)			
				>100	70-99	40-69	<40
11	ปทุมวัน	6	4	0	2	0	4
12	บางรัก	5	5	0	0	0	5
	รวม	169	153	3	6	13	131

ที่มา : จากการสำรวจของกองแผนงาน กรมการศาสนา พ.ศ. 2542

2. สุ่มตัวอย่างวัดในแต่ละกลุ่มเพื่อใช้เป็นกลุ่มตัวอย่าง โดยใช้เกณฑ์การสุ่มตัวอย่างของประคองข้างต้น ในที่นี้จำนวนวัดที่มีข้อมูลในการศึกษามีจำนวนไม่เกิน 999 แห่ง จำนวนตัวอย่างของประชากรที่ควรสุ่ม จึงคิดเป็นร้อยละ 25 ของประชากรวัด

$$\text{สูตร} \quad \text{จำนวนตัวอย่างในกลุ่ม A} = \text{จำนวนประชากรในกลุ่ม A} \times 0.25$$

ผลที่ได้จากการคำนวณเป็นดังนี้

- 1) วัดที่มีจำนวนศิษย์วัดมากกว่า 100 คน   กลุ่มตัวอย่างมีจำนวน 1 แห่ง
- 2) วัดที่มีจำนวนศิษย์วัด 70 - 99 คน   กลุ่มตัวอย่างมีจำนวน 2 แห่ง
- 3) วัดที่มีจำนวนศิษย์วัด 40 - 69 คน   กลุ่มตัวอย่างมีจำนวน 4 แห่ง
- 4) วัดที่มีจำนวนศิษย์วัดน้อยกว่า 40 คน   กลุ่มตัวอย่างมีจำนวน 33 แห่ง

3. สุ่มตัวอย่างศิษย์วัดในแต่ละกลุ่มเพื่อใช้เป็นกลุ่มตัวอย่าง จำนวนศิษย์วัดในพื้นที่ศึกษามีจำนวน 3,071 คน ดังนั้น จำนวนตัวอย่างของประชากรที่ควรสุ่ม จึงคิดเป็นร้อยละ 10 ของประชากรศิษย์วัด

$$\text{สูตร} \quad \text{จำนวนตัวอย่างในกลุ่ม A} = \text{จำนวนประชากรในกลุ่ม A} \times 0.10$$

ตารางที่ 3.7 แสดงจำนวนศิษย์วัดในกลุ่มต่างๆ

กลุ่มที่	ประเภท	จำนวนวัด (แห่ง)	จำนวนศิษย์วัดทั้งหมด (คน)
1	ศิษย์วัด > 100 คน	3	402
2	ศิษย์วัด 70 - 99 คน	6	484
3	ศิษย์วัด 40 - 69 คน	13	677
4	ศิษย์วัด < 40 คน	131	1,508
	รวม	153	3,071

ผลที่ได้จากการคำนวณเป็นดังนี้

- 1) วัดที่มีจำนวนศิษย์วัดมากกว่า 100 คน   กลุ่มตัวอย่างมีจำนวน 40 คน
- 2) วัดที่มีจำนวนศิษย์วัด 70 - 99 คน   กลุ่มตัวอย่างมีจำนวน 49 คน
- 3) วัดที่มีจำนวนศิษย์วัด 40 - 69 คน   กลุ่มตัวอย่างมีจำนวน 68 คน
- 4) วัดที่มีจำนวนศิษย์วัดน้อยกว่า 40 คน   กลุ่มตัวอย่างมีจำนวน 150 คน

4) นำผลจากการคำนวณในข้อ 2) และ 3) มาหารกันเพื่อหาจำนวนศิษย์วัดที่จะใช้เป็นกลุ่มตัวอย่างในแต่ละวัด หากผลที่ได้มีเศษให้ปัดเศษเป็นจำนวนเต็ม

สูตร

$$\text{จำนวนตัวอย่างศิษย์วัดในแต่ละวัดของวัดกลุ่ม A} = \frac{\text{กลุ่มตัวอย่างศิษย์วัดกลุ่ม A}}{\text{กลุ่มตัวอย่างวัดกลุ่ม A}}$$

ผลที่ได้จากการคำนวณและปรับตัวเลขใหม่ให้ลงตัวแล้ว เป็นดังนี้

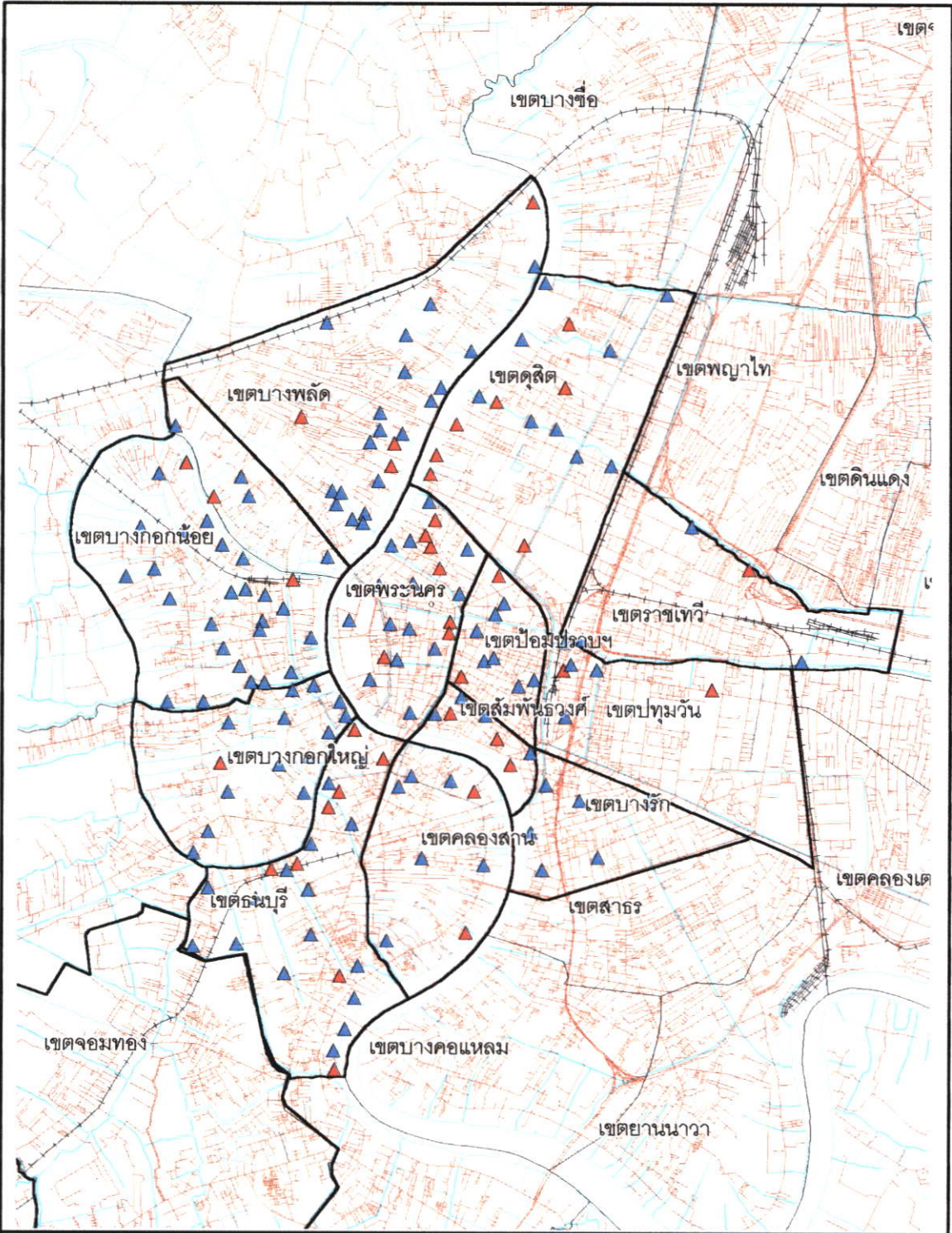
ตารางที่ 3.8 แสดงกลุ่มประชากรตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษา

กลุ่มที่	ประเภท	วัดที่สุ่มตัวอย่าง (แห่ง)	ศิษย์วัดที่สุ่มตัวอย่างทั้งหมด (คน)	ศิษย์วัดต่อวัด 1 แห่ง (คน ต่อ 1 แห่ง)
1	ศิษย์วัด > 100 คน	1	40	40
2	ศิษย์วัด 70 - 99 คน	2	50	25
3	ศิษย์วัด 40 - 69 คน	4	68	17
4	ศิษย์วัด < 40 คน	33	165	5
	รวม	40	323	

การสุ่มตัวอย่างของวัดจะใช้วิธีการสุ่มตัวอย่างกระจายแบบง่าย (Simple random Sampling) โดยใช้การจับฉลากรายชื่อวัดจากวัดที่มีข้อมูลศิษย์วัด ในปี พ.ศ.2542

3.5 การวิเคราะห์ข้อมูล

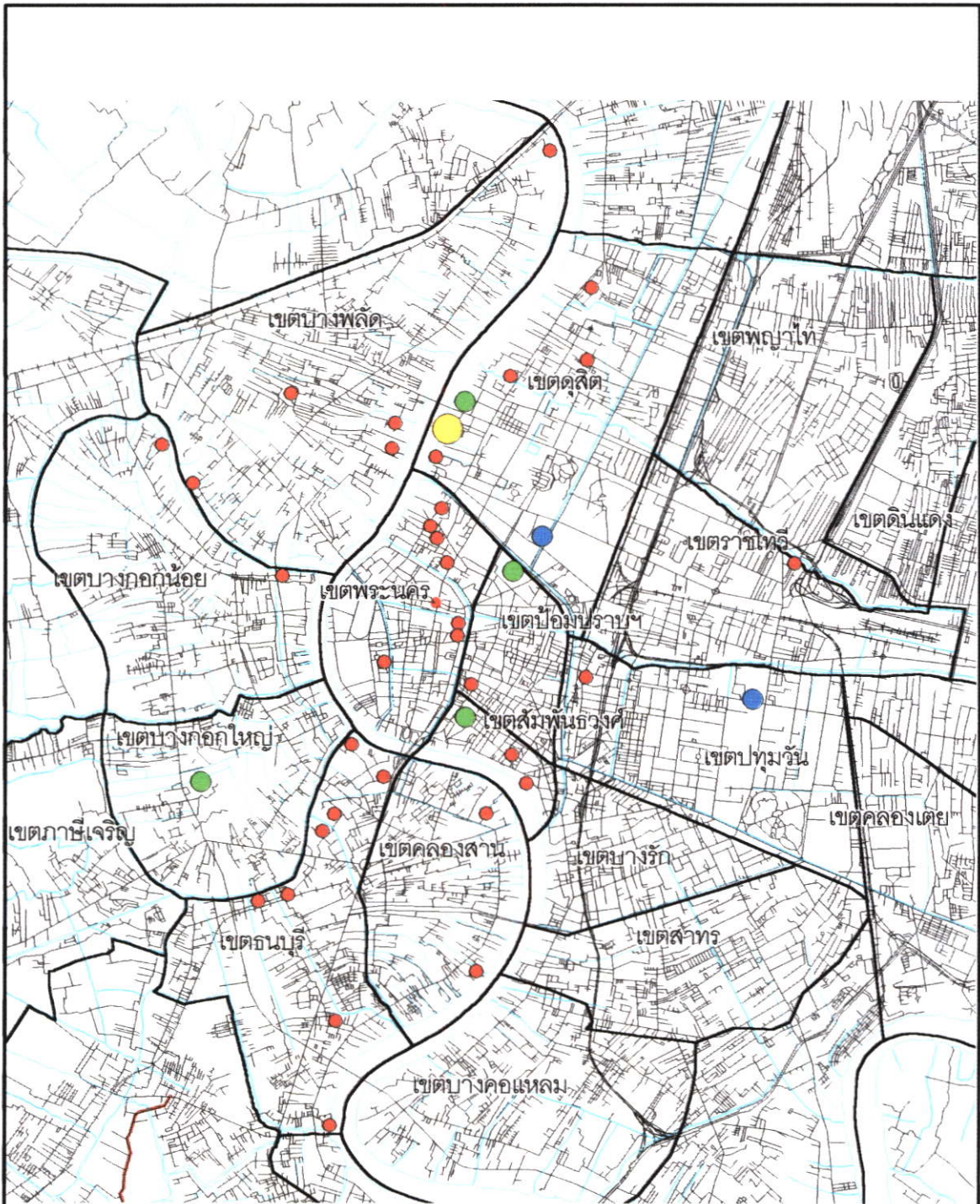
สถิติที่ใช้ในการวิจัยเป็นสถิติพรรณนา (Descriptive statistic) ข้อมูลที่ได้จากแบบสอบถามจะนำมาแปรรหัสเพื่อนำไปประมวลผลด้วยเครื่องไมโครคอมพิวเตอร์ ใช้โปรแกรมสำเร็จรูป SPSSPC⁺ ช่วยในการวิเคราะห์ข้อมูล ข้อมูลจากแบบสอบถามที่มีระดับการวัดแบบกลุ่ม (Nominal) จะอธิบายด้วยค่าสถิติแบบร้อยละ (Percentage) ส่วนข้อมูลที่มีระดับการวัดแบบอัตราส่วน (Ratio) จะอธิบายด้วยค่าสถิติแบบค่าเฉลี่ย (Mean) และทดสอบความสัมพันธ์โดยใช้เทคนิคแบบไคสแควร์ (χ^2) ทดสอบทางสถิติที่ระดับนัยสำคัญ 0.05

ภาพที่ 3.1 แผนที่แสดงการกระจายตัวของวัดในพื้นที่ศึกษา

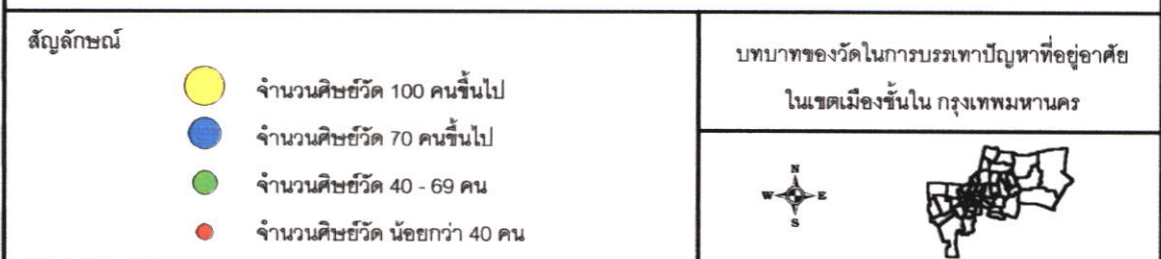
สัญลักษณ์ — เขต — ถนน — แม่น้ำ, คลอง ▲ วัดที่สู่มตัวอย่าง	บทบาทของวัดในการบรรเทาปัญหาที่อยู่อาศัย ในเขตเมืองชั้นใน กรุงเทพมหานคร

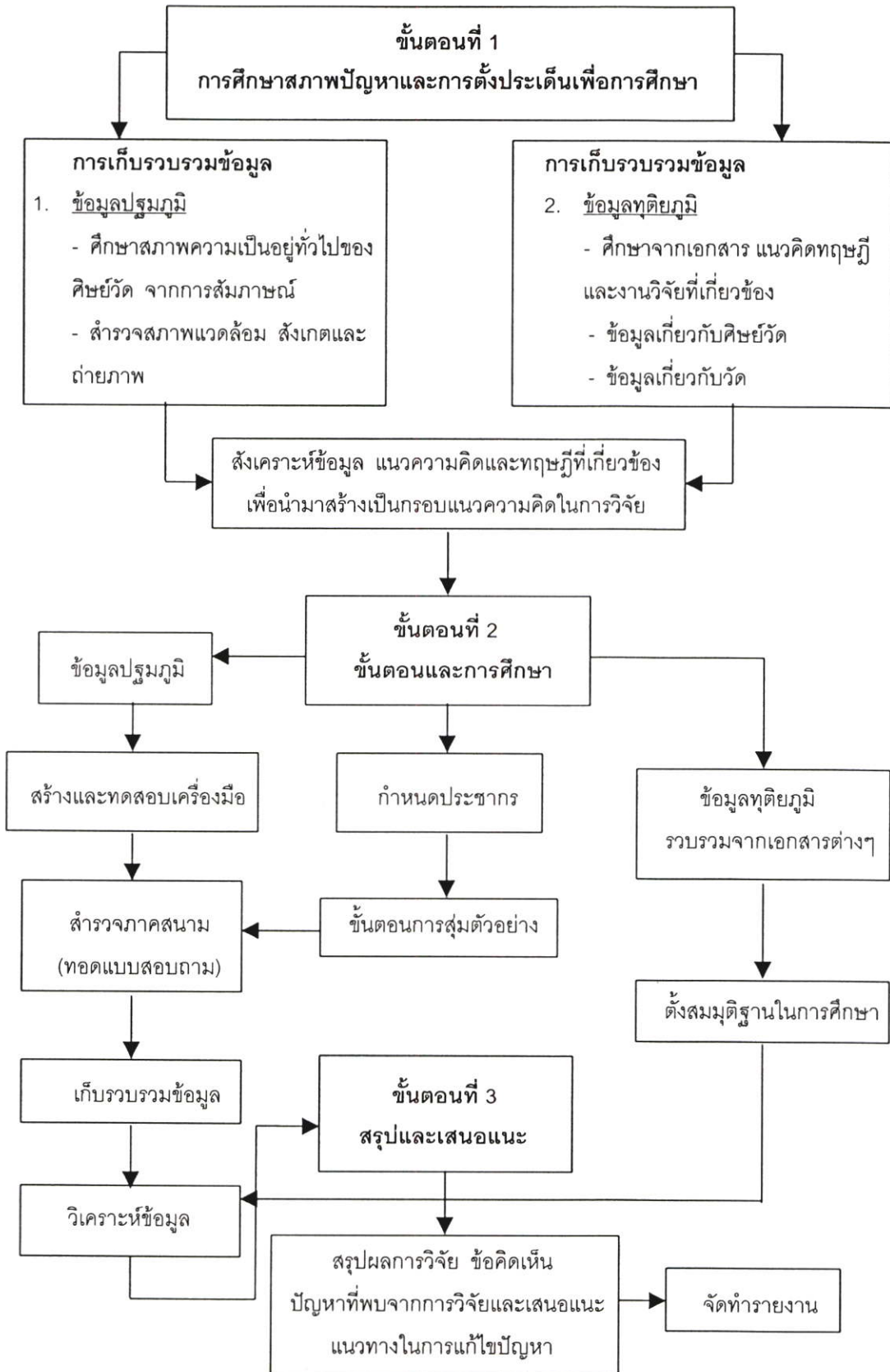
ที่มา : กรมการศาสนา, 2542.

ที่มา : กรมการศาสนา, 2542

ภาพที่ 3.2 แผนที่แสดงจำนวนศิษย์วัดในวัดที่สุ่มตัวอย่าง

ภาพที่ 3.3 แสดงขั้นตอนระเบียบวิธีวิจัย

บทที่ 4

ข้อมูลพื้นฐานเกี่ยวกับวัดและศิษย์วัดในกรุงเทพมหานคร

4.1 สภาพทั่วไปของพื้นที่ศึกษา

4.1.1 กรุงเทพมหานคร

กรุงเทพมหานครเป็นเมืองหลวงของประเทศ เป็นศูนย์กลางความเจริญในทุกๆด้าน มีพื้นที่ประมาณ 1,568.737 ตารางกิโลเมตร ครอบคลุมพื้นที่เขตการปกครองในปัจจุบัน 50 เขต

พื้นที่ของกรุงเทพมหานครสามารถแบ่งได้เป็น 3 พื้นที่หลัก ด้วยกัน ได้แก่

1. เขตเมืองชั้นใน (Inner City) ประกอบด้วยศูนย์กลางเมืองเดิมและเขตต่างๆ รวม 22 เขต แบ่งเป็น เขตศูนย์กลางเมืองเดิม 12 เขต ได้แก่ เขตพระนคร ป้อมปราบศัตรูพ่าย สัมพันธวงศ์ คลองสาน ธนบุรี บางกอกใหญ่ บางกอกน้อย บางพลัด ดุสิต ราชเทวี ปทุมวัน และเขตบางรัก และเขตอื่นๆอีก 10 เขต ได้แก่ เขตพญาไท สาทร ยานนาวา บางคอแหลม บางซื่อ จตุจักร ห้วยขวาง ดินแดง คลองเตย และเขตวัฒนา เป็นพื้นที่ที่มีการตั้งถิ่นฐานชุมชนในระยะเริ่มแรก และพื้นที่อนุรักษ์ทางประวัติศาสตร์ สถานที่ราชการ สถานศึกษา ย่านธุรกิจการค้าหนาแน่น จำนวนประชากรตามทะเบียนราษฎรมีแนวโน้มลดลง แต่ความหนาแน่นประชากรในเขตต่างๆ ส่วนใหญ่เกินกว่า 10,000 คนต่อตารางกิโลเมตร

2. เขตชั้นกลางหรือเขตต่อเมือง (Urban Fringe) เป็นเขตที่มีการขยายตัวของประชากรกิจการทางการค้าและที่อยู่อาศัยอย่างต่อเนื่อง ตั้งอยู่ในรัศมีระหว่าง 10-20 กิโลเมตรจากศูนย์กลางเมืองเดิม ซึ่งในปัจจุบันเป็นบริเวณที่มีการพัฒนาเมืองอย่างกระจาย (Urban Sprawl) ประกอบด้วยพื้นที่ฝั่งตะวันออก 14 เขต ได้แก่ เขตดอนเมือง หลักสี่ บางเขน สายไหม ลาดพร้าว บางกะปิ พระโขนง บางนา ประเวศ สวนหลวง บึงกุ่ม วังทองหลาง คันนายาวและสะพานสูง และทางฝั่งตะวันตก 8 เขต ได้แก่ เขตตลิ่งชัน ทวีวัฒนา ภาษีเจริญ บางแค หนองแขม ราษฎร์บูรณะ ทุ่งครุและเขตจอมทอง

3. เขตชั้นนอกหรือเขตชานเมือง (Suburb) เป็นพื้นที่เขตชั้นนอกของกรุงเทพมหานคร ซึ่งยังมีพื้นที่ว่างและพื้นที่เกษตรกรรมอยู่เป็นส่วนใหญ่ และมีสัดส่วนสูงกว่าพื้นที่พัฒนาแบบเมืองโดยมีลักษณะผสมระหว่างเมืองและชนบท เป็นเขตที่อยู่ห่างจากศูนย์กลางเมืองเกินกว่า 20 กิโลเมตรทางฝั่งตะวันออก ประกอบด้วย เขตมีนบุรี คลองสามวา หนองจอก ลาดกระบัง และทางฝั่งตะวันตก ได้แก่ เขตบางบอน และเขตบางขุนเทียน

4.1.2 สภาพทั่วไปของเขตเมืองชั้นในศูนย์กลางเมืองเดิม

เขตเมืองชั้นในศูนย์กลางเมืองเดิม ประกอบด้วยเขตต่างๆรวม 12 เขต ได้แก่ เขตพระนคร ป้อมปราบศัตรูพ่าย สัมพันธวงศ์ คลองสาน ธนบุรี บางกอกใหญ่ บางกอกน้อย บางพลัด ดุสิต ราชเทวี ปทุมวัน และเขตบางรัก

เมื่อพิจารณาการใช้ประโยชน์ที่ดินในพื้นที่ทั้ง 12 เขต สามารถแบ่งกลุ่มได้เป็น 4 กลุ่ม ได้แก่ การใช้ประโยชน์ที่ดินประเภทอนุรักษ์เพื่อส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมไทยเป็นหลัก ได้แก่ เขตพระนคร การใช้ประโยชน์ที่ดินประเภทพาณิชยกรรมเป็นหลัก ได้แก่ เขตป้อมปราบศัตรูพ่าย เขตสัมพันธวงศ์ และเขตบางรัก การใช้ประโยชน์ที่ดินประเภทที่อยู่อาศัยเป็นหลัก ได้แก่ เขตคลองสาน เขตธนบุรี เขตบางกอกใหญ่ เขตบางกอกน้อย เขตบางพลัด และเขตดุสิต และการใช้ประโยชน์ในหลายๆแบบรวมกัน ได้แก่ เขตราชเทวีและเขตปทุมวัน โดยมีรายละเอียดดังตารางที่ 4.1

ตารางที่ 4.1 แสดงการใช้ประโยชน์ที่ดินในเขตเมืองชั้นในศูนย์กลางเมืองเดิม แยกรายเขต

เขต	จำแนกประเภทการใช้ประโยชน์ที่ดิน	อัตราส่วนร้อยละ
เขตพระนคร	ที่ดินประเภทอนุรักษ์เพื่อส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมไทย	65
	ที่ดินประเภทพาณิชยกรรม	15
	ที่ดินประเภทที่อยู่อาศัยหนาแน่นมาก	15
	ที่ดินประเภทสถาบันศาสนา	
	ที่ดินประเภทสถาบันราชการ การสาธารณูปโภคและสาธารณูปการ	
	ที่ดินประเภทที่โล่งเพื่อนันทนาการและการรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อม	
	ที่ดินเขตพระราชฐาน	5
เขตป้อมปราบศัตรูพ่าย	ที่ดินประเภทพาณิชยกรรม	95
	ที่ดินประเภทที่อยู่อาศัยหนาแน่นมาก	5
เขตสัมพันธวงศ์	ที่ดินประเภทพาณิชยกรรม	100
เขตบางรัก	ที่ดินประเภทพาณิชยกรรม	100
เขตคลองสาน	ที่ดินประเภทที่อยู่อาศัยหนาแน่นมาก	80
	ที่ดินประเภทพาณิชยกรรม	15
	ที่ดินประเภทสถาบันราชการ การสาธารณูปโภคและสาธารณูปการ	3
	ที่ดินประเภทอนุรักษ์เพื่อส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมไทย	2
เขตธนบุรี	ที่ดินประเภทที่อยู่อาศัยหนาแน่นมาก	80
	ที่ดินประเภทพาณิชยกรรม	10
	ที่ดินประเภทอนุรักษ์เพื่อส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมไทย	3.5
	ที่ดินประเภทที่อยู่อาศัยหนาแน่นปานกลาง	1.5
	ที่ดินประเภทคลังสินค้า	5

ตารางที่ 4.1 (ต่อ)

เขตบางกอกใหญ่	ที่ดินประเภทที่อยู่อาศัยหนาแน่นมาก	95
	ที่ดินประเภทอนุรักษ์เพื่อส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมไทย	5
เขตบางกอกน้อย	ที่ดินประเภทที่อยู่อาศัยหนาแน่นมาก	60
	ที่ดินประเภทพาณิชยกรรม	15
	ที่ดินประเภทที่อยู่อาศัยหนาแน่นปานกลาง	10
	ที่ดินประเภทอนุรักษ์เพื่อส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมไทย	10
	ที่ดินประเภทสถาบันราชการ การสาธารณูปโภคและสาธารณูปการ	5
เขตบางพลัด	ที่ดินประเภทที่อยู่อาศัยหนาแน่นมาก	60
	ที่ดินประเภทที่อยู่อาศัยหนาแน่นปานกลาง	30
	ที่ดินประเภทพาณิชยกรรม	8
	ที่ดินประเภทอนุรักษ์เพื่อส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมไทย	2
เขตดุสิต	ที่ดินประเภทที่อยู่อาศัยหนาแน่นมาก	70
	ที่ดินประเภทสถาบันราชการ การสาธารณูปโภคและสาธารณูปการ	20
	ที่ดินประเภทที่โล่งเพื่อนันทนาการและการรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อม	
	ที่ดินประเภทพาณิชยกรรม	
	ที่ดินประเภทสถาบันศาสนา	
	ที่ดินประเภทสถาบันการศึกษา	
ที่ดินเขตพระราชฐาน	10	
เขตราชเทวี	ที่ดินประเภทพาณิชยกรรม	50
	ที่ดินประเภทที่อยู่อาศัยหนาแน่นมาก	25
	ที่ดินประเภทสถาบันราชการ การสาธารณูปโภคและสาธารณูปการ	15
	ที่ดินประเภทอนุรักษ์เพื่อส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมไทย	5
	ที่ดินประเภทสถาบันการศึกษา	2.5
	ที่ดินประเภทที่โล่งเพื่อนันทนาการและการรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อม	2.5
เขตปทุมวัน	ที่ดินประเภทพาณิชยกรรม	40
	ที่ดินประเภทที่อยู่อาศัยหนาแน่นมาก	20
	ที่ดินประเภทสถาบันการศึกษา	15
	ที่ดินประเภทที่โล่งเพื่อนันทนาการและการรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อม	15
	ที่ดินประเภทสถาบันราชการ การสาธารณูปโภคและสาธารณูปการ	10

ที่มา : ประมาณการจากแผนผังการใช้ประโยชน์ที่ดินตามที่ได้จำแนกท้ายกฎกระทรวง ฉบับที่ 414 (พ.ศ.2542)

ออกตามความในพระราชบัญญัติการผังเมือง พ.ศ.2518.

4.2 วัดในกรุงเทพมหานคร

4.2.1 ประเภทของวัด

ตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 ตามมาตรา 31 และ 32 ได้จำแนกวัดออกเป็น 2 ชนิด ดังนี้

- 1) วัดที่ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมา
- 2) สำนักสงฆ์

1) **วัดที่ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมา** ได้แก่ “อาราม” ตามที่เคยบัญญัติไว้ในมาตรา 5 แห่งพระราชบัญญัติปกครองคณะสงฆ์ ร.ศ. 121 เป็นวัดที่เลื่อนฐานะมาจากสำนักสงฆ์เพื่อประโยชน์ทางพระวินัยโดยได้อนุญาตให้สร้าง และตั้งเป็นวัดได้ตามกฎกระทรวงดังกล่าวและเมื่อได้รับประกาศตั้งวัดในราชกิจจานุเบกษาแล้ว จึงจะเป็นวัดที่ถูกต้องและมีฐานะเป็นนิติบุคคลตามกฎหมาย เป็นที่อยู่อาศัยของสงฆ์ตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พุทธศักราช 2505 และพร้อมที่จะเป็นสถานที่กระทำสังฆกรรมตามพระวินัยได้ทุกประการ จึงจะเป็นวัดที่สมบูรณ์ตามกฎหมายและทางพระวินัย (กรมการศาสนา. 2529 : 2-3) ซึ่งแบ่งออกได้เป็น

1.1) **วัดหลวงหรือพระอารามหลวง** คือ วัดที่พระมหากษัตริย์ สมเด็จพระราชินีพระยุพราชหรือพระบรมวงศ์ ได้สร้างและปฏิสังขรณ์เป็นการส่วนพระองค์ หรือพระราชทานเพื่อเป็นเกียรติแก่ผู้ดำรงตำแหน่งมาหรือแก่วัดเอง และหรือวัดที่รัฐบาลหรือราษฎรสร้างขึ้นแล้วน้อมเกล้าฯ ถวายเป็นพระอารามหลวงในพระบรมราชูปถัมภ์ ตามระเบียบกระทรวงศึกษาธิการว่าด้วยการขอยกวัดราษฎรขึ้นเป็นพระอารามหลวง พ.ศ. 2518 ซึ่งประกาศในแถลงการคณะสงฆ์ เล่มที่ 61 ตอนที่ 4 ฉบับประจำวันที่ 25 เมษายน พ.ศ. 2519 (กรมการศาสนา. 2529 : 3-4)

1.2) **วัดราษฎร** คือ วัดที่ราษฎรสร้างขึ้นตามศรัทธาและได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมาถูกต้องตามกฎหมาย ซึ่งออกตามความพระราชบัญญัติคณะสงฆ์แล้ว ส่วนวัดราษฎรที่ราษฎรทั้งหลายมีจิตประกอบด้วยกุศลศรัทธาสร้างขึ้นเพื่อเป็นที่พำนักของพระภิกษุสงฆ์ แต่ยังมีได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมาจัดเป็นสำนักสงฆ์ (กรมการศาสนา. 2529 : 4)

2) **สำนักสงฆ์** ได้แก่ วัดที่กระทรวงศึกษาธิการได้ประกาศตั้งวัดแล้วแต่ยังมีได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมา รวมถึงวัดที่ได้พระบรมราชานุญาตให้สร้างขึ้นตามมาตรา 9 แห่งพระราชบัญญัติลักษณะปกครองคณะสงฆ์ ร.ศ. 121 (พ.ศ. 2445) แต่ใช้เป็นสถานที่พำนักที่อยู่อาศัยสำหรับพระภิกษุได้ ฐานะทางกฎหมายเป็นนิติบุคคลโดยสมบูรณ์แล้ว ส่วนฐานะทางพระวินัยยังไม่พร้อมที่จะเป็นสถานที่กระทำสังฆกรรมตามพระวินัยทุกประการได้ เพราะยังมีได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมา (กรมการศาสนา. 2529 : 3)

พระราชวรมุณี (ประยูรย์ ปยุตโต) (สุธรรม ธีรภัทรธรรมรงค์ : 2537 หน้า 25-26) ได้กล่าวถึง วัดราชวรวิหารไว้ในพจนานุกรมพุทธศาสน์ฉบับประมวลศัพท์ว่า มี 2 ประเภท คือ คณะมหานิกาย และคณะธรรมยุต โดยได้อธิบายไว้ดังนี้

คณะมหานิกาย หมายถึง คณะสงฆ์ไทยเดิมที่สืบมาแต่สมัยสุโขทัย และเป็นชื่อที่ใช้เรียกเมื่อเกิดมีคณะธรรมยุตขึ้นมาแล้ว

คณะธรรมยุต หมายถึง คณะสงฆ์ที่ตั้งขึ้นใหม่เมื่อครั้งพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงผนวชเป็นพระภิกษุในสมัยรัชกาลที่ 3

4.2.2 บทบาทของวัดตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน

วัดเป็นสถาบันทางพระพุทธศาสนาที่อยู่ควบคู่กับสังคมไทยมาช้านาน นอกจากบทบาทในการดำรงไว้ซึ่งพระพุทธศาสนาและบทบาทในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาแล้ว วัดยังมีบทบาทที่สัมพันธ์กับวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของคนไทย บทบาทต่างๆ เหล่านี้มีดังนี้ (สุธรรม ธีรภัทรธรรมรงค์ : 2537)

- 1) บทบาทด้านการศึกษา
- 2) บทบาทด้านสังคมสงเคราะห์
- 3) บทบาทด้านเป็นสถานพยาบาล
- 4) บทบาทด้านเป็นที่พักคนเดินทาง
- 5) บทบาทด้านเป็นสโมสรที่ชุมนุมพบปะสังสรรค์
- 6) บทบาทด้านเป็นสถานบันเทิง
- 7) บทบาทด้านเป็นที่ไกลเกลี่ยข้อพิพาท
- 8) บทบาทในด้านการเป็นศูนย์กลางทางศิลปวัฒนธรรม
- 9) บทบาทด้านเป็นคลังพัสดุ
- 10) บทบาทด้านการเป็นศูนย์กลางบริหารหรือการปกครอง
- 11) บทบาทด้านการเป็นสถานที่ประกอบพิธีกรรม

ซึ่งบทบาทของวัดก็ได้มีการเปลี่ยนแปลงไปบ้างตามสภาพของบ้านเมือง โดยเฉพาะวัดในเมืองหลวงที่ต้องปรับตัวให้เข้ากับสถานการณ์ในยุคนี้ๆ แต่บทบาทต่างๆ ที่เปลี่ยนไปก็มักจะเปลี่ยนแปลงเพื่อตอบสนองของความต้องการของประชาชนและชุมชนเป็นส่วนใหญ่ เช่น ในปัจจุบันพื้นที่เขตเมืองชั้นในประสบปัญหาขาดแคลนพื้นที่จอดรถ วัดซึ่งมีที่ดินจำนวนมากในเขตพื้นที่ชั้นในก็ได้นำที่ดินเหล่านั้นมาจัดประโยชน์เป็นที่จอดรถ สำหรับบทบาทในด้านที่อยู่อาศัยที่พบเห็นอยู่ในปัจจุบันนี้ก็เช่นเดียวกัน เกิดจากความต้องการของประชาชนเป็นหลัก บทบาทในด้านที่อยู่อาศัย

ของวัดมีทั้งการให้เช่าพื้นที่ธรณีสงฆ์เพื่อปลูกสร้างอาคารบ้านเรือนเป็นชุมชนพักอาศัย หรือการให้เช่าอาคารพักอาศัยซึ่งเป็นสมบัติของทางวัด และที่อยู่อาศัยในวัดสำหรับผู้ที่มิมีปัญหาเรื่องที่อยู่อาศัย ซึ่งเราจะรู้จักคนกลุ่มนี้ในฐานะศิษย์วัดหรือเด็กวัด ลักษณะการอยู่อาศัยในส่วนของประชาชนที่เช่าที่วัดกับในส่วนของศิษย์วัดมีความแตกต่างกัน ในส่วนแรกจะเป็นไปเพื่อผลประโยชน์เนื่องจากการให้เช่าที่วัดเป็นรายได้หนึ่งของวัด แต่การอยู่อาศัยของศิษย์วัดเป็นลักษณะของการสงเคราะห์ด้านที่อยู่อาศัยของวัดที่ไม่ได้หวังผลตอบแทนทางธุรกิจ ซึ่งในการศึกษาครั้งนี้จะศึกษาเฉพาะบทบาทในด้านที่อยู่อาศัยของวัดในส่วนที่อยู่อาศัยสำหรับศิษย์วัดเท่านั้น

4.2.3 การกระจายตัวของวัดในกรุงเทพมหานคร

วัดในกรุงเทพมหานครมีจำนวนทั้งสิ้น 432 แห่ง แบ่งเป็นพระอารามหลวง 85 แห่ง ประกอบด้วย มหานิกาย จำนวน 66 แห่ง และธรรมยุต จำนวน 19 แห่ง ส่วนวัดราษฎร์มี 347 แห่ง แบ่งเป็นมหานิกาย จำนวน 333 แห่ง และธรรมยุต จำนวน 15 แห่ง ดังแสดงในตารางที่ 4.2 กระจายอยู่ทั่วไปใน 50 เขต ทั่วกรุงเทพมหานคร

ตารางที่ 4.2 แสดงจำนวนและประเภทของวัดในกรุงเทพมหานคร

ประเภทวัด	นิกาย		รวม
	มหานิกาย	ธรรมยุต	
พระอารามหลวง	66	19	85
วัดราษฎร์	333	15	347
รวม	399	34	432

ที่มา : กรมการศาสนา ,พ.ศ. 2541

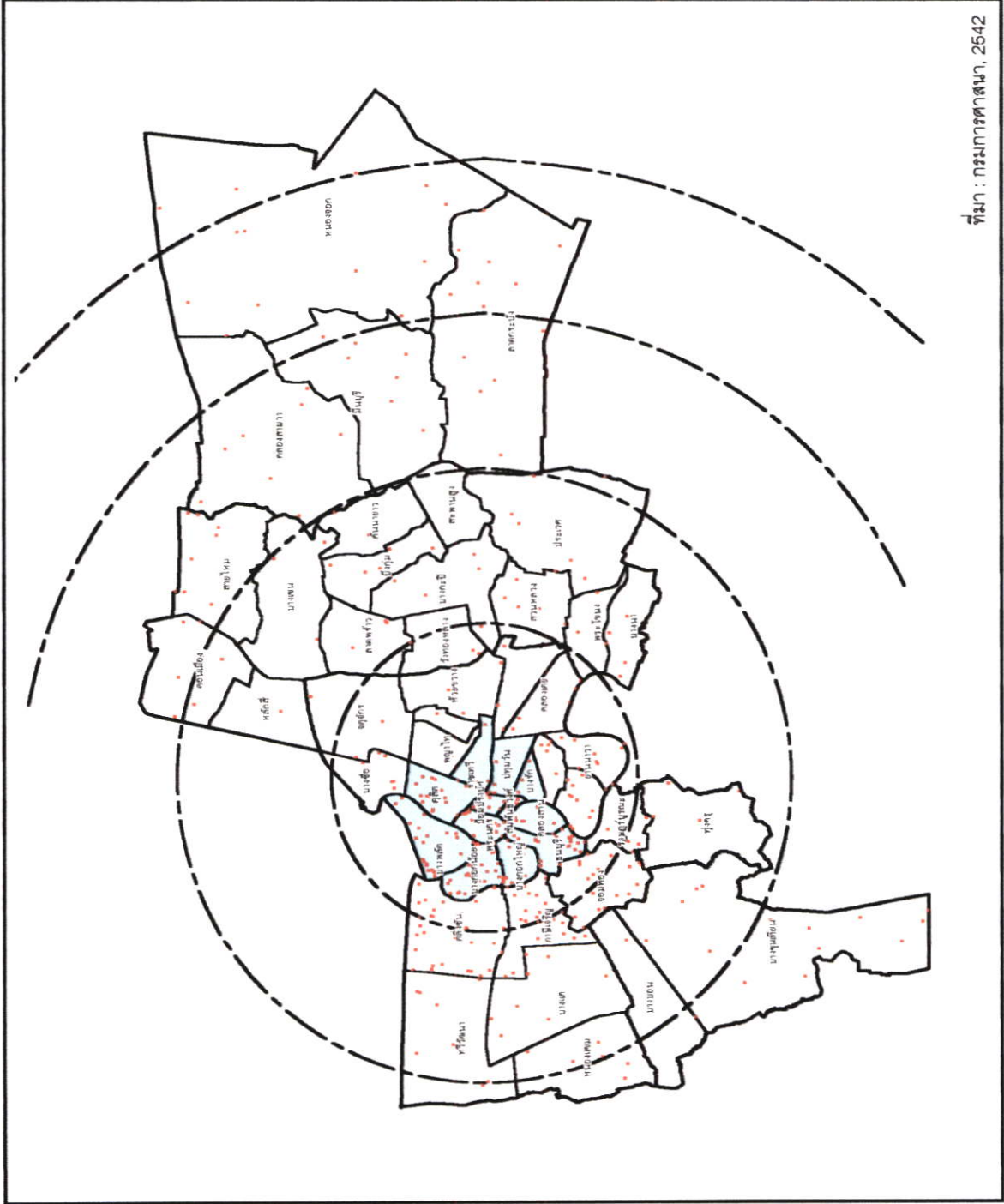
จากการแบ่งเขตการปกครองของกรุงเทพมหานคร ตามผังเมืองรวมกรุงเทพมหานคร พ.ศ.2542 พบว่าในเขตพื้นที่ชั้นใน มีวัดตั้งอยู่มากที่สุดมีจำนวนทั้งสิ้น 216 แห่ง คิดเป็นร้อยละ 50 ของจำนวนวัดทั้งหมด รองลงมาคือเขตพื้นที่ชั้นกลาง จำนวน 157 แห่ง และเขตพื้นที่ชั้นนอก จำนวน 59 แห่ง (ตารางที่ 4.3) เหตุที่เขตพื้นที่ชั้นในมีจำนวนวัดมากที่สุด เนื่องมาจากพื้นที่นี้เดิมเป็นเขตเมืองเก่า เป็นศูนย์กลางเมืองเดิมของกรุงเทพมหานครตั้งแต่ก่อตั้งราชธานี ในอดีตพระมหากษัตริย์และราชภรรยานิยมสร้างวัดและปฏิสังขรณ์วัด เนื่องจากวัดเป็นเสมือนสิ่งที่แสดงให้เห็นถึงความเจริญ รุ่งเรืองของบ้านเมืองและพระพุทธศาสนา อีกทั้งคติความเชื่อในการสร้างวัดว่าผู้สร้างวัดจะได้บุญกุศลสูง จึงทำให้ในสมัยนั้นมีการสร้างวัดและปฏิสังขรณ์วัดกันเป็นจำนวนมากโดยเฉพาะในเขตพระนครและค่อยๆขยายตัวออกสู่เขตรอบนอกตามการขยายตัวของบ้านเมือง

ตารางที่ 4.3 แสดงการกระจายตัวของวัดในเขตกรุงเทพมหานคร

ประเภทวัด	เขตพื้นที่			รวม
	เขตเมืองชั้นใน	เขตเมืองชั้นกลาง	เขตเมืองชั้นนอก	
พระอารามหลวง	68	17	0	85
วัดราษฎร์	148	140	59	347
รวม	216	157	59	432

ที่มา : กรมการศาสนา, พ.ศ. 2541

<p>บทบาทของวัดในกาบรรเทาปัญหา ที่อยู่อาศัยในเขตเมืองชั้นใน กรุงเทพมหานคร</p>	<p>สัญลักษณ์ ● แสดงตำแหน่งวัด</p>	<p>ภาพที่ 4.1 แผนที่แสดงการกระจายตัวของวัด ในเขตกรุงเทพมหานคร</p>	
--	---------------------------------------	---	--

4.3 ศิษย์วัดในกรุงเทพมหานคร

4.3.1 มูลเหตุของการมีศิษย์วัด

มูลเหตุของการมีศิษย์วัด (สุธรรม ธีรภัทธรรมรงค์ : 2537) ในสมัยโบราณมีสาเหตุมาจากบิดามารดาหรือผู้ปกครองเลื่อมใสศรัทธาในจริยวัตรอันงดงามของพระสงฆ์ ต้องการให้พระสงฆ์ได้อบรมจรรยา มารยาท ฝึกหัดเกี่ยวกับขนบธรรมเนียมประเพณี และสอนหนังสือหรือวิชาอื่นๆ ให้บุตรหลานของตน จึงนิยมนำบุตรหลานมาอยู่วัดเป็นศิษย์พระหรือศิษย์วัด ทำให้เกิดมีเด็กวัดหรือศิษย์พระหรือศิษย์วัดขึ้นนอกจากนี้ประเพณีการส่งเด็กชายเข้าไปเป็นศิษย์วัดหรือสามเณรในสมัยก่อนถือว่าเป็นเกียรติและทำให้เป็นสมาชิกที่ยกย่องของชุมชนอีกด้วย

นอกจากพระสงฆ์ สามเณร และศิษย์วัดที่พำนักอยู่ในวัดแล้ว ตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยา ยังมีฆราวาสอีกกลุ่มหนึ่งที่อยู่ในฐานะของแรงงานวัด มีด้วยกัน 3 ประเภท ได้แก่ **ข้าพระ** คือ ทาสพระหรือทาสวัด เป็นคนชั้นแลหรือทาสเชลย หรือคนต้องโทษที่พระมหากษัตริย์หรือบุคคลที่มีฐานะอุทิศถวายเป็นสิทธิขาดให้แก่วัด เพื่อรับใช้กิจการทุกอย่างของวัดและพระสงฆ์ **โยมสงฆ์** คือ ญาติโยมของพระสงฆ์ที่สอพระปริยัติได้เป็นเปรียญ พระมหากษัตริย์จะให้สิทธิพิเศษแก่ญาติโยมของพระสงฆ์ที่ได้เปรียญนั้น โดยไม่ถูกเกณฑ์แรงงานมาเป็นไพร่รับใช้หลวง โยมสงฆ์จะคอยปรนนิบัติดูแลพระสงฆ์รูปนั้นและพระอาราม **เลกวัด** สันนิษฐานว่าเป็นไพร่หลวงชั้นทะเบียนลักเลขที่พระมหากษัตริย์อุทิศถวายแก่วัดเพื่อทำงานให้วัดโดยไม่ต้องมาทำงานให้หลวง เลกวัดมีความแตกต่างจากข้าพระและโยมสงฆ์ คือ ไม่ได้เป็นคนของวัดและสงฆ์โดยเด็ดขาด แต่เป็นคนของหลวงที่จะรับใช้แรงงานแก่วัดเพียง 3 เดือน ใน 1 ปีเท่านั้น

แรงงานวัดมีความสำคัญแก่วัดเป็นอย่างยิ่งในสมัยที่ระบบเงินตรายังไม่แพร่หลาย หน้าที่ของข้าพระ โยมสงฆ์ เลกวัด จึงเป็นเสมือนหน่วยผลิตที่เลี้ยงวัด โดยข้าพระ จะทำไร่ ทำนา เพาะปลูก บนที่ดินของวัดและนำผลผลิตนั้นถวายวัดและสงฆ์ นอกจากนี้ยังมีหน้าที่รับใช้กิจการวัดต่างๆ ตามที่พระสงฆ์ในวัดสั่ง เช่น ดูแลรักษาความสะอาดวัด เป็นเวรยามเฝ้าวัด ปรนนิบัติรับใช้พระจนถึงช่วยก่อสร้างถาวรวัตถุให้วัด บางครั้งเมื่อเกิดศึกสงครามข้าพระก็มีหน้าที่ช่วยออกรบป้องกันประเทศชาติด้วย ต่อมาสมัยรัตนโกสินทร์เมื่อมีระบบเงินตรา แรงงานวัดก็เริ่มหมดความสำคัญลง เนื่องจากไม่ต้องอาศัยแรงงานเพื่อผลิตเลี้ยงวัด วัดสามารถอาศัยการอุดหนุนในรูปแบบของการทำบุญบริจาคตัวเงินและสิ่งของจากรัฐและราษฎรแทน (อุทิศ จึงนิพนธ์สกุล : 2528)

สำหรับกรณีของการเข้ามาอยู่อาศัยในวัดของศิษย์วัดอย่างที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน น่าจะเริ่มมีในช่วงที่ระบบแรงงานวัดหมดไปและเริ่มมีการปฏิรูปการศึกษา ในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 พระองค์ทรงเห็นความสำคัญของการศึกษาว่าจะเป็นพื้นฐานในการพัฒนาประเทศเจริญก้าวหน้าทัดเทียมอารยประเทศได้ จึงทรงเร่งให้การศึกษาแก่ประชาชน

ในการนี้พระองค์ทรงเล็งเห็นว่าพระและคณะสงฆ์จะสามารถช่วยให้การศึกษาของชาติเจริญและแพร่ขยายไปอย่างรวดเร็วในชนบทได้ จึงทรงมอบหมายให้คณะสงฆ์ทำหน้าที่จัดการศึกษา การโอนภาระการศึกษาแก่วัดและคณะสงฆ์นั้น ทำให้มีการเร่งสร้างโรงเรียนตามวัดต่างๆมากมาย ซึ่งแม้จะเป็นผลดีแก่รัฐ แต่วัดและพระสงฆ์ต้องแบกรับภาระค่าใช้จ่ายในการจัดการศึกษาเป็นจำนวนมาก เนื่องจากงบประมาณที่รัฐจ่ายให้แก่วัดและพระสงฆ์มีจำนวนน้อยมาก ทำให้วัดและคณะสงฆ์ต้องนำเอาทรัพย์สินของวัดที่ได้รับจากราษฎรไปบำรุงการศึกษา วัดและพระสงฆ์จึงต้องเสียทรัพย์สินให้แก่รัฐโดยทางอ้อม (อุทิศ จัณนิพนธ์สกุล : 2528) ในสมัยก่อนที่การศึกษายังคงมีศูนย์กลางอยู่ที่เมืองหลวง นักเรียนที่มาจากต่างจังหวัดและไม่มีที่พักพิงก็มักมาอาศัยอยู่ที่วัดและเรียนหนังสือในโรงเรียนวัดที่อาศัยอยู่ ต่อมาแม้ว่าจะมีการแยกระบบการศึกษาออกมาจากวัด โดยมีหน่วยงานของรัฐทำหน้าที่ดูแลแทน แต่โรงเรียนก็ยังคงตั้งอยู่ติดกับวัดหรือตั้งอยู่บนที่ดินของวัด การอาศัยอยู่ในวัดของนักเรียน/นักศึกษา ก็ยังคงอยู่และดำเนินต่อมาเรื่อยๆเป็นรุ่นๆจนถึงปัจจุบัน ขณะที่อาศัยอยู่ในวัดศิษย์วัดเหล่านี้ได้ทำหน้าที่ช่วยงานวัดและพระสงฆ์ คล้ายกับโยมสงฆ์ในสมัยก่อน พร้อมๆไปกับการถูกอบรมบ่มนิสัยให้เป็นคนดี อยู่ในศีลธรรมอันดี

4.3.2 จำนวนศิษย์วัดในกรุงเทพมหานคร

จากการสำรวจจำนวนศิษย์วัดในแต่ละวัดของกรุงเทพมหานคร ประจำปี พ.ศ.2542 ของกรมการศาสนา โดยวิธีให้ส่งแบบสอบถามกลับคืนมา มีวัดที่ตอบแบบสอบถาม 381 แห่ง จากวัดทั้งหมด 432 แห่ง คิดเป็นร้อยละ 88 ของวัดทั้งหมด ผลจากการสำรวจพบว่าพื้นที่เขตเมืองชั้นในมีจำนวนศิษย์วัดสูงสุด คือ มีจำนวน 3,563 คน คิดเป็นร้อยละ 74.5 ของจำนวนศิษย์วัดทั้งกรุงเทพมหานคร รองลงมาได้แก่ เขตพื้นที่เขตเมืองชั้นกลาง จำนวน 1,015 คน และพื้นที่เขตเมืองชั้นนอก จำนวน 205 คน (ตารางที่ 4.4) ซึ่งมีจำนวนน้อยมากเมื่อเทียบกับพื้นที่เมืองชั้นในและชั้นกลาง โดยเฉพาะแล้วเขตเมืองชั้นในจะมีจำนวนศิษย์วัด 19 คนต่อวัด 1 แห่ง เขตเมืองชั้นกลางและเขตเมืองชั้นนอกมีจำนวนศิษย์วัดโดยเฉลี่ย 8 คน และ 4 คน ตามลำดับ

ตารางที่ 4.4 แสดงจำนวนวัดและจำนวนศิษย์วัดในกรุงเทพมหานคร

ลำดับ	เขต	จำนวนวัดทั้งหมด (แห่ง)	จำนวนวัดที่สำรวจได้ (แห่ง)	ศิษย์วัด (คน)
1	เขตเมืองชั้นใน	216	192	3,563
2	เขตเมืองชั้นกลาง	157	137	1,015
3	เขตเมืองชั้นนอก	59	52	205
	รวม	432	381	4,783

ที่มา : กรมการศาสนา ,พ.ศ. 2542

เมื่อพิจารณาเฉพาะในพื้นที่เขตเมืองชั้นในศูนย์กลางเมืองเดิมซึ่งเป็นพื้นที่ศึกษา พบว่า เขตที่มีจำนวนศิษย์วัดมากที่สุด คือ เขตพระนคร มีจำนวนศิษย์วัด 847 คน รองลงมาคือ เขตดุสิตและเขตธนบุรี มีจำนวนศิษย์วัด 463 คน และ 417 คน ตามลำดับ แต่หากพิจารณาจากจำนวนเฉลี่ยของศิษย์วัดในวัดแต่ละแห่ง พบว่า เขตปทุมวัน เป็นเขตมีค่าเฉลี่ยสูงสุด คือ มีจำนวนศิษย์วัด 49 คนต่อวัด 1 แห่ง รองลงมาคือเขตพระนคร มีจำนวนศิษย์วัด 48 คนต่อวัด 1 แห่ง และเขตดุสิตมีจำนวนศิษย์วัด 36 คนต่อวัด 1 แห่ง (ตารางที่ 4.5)

ตารางที่ 4.5 แสดงจำนวนวัดและจำนวนศิษย์วัดในเขตพื้นที่ชั้นในศูนย์กลางเมืองเดิม

กรุงเทพมหานคร พ.ศ.2542

ลำดับ	เขต	จำนวนวัดทั้งหมด (แห่ง)	จำนวนวัดที่สำรวจได้ (แห่ง)	ศิษย์วัด (คน)	ค่าเฉลี่ยจำนวนศิษย์วัด ต่อวัด 1 แห่ง
	เขตพื้นที่ชั้นใน				
1	พระนคร	21	18	847	48
2	ป้อมปราบศัตรูพ่าย	10	7	141	21
3	สัมพันธวงศ์	7	7	166	24
4	คลองสาน	8	8	82	11
5	ธนบุรี	25	24	417	18
6	บางกอกใหญ่	13	13	257	20
7	บางกอกน้อย	31	29	215	8
8	บางพลัด	23	21	132	7
9	ดุสิต	16	13	463	36
10	ราชเทวี	4	4	100	25
11	ปทุมวัน	6	4	192	49
12	บางรัก	5	5	59	12
	รวม	169	153	3,071	

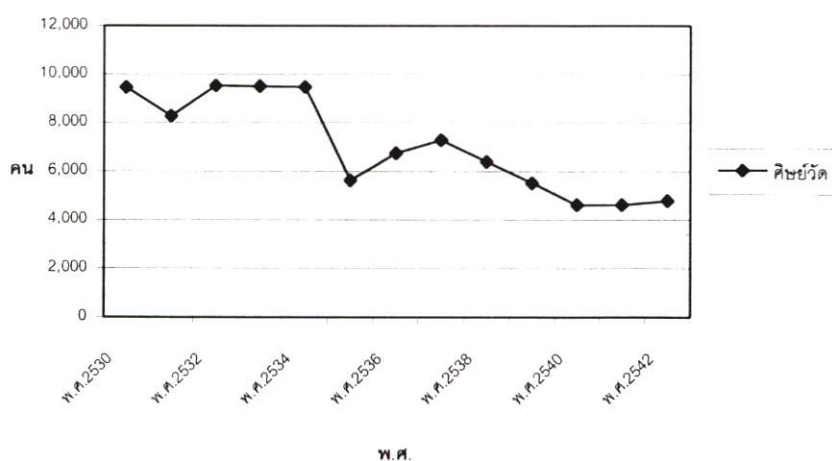
ที่มา : กรมการศาสนา ,พ.ศ. 2542

จำนวนศิษย์วัดในกรุงเทพมหานคร จากฝ่ายข้อมูลและสถิติ กองแผนงาน กรมการศาสนา ตั้งแต่ พ.ศ. 2530-2542 จะเห็นว่าจำนวนศิษย์วัดในแต่ละปีมีแนวโน้มที่ลดลง ทั้งในวัดมหานิกายและธรรมยุต จากปี พ.ศ. 2530 ที่มีศิษย์วัดทั้งสิ้น 9,455 คน ลดลงเหลือ 4,783 คน ในปี พ.ศ.2542 ดังแสดงในตารางที่ 4.6

ตารางที่ 4.6 แสดงจำนวนศิษย์วัดแยกตามนิกาย ตั้งแต่ปี พ.ศ.2530-2542

พ.ศ.	จำนวนศิษย์วัดมหานิกาย	จำนวนศิษย์วัดธรรมยุต	รวม (คน)
พ.ศ.2530	7,426	2,029	9,455
พ.ศ.2531	6,051	2,219	8,270
พ.ศ.2532	6,686	2,843	9,529
พ.ศ.2533	6,693	2,805	9,498
พ.ศ.2534	6,701	2,767	9,468
พ.ศ.2535	4,171	1,458	5,629
พ.ศ.2536	4,709	2,032	6,741
พ.ศ.2537	5,544	1,732	7,276
พ.ศ.2538	4,883	1,507	6,390
พ.ศ.2539	4,222	1,282	5,504
พ.ศ.2540	3,561	1,056	4,617
พ.ศ.2541	3,561	1,056	4,617
พ.ศ.2542	3,600	1,183	4,783

ที่มา : ข้อมูลจากฝ่ายข้อมูลและสถิติ กองแผนงาน กรมการศาสนา

ภาพที่ 4.2 แผนภูมิแสดงจำนวนศิษย์วัดตั้งแต่ปี พ.ศ.2530 – 2542

แต่เมื่อพิจารณาจากลักษณะของกราฟในภาพที่ 4.1 พบว่า แนวโน้มของกราฟจะลดต่ำลงใน ช่วงปี พ.ศ.2530-2540 และในปี พ.ศ.2541และ2542 เริ่มจะมีแนวโน้มสูงขึ้น ปัจจุบันยังไม่มี ข้อมูลจำนวนศิษย์วัดที่แน่นอน แต่หากพิจารณาจากจำนวนศิษย์วัดที่ได้จากการสุ่มตัวอย่างจะ เห็นว่าปริมาณศิษย์วัดยังคงอยู่ในระดับคงที่ ไม่มีการเปลี่ยนแปลงไปจากปี พ.ศ.2542 มากนัก ดังแสดงในตารางที่ 4.7

ตารางที่ 4.7 แสดงจำนวนศิษย์วัดในปี พ.ศ.2542 และ พ.ศ.2545 จากวัดที่ได้จากการสุ่ม ตัวอย่างจำนวนทั้งสิ้น 40 วัด

ลำดับ	วัด	ที่ตั้ง (เขต)	จำนวนศิษย์วัด		แนวโน้มการเปลี่ยนแปลง จำนวนศิษย์วัด
			ปี 2542	ปี 2545	
1	วัดราชาธิวาส ธ.	ดุสิต	103	128	เพิ่มขึ้น
2	วัดเบญจมบพิตรดุสิตวนาราม	ดุสิต	75	57	ลดลง
3	วัดปทุมวนาราม ธ.	ปทุมวัน	85	250	เพิ่มขึ้น
4	วัดโสมนัสวิหาร ธ.	ป้อมปราบฯ	50	20	ลดลง
5	วัดราชผาติการาม	ดุสิต	50	65	เพิ่มขึ้น
6	วัดเจ้ามูล	บางกอกใหญ่	42	20	ลดลง
7	วัดสัมพันธวงศ์	สัมพันธวงศ์	57	32	ลดลง
8	วัดราชประดิษฐสถิตมหาสีมาราม ธ.	พระนคร	30	ไม่มีข้อมูล	-
9	วัดเอี่ยมวรนุช	พระนคร	15	13	คงที่
10	วัดราชนัดดา	พระนคร	25	ไม่มีข้อมูล	-
11	วัดตรีทศเทพ ธ.	พระนคร	26	15	ลดลง
12	วัดอินทรวินาร	พระนคร	20	28	เพิ่มขึ้น
13	วัดปทุมคงคา	สัมพันธวงศ์	15	ไม่มีข้อมูล	-
14	วัดจักรวรรดิราชาวาส	สัมพันธวงศ์	35	52	เพิ่มขึ้น
15	วัดทองนพคุณ	คลองสาน	29	20	ลดลง
16	วัดเสเวศจักร	คลองสาน	15	19	เพิ่มขึ้น
17	วัดอินทราาราม	ธนบุรี	20	8	ลดลง
18	วัดประยูรวงศาวาส	ธนบุรี	30	30	คงที่
19	วัดราชคฤห์	ธนบุรี	16	6	ลดลง
20	วัดใหญ่ศรีสุพรรณ	ธนบุรี	35	25	ลดลง
21	วัดบางไส้ไก่	ธนบุรี	27	28	คงที่
22	วัดสันติธรรมาราม	ธนบุรี	20	20	คงที่
23	วัดกัลยาณมิตร	ธนบุรี	17	20	คงที่
24	วัดอมรินทราราม	บางกอกน้อย	38	38	คงที่
25	วัดกวนาภิรตาราม	บางกอกน้อย	17	4	ลดลง
26	วัดนายโรง	บางกอกน้อย	22	ไม่มีข้อมูล	-
27	วัดบวรมงคล ธ.	บางพลัด	26	23	คงที่

ตารางที่ 4.7 (ต่อ)

ลำดับ	วัด	ที่ตั้ง (เขต)	จำนวนศิษย์วัด		แนวโน้มการเปลี่ยนแปลง จำนวนศิษย์วัด
			ปี 2542	ปี 2545	
28	วัดรวกบางบำหรุ	บางพลัด	16	9	ลดลง
29	วัดวิมุตยาราญ	บางพลัด	17	12	ลดลง
30	วัดทัศนารุณสุนทรการาม	ราชเทวี	18	21	คงที่
31	วัดสระบัว	ปทุมวัน	13	12	คงที่
32	วัดเทวราชกุญชร	ดุสิต	35	13	ลดลง
33	วัดโบสถ์สามเสน	ดุสิต	25	23	คงที่
34	วัดน้อยนพคุณ	ดุสิต	19	25	เพิ่มขึ้น
35	วัดใหม่ทองเสน	ดุสิต	30	28	คงที่
36	วัดเทพธิดาราม	พระนคร	8	6	คงที่
37	วัดใหม่อมตரச	พระนคร	18	12	ลดลง
38	วัดพระพิเรนทร์	ป้อมปราบฯ	10	10	คงที่
39	วัดดาวคะนอง	ธนบุรี	18	11	ลดลง
40	วัดใหม่เทพนิมิตร	บางพลัด	11	7	ลดลง
	รวม		1,178	1,110	

ที่มา : จากแบบสอบถาม, เม.ย.-มิ.ย. 2545

และเมื่อพิจารณาจำนวนพระสงฆ์ต่อจำนวนศิษย์วัดจากวัดที่สุ่มตัวอย่าง พบว่า ค่าเฉลี่ยจำนวนพระสงฆ์ต่อจำนวนศิษย์วัด (ในช่วงออกพรรษา) ที่ได้มีค่าตั้งแต่ จำนวนศิษย์วัด 0.2 คน ถึง 3.0 คน ต่อพระสงฆ์ 1 รูป ซึ่งค่าเฉลี่ยของจำนวนพระสงฆ์ 1 รูป ต่อ จำนวนศิษย์วัด ในวัดส่วนใหญ่ไม่ค่อยเปลี่ยนแปลงมากนักเมื่อพิจารณาเปรียบเทียบระหว่างปี พ.ศ.2542 และ พ.ศ.2545 มีเพียงบางวัดเท่านั้นที่มีค่าเฉลี่ยสูงขึ้นอย่างเห็นได้ชัด ได้แก่ วัดปทุมวนาราม จากเดิมพระสงฆ์ 1 รูป ต่อศิษย์วัด 1 คน เพิ่มขึ้นเป็นพระสงฆ์ 1 รูป ต่อ ศิษย์วัด 3 คน และวัดบางไส้ไก่ จากเดิมพระสงฆ์ 1 รูป ต่อ ศิษย์วัด 1.8 คน เพิ่มขึ้นเป็นพระสงฆ์ 1 รูป ต่อ ศิษย์วัด 2.8 คน เหตุผลหนึ่งที่จำนวนศิษย์วัดเพิ่มขึ้นเป็นเพราะทางวัดไม่จำกัดจำนวนในการรับศิษย์วัด โดยทั้ง 2 วัดให้เหตุผลว่า วัดเป็นสถานที่ที่เดียวที่จะรองรับบุคคลยากจนไร้ที่พึ่งพาอาศัย โดยเฉพาะคนจากต่างจังหวัดส่วนวัดที่มีค่าเฉลี่ยลดลงอย่างเห็นได้ชัด ได้แก่ วัดเจ้ามูล จากเดิมพระสงฆ์ 1 รูป ต่อ ศิษย์วัด 2คน ลดลงเป็นพระสงฆ์ 1 รูป ต่อ ศิษย์วัด 0.6 คน วัดราชคฤห์ จากเดิมพระสงฆ์ 1 รูป ต่อ ศิษย์วัด1.1 คน ลดลงเป็นพระสงฆ์ 1 รูป ต่อ ศิษย์วัด 0.5 คน วัดภวนาภิรตาราม จากเดิมพระสงฆ์ 1รูป ต่อ ศิษย์วัด 1.4 คน ลดลงเป็นพระสงฆ์ 1 รูป ต่อ ศิษย์วัด 0.4 คน และวัดเทวราชกุญชร จากเดิมพระสงฆ์ 1 รูป ต่อ ศิษย์วัด 1.0 คน ลดลงเป็นพระสงฆ์ 1 รูป ต่อ ศิษย์วัด 0.3 คน สำหรับเหตุผลในการที่ค่าเฉลี่ยของพระสงฆ์ต่อศิษย์วัดลดลง หรืออาจกล่าวอีกนัยหนึ่งได้ว่า มีปริมาณศิษย์วัดลดลงเป็น

จำนวนมากเมื่อเทียบกับแต่ก่อน จากการสอบถามเจ้าอาวาสและพระสงฆ์ในวัดหลายๆแห่ง มี 2 เหตุผลหลักที่ทำให้จำนวนศิษย์วัดลดลง

ประการแรก ค่านิยมในการอยู่วัดลดน้อยลง เนื่องจากเด็กจากต่างจังหวัดมีทางเลือกมากขึ้นในเรื่องของที่อยู่อาศัย ไม่จำเป็นต้องมาอาศัยวัดเหมือนอย่างสมัยก่อน

ประการที่สอง วัดจำกัดจำนวนการรับศิษย์วัด เนื่องจากสถานที่ไม่เพียงพอ ศิษย์วัดก่อความเดือดร้อนให้แก่วัด ศิษย์วัดจำนวนมากทำให้การดูแลไม่ทั่วถึง เป็นต้น

ซึ่งทั้งสองเหตุผลหลัก เป็นผลมาจากสภาพเศรษฐกิจและสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป

ตารางที่ 4.8 แสดงการเปรียบเทียบจำนวนพระสงฆ์ต่อจำนวนศิษย์วัดในปี พ.ศ.2542 และ 2545

ลำดับ	วัด	ปี 2542		ปี 2545		จำนวนพระสงฆ์ 1 รูป / จำนวนศิษย์วัด	
		จำนวนพระสงฆ์	จำนวนศิษย์วัด	จำนวนพระสงฆ์	จำนวนศิษย์วัด	ปี 2542	ปี 2545
1	วัดราชาธิวาส ธ.	61	103	ไม่มีข้อมูล	128	1.7	ไม่มีข้อมูล
2	วัดเบญจมบพิตรดุสิตวนาราม	114	75	90	57	0.7	0.6
3	วัดปทุมวนาราม ธ.	81	85	83	250	1.0	3.0
4	วัดโสมนัสวิหาร ธ.	62	50	60	20	0.8	0.3
5	วัดราชผาติการาม	40	50	42	65	1.3	1.5
6	วัดเจ้ามูล	21	42	34	20	2.0	0.6
7	สัมพันธวงศ์	37	57	25	32	1.5	1.3
8	วัดราชประดิษฐสถิตมหาสีมาราม ธ.	40	30	ไม่มีข้อมูล		0.8	ไม่มีข้อมูล
9	วัดเขี้ยวมนูช	21	15	23	13	0.7	0.6
10	วัดราชนัดดา	27	25	ไม่มีข้อมูล		0.9	ไม่มีข้อมูล
11	วัดตรีทศเทพ ธ.	28	26	30	15	0.9	0.5
12	วัดอินทรวินัย	27	20	32	28	0.7	0.9
13	วัดปทุมคงคา	86	15	ไม่มีข้อมูล		0.2	ไม่มีข้อมูล
14	วัดจักรวรรดิราชาวาส	84	35	89	52	0.4	0.6
15	วัดทองนพคุณ	43	29	50	20	0.7	0.4
16	วัดเสด็จจตุร	56	15	55	19	0.3	0.3
17	วัดอินทราาราม	40	20	52	8	0.5	0.2
18	วัดประยุรวงศาวาส	87	30	73	30	0.3	0.4
19	วัดราชคฤห์	15	16	13	6	1.1	0.5
20	วัดใหญ่ศรีสุพรรณ	55	35	ไม่มีข้อมูล	25	0.6	ไม่มีข้อมูล
21	วัดบางไส้ไก่	15	27	10	28	1.8	2.8
22	วัดสันติธรรมาราม	45	20	40	20	0.4	0.5
23	วัดกัลยาณมิตร	37	17	55	20	0.5	0.4
24	วัดอมรินทราราม	41	38	45	38	0.9	0.8

ตารางที่ 4.8 (ต่อ)

ลำดับ	วัด	ปี 2542		ปี 2545		จำนวนพระสงฆ์ 1 รูป / จำนวนศิษย์วัด	
		จำนวนพระสงฆ์	จำนวนศิษย์วัด	จำนวนพระสงฆ์	จำนวนศิษย์วัด	ปี 2542	ปี 2545
25	วัดภวนาภิตาราม	12	17	9	4	1.4	0.4
26	วัดนายโรง	49	22	ไม่มีข้อมูล		0.4	ไม่มีข้อมูล
27	วัดบรมวงศศ.ธ.	37	26	43	23	0.7	0.5
28	วัดรวกบางบำหรุ	59	16	52	9	0.3	0.2
29	วัดวิมุตยาราม	41	17	42	12	0.4	0.3
30	วัดทัศนารุณสุนทริการาม	50	18	49	21	0.4	0.4
31	วัดสระบัว	10	13	13	12	1.3	0.9
32	วัดเทวราชกุญชร	36	35	46	13	1.0	0.3
33	วัดโบสถ์สามเสน	51	25	55	23	0.5	0.4
34	วัดน้อยนพคุณ	51	19	45	25	0.4	0.6
35	วัดใหม่ทองเสน	18	30	18	28	1.7	1.6
36	วัดเทพธิดาราม	32	8	31	6	0.3	0.2
37	วัดใหม่อมตரச	27	18	20	12	0.7	0.6
38	วัดพระพิเรนทร์	45	10	40	10	0.2	0.3
39	วัดดาวคะนอง	46	18	64	11	0.4	0.2
40	วัดใหม่เทพนิมิตร	8	11	13	7	1.4	0.5
	รวม	1735	1178		1110	0.7	

ที่มา : ข้อมูลปี 2542 จากกรมการศาสนา, ข้อมูลปี 2545 จากแบบสอบถามสำหรับเจ้าอาวาส เม.ย.-มิ.ย. 2545

จากการลงพื้นที่เพื่อเก็บข้อมูล พบข้อสังเกตบางอย่าง คือ วัดที่ตั้งอยู่ในชุมชนชาวจีนมักจะมีศิษย์วัดอาศัยอยู่น้อยหรือไม่มีศิษย์วัดอาศัยอยู่เลย ทางวัดให้เหตุผลว่าศิษย์วัดบางคนก่อปัญหาสร้างความเดือดร้อนให้แก่ทางวัด และทางวัดไม่มีที่พักอาศัยเพียงพอสำหรับศิษย์วัด แต่ความจำเป็นของวัดที่จะต้องมีการมีศิษย์วัดก็ยังมีอยู่ เพราะพระสงฆ์ไม่สามารถกระทำกิจกรรมบางอย่างได้ด้วยตนเอง ยังต้องอาศัยให้ฆราวาสเป็นผู้ทำแทน วัดเหล่านี้จึงแก้ปัญหาโดยการจ้างคนที่อยู่ละแวกวัดให้มาช่วยงานที่วัดแทน ในลักษณะเข้าไป-เย็นกลับ

ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันนับได้ว่าวัดได้ให้การสงเคราะห์ที่อยู่อาศัยแก่ศิษย์วัดเป็นจำนวนมาก โดยเฉพาะผู้ที่มาจากต่างจังหวัดและไม่มีที่อยู่อาศัย อดีตศิษย์วัดหลายท่านเมื่อออกจากวัดไปก็ไปทำงานและปฏิบัติหน้าที่ที่ในหลากหลายสาขาต่างกันไป มีทั้งที่ทำงานในระดับผู้บริหารระดับประเทศ ทำงานในหน่วยงานทหาร หน่วยงานราชการต่างๆ สถาบันการศึกษา และอื่นๆอีกมากมาย ซึ่งบุคคลเหล่านี้บางคนก็ประสบความสำเร็จในชีวิตและหน้าที่การงานก็จะกลับมาให้

ความช่วยเหลือและทำนุบำรุงวัดที่ตนเคยอยู่อาศัยมาก่อน หรือให้ทุนการศึกษาแก่น้องๆ ศิษย์วัดรุ่นหลัง ผู้ที่มีชื่อเสียงและเป็นอดีตศิษย์วัดในวัดที่ได้จากการสุ่มตัวอย่าง ดังแสดงในตารางที่ 4.9

ตารางที่ 4.9 แสดงรายชื่อผู้ที่มีชื่อเสียงและเป็นอดีตศิษย์วัด

ชื่อ-สกุล	ตำแหน่ง / หน้าที่การงาน	อดีตศิษย์วัด
นายชวน หลีกภัย	อดีตนายกรัฐมนตรี	วัดอมรินทราราม
นายเสริมศักดิ์ ภารุณ	อดีตรัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงแรงงานฯ	วัดสัมพันธวงศ์
นายอดุลย์ รัตตานนท์	อดีตอธิบดีกรมการศาสนา	วัดสัมพันธวงศ์
พลเอกชัยณรงค์ หนูนักดี	อดีตรอง ผบ.ทบ.	วัดโสมนัสวิหาร
นายสุรใจ ศิริพงษ์	สว. จังหวัดสงขลา	วัดโสมนัสวิหาร
นายสงวน จันทรอักษร	ผู้ว่าราชการจังหวัดตรัง	วัดเจ้ามูล
นายจำลอง ครุฑขุนทด		วัดเศวตฉัตรวรวิหาร
พันเอกพิเศษ จำลอง พัฒโนดม		วัดกัลยาณมิตร
นพ. ประมวล วิฑูรมาสน	นายแพทย์ผู้เชี่ยวชาญที่ศึกษาจนสามารถ ทำเด็กในหลอดแก้วได้เป็นคนแรกของไทย	วัดทัศนารุณสุนทรภิราม

ที่มา : จากแบบสอบถาม สำหรับเจ้าอาวาส , เม.ย.-มิ.ย. 2545

สรุป

ปัจจุบันกรุงเทพมหานครมีวัดในพระพุทธศาสนาทั้งนิกายมหายานและนิกายเถรวาทรวมทั้งสิ้น 432 แห่ง กระจายอยู่ทั่วไปในกรุงเทพมหานคร โดยในพื้นที่เขตชั้นในจะมีวัดตั้งอยู่มากที่สุดรองลงมาคือพื้นที่เขตชั้นกลางและพื้นที่เขตชั้นนอก ตามลำดับ เนื่องจากการตั้งถิ่นฐานของประชาชนในอดีตเริ่มมาจากเขตเมืองชั้นในหรือเขตพระนคร และค่อยๆขยายตัวออกสู่เขตรอบนอก การสร้างวัดจะมีมากในยุคแรกๆของการสร้างกรุง คือสมัยต้นกรุงรัตนโกสินทร์ เนื่องจากคติความเชื่อที่ว่าผู้สร้างวัดจะได้บุญกุศลสูง จึงมีการนิยมสร้างวัดและปฏิสังขรณ์วัดกันเป็นจำนวนมาก ในอดีตนอกจากบทบาทในการดำรงไว้ซึ่งพระพุทธศาสนาแล้ว วัดยังมีบทบาทสำคัญต่อเมืองอีกหลายด้าน เช่น เป็นสถานที่ศึกษาหาความรู้ เป็นที่ให้การสงเคราะห์ด้านต่างๆแก่ชุมชนและประชาชนที่ตกทุกข์ได้ยาก เป็นที่พบปะสังสรรค์ เป็นต้น จนได้ชื่อว่าเป็นศูนย์กลางของชุมชน ที่ได้มีชุมชนตั้งอยู่ที่แห่งนั้นก็ต้องมีวัดตั้งอยู่ด้วย แม้ยุคสมัยจะเปลี่ยนไป วัดก็ยังเป็นที่พึ่งของประชาชนได้เสมอ แม้ว่าบทบาทต่างๆจะเปลี่ยนแปลงไปบ้างก็ตาม แต่บทบาทต่างๆที่เปลี่ยนไปก็เพื่อตอบสนองความต้องการของชุมชนเป็นหลัก

ศิษย์วัดอยู่กับวัดมานานตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ในสมัยก่อนที่ยังไม่มีระบบโรงเรียนผู้ปกครองจะนิยมส่งบุตรหลานมาศึกษาเล่าเรียนที่วัด ผู้ที่ไม่มีที่พักอาศัยก็ต้องพักอาศัยอยู่กับพระในวัด นอกจากจะเรียนรู้วิชาทางโลกแล้ว ศิษย์วัดก็ต้องเรียนรู้วิชาทางธรรม ในยามว่างก็ต้องคอยรับใช้พระและดูแลทำความสะอาดวัด ซึ่งถือว่าการอยู่วัดเป็นการฝึกตนวิธีหนึ่งของเด็กผู้ชายในสมัยก่อน แต่ในปัจจุบันเหตุผลในการอยู่วัดได้เปลี่ยนไปเนื่องจากแยกระบบโรงเรียนออกจากวัด การอยู่วัดในสมัยนี้จึงเป็นเพียงการมาขออาศัยพักพิงระหว่างศึกษาเล่าเรียนเท่านั้น

เมื่อพิจารณาถึงจำนวนศิษย์วัดตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน พบว่ามีแนวโน้มที่ลดต่ำลง อาจเนื่องมาจากกระยะหลังมีที่อยู่อาศัยรูปแบบต่างๆเพิ่มขึ้นมากมาย ผู้อยู่อาศัยมีทางเลือกมากขึ้นและการอยู่ที่ไม่มีความเป็นอิสระและมีความเป็นส่วนตัวกว่าอาศัยในวัด จึงอาจเป็นสาเหตุของการที่ศิษย์วัดลดจำนวนลงในยุคหลัง

ในบทที่ 4 เป็นการนำเสนอภาพรวมของพื้นที่ศึกษา จำนวนวัดและจำนวนศิษย์วัดในกรุงเทพมหานคร ในส่วนของรายละเอียดว่าวัดให้การสงเคราะห์ที่อยู่อาศัยแก่คนกลุ่มใด มีลักษณะการเข้าอยู่อาศัยและการอยู่อาศัยอย่างไร รวมถึงลักษณะทางกายภาพของที่อยู่อาศัย จะต้องทำการศึกษาเพิ่มเติมในบทต่อไป เพื่อให้ทราบถึงบทบาทในการให้การสงเคราะห์ที่อยู่อาศัยของวัดที่มีต่อเมือง

บทที่ 5

การวิเคราะห์ข้อมูล

5.1 ลักษณะประชากร สังคม เศรษฐกิจของศิษย์วัดในพื้นที่ศึกษา

ในการศึกษาข้อมูลประชากร สังคม เศรษฐกิจ ของศิษย์วัด ได้ใช้ข้อมูลที่ได้จากแบบสอบถามและการสัมภาษณ์ สำหรับแบบสอบถามใช้วิธีการส่งแบบสอบถามให้แก่เจ้าอาวาสเพื่อนำไปแจกแก่ศิษย์วัดและให้ส่งกลับทางไปรษณีย์ และอีกส่วนหนึ่งได้จากการลงพื้นที่เพื่อทอดแบบสอบถาม แบบสอบถามทั้งหมดมีจำนวนทั้งสิ้น 323 ชุด ซึ่งผู้ตอบแบบสอบถามมีทั้งที่เป็นชายและเป็นหญิง แต่ผู้ตอบแบบสอบถามที่เป็นหญิงมีเพียง 15 คน หรือคิดเป็น ร้อยละ 4.6 ของ แบบสอบถามทั้งหมด เพื่อไม่ให้ข้อมูลในการวิเคราะห์เกิดความเบี่ยงเบนจึงตัดกลุ่มที่เป็นเพศหญิงออกไปไม่นำข้อมูลมาวิเคราะห์ จึงเหลือแบบสอบถามที่ใช้จริง 308 ชุด ข้อมูลของเพศหญิงจะแสดงในส่วน of เพศและอายุเท่านั้น

จากแบบสอบถามสรุปลักษณะประชากร สังคม เศรษฐกิจของศิษย์วัดได้ดังนี้

เพศ จากการทบทวนวรรณกรรมในบทที่ 2 พบว่าเมื่อมีการกล่าวถึงศิษย์วัดก็จะเป็นที่เข้าใจกันว่าศิษย์วัดต้องเป็นเพศชาย แต่จากแบบสอบถามที่ได้รับกลับคืนมาซึ่งเป็นส่วนที่ส่งกลับคืนทางไปรษณีย์ พบว่ามีผู้ตอบแบบสอบถามที่เป็นหญิง จำนวน 15 คน คิดเป็นร้อยละ 4.6 ของกลุ่มตัวอย่างทั้งหมด ส่วนที่เหลือเป็นเพศชาย คิดเป็นร้อยละ 95.4 ของผู้ตอบแบบสอบถามทั้งหมด (ตารางที่ 5.1) เพศหญิงที่อาศัยในวัดเหล่านี้เข้ามาอยู่อาศัยร่วมกับแม่ชีภายในวัด จากการสัมภาษณ์แม่ชีที่พำนักอยู่วัดเจ้ามูล ได้ข้อมูลเพิ่มเติมว่า วัดหลายวัดในกรุงเทพมหานครหรือแม้แต่ในต่างจังหวัดที่มีแม่ชี หลายวัดด้วยกันจะมีเด็กผู้หญิงมาอาศัยกับแม่ชี ไม่เพียงแต่เพศชายเท่านั้นที่เข้ามาพึ่งพาเรื่องที่อยู่อาศัยกับทางวัด เพศหญิงก็เป็นคนอีกกลุ่มหนึ่งที่ได้รับการสงเคราะห์เช่นกัน แม้จะเป็นการสงเคราะห์ทางอ้อมก็ตาม แต่การให้การสงเคราะห์เรื่องที่อยู่อาศัยของวัดในความเป็นจริงแล้ว เรื่องของเพศยังเป็นปัจจัยสำคัญในการรับศิษย์วัด เพศชายก็ยังคงเป็นกลุ่มหลักที่ได้รับการสงเคราะห์เรื่องที่อยู่อาศัยจากทางวัด

อายุ ผู้ตอบแบบสอบถามมีอายุตั้งแต่ 9-65 ปี โดยมีอายุเฉลี่ย 23 ปี และกลุ่มที่มีจำนวนมากที่สุดอยู่ในช่วงอายุระหว่าง 19-25 ปี คิดเป็นร้อยละ 52.0 ของจำนวนผู้ตอบแบบสอบถามทั้งหมด รองลงมาคือ กลุ่มอายุ 13-18 ปี ร้อยละ 19.5 และอายุ 26-30 ปี ร้อยละ 15.8 ตามลำดับ (ตารางที่ 5.1)

ตารางที่ 5.1 แสดงจำนวนผู้ตอบแบบสอบถามแยกตามเพศและอายุ

เพศ	จำนวนผู้ตอบแบบสอบถาม					รวม คน (ร้อยละ)
	9-12 ปี คน (ร้อยละ)	13-18 ปี คน (ร้อยละ)	19-25 ปี คน (ร้อยละ)	26-30 ปี คน (ร้อยละ)	30 ปี ขึ้นไป คน (ร้อยละ)	
ชาย	8 (2.5)	61 (18.9)	158 (48.9)	51 (15.8)	30 (9.3)	308 (95.4)
หญิง	1 (0.3)	2 (0.6)	10 (3.1)	0 (0.0)	2 (0.6)	15 (4.6)
รวม	9 (2.8)	63 (19.5)	168 (52.0)	51 (15.8)	32 (9.9)	323 (100.0)

ที่มา : จากแบบสอบถาม , เม.ย.-มิ.ย. 2545

สถานการณ์ ผู้ตอบแบบสอบถามสามารถแยกออกเป็น 2 กลุ่มหลักๆ ได้แก่ กลุ่มที่เป็นนักเรียน/นักศึกษา และ กลุ่มที่ไม่ใช่ นักเรียน/นักศึกษา ซึ่งมีสัดส่วนร้อยละ 66.1 ต่อ 33.9 หรือ 204 และ 104 คน ตามลำดับ ผู้ตอบแบบสอบถามที่เป็นพนักงานบริษัท/ห้างร้าน คิดเป็นร้อยละ 9.8 กำลังหางานทำ ร้อยละ 8.1 รัฐบาล/พนักงานรัฐวิสาหกิจ ร้อยละ 7.2 และอาชีพรับจ้าง ร้อยละ 6.8 ตามลำดับ (ตารางที่ 5.2)

ตารางที่ 5.2 แสดงจำนวนผู้ตอบแบบสอบถามแยกตามสถานภาพ

สถานภาพ	จำนวน (คน)	อัตราส่วนร้อยละของศิษย์วัด
นักเรียน / นักศึกษา	204	66.1
รัฐบาล / รัฐวิสาหกิจ	22	7.2
พนักงานบริษัท / ห้างร้าน	30	9.8
รับจ้าง	21	6.8
กำลังหางานทำ	25	8.1
อื่นๆ	6	2.0
รวม	308	100.0

ที่มา : จากแบบสอบถาม , เม.ย.-มิ.ย. 2545

ภูมิลำเนา ผู้ตอบแบบสอบถามที่อาศัยอยู่ในวัด ในกรุงเทพมหานครมีทั้งที่มีภูมิลำเนาอยู่ในกรุงเทพมหานครและในต่างจังหวัด ผู้ตอบแบบสอบถามที่มีภูมิลำเนาอยู่ในกรุงเทพมหานคร มีเพียงร้อยละ 6.7 และอีกร้อยละ 93.3 มีภูมิลำเนาอยู่ในต่างจังหวัด โดยมีภูมิลำเนาส่วนใหญ่อยู่ทางภาคตะวันออกเฉียงเหนือ คิดเป็นร้อยละ 46.1 ของจำนวนศิษย์วัด รองลงมา ได้แก่ ภาคใต้ ร้อยละ 26.3 ภาคเหนือ ร้อยละ 10.1 ภาคกลาง (ยกเว้นกรุงเทพมหานคร) ร้อยละ 8.4 ภาคตะวันออก ร้อยละ 2.0 และภาคตะวันตกน้อยที่สุด เพียงร้อยละ 0.3 (ตารางที่ 5.3)

จากอายุ สถานภาพและภูมิลำเนาของผู้ตอบแบบสอบถาม แสดงให้เห็นว่า วัดใต้ให้การสงเคราะห์ที่อยู่อาศัยแก่กลุ่มคนที่มีภูมิลำเนาอยู่ในต่างจังหวัดและเป็นกลุ่มของนักเรียน/นักศึกษาที่เข้ามาศึกษาต่อในกรุงเทพมหานครเป็นกลุ่มหลัก

อาชีพหลักของครอบครัว ผู้ตอบแบบสอบถามที่มีภูมิลำเนาอยู่ในกรุงเทพมหานคร ส่วนใหญ่ อาชีพหลักของครอบครัว คือ รับจ้าง ผู้ตอบแบบสอบถามที่มาจากต่างจังหวัดส่วนใหญ่มาจากครอบครัวที่ประกอบอาชีพในภาคเกษตรกรรม ผู้ตอบแบบสอบถามที่มาจากครอบครัวที่ประกอบอาชีพในภาคเกษตรกรรม คิดเป็นร้อยละ 67.7 รองลงมาคือ อาชีพค้าขาย ร้อยละ 12.1 อาชีพรับจ้าง ร้อยละ 10.1 รับราชการ/พนักงานรัฐวิสาหกิจ ร้อยละ 6.1 อาชีพอื่นๆ ร้อยละ 2.4 และ พนักงานบริษัท/ห้างร้าน ร้อยละ 1.7 ตามลำดับ (ตารางที่ 5.3)

ตารางที่ 5.3 แสดงภูมิลำเนาและอาชีพหลักของครอบครัวผู้ตอบแบบสอบถาม

ภูมิลำเนา	อาชีพ	รับราชการ/ รัฐวิสาหกิจ	พนักงานบริษัท/ ห้างร้าน	ค้าขาย	รับจ้าง	อื่นๆ	รวม
	เกษตรกร คน(ร้อยละ)	คน(ร้อยละ)	คน(ร้อยละ)	คน(ร้อยละ)	คน(ร้อยละ)	คน(ร้อยละ)	คน(ร้อยละ)
1. กรุงเทพฯ	3 (1.0)	0 (0.0)	4 (1.3)	5 (1.7)	7 (2.4)	1 (0.3)	21 (6.7)
2. ภาคเหนือ	21 (6.7)	2 (0.7)	1 (0.3)	4 (1.3)	3 (1.0)	0 (0.0)	31 (10.1)
3. ภาคกลาง	8 (2.7)	2 (0.7)	0 (0.0)	4 (1.3)	8 (2.4)	3 (1.0)	26 (8.4)
4. ภาคตะวันออก	3 (1.0)	0 (0.0)	0 (0.0)	1 (0.3)	2 (0.7)	0 (0.0)	6 (2.0)
5. ภาคอีสาน	116 (37.7)	6 (2.0)	0 (0.0)	14 (4.7)	5 (1.7)	0 (0.0)	142 (46.1)
6. ภาคตะวันตก	1 (0.3)	0 (0.0)	0 (0.0)	0 (0.0)	0 (0.0)	0 (0.0)	1 (0.3)
7. ภาคใต้	56 (18.2)	8 (2.7)	0 (0.0)	8 (2.7)	5 (1.7)	3 (1.0)	81 (26.3)
รวม	209 (67.7)	19 (6.1)	5 (1.7)	37 (12.1)	31 (10.1)	7 (2.4)	308 (100)

ที่มา : จากแบบสอบถาม , เม.ย.-มิ.ย. 2545

ตารางที่ 5.4 แสดงรายได้รวมและอาชีพหลักของครอบครัวผู้ตอบแบบสอบถาม

รายได้รวม	อาชีพ	รับราชการ/ รัฐวิสาหกิจ	พนักงานบริษัท/ ห้างร้าน	ค้าขาย	รับจ้าง	อื่นๆ	รวม
	เกษตรกร	คน(ร้อยละ)	คน(ร้อยละ)	คน(ร้อยละ)	คน(ร้อยละ)	คน(ร้อยละ)	คน(ร้อยละ)
น้อยกว่า 5,000 บ.	111	2	2	3	10	1	129
ต่อ เดือน	(36.0)	(0.7)	(0.7)	(1.0)	(3.2)	(0.4)	(42.0)
5,000 - 10,000 บ.	68	6	0	10	14	3	100
ต่อ เดือน	(22.0)	(1.8)	(0.0)	(3.2)	(4.6)	(1.0)	(32.5)
10,000 - 15,000 บ.	13	3	2	10	8	1	37
ต่อ เดือน	(4.2)	(1.0)	(0.7)	(3.2)	(2.5)	(0.3)	(11.9)
15,000 - 20,000 บ.	5	2	1	9	0	0	16
ต่อ เดือน	(1.5)	(0.7)	(0.3)	(2.8)	(0.0)	(0.0)	(5.2)
มากกว่า 20,000 บ.	10	5	0	7	1	2	26
ต่อ เดือน	(3.1)	(1.7)	(0.0)	(2.4)	(0.3)	(0.7)	(8.4)
รวม	206	18	5	39	33	7	308
	(66.8)	(5.9)	(1.7)	(12.6)	(10.6)	(2.4)	(100.0)

ที่มา : จากแบบสอบถาม , เม.ย.-มิ.ย. 2545

ซึ่งหากพิจารณาจากระดับรายได้ของครัวเรือนของผู้ตอบแบบสอบถาม นำไปเปรียบเทียบกับมาตรฐานระดับรายได้ของการเคหะแห่งชาติ พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่ ร้อยละ 42.0 หรือ 129 คน มาจากครอบครัวที่มีฐานะค่อนข้างยากจน โดยเฉพาะกลุ่มที่มาจากครอบครัวในภาคเกษตรกรรมซึ่งเป็นประชากรส่วนใหญ่ของผู้ตอบแบบสอบถาม คือ มีจำนวนทั้งสิ้นร้อยละ 36.0 หรือ 111 คน (ตารางที่ 5.4)

รายรับ ผู้ตอบแบบสอบถามที่เป็นนักเรียน / นักศึกษา ร้อยละ 89.1 ยังคงพึ่งพาทางบ้านเรื่องค่าใช้จ่ายในแต่ละเดือน และอีกร้อยละ 10.9 จะมีทั้งที่พระผู้ปกครองจะเป็นผู้ช่วยเหลือเรื่องค่าใช้จ่ายได้ทุนกู้ยืมหรือทุนค่าเล่าเรียน ได้รับเงินจากญาติพี่น้อง และมีผู้ตอบแบบสอบถามเพียงส่วนน้อยเท่านั้นที่จะต้องทำงานพิเศษเพื่อเป็นค่าใช้จ่ายในแต่ละเดือน สำหรับผู้ตอบแบบสอบถามที่ไม่ใช่ นักเรียน/นักศึกษา ส่วนใหญ่จะมีรายได้จากการทำงาน ยกเว้นในส่วนผู้ที่กำลังหางานทำ

ผู้ตอบแบบสอบถามทั้งหมดมีรายรับเฉลี่ยอยู่ที่ 3,525 บาท/เดือน ระดับรายรับมี ตั้งแต่ 0 - 35,000 บาท/เดือน ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่ ร้อยละ 64.3 มีรายรับไม่เกิน 3,000 บาท/เดือน ซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นกลุ่มนักเรียน/นักศึกษา รองลงมา ร้อยละ 22.1 มีรายรับอยู่ระหว่าง 3,001-6,000 บาท/เดือน ร้อยละ 7.5 มีรายรับอยู่ระหว่าง 6,000-8,000 บาท/เดือน ร้อยละ 3.3 มีรายรับ

อยู่ระหว่าง 8,000-10,000 บาท/เดือน ส่วนผู้ที่มีรายรับมากกว่า 10,000 บาท/เดือน มีเพียงร้อยละ 2.9 เท่านั้น ซึ่งเป็นกลุ่มของข้าราชการ/พนักงาน รัฐวิสาหกิจ พนักงานบริษัท/ห้างร้าน รับจ้างและอาชีพอื่นๆ (ตารางที่ 5.5)

ตารางที่ 5.5 แสดงสถานภาพและระดับรายรับต่อเดือนของผู้ตอบแบบสอบถาม

รายรับ/เดือน สถานภาพ	0	3,000	6,000	8,000	มากกว่า	รวม
	ถึง 3,000 บ. คน(ร้อยละ)	ถึง 6,000 บ. คน(ร้อยละ)	ถึง 8,000 บ. คน(ร้อยละ)	ถึง 10,000 บ. คน(ร้อยละ)	10,000 บ. คน(ร้อยละ)	
นักเรียน / นักศึกษา	175 (56.7)	30 (9.6)	2 (0.7)	0 (0.0)	0 (0.0)	206 (67.0)
ราชการ/รัฐวิสาหกิจ	0 (0.0)	3 (1.1)	14 (4.6)	4 (1.4)	2 (0.7)	24 (7.8)
บริษัท / ห้างร้าน	8 (2.5)	12 (3.9)	4 (1.4)	3 (1.1)	3 (1.1)	31 (10.0)
รับจ้าง	1 (0.4)	14 (4.6)	0 (0.0)	1 (0.4)	1 (0.4)	18 (5.8)
กำลังหางานทำ	13 (4.3)	8 (2.5)	1 (0.4)	1 (0.4)	0 (0.0)	23 (7.6)
อื่นๆ	1 (0.4)	1 (0.4)	1 (0.4)	0 (0.0)	2 (0.7)	6 (1.9)
รวม	198 (64.3)	68 (22.1)	23 (7.5)	10 (3.3)	9 (2.9)	308 (100.0)

ที่มา : จากแบบสอบถาม , เม.ย.-มิ.ย. 2545

นักเรียน/นักศึกษา ส่วนใหญ่มีรายรับไม่เกิน 3,000 บาท/เดือน มีรายได้เฉลี่ย 2,211 บาท/เดือน
รับราชการ/พนักงานรัฐวิสาหกิจ ส่วนใหญ่มีรายได้อยู่ระหว่าง 6,001-8,000 บาท/เดือน
 รายได้เฉลี่ย 7,874 บาท/เดือน

พนักงานบริษัท/ห้างร้าน ส่วนใหญ่มีรายได้อยู่ระหว่าง 3,001-6,000 บาท/เดือน รายได้เฉลี่ย 6,813 บาท/เดือน

รับจ้าง ส่วนใหญ่มีรายได้อยู่ระหว่าง 3,001-6,000 บาท/เดือน รายได้เฉลี่ย 5,289 บาท/เดือน

กำลังหางานทำ ส่วนใหญ่มีรายรับไม่เกิน 3,000 บาท/เดือน รายรับเฉลี่ย 3,217 บาท/เดือน

ประกอบอาชีพอื่นๆ มีรายได้เฉลี่ย 8,300 บาท/เดือน

(ตารางที่ 5.6)

ตารางที่ 5.6 แสดงข้อมูลรายรับของผู้ตอบแบบสอบถามแยกตามสถานภาพ

สถานภาพ	รายรับต่ำสุด-สูงสุด (บาท/เดือน)	รายรับเฉลี่ย (บาท/เดือน)
1. นักเรียน/นักศึกษา	50 – 7,000	2,211
2. รับราชการ/รัฐวิสาหกิจ	4,100 – 15,000	7,874
3. พนักงานบริษัท/ห้างร้าน	900 – 35,000	6,813
4. รับจ้าง	1,000 – 12,000	5,289
5. กำลังหางานทำ	0 – 8,500	3,217
6. อื่นๆ	2,000 – 15,000	8,300

ที่มา : จากแบบสอบถาม , เม.ย.-มิ.ย. 2545

สภาวะทางการเงิน ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่ ร้อยละ 65.9 ไม่ประสบปัญหาทางการเงิน โดยร้อยละ 54.4 ตอบว่ามีรายรับพอๆกับ รายจ่าย และอีกร้อยละ 11.5 มีรายรับมากกว่ารายจ่าย ส่วนกลุ่มที่มีปัญหาทางการเงิน ร้อยละ 26.9 เป็นกลุ่มที่มีปัญหาเพียงเล็กน้อย และกลุ่มที่มีปัญหาถึงขั้นขาดสน มีเพียงร้อยละ 7.2 ของจำนวนผู้ตอบแบบสอบถาม (ตารางที่ 5.7)

ตารางที่ 5.7 แสดงสภาวะทางการเงินของผู้ตอบแบบสอบถามแยกตามสถานภาพ

สภาวะทางการเงิน สถานภาพ	ไม่มีปัญหา		มีปัญหา		รวม คน (ร้อยละ)
	รายรับมากกว่า รายจ่าย คน (ร้อยละ)	รายรับพอๆกับ รายจ่าย คน (ร้อยละ)	รายรับไม่ค่อยพอ กับรายจ่าย คน (ร้อยละ)	ขาดสน คน (ร้อยละ)	
นักเรียน / นักศึกษา	16 (5.2)	122 (39.7)	57 (18.4)	9 (3.0)	204 (66.2)
ไม่ใช่ นักเรียน / นักศึกษา	19 (6.2)	46 (14.8)	26 (8.5)	13 (4.3)	104 (33.8)
รวม	35 (11.5)	168 (54.4)	83 (26.9)	22 (7.2)	308 (100.0)

ที่มา : จากแบบสอบถาม , เม.ย.-มิ.ย. 2545

แม้ว่าผู้ที่กำลังศึกษาเล่าเรียนจะถือว่าไม่ใช่ผู้มีรายได้ แต่ในการศึกษาครั้งนี้เพื่อทดสอบว่าคนที่เข้ามาอยู่ในวัดส่วนใหญ่เป็นคนกลุ่มใด จึงต้องนำเงินที่นักเรียน/นักศึกษา รับจากผู้ปกครองมาคิดเสมือนเป็นรายได้ของผู้อยู่อาศัยและจากระดับรายได้ของผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่เมื่อนำมาเปรียบเทียบกับเส้นความยากจนในเมืองที่ปรับโดยสำนักงานคณะกรรมการ

พัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (2541) = 888 บาท/เดือน/คน พบว่าผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่ไม่จัดอยู่ในกลุ่มของคนจนเมือง ในแง่เศรษฐกิจ

เหตุผลในการอยู่อาศัย สำหรับเหตุผลในการอยู่อาศัยผู้ตอบแบบสอบถามสามารถตอบได้มากกว่า 1 ข้อ และเหตุผลหลักในการอยู่อาศัยที่มีผู้เลือกตอบสูงสุด คือ เพื่อประหยัดค่าใช้จ่าย คิดเป็นร้อยละ 63.7 รองลงมา คือ ใกล้สถานศึกษาหรือที่ทำงาน ร้อยละ 56.6 เพื่อรับใช้พระ ร้อยละ 41.8 เนื่องจากมีฐานะยากจน ร้อยละ 37.6 ไม่มีญาติพี่น้องหรือคนรู้จักที่จะไปอาศัยด้วยได้ ร้อยละ 11.1 และอีก ร้อยละ 6.2 เป็นเหตุผลอื่นๆ (ตารางที่ 5.8)

เมื่อแยกพิจารณาเหตุผลในการอยู่อาศัยตามสถานะภาพของผู้อยู่อาศัย โดยแบ่งเป็น กลุ่มนักเรียน / นักศึกษา และ กลุ่มที่ไม่ใช่ นักเรียน / นักศึกษา พบว่า กลุ่มนักเรียน / นักศึกษา มีเหตุผลหลัก 2 ข้อด้วยกัน สำหรับการอยู่อาศัยในวัด คือ เพื่อประหยัดค่าใช้จ่าย รองลงมาคือ วัดตั้งอยู่ใกล้สถานศึกษา สำหรับกลุ่มที่ไม่ใช่ นักเรียน / นักศึกษา มีเหตุผลหลักในการอยู่อาศัยในวัด 3 ข้อหลักด้วยกัน ได้แก่ เพื่อประหยัดค่าใช้จ่าย เพราะวัดตั้งอยู่ใกล้ที่ทำงาน และเพื่อรับใช้พระ ซึ่งเมื่อพิจารณาทั้งสองกลุ่ม พบว่า ทั้งสองกลุ่มคือ กลุ่มนักเรียน / นักศึกษา และกลุ่มที่ไม่ใช่ นักเรียน / นักศึกษา ให้เหตุผลในลักษณะเดียวกัน คือจะคำนึงถึงเหตุผลทางเศรษฐกิจ ในเรื่องของการประหยัดค่าใช้จ่ายเป็นสำคัญ เพราะการที่วัดตั้งอยู่ใกล้สถานศึกษาหรือที่ทำงาน ส่วนหนึ่งช่วยในการประหยัดค่าใช้จ่ายในการเดินทางได้ (ตารางที่ 5.8) ซึ่งการให้ความสำคัญกับปัจจัยทางเศรษฐกิจเป็นอันดับแรกตรงกับการศึกษาเรื่องปัจจัยในการเลือกที่อยู่อาศัยของผู้มีรายได้น้อยในเมืองของ B.M. Moriarty ที่กล่าวว่าปัจจัยทางเศรษฐกิจเป็นปัจจัยพื้นฐานอันดับแรกในการเลือกที่อยู่อาศัย

ตารางที่ 5.8 แสดงเหตุผลในการอยู่อาศัยแยกตามสถานภาพ

สถานภาพ	เหตุผลในการอยู่อาศัย					
	ใกล้สถานศึกษาหรือที่ทำงาน คน (ร้อยละ)	ฐานะยากจน คน (ร้อยละ)	เพื่อประหยัดค่าใช้จ่าย คน (ร้อยละ)	เพื่อรับใช้พระ คน (ร้อยละ)	ไม่มีญาติหรือคนรู้จักที่จะไปอาศัยอยู่ด้วย คน (ร้อยละ)	เหตุผลอื่นๆ คน (ร้อยละ)
นักเรียน / นักศึกษา	119 (38.6)	85 (27.5)	138 (44.7)	79 (25.5)	20 (6.5)	13 (4.2)
ไม่ใช่นักเรียน / นักศึกษา	55 (18.0)	31 (10.1)	59 (19.0)	50 (16.3)	14 (4.6)	6 (2.0)
รวม	174 (56.6)	116 (37.6)	196 (63.7)	129 (41.8)	34 (11.1)	19 (6.2)

ที่มา : จากแบบสอบถาม , เม.ย.-มิ.ย. 2545

ค่าใช้จ่ายในการอยู่อาศัย เหตุผลหลักในการอยู่อาศัยของผู้ตอบแบบสอบถาม คือ เพื่อประหยัดค่าใช้จ่าย เมื่อพิจารณาถึงค่าใช้จ่ายในการอยู่อาศัยแล้ว พบว่า ร้อยละ 66.1 ของผู้ตอบแบบสอบถามไม่ต้องเสียค่าใช้จ่ายในการอยู่อาศัย (ตารางที่ 5.9) ซึ่งหมายรวมถึงค่าน้ำ-ค่าไฟฟ้าด้วย สำหรับผู้ที่ต้องเสียค่าใช้จ่ายในการอยู่อาศัย ค่าใช้จ่ายหลักๆจะเป็นค่าน้ำ-ค่าไฟฟ้า ซึ่งในการอาศัยอยู่ในวัดจะแบ่งเป็นคณะฯ ในแต่ละคณะจะมีมิเตอร์น้ำกับมิเตอร์ไฟฟ้าติดตั้งไว้ และผู้อยู่อาศัยจะเฉลี่ยค่าใช้จ่ายกันตามมิเตอร์ ค่าใช้จ่ายเหล่านี้ส่วนใหญ่จะไม่เกิน 300 บาท/เดือน ซึ่งค่าใช้จ่ายเหล่านี้ถือว่าน้อยมากเมื่อเปรียบเทียบกับราคาค่าที่พักอาศัยในกรุงเทพมหานครต่อเดือนที่จะต้องจ่าย แสดงให้เห็นว่าการอยู่อาศัยในวัดเป็นการลดค่าใช้จ่ายในส่วนที่พักอาศัยได้มาก สามารถลดค่าใช้จ่ายได้ถึงร้อยละ 10-15 ของรายได้ ในส่วนที่เป็นค่าใช้จ่ายในการอยู่อาศัย

ตารางที่ 5.9 แสดงค่าใช้จ่ายในการอยู่อาศัยในวัดของผู้ตอบแบบสอบถาม

ค่าใช้จ่ายในการอยู่อาศัย (บาท / เดือน)	จำนวน (คน)	อัตราส่วนร้อยละของจำนวนศิษย์วัด
ไม่เสียค่าใช้จ่าย	204	66.1
1 - 150	53	17.3
151 - 300	37	11.9
มากกว่า 300	14	4.7
รวม	308	100

ที่มา : จากแบบสอบถาม , เม.ย.-มิ.ย. 2545

เมื่อพิจารณาเฉพาะค่าใช้จ่ายในการอยู่อาศัย ลักษณะการอยู่อาศัยในวัดที่ไม่ต้องเสียค่าใช้จ่ายหรืออาจเสียค่าใช้จ่ายเพียงเล็กน้อย คล้ายกับลักษณะการพักอาศัยอยู่กับญาติหรือคนรู้จัก และเมื่อพิจารณาในส่วนของความสัมพันธ์ของผู้ตอบแบบสอบถามกับผู้อยู่อาศัยในวัด ซึ่งหมายถึง เจ้าอาวาส พระสงฆ์ และศิษย์วัด พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถาม ร้อยละ 91.5 รู้จักบุคคลที่อยู่ในวัด มาก่อน ส่วนใหญ่จะรู้จักหรือเป็นญาติกับพระภิกษุ สามเณรในวัด คิดเป็นร้อยละ 63.7 รู้จักเจ้าอาวาส ร้อยละ 15.0 รู้จักศิษย์วัด ร้อยละ 12.4 และอื่นๆอีก 0.3 ส่วนผู้ที่ไม่รู้จักใครมาก่อนมีเพียง ร้อยละ 8.5 เท่านั้น (ตารางที่ 5.10) สำหรับวิธีการเข้าอยู่อาศัยส่วนใหญ่แล้วจะผ่านทางเครือข่ายที่ตนรู้จัก มาขออยู่อาศัยโดยผ่านทางเจ้าอาวาส ภิกษุลูกวัด ศิษย์วัดที่อาศัยอยู่เดิม รวมถึงผ่านทางแม่ชีซึ่งได้แก่ ผู้ตอบแบบสอบถามที่เป็นหญิง ซึ่งทุกคนที่จะเข้าอยู่อาศัยในวัดได้ต้องมีบุคคลรับรองและได้รับอนุญาตจากเจ้าอาวาสเสียก่อน ลักษณะเช่นนี้สอดคล้องกับวิธีการเข้าถึงที่อยู่อาศัยของที่อยู่อาศัยในระบบ ที่ไม่ใช่ทุกคนจะสามารถเข้าอยู่อาศัยได้ ผู้ที่จะเข้าอยู่อาศัยจะต้องได้รับการกลั่นกรองและพิจารณาก่อนการเข้าอยู่อาศัย

ตารางที่ 5.10 แสดงความสัมพันธ์ของผู้ตอบแบบสอบถามกับผู้อยู่อาศัยในวัด

ความสัมพันธ์ของผู้ตอบแบบสอบถามกับผู้อยู่อาศัยในวัด	จำนวน (คน)	อัตราส่วนร้อยละ
ไม่รู้จัก	26	8.5
รู้จักเจ้าอาวาส	46	15.0
รู้จักภิกษุ,สามเณร	197	63.8
รู้จักศิษย์วัด	38	12.4
อื่นๆ	1	0.3
รวม	308	100.0

ที่มา : จากแบบสอบถาม , เม.ย.-มิ.ย. 2545

หน้าที่รับผิดชอบ ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่ ร้อยละ 93.2 จะมีหน้าที่รับผิดชอบภายในวัดตามความเหมาะสมของแต่ละบุคคล เช่น ตามพระบิณฑบาตร ทำความสะอาดที่พักอาศัย และบริเวณวัด หรือรับหน้าที่ต่างๆตามแต่จะได้รับมอบหมาย นอกจากหน้าที่โดยทั่วไปที่ต้องปฏิบัติแล้ว ในบางครั้งที่ทางวัดมีงาน เช่น งานศพ ศิษย์วัดบางคนก็จะถูกเรียกให้ไปช่วยงาน และอาจได้รับค่าตอบแทนเป็นเงิน ซึ่งถือเป็นรายได้เสริมอย่างหนึ่งของศิษย์วัด

ระยะเวลาที่อยู่อาศัย ระยะเวลาที่อยู่อาศัยในวัดของผู้ตอบแบบสอบถามมีตั้งแต่เพิ่งเข้ามาอาศัยเพียงไม่กี่เดือน จนถึงอยู่อาศัยมาแล้ว 40 ปี โดยมีระยะเวลาพักอาศัยเฉลี่ยต่อคนประมาณ

4 ปี 8 เดือน ส่วนใหญ่ร้อยละ 32.9 จะอยู่อาศัยมาแล้ว 1-3 ปี รองลงมาจะอยู่อาศัยมาแล้ว 4-6 ปี, น้อยกว่า 1 ปี, 10 ปี ขึ้นไป และ 7-9 ปี ตามลำดับ โดยคิดเป็นร้อยละ 25.9, 16.8, 13.6 และ 10.1 (ตารางที่ 5.11)

ตารางที่ 5.11 แสดงระยะเวลาที่อาศัยอยู่ในวัดของผู้ตอบแบบสอบถาม

ระยะเวลาที่อยู่อาศัย	จำนวน (คน)	อัตราส่วนร้อยละ
น้อยกว่า 1 ปี	52	16.8
1 - 3 ปี	101	32.9
4 - 6 ปี	80	25.9
7 - 9 ปี	33	10.8
10 ปี ขึ้นไป	42	13.6
รวม	308	100.0

ที่มา : จากแบบสอบถาม , เม.ย.-มิ.ย. 2545

ระยะเวลาที่คาดว่าจะอยู่อาศัย เมื่อถามถึงระยะเวลาที่คาดว่าจะอาศัยอยู่ในวัด ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่ ร้อยละ 58.3 ตอบว่าจะอาศัยอยู่นานกว่าจะสำเร็จการศึกษา ร้อยละ 14.9 ตอบว่ายังไม่แน่นอน และร้อยละ 14.2 ตอบว่าจนกว่าจะหางานทำได้ อีกร้อยละ 12.6 ตอบว่าจนกว่าจะหาที่อยู่ใหม่ได้ (ตารางที่ 5.12)

ตารางที่ 5.12 แสดงระยะเวลาที่ผู้ตอบแบบสอบถามคาดว่าจะอาศัยอยู่ในวัด

ระยะเวลาที่คาดว่าจะอยู่อาศัย	จำนวน (คน)	อัตราส่วนร้อยละ
จนกว่าจะสำเร็จการศึกษา	180	58.3
จนกว่าจะหาที่อยู่ใหม่ได้	39	12.6
จนกว่าจะหางานทำได้	44	14.2
อื่นๆ เช่น ยังไม่แน่นอน	46	14.9
รวม	308	100.0

ที่มา : จากแบบสอบถาม , เม.ย.-มิ.ย. 2545

จากระยะเวลาที่อยู่อาศัยและระยะเวลาที่คาดว่าจะอยู่อาศัย ทำให้ทราบว่าผู้ตอบแบบสอบถามมีความมั่นคงในที่อยู่อาศัยมาก เพราะสามารถอยู่อาศัยไปได้ตลอดระยะเวลาที่กำลังศึกษาอยู่ แม้ว่ากฎระเบียบของวัดบางวัดจะกำหนดให้ผู้ที่อยู่อาศัยต้องเป็นนักเรียน/นักศึกษาเท่านั้น แต่ในความเป็นจริงผู้ที่สำเร็จการศึกษาแล้วบางคนที่มีความประพฤติดีและทำประโยชน์ให้แก่วัด ก็ยัง

สามารถอาศัยอยู่ในวัดได้หากได้รับอนุญาต หรือบางคนต้องอยู่เพื่อรับใช้พระซึ่งเป็นญาติกับผู้อยู่อาศัย เหตุผลที่วัดส่วนใหญ่ให้ศิษย์วัดอาศัยอยู่นั้นกว่าจะสำเร็จการศึกษา (ซึ่งหมายถึงระดับอุดมศึกษา) ก็เพื่อที่จะให้โอกาสกับเด็กคนอื่นๆ ที่ต้องการจะเข้ามาอยู่อาศัยในวัดได้เข้ามาอยู่อาศัย ต่อไป เพราะที่พักอาศัยในวัดมีจำนวนจำกัด ลักษณะเช่นนี้แสดงให้เห็นว่า การอยู่อาศัยในวัดเป็นเพียงการอยู่อาศัยชั่วคราวในระยะเวลาหนึ่งเท่านั้น คือในช่วงที่กำลังศึกษาอยู่ ซึ่งที่อยู่อาศัยในวัดมีลักษณะคล้ายกับ "หอพักนักศึกษา" แต่หอพักนักศึกษาจะมีกฎหมายควบคุม โดยออกเป็นพระราชบัญญัติหอพัก พ.ศ.2507 สำหรับที่อยู่อาศัยในวัดไม่มีกฎหมายควบคุมเป็นการอยู่อาศัยโดยอิงหลักวัฒนธรรม การอยู่อาศัยในวัดผู้อยู่อาศัยค่อนข้างจะมีความมั่นคงในที่อยู่อาศัย เพราะผู้อยู่อาศัยบางคนที่จะอยู่อาศัยประจำสามารถย้ายทะเบียนบ้านเข้ามาอยู่ในทะเบียนวัดได้ และสามารถอยู่อาศัยไปได้เรื่อยๆจนกว่าจะสำเร็จการศึกษาหรือหางานทำได้

5.2 ลักษณะทางกายภาพของที่อยู่อาศัยสำหรับศิษย์วัด

โดยทั่วไปศิษย์วัดจะอาศัยอยู่ในกุฏิของพระสงฆ์ซึ่งเป็นพระผู้ปกครองของตน แต่จะนอนคนละส่วนกับพระสงฆ์ ที่อยู่อาศัยของพระสงฆ์เรียกว่า "กุฏิ" จะมีด้วยกันหลายรูปแบบ ขึ้นอยู่กับยุคสมัยในการก่อสร้าง สภาพการอยู่อาศัยในวัดของศิษย์วัดมีแตกต่างกันออกไป ตั้งแต่อยู่อาศัยกันอย่างแออัด ที่อยู่อาศัยชั่วคราวทรุดโทรม จนถึงอยู่อย่างสะดวกสบายมีเครื่องอุปโภคบริโภคและเครื่องใช้ไม้สอยต่างๆครบครัน ซึ่งสิ่งเหล่านี้ก็จะขึ้นอยู่กับลักษณะทางกายภาพและเศรษฐกิจวัดเป็นสำคัญ จะสังเกตเห็นว่าวัดที่มีผู้คนทำบุญมาก มีสิ่งปลูกสร้างสวยงาม มีความเป็นระเบียบเรียบร้อย ไม่เพียงแต่บริเวณเขตพุทธาวาส บริเวณเขตสังฆาวาสก็จะมีสิ่งปลูกสร้างสวยงามเป็นระเบียบเช่นกัน ซึ่งศิษย์วัดที่เข้ามาอยู่อาศัยก็จะมีคุณภาพชีวิตในการอยู่อาศัยที่ดีตามไปด้วย ซึ่งจะต่างกับวัดเล็กๆที่ไม่ค่อยมีคนรู้จักหรือเข้าไปทำบุญ ภายในวัดจะไม่ค่อยมีความเป็นระเบียบ สิ่งปลูกสร้างชำรุดทรุดโทรม รวมไปถึงที่อยู่อาศัยของพระสงฆ์ด้วย ซึ่งวัดเหล่านี้ก็จะมีศิษย์วัดอาศัยอยู่น้อยหรืออาจจะมีเลย เพราะข้อจำกัดในเรื่องของที่อยู่อาศัย

ขนาดห้องพักและจำนวนผู้พักอาศัย ห้องพักของศิษย์วัดมีตั้งแต่ ห้องที่พัก 1 คน จนถึงพักอยู่รวมกันหลายคน โดยห้องเดี่ยวส่วนใหญ่จะมีขนาดพื้นที่ไม่เกิน 8.00 ตารางเมตร ห้องที่พักรวมกัน 2-3 คน , 4-5 คน และมากกว่า 5 คน ส่วนใหญ่จะมีขนาดห้องประมาณ 8-12 ตารางเมตร ซึ่งศิษย์วัดส่วนใหญ่ร้อยละ 57.5 จะพักอยู่รวมกัน 2-3 คน รองลงมาคือ พักอยู่คนเดียว ร้อยละ 28.6 พักรวมกัน 4-5 คน ร้อยละ 10.2 และพักรวมกันมากกว่า 5 คน ร้อยละ 3.7 (ตารางที่ 5.13)

ตารางที่ 5.13 แสดงอัตราส่วนจำนวนผู้พักอาศัยต่อ 1 ห้อง

ขนาดห้องพัก จำนวนผู้พักอาศัย	จำนวนผู้พักอาศัย				
	1 คน คน (ร้อยละ)	2-3 คน คน (ร้อยละ)	4-5 คน คน (ร้อยละ)	มากกว่า 5 คน คน (ร้อยละ)	รวม คน (ร้อยละ)
น้อยกว่า 8 ตร.ม.	55 (18.0)	73 (23.8)	3 (1.0)	3 (1.0)	135 (43.9)
8 - 12 ตร.ม.	28 (9.2)	84 (27.2)	25 (8.2)	6 (2.0)	144 (46.6)
12 - 20 ตร.ม.	3 (1.0)	19 (6.1)	3 (1.0)	2 (0.7)	27 (8.8)
มากกว่า 20 ตร.ม.	1 (0.3)	1 (0.3)	0 (0.0)	0 (0.0)	2 (0.7)
รวม	88 (28.6)	177 (57.5)	31 (10.2)	11 (3.7)	308 (100.0)

ที่มา : จากแบบสอบถาม , เม.ย.-มิ.ย. 2545

เครื่องใช้ในที่พักอาศัยและปัญหาในที่พักอาศัย เครื่องใช้ในที่พักอาศัยจะมีทั้งที่เป็นของวัดและผู้อยู่อาศัยจะเป็นผู้จัดหาเอง ข้าวของเครื่องใช้มีตั้งแต่ เตียง ตู้เสื้อผ้า โต๊ะ พัดลม จนถึงคอมพิวเตอร์ เครื่องซักผ้า วัดส่วนใหญ่จะไม่ได้เตรียมเครื่องใช้ในห้องพักไว้ให้ ผู้อยู่อาศัยจะเป็นผู้จัดหาเอง คิดเป็นร้อยละ 43.4 บางวัดก็จะมีเตรียมไว้ให้บางส่วน คิดเป็นร้อยละ 29.6 แต่สำหรับบางวัดก็จะมีเครื่องใช้เตรียมไว้ให้อย่างครบครัน คิดเป็นร้อยละ 27.0 ของวัดทั้งหมด นอกจากนี้เครื่องอุปโภคที่จำเป็นต่อชีวิตประจำวันผู้อยู่อาศัยก็สามารถพึ่งพาทางวัดได้ในบางส่วน รวมถึงอาหารการกินที่สามารถรับประทานของทางวัดได้ สำหรับปัญหาในที่อยู่อาศัย ส่วนใหญ่ร้อยละ 64.7 ของผู้ตอบแบบสอบถามทั้งหมด ไม่มีปัญหาในที่พักอาศัย อีกร้อยละ 35.3 ที่ประสบปัญหา ปัญหาส่วนใหญ่คือการไม่ค่อยมีความเป็นส่วนตัว คิดเป็นร้อยละ 27.4 รองลงมาคือ ที่พักอาศัยคับแคบ แออัด ร้อยละ 10.6 สภาพที่พักอาศัยชำรุด ร้อยละ 8.6 นับได้ว่าการอยู่อาศัยในวัดมีความสะดวกสบาย สำหรับบางวัดแล้วถือว่ามีความสะดวกสบายแทบจะไม่ต่างจากการพักอาศัยอยู่ที่บ้าน ซึ่งจะมากหรือน้อยก็ขึ้นอยู่กับฐานะทางเศรษฐกิจของวัดนั้นๆ

และเพื่อความชัดเจนในเรื่องที่อยู่อาศัยผู้ศึกษาได้สุ่มตัวอย่างวัดขึ้นมา 1 แห่ง โดยวิธีการจับฉลากจากวัดที่มีศิษย์วัดตั้งแต่ 70 คน ขึ้นไป ซึ่งเป็นวัดที่อยู่ในกลุ่มที่มีศิษย์วัดจำนวนมาก ประกอบด้วย วัดราชาธิวาส วัดปทุมวนาราม และวัดเบญจมบพิตร ซึ่งวัดที่จับฉลากได้ คือ วัดเบญจมบพิตร

5.2.1 ตัวอย่างลักษณะที่พักรักษาสำหรับศิษย์วัดของวัดเบญจมบพิตร

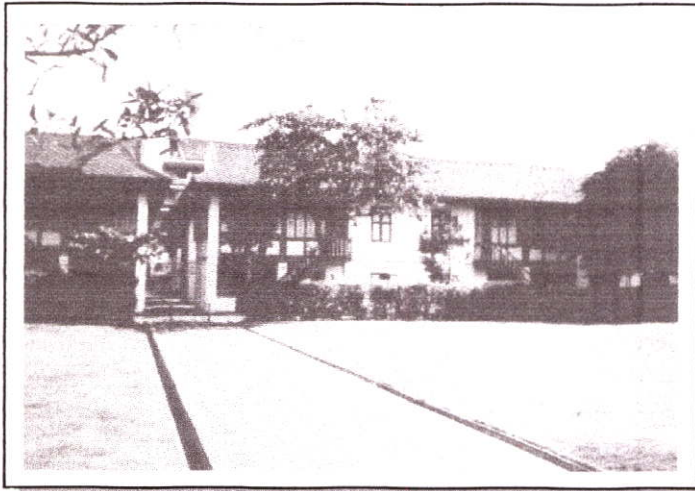
ศิษย์วัดในวัดเบญจมบพิตรจะอาศัยอยู่ในกุฏิของพระสงฆ์ที่เป็นพระผู้ปกครอง โดยพระสงฆ์จะอาศัยอยู่ชั้นบนและศิษย์วัดอาศัยอยู่ชั้นล่างแยกเป็นสัดส่วนอย่างเห็นได้ชัด และถือปฏิบัติเช่นนี้ทุกกุฏิ กุฏิของพระสงฆ์ที่วัดแห่งนี้มีลักษณะเป็นห้องแถวและอาคารเดี่ยว สร้างขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 5

ขนาดห้องพักของศิษย์วัดจะแตกต่างกันออกไป ขึ้นอยู่กับลักษณะของกุฏิในแต่ละแบบ ซึ่งสามารถแยกออกเป็นประเภทต่างๆได้ดังนี้

กุฏิแถว มีลักษณะคล้ายห้องแถว เป็นอาคารก่ออิฐ 2 ชั้น มีบันไดภายนอกอาคาร ภายในกุฏิแถว 1 แถว ประกอบด้วยกุฏิ 5 หน่วย ในแต่ละหน่วยมีห้องพักของสงฆ์ 2 ห้อง อยู่ชั้นบน และห้องพักของศิษย์วัด 2 ห้อง อยู่ชั้นล่าง ชั้นบนและชั้นล่างมีห้องน้ำชั้นละ 1 ห้อง ห้องพักของศิษย์วัดมีขนาดประมาณ 3.0 x 2.5 เมตร หรือมีพื้นที่ประมาณ 7.5 ตารางเมตร ในแต่ละห้องมีศิษย์วัดพักอาศัย 1-2 คน ภายในห้องพักมีข้าวของเครื่องใช้ที่จำเป็น เช่น โต๊ะเขียนหนังสือ ตู้เสื้อผ้า ที่นอนแบบพับได้ พัดลม บางห้องพักอาจมีโทรทัศน์ และหลายกุฏิด้วยกันจะมีเครื่องซักผ้า ซึ่งข้าวของเครื่องใช้ภายในห้องส่วนใหญ่ผู้อยู่อาศัยจะเป็นผู้จัดหามาเอง

กุฏิเดี่ยว มีลักษณะรูปลักษณะอาคารคล้ายกับกุฏิแถวแต่สั้นกว่า กุฏิเดี่ยว 1 หลัง ประกอบด้วยห้องพักของสงฆ์ 2 ห้อง อยู่ชั้นบน และห้องพักของศิษย์วัด 2 ห้อง อยู่ชั้นล่าง เช่นเดียวกับกุฏิแถว มีห้องน้ำชั้นละ 1 ห้องเช่นเดียวกัน แต่ขนาดของห้องพักจะใหญ่กว่ากุฏิแถวเล็กน้อย โดยมีขนาดห้องพักของศิษย์วัดประมาณ 3.0 x 4.0 เมตร หรือประมาณ 12.0 ตารางเมตร มีศิษย์วัดพักอาศัยห้องละ 1-2 คนเช่นเดียวกัน และมีข้าวของเครื่องใช้ที่จำเป็นเช่นเดียวกับกุฏิแถว

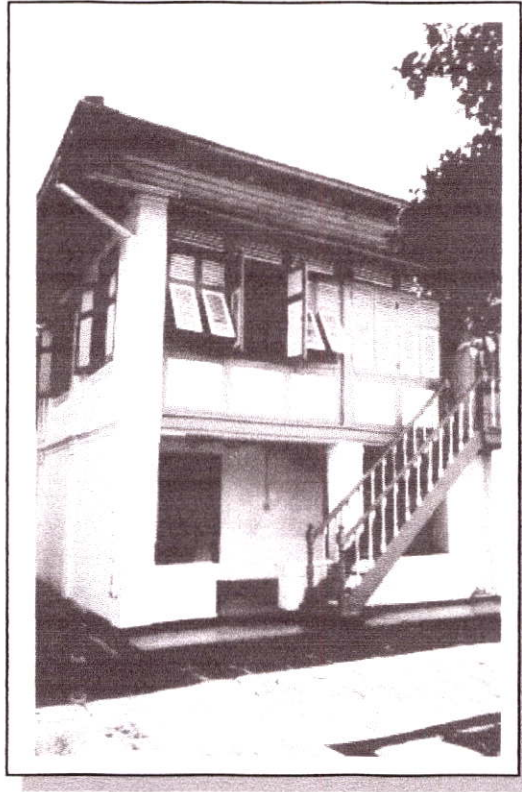
อื่นๆ นอกจากกุฏิแถวและกุฏิเดี่ยวแล้ว ยังมีกุฏิอื่นๆที่เป็นที่พักรักษาของพระที่มีสมณศักดิ์สูงซึ่งศิษย์วัดก็จะพักอาศัยอยู่ชั้นล่าง แต่ขนาดของห้องพักจะมีขนาดใหญ่กว่ากุฏิแถวและกุฏิเดี่ยวที่ได้กล่าวไปแล้ว

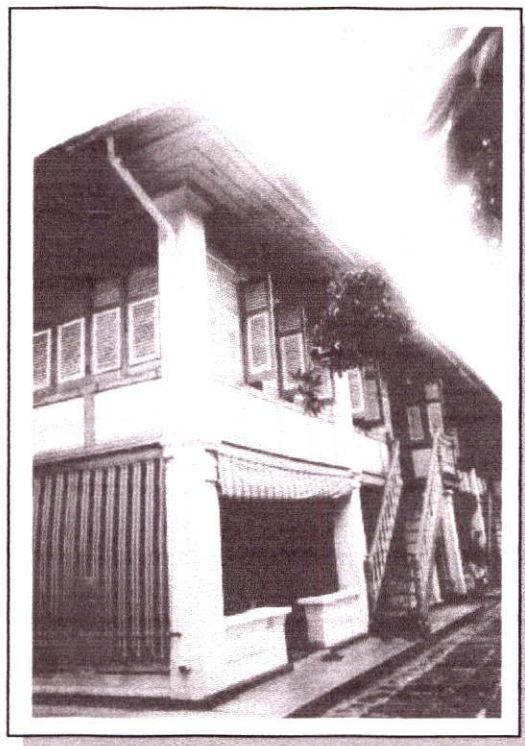
ภาพที่ 5.1 แสดงทัศนียภาพบริเวณกุฏิแถว

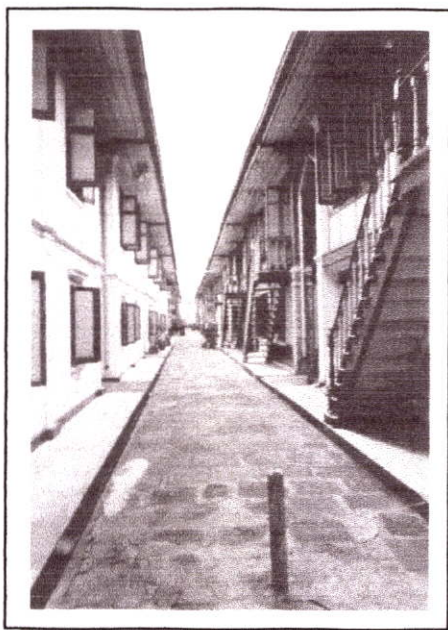
ภาพที่ 5.2 แสดงด้านหน้าของกุฏิแถว

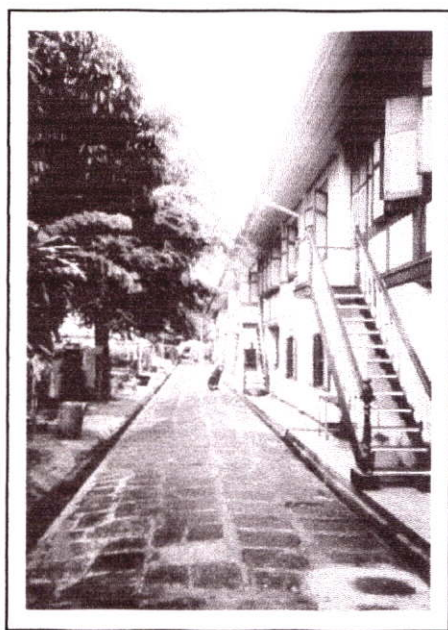
ภาพที่ 5.3 แสดงกุฎิสงฆ์ 1 หน่วย ซึ่งอยู่ในกุฎิแถว

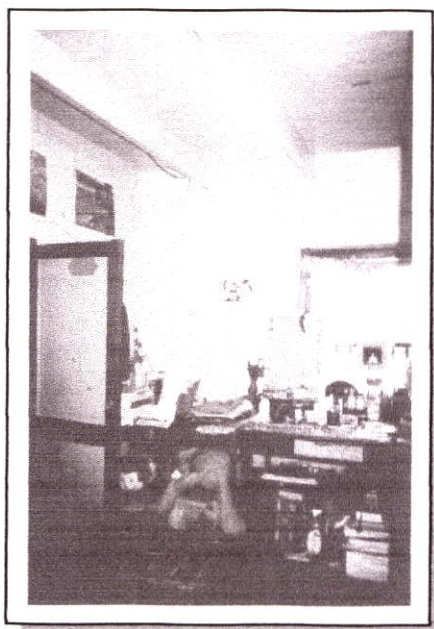
ภาพที่ 5.4 แสดงภาพกุฎิเดี่ยว 1 หลัง

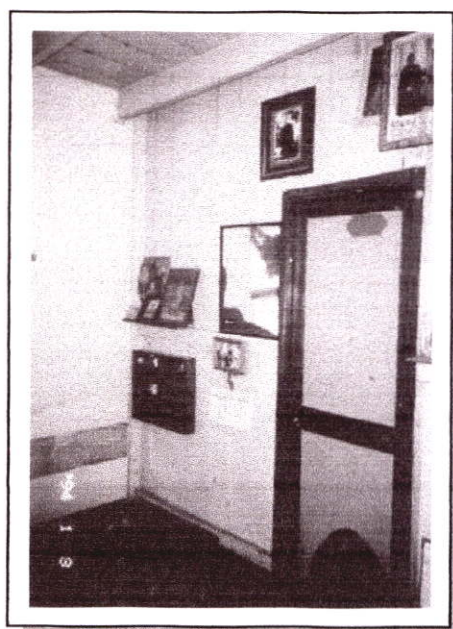
ภาพที่ 5.5 แสดงถนนซอยที่อยู่ระหว่างกุฏิแถว
กว้างประมาณ 3.00 เมตร

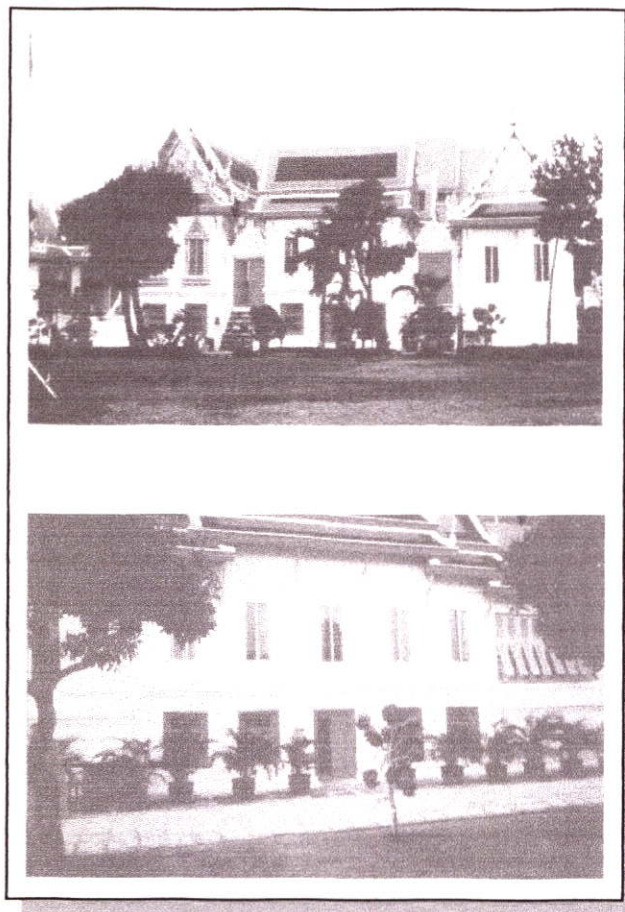

ภาพที่ 5.6 แสดงภาพถนนด้านหน้าของกุฏิแถว

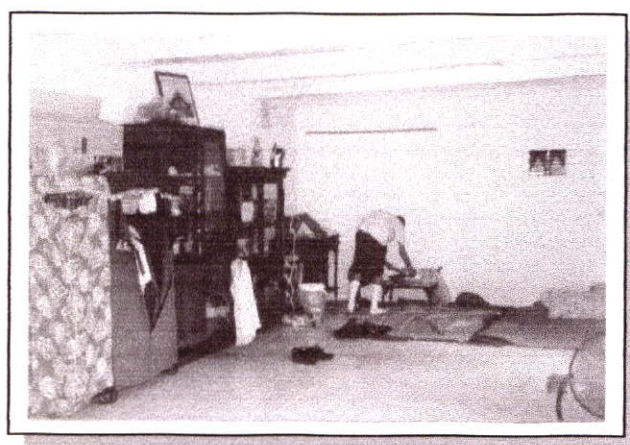

ภาพที่ 5.7 แสดงภายในที่พักอาศัยของศิษย์วัด ในแบบกุฏิแถว

ภาพที่ 5.8 แสดงพื้นที่ชั้นล่างของพระที่นั่ง ทรงผนวชซึ่งปรับใช้เป็นห้องพักของศิษย์วัด

ภาพที่ 5.9 แสดงภาพพระที่นั่งทรงผนวชในปัจจุบัน หลังได้รับการปฏิสังขรณ์เรียบร้อยแล้ว

5.3 การเข้ามาในระบบที่อยู่อาศัยของศิษย์วัด

การเข้ามาอยู่อาศัยในวัดของศิษย์วัดไม่ใช่ทุกคนจะสามารถเข้ามาอยู่อาศัยได้ นอกจากต้องเป็นญาติหรือรู้จักคุ้นเคยกับพระในวัดหรือศิษย์วัดแล้ว ผู้เข้าอยู่อาศัยก็ต้องมีคุณสมบัติตามที่วัดตั้งไว้ ซึ่งวัดส่วนใหญ่จะกำหนดคุณสมบัติของผู้เข้ามาอยู่อาศัยในวัดหรือของศิษย์วัดที่คล้ายๆกัน ซึ่งพอสรุปได้ดังนี้

- 1) เป็นนักเรียนหรือนักศึกษา
- 2) เป็นผู้มีความประพฤติดี เชื่อฟังคำสั่งสอนและปฏิบัติตามกฎระเบียบของวัด
- 3) มีผู้นำมาฝากและรับรองความประพฤติ
- 4) เมื่อจบการศึกษาแล้วจะต้องไปหาที่อยู่ใหม่
- 5) ต้องมีพระสงฆ์รับเป็นพระผู้ปกครอง
- 6) เป็นเพศชาย

นอกจากคุณสมบัติของศิษย์วัดเหล่านี้แล้ว ศิษย์วัดผู้นั้นจะต้องมีพระสงฆ์ยอมรับเป็นพระผู้ปกครองให้มิฉะนั้นก็ไม่สามารถอยู่อาศัยได้ ในแต่ละวัดจะมีกฎเกณฑ์ในเรื่องคุณสมบัติของพระสงฆ์ที่จะรับศิษย์วัดและจำนวนศิษย์วัดที่จะรับได้ที่แตกต่างกัน แต่โดยทั่วไปการรับศิษย์วัดจำนวนเท่าไรนั้นจะยึดหลักอาวุโส โดยเจ้าอาวาสหรือพระผู้ที่มีอาวุโสมากจะสามารถรับศิษย์วัดได้จำนวนมากกว่าพระลูกวัดทั่วไป ยังมีตำแหน่งสูงยิ่งรับได้จำนวนมาก โดยทั่วไปพระสงฆ์ 1 รูปจะรับศิษย์วัดได้ 1-3 คน และสามเณรไม่มีสิทธิ์รับศิษย์วัด การรับศิษย์วัดทุกคนจะต้องได้รับความเห็นชอบจากเจ้าอาวาสก่อน นอกจากจะต้องมีคุณสมบัติดังที่กล่าวมาแล้วการเข้ามาอยู่ในวัดศิษย์วัดต้องปฏิบัติตามกฎระเบียบของวัด ซึ่งในแต่ละวัดจะมีกฎระเบียบปฏิบัติสำหรับศิษย์วัดที่คล้ายๆกันจะแตกต่างกันในส่วนขอรายละเอียดปลีกย่อย บางวัดจะมีการกำหนดกฎระเบียบออกมาเป็นลายลักษณ์อักษรให้ศิษย์วัดทั้งวัดถือปฏิบัติ ซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นวัดหลวงที่มีศิษย์วัดอาศัยอยู่มานานและมีจำนวนค่อนข้างมาก (ตัวอย่างกฎระเบียบของศิษย์วัด ดูในภาคผนวก ก.) และการเข้ามาอยู่ในวัด ศิษย์วัดที่อาศัยอยู่ประจำสามารถย้ายทะเบียนบ้านเข้ามาอยู่ในทะเบียนวัดได้ขึ้นอยู่ด้วยความสมัครใจ แต่สำหรับบางวัดก็จำเป็นต้องย้ายทะเบียนบ้านเข้ามาอยู่ในวัดเพราะเป็นกฎระเบียบของวัด อีกประการหนึ่งที่ต้องย้ายทะเบียนบ้านเข้ามาเป็นเพราะความจำเป็นในการศึกษา เพราะศิษย์วัดส่วนใหญ่มาจากต่างจังหวัดและอยู่ในวัยเรียน จำเป็นต้องมีทะเบียนบ้านอยู่ในกรุงเทพมหานครเพื่อที่จะสามารถเข้าเรียนในโรงเรียนใกล้บ้านหรือใกล้วัดที่อาศัยอยู่ได้

นอกจากการสงเคราะห์ด้านที่อยู่อาศัยแก่ศิษย์วัดแล้ว ทางวัดยังได้ให้การสงเคราะห์ด้านอื่นๆแก่ศิษย์วัด ได้แก่

- 1) สนับสนุนด้านการศึกษา โดยการให้ทุนการศึกษาแก่นักเรียนเรียนดีและมีฐานะยากจน การฝากให้เข้าเรียนในโรงเรียน หรือฝากให้เข้าทำงาน
- 2) สงเคราะห์เรื่องอาหารการกิน
- 3) สงเคราะห์เรื่องเครื่องอุปโภค บริโภคต่างๆในชีวิตประจำวัน
- 4) ให้การอบรมสั่งสอน และทำหน้าที่แทนผู้ปกครองขณะที่ศิษย์วัดอาศัยอยู่ในวัด

ในการรับศิษย์วัดเข้ามาอยู่อาศัยในวัดเป็นเรื่องธรรมดาที่จะต้องมมีปัญหาบ้างทั้งปัญหาของทางวัดและปัญหาที่เกิดจากตัวศิษย์วัด ซึ่งปัญหาต่างๆมีดังต่อไปนี้

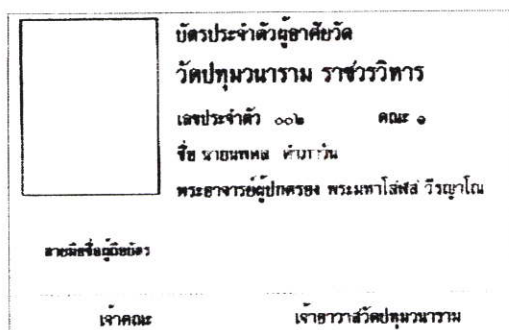
- 1) ที่อยู่อาศัยไม่เพียงพอต่อจำนวนศิษย์วัดที่ต้องการอยู่อาศัย
- 2) ศิษย์วัดบางคนประพฤติตนไม่เหมาะสม เช่น เล่นการพนันในวัด ดื่มสุรา ลักขโมย เป็นต้น
- 3) ปัญหาการทะเลาะวิวาทระหว่างศิษย์วัด
- 4) ศิษย์วัดบางคนประพฤติตนทำให้วัดเสื่อมเสียชื่อเสียง

วิธีแก้ปัญหของทางวัด หากเป็นปัญหาไม่ใหญ่ก็จะตักเตือนและอบรมสั่งสอน แต่หากเป็นปัญหาใหญ่ซึ่งก่อความเดือดร้อนและทำลายชื่อเสียงของวัด ศิษย์วัดผู้นั้นก็จะถูกไล่ออก

ในปัจจุบันหลายวัดที่มีศิษย์วัดจำนวนมากจะประสบปัญหาคคล้ายๆกัน คือ การที่ไม่ทราบว่ามีใครเป็นศิษย์วัดบ้าง เพราะวัดเป็นสถานที่เปิดกว้างสำหรับทุกคน ใครสามารถผ่านเข้า-ออกได้ไม่จำกัด ทำให้บางครั้งมีพวกมิจฉาชีพแฝงกายเข้ามาในวัดและอ้างว่าเป็นศิษย์วัดที่นี่ สร้างความเดือดร้อนหรือความเสียหายให้เกิดแก่วัด บางวัดจึงมีมาตรการแก้ปัญหา อย่างเช่น วัดปทุมวนาราม มีจำนวนพระสงฆ์ทั้งหมด 83 รูป สามเณร 33 รูป และศิษย์วัดจำนวน 250 คน ปริมาณศิษย์วัดในวัดปทุมวนารามมีแนวโน้มเพิ่มขึ้นทุกปี ใน ปี พ.ศ.2542 มีจำนวนศิษย์วัดทั้งสิ้น 85 คน และเพิ่มจำนวนขึ้นอย่างรวดเร็วเป็น 250 คน ในปีปัจจุบัน ซึ่งถือว่าเป็นปีที่มีศิษย์วัดอาศัยอยู่ในวัดมากที่สุดตั้งแต่ที่มีมา พระสงฆ์ที่จะรับศิษย์วัดได้จะต้องมีพรรษา 5 ปี ขึ้นไป และสามารถรับได้ไม่จำกัดจำนวนถ้ามีที่พักเพียงพอ นอกจากการที่พระสงฆ์สามารถรับศิษย์วัดได้โดยไม่จำกัดจำนวนแล้ว ส่วนหนึ่งเป็นเพราะทำเลที่ตั้งของวัดซึ่งตั้งอยู่ศูนย์กลางเมือง ใกล้แหล่งสถานศึกษาและแหล่งงานที่สำคัญ สามารถเดินทางเข้าถึงได้สะดวกอีกทั้งชื่อเสียงของวัดที่มีมานานเป็นที่รู้จักของคนทั่วไป ในแต่ละปีมีผู้ต้องการเข้าพักอาศัยในวัดเป็นจำนวนมาก แต่ด้วยข้อจำกัดด้านสถานที่และการควบคุมดูแลที่อาจจะไม่ทั่วถึง ทำให้ทางวัดไม่สามารถรับทุกคนที่ต้องการเข้าพักอาศัยได้ วิธีการแก้ไขปัญหาดังกล่าวที่วัดกำลังจะนำเข้ามาใช้ คือ

1. จัดทำบัตรประจำตัวศิษย์วัด ซึ่งจะออกให้โดยวัดปทุมวนาราม เพื่อเป็นหลักฐานแสดงตนว่าเป็นศิษย์วัดจริง ซึ่งวัดบางวัดในกรุงเทพมหานครก็ได้ใช้วิธีนี้อยู่แล้ว เช่น วัดมหาธาตุ เขตบางเขน เป็นต้น

2. ศิษย์วัดที่จะเข้ามาอยู่อาศัยใหม่จะต้องทำการสอบธรรมศึกษา เพื่อเป็นการคัดเลือกคนที่จะเข้ามาอยู่อาศัยในวัด เพราะที่ผ่านมามีศิษย์วัดบางคนที่มีความประพฤติไม่ดี เมื่อเข้ามาอยู่อาศัยแล้วสร้างความเดือดร้อนและก่อความเสียหายให้เกิดแก่วัด สำหรับการสอบธรรมศึกษานี้ ศิษย์วัดที่อาศัยอยู่เดิมจะต้องเรียนและสอบธรรมศึกษาด้วย

ภาพที่ 5.10 แสดงตัวอย่างบัตรประจำตัวศิษย์วัดของวัดปทุมวนารามที่จะนำมาใช้

นี่เป็นตัวอย่างหนึ่งของการแก้ปัญหาที่เกิดจากการรับศิษย์วัดจำนวนมาก ซึ่งหากนำระเบียบใหม่นี้มาใช้จริงการที่จะเข้ามาอยู่อาศัยในวัดก็จะเป็นเรื่องที่ยากมากขึ้นกว่าเดิม แต่หากมองอีกทางหนึ่ง ถ้าวัดเปิดโอกาสให้แก่ทุกคนไม่เฉพาะญาติของพระสงฆ์หรือเป็นผู้ที่รู้จักกับทางวัดให้มีสิทธิ์ในการสอบคัดเลือกให้อยู่อาศัย ก็จะเป็นการดีเป็นการเปิดโอกาสให้กับสังคมวงกว้าง และจะเป็นประโยชน์แก่ผู้ที่เดือดร้อนเรื่องที่อยู่อาศัยจริงๆ

5.4 การวิเคราะห์ความสัมพันธ์ของตัวแปร

ผู้ศึกษาได้ตั้งสมมุติฐานขึ้นมา 10 ข้อ ซึ่งจะใช้การทดสอบความสัมพันธ์โดยใช้เทคนิคแบบไคสแควร์ (χ^2) ทดสอบทางสถิติที่ระดับนัยสำคัญ 0.05 เป็นตัวทดสอบสมมุติฐานว่าถูกต้องหรือไม่ สมมุติฐานทั้ง 10 ข้อ มีดังต่อไปนี้

สมมุติฐาน : สถานภาพของผู้อยู่อาศัย มีผลต่อเหตุผลในการเข้าอยู่อาศัย 1 (ใกล้สถานศึกษา/ที่ทำงาน)

สมมุติฐาน : สถานภาพของผู้อยู่อาศัย มีผลต่อเหตุผลในการเข้าอยู่อาศัย 2 (ประหยัดค่าใช้จ่าย)

สมมุติฐาน : สถานภาพของผู้อยู่อาศัย มีผลต่อเหตุผลในการเข้าอยู่อาศัย 3 (มีฐานะยากจน)

สมมุติฐาน : สถานภาพของผู้อยู่อาศัย มีผลต่อเหตุผลในการเข้าอยู่อาศัย 4 (รับใช้พระ)

สมมุติฐาน : สถานภาพของผู้อยู่อาศัย มีผลต่อเหตุผลในการเข้าอยู่อาศัย 5 (ไม่มีที่พำนัก)

สมมุติฐาน : สถานภาพของผู้อยู่อาศัย มีผลต่อลักษณะการอยู่อาศัยภายในวัด

สมมุติฐาน : สถานภาพของผู้อยู่อาศัย มีผลต่อค่าใช้จ่ายในการอยู่อาศัยในวัด

สมมุติฐาน : ความสัมพันธ์กับผู้อยู่อาศัยเดิม มีผลต่อการจ่ายค่าใช้จ่ายในการอยู่อาศัย

สมมุติฐาน : รายรับของผู้อยู่อาศัย มีผลต่อค่าใช้จ่ายในการอยู่อาศัย

ซึ่งสรุปความสัมพันธ์ของตัวแปรที่ผ่านการทดสอบแล้วดังตารางที่ 5.14

ตารางที่ 5.14 สรุปความสัมพันธ์ของตัวแปรต่างๆ ตามสมมุติฐานที่ตั้งไว้

ตัวแปรอิสระ	ตัวแปรตาม	มีความสัมพันธ์ที่ระดับนัยสำคัญ 0.05	ไม่มีความสัมพันธ์ที่ระดับนัยสำคัญ 0.05
สถานภาพ	เหตุผลในการเข้าอยู่อาศัย 1 (ใกล้สถานศึกษา/ที่ทำงาน)		*
สถานภาพ	เหตุผลในการเข้าอยู่อาศัย 2 (ประหยัดค่าใช้จ่าย)	*	
สถานภาพ	เหตุผลในการเข้าอยู่อาศัย 3 (มีฐานะยากจน)	*	
สถานภาพ	เหตุผลในการเข้าอยู่อาศัย 4 (รับใช้พระ)		*
สถานภาพ	เหตุผลในการเข้าอยู่อาศัย 5 (ไม่มีที่พำนัก)		*
สถานภาพ	จำนวนผู้พักอาศัย / ห้อง		*
สถานภาพ	ค่าใช้จ่ายในการอยู่อาศัย	*	

ตารางที่ 5.14 (ต่อ)

ตัวแปรอิสระ	ตัวแปรตาม	มีความสัมพันธ์ที่ระดับนัยสำคัญ 0.05	ไม่มีความสัมพันธ์ที่ระดับนัยสำคัญ 0.05
มีความสัมพันธ์กับผู้อยู่อาศัยเดิม	จำนวนผู้พักอาศัย / ห้อง	*	
มีความสัมพันธ์กับผู้อยู่อาศัยเดิม	ค่าใช้จ่ายในการอยู่อาศัย	*	
รายรับ	ค่าใช้จ่ายในการอยู่อาศัย		*

โดยมีรายละเอียดของตัวแปรที่มีความสัมพันธ์อย่างมีนัยสำคัญกัน ดังนี้

สมมุติฐาน : สถานภาพของผู้อยู่อาศัย มีผลต่อเหตุผลในการเข้าอยู่อาศัย 2 (ประหยัดค่าใช้จ่าย) โดยใช้ตัวแปร สถานภาพ ทดสอบความสัมพันธ์กับ เหตุผลในการอยู่อาศัยข้อที่ 2 เพื่อประหยัดค่าใช้จ่าย ซึ่งผลที่ได้แสดงว่าตัวแปรทั้งสองมีความสัมพันธ์กันอย่างมีนัยสำคัญ และความสัมพันธ์ของกลุ่มนักเรียน/นักศึกษา และไม่ใช่นักเรียน/นักศึกษา เป็นไปในทิศทางเดียวกัน คือ เหตุผลในเรื่องการประหยัดค่าใช้จ่ายเป็นเหตุหนึ่งในการตัดสินใจเข้ามาอยู่อาศัยในวัด ของทั้งกลุ่มที่เป็นนักเรียน/นักศึกษา และไม่ใช่นักเรียน/นักศึกษา โดยมีสัดส่วนร้อยละ 67.8 และ 55.8 ของกลุ่มนักเรียน/นักศึกษา และไม่ใช่นักเรียน/นักศึกษา ตามลำดับ (ตารางที่ 5.15) ซึ่งผลที่ได้ตรงกับการศึกษาปัจจัยในการเลือกที่อยู่อาศัยในเมืองของนักวิจัยหลายท่าน โดยเฉพาะของ B.M.Moriarty ที่กล่าวว่าปัจจัยทางเศรษฐกิจเป็นปัจจัยพื้นฐานอันดับแรกในการเลือกที่อยู่อาศัย

ตารางที่ 5.15 แสดงความสัมพันธ์ระหว่างสถานภาพของผู้อยู่อาศัยกับเหตุผลในการเข้าอยู่อาศัย ในข้อที่ประหยัดค่าใช้จ่าย

สถานภาพ	เหตุผลในการอยู่อาศัย (ประหยัดค่าใช้จ่าย)		รวม คน (ร้อยละแถว) [ร้อยละรวม]
	ใช่ คน (ร้อยละแถว) [ร้อยละรวม]	ไม่ใช่ คน (ร้อยละแถว) [ร้อยละรวม]	
นักเรียน / นักศึกษา	138 (67.8) [44.8]	65 (32.2) [21.2]	203 [66.0]
ไม่ใช่ นักเรียน / นักศึกษา	59 (55.8) [19.0]	46 (44.2) [15.0]	105 [34.0]
รวม	197 [63.8]	111 [36.2]	308 [100]

$$\chi^2 = 4.314$$

$$P < 0.05$$

$$C = 0.118$$

$$\text{Sig} = 0.038$$

สมมุติฐาน : สถานภาพของผู้อยู่อาศัย มีผลต่อเหตุผลในการเข้าอยู่อาศัย 3 (มีฐานะยากจน) โดยใช้ตัวแปร สถานภาพ ทดสอบความสัมพันธ์กับ เหตุผลในการอยู่อาศัยข้อที่ 2 เพราะมีฐานะยากจน ซึ่งผลที่ได้แสดงว่าตัวแปรทั้งสองมีความสัมพันธ์กันอย่างมีนัยสำคัญ และความสัมพันธ์ของกลุ่มนักเรียน/นักศึกษา และไม่ใช่นักเรียน/นักศึกษา เป็นไปในทิศทางเดียวกัน คือ เหตุผลในเรื่องความยากจนไม่ได้เป็นเหตุในการตัดสินใจเข้ามาอยู่อาศัยในวัด ของทั้งกลุ่มที่เป็นนักเรียน/นักศึกษา และไม่ใช่นักเรียน/นักศึกษา โดยมีสัดส่วนร้อยละ 58.4 และ 70.2 ของกลุ่มนักเรียน/นักศึกษา และไม่ใช่นักเรียน/นักศึกษา ตามลำดับ (ตารางที่ 5.16) อาจแปลได้ว่าผู้ที่เข้ามาอยู่อาศัยในวัดส่วนใหญ่ไม่ได้มีฐานะยากจน เหตุผลเรื่องความยากจนจึงไม่ได้เป็นเหตุในการตัดสินใจเข้ามาอยู่อาศัยในวัด โดยผู้ที่เข้าอยู่อาศัยในวัดส่วนใหญ่ร้อยละ 62.9 ไม่ใช่ผู้มีฐานะยากจน สำหรับกลุ่มที่ไม่ใช่นักเรียน / นักศึกษา มีผู้ที่เข้ามาอยู่อาศัยเพราะมีฐานะยากจนเพียง ร้อยละ 28.7 อาจเป็นเพราะกลุ่มนี้เป็นผู้ที่มีรายได้และมีรายได้เฉลี่ยไม่ต่ำกว่า 5,000 บาท/เดือน ซึ่งเป็นรายได้ที่เพียงพอต่อการยังชีพ ไม่ถือว่าเป็นผู้มีรายได้น้อย ส่วนกลุ่มของนักเรียน / นักศึกษามีสัดส่วนระหว่างผู้ที่มีฐานะค่อนข้างยากจนกับผู้ที่ไม่มีความยากจน ในสัดส่วนที่ใกล้เคียงกัน คือ ร้อยละ 41.3 : 58.7 อาจเป็นเพราะคนกลุ่มนี้ยังไม่มีอาชีพ จึงต้องพึ่งพาทางบ้าน ซึ่งส่วนใหญ่จะมาจากครอบครัวที่ประกอบอาชีพในภาคเกษตรกรรมที่มีฐานะค่อนข้างยากจน

ตารางที่ 5.16 แสดงสถานภาพของผู้อยู่อาศัยกับเหตุผลในการเข้าอยู่อาศัย ข้อที่เป็นเพราะมีฐานะยากจน

สถานภาพ	เหตุผลในการอยู่อาศัย (ฐานะยากจน)		รวม คน (ร้อยละแถว) [ร้อยละรวม]
	ใช่ คน (ร้อยละแถว) [ร้อยละรวม]	ไม่ใช่ คน (ร้อยละแถว) [ร้อยละรวม]	
นักเรียน / นักศึกษา	85 (41.6) [27.5]	119 (58.4) [38.5]	203 [66.0]
ไม่ใช่ นักเรียน / นักศึกษา	31 (29.8) [10.1]	74 (70.2) [23.9]	105 [34.0]
รวม	116 [37.6]	192 [62.4]	308 [100]

$$\chi^2 = 4.059$$

$$P < 0.05$$

$$C = 0.114$$

$$\text{Sig} = 0.044$$

สมมุติฐาน : สถานภาพของผู้อยู่อาศัย มีผลต่อค่าใช้จ่ายในการอยู่อาศัยในวัด โดยใช้ตัวแปร สถานภาพ ทดสอบความสัมพันธ์กับ ค่าใช้จ่ายในการอยู่อาศัย ซึ่งผลที่ได้แสดงว่าตัวแปรทั้งสองมีความสัมพันธ์กันอย่างมีนัยสำคัญ และมีทิศทางเดียวกัน คือ ทั้งกลุ่มที่เป็นนักเรียน/นักศึกษา

และกลุ่มที่ไม่ใช่นักเรียน/นักศึกษา ไม่ต้องเสียค่าใช้จ่ายในการอยู่อาศัย โดยมีสัดส่วนของการไม่ต้องเสียค่าใช้จ่าย ร้อยละ 70.4 และ 57.1 ของแต่ละสถานภาพ ตามลำดับ แต่สัดส่วนในการต้องจ่ายค่าที่อยู่อาศัยของกลุ่มที่ไม่ใช่เรียน/นักศึกษาจะสูงกว่า อาจเป็นได้ว่าคนกลุ่มนี้มีรายได้และไม่ได้มีความเดือดร้อนทางการเงินจริงๆ ในการอยู่อาศัยจึงมีการเก็บค่าใช้จ่ายจากคนกลุ่มนี้มากกว่าในกลุ่มของนักเรียน/นักศึกษา (ตารางที่ 5.17)

ตารางที่ 5.17 แสดงความสัมพันธ์ระหว่างสถานภาพของผู้อยู่อาศัยกับค่าใช้จ่ายในการอยู่อาศัย

สถานภาพ	ค่าใช้จ่ายในการอยู่อาศัย		รวม คน (ร้อยละแถว) [ร้อยละรวม]
	ไม่เสียค่าใช้จ่าย คน (ร้อยละแถว) [ร้อยละรวม]	เสียค่าใช้จ่าย คน (ร้อยละแถว) [ร้อยละรวม]	
นักเรียน / นักศึกษา	144 (70.4) [46.9]	61 (29.6) [19.8]	205.0 [66.7]
ไม่ใช่ นักเรียน / นักศึกษา	59 (57.1) [19.0]	44 (42.9) [14.3]	103.0 [33.3]
รวม	203 [65.9]	105 [34.1]	308 [100]

$$\chi^2 = 5.122$$

$$P < 0.05$$

$$C = 0.131$$

$$\text{Sig} = 0.024$$

สมมุติฐาน : ความสัมพันธ์ของศิษย์วัดกับผู้อยู่อาศัยเดิม มีความสัมพันธ์กับลักษณะการพักอาศัย โดยใช้ตัวแปร รู้จักกับผู้อยู่อาศัยเดิมมาก่อนหรือไม่ กับ จำนวนผู้พักอาศัย / ห้อง ในการทดสอบความสัมพันธ์ ผลที่ได้จากการทดสอบคือ ตัวแปรทั้งสองมีความสัมพันธ์กันอย่างมีนัยสำคัญ และความสัมพันธ์ของการไม่รู้จักรักกับผู้อยู่อาศัยเดิม รู้จักพระสงฆ์ และรู้จักศิษย์วัด เป็นไปในทิศทางเดียวกัน คือ จะรู้จักหรือไม่รู้จักกับผู้อยู่อาศัยเดิม ซึ่งหมายถึง พระสงฆ์ หรือ ศิษย์วัด ผู้อยู่อาศัยส่วนใหญ่ก็มักต้องพักอยู่รวมกัน 2-3 คน (ตารางที่ 5.18) ซึ่งอาจเป็นเพราะข้อจำกัดในเรื่องของสถานที่ แม้แต่ผู้ที่รู้จักกับเจ้าอาวาสซึ่งความเป็นอยู่ น่าจะดีกว่ากลุ่มอื่นๆ แต่ในความเป็นจริงเจ้าอาวาสหรือพระผู้ใหญ่ที่มีสมณศักดิ์สูง แม้จะมีกุฏิหลังใหญ่ แต่จำนวนของลูกศิษย์ก็จะมากเช่นกัน ทำให้การอยู่อาศัยจำเป็นต้องพักอยู่รวมกัน

ตารางที่ 5.18 แสดงความสัมพันธ์ของศิษย์วัดกับผู้อยู่อาศัยเดิม กับจำนวนผู้พักอาศัย / ห้อง

ความสัมพันธ์กับ ผู้อยู่อาศัยเดิม	จำนวนผู้พักอาศัย / ห้อง			รวม คน (ร้อยละ แถว) [ร้อยละรวม]
	1 คน คน (ร้อยละแถว) [ร้อยละรวม]	2-3 คน คน (ร้อยละแถว) [ร้อยละรวม]	มากกว่า 3 คน คน (ร้อยละแถว) [ร้อยละรวม]	
ไม่รู้จัก	10 (34.6) [3.1]	13 (50.0) [4.3]	4 (15.4) [1.3]	27.0 [8.7]
รู้จักพระสงฆ์	73 (30.2) [23.7]	135 (55.8) [43.9]	34 (14.0) [11.0]	242.0 [78.6]
รู้จักศิษย์วัด	3 (7.9) [1.0]	31 (78.9) [10.0]	5 (13.2) [1.7]	39.0 [12.7]
รวม	86 [27.8]	179 [58.2]	43 [14.0]	308 [100]

$$\chi^2 = 9.761$$

$$P < 0.05$$

$$C = 0.178$$

$$\text{Sig} = 0.045$$

สมมุติฐาน : ความสัมพันธ์ของศิษย์วัดกับผู้อยู่อาศัยเดิม มีผลต่อการเสียค่าใช้จ่ายในการอยู่อาศัย โดยใช้ตัวแปร รู้จักหรือไม่รู้จักกับผู้อยู่อาศัยเดิม ทดสอบความสัมพันธ์กับ ค่าใช้จ่ายในการอยู่อาศัย ผลที่ออกมาแสดงว่าตัวแปรทั้งสองมีความสัมพันธ์กันอย่างมีนัยสำคัญ และมีความสัมพันธ์เป็นไปในทางเดียวกัน คือ ผู้อยู่อาศัยจะรู้จักหรือไม่รู้จักกับผู้อยู่อาศัยเดิม ส่วนใหญ่ก็ไม่ต้องเสียค่าใช้จ่ายในการอยู่อาศัย โดยมีอัตราส่วนของการไม่ต้องเสียค่าใช้จ่าย ของผู้ที่ไม่รู้จักใคร รู้จักพระสงฆ์ และรู้จักศิษย์วัด เท่ากับ 88.5 , 64.8 และ 55.6 ตามลำดับ (ตารางที่ 5.19) การที่ส่วนใหญ่ไม่ต้องเสียค่าใช้จ่ายในการอยู่อาศัย เป็นเพราะทางวัดถือว่าการให้ที่พักอาศัยเป็นการให้การสงเคราะห์อย่างหนึ่ง เป็นลักษณะการให้เปล่า (Free lodging) ซึ่งค่าใช้จ่ายในส่วนที่ต้องเสียเป็นค่าน้ำ-ค่าไฟฟ้า ตามการใช้จริงไม่ได้เก็บค่าเช่าในการอยู่อาศัย

ตารางที่ 5.19 แสดงความสัมพันธ์ของศิษย์วัดกับผู้อยู่อาศัยเดิม กับค่าใช้จ่ายในการอยู่อาศัย

ความสัมพันธ์กับผู้อยู่อาศัยเดิม	ค่าใช้จ่ายในการอยู่อาศัย		รวม คน (ร้อยละแถว) [ร้อยละรวม]
	ไม่เสียค่าใช้จ่าย คน (ร้อยละแถว) [ร้อยละรวม]	เสียค่าใช้จ่าย คน (ร้อยละแถว) [ร้อยละรวม]	
ไม่รู้จัก	24 (88.5) [7.9]	3 (11.5) [1.0]	27 [8.9]
รู้จักพระสงฆ์	157 (64.8) [51.1]	85 (35.2) [27.7]	243 [78.8]
รู้จักศิษย์วัด	21 (55.6) [6.8]	17 (44.4) [5.5]	38 [12.3]
รวม	203 [65.8]	105 [34.2]	308 [100]

$$\chi^2 = 7.713$$

$$P < 0.05$$

$$C = 0.160$$

$$\text{Sig} = 0.021$$

สรุป

บทที่ 5 เป็นการศึกษาในส่วนของรายละเอียดของผู้อยู่อาศัย และลักษณะที่อยู่อาศัยภายในวัด โดยผลการศึกษาพบว่า ผู้ที่อาศัยอยู่ในวัดส่วนใหญ่จะเป็นเพศชาย สามารถแบ่งออกได้เป็น 2 กลุ่มหลักๆ คือ กลุ่มนักเรียน / นักศึกษา และ กลุ่มที่ไม่ใช่ นักเรียน / นักศึกษา ซึ่งส่วนใหญ่จะมาจากต่างจังหวัด โดยมีสัดส่วนของภาคตะวันออกเฉียงเหนือมากกว่าภาคอื่นๆ สำหรับเพศหญิงที่เข้ามาอาศัยอยู่ในวัด ไม่ได้รับการสงเคราะห์ด้านที่อยู่อาศัยจากวัดโดยตรง แต่เป็นการให้การสงเคราะห์ทางอ้อม เนื่องจากเพศหญิงเหล่านี้เข้ามาพักอยู่อาศัยกับแม่ชีที่อาศัยอยู่ในวัดซึ่งโดยส่วนใหญ่มักจะเป็นญาติกับแม่ชี แต่เหตุผลในการเข้ามาอยู่อาศัยส่วนใหญ่เกิดจากความเดือดร้อนไม่มีที่พึ่งมากกว่าเข้ามาอยู่อาศัยเพียงแคเป็นที่พักหรือเพื่อประหยัดค่าใช้จ่าย เพราะสถานภาพในการอยู่วัดของเพศหญิงจะน้อยกว่าศิษย์วัดเพศชาย ศิษย์วัดเพศหญิงนอกจากจะต้องทำงานช่วยงานวัดทั่วไป ยังต้องช่วยงานในครัวในส่วนที่เป็นหน้าที่ของแม่ชีอีกด้วย ซึ่งการอยู่วัดในสถานภาพของเพศหญิงไม่ใช่เรื่องที่สบายเลย เพศหญิงส่วนใหญ่อยู่ในวัยกำลังศึกษาเล่าเรียนเช่นเดียวกับเพศชาย

ศิษย์วัดส่วนใหญ่จะมาจากครอบครัวที่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม ที่มีฐานะค่อนข้างยากจน ศิษย์วัดที่เป็นนักเรียน / นักศึกษา ยังต้องพึ่งพาทางบ้านในเรื่องการเงิน รายรับเฉลี่ยของศิษย์วัดที่เป็นนักเรียน / นักศึกษา ประมาณ 2,211 บาท/เดือน สำหรับผู้ที่ไม่ใช่ นักเรียน / นักศึกษา มีรายได้เฉลี่ยไม่ต่ำกว่า 5,000 บาท/เดือน เมื่อพิจารณารายรับของทั้ง 2 กลุ่มแล้วถือว่าสามารถดำรงชีวิตอยู่ได้อย่างไม่ขัดสน และยิ่งตัดภาระในส่วนค่าใช้จ่ายสำหรับที่อยู่อาศัยออกไป รวมทั้งค่าเครื่องใช้อุปโภคบริโภคบางส่วนที่จำเป็นซึ่งได้จากทางวัด ปัญหาทางด้านการเงินจึงมีน้อยมากเพราะการ

อยู่วัดส่วนใหญ่จะไม่ต้องเสียค่าใช้จ่ายในการอยู่อาศัยเหมือนที่อยู่อื่นๆ หากต้องเสียค่าใช้จ่ายบ้างจะเป็นในเรื่องของค่าน้ำ และค่าไฟฟ้าเพียงเล็กน้อยเท่านั้น เฉลี่ยแล้วไม่เกินเดือนละ 300 บาท/เดือน ซึ่งการช่วยประหยัดค่าใช้จ่ายนี้เป็นเหตุผลหลักในการเข้ามาอยู่อาศัยในวัดของศิษย์วัด นอกจากนี้ผู้ที่เข้ามาอยู่อาศัยส่วนใหญ่จะต้องรู้จักคุ้นเคยกับพระในวัดมาก่อน เช่น อาจเป็นญาติหรือรู้จักนับถือกันมาเป็นอย่างดี หรือมีเพื่อนที่เป็นศิษย์วัดอยู่ก่อนชักชวนมา เพราะการจะเข้ามาอยู่อาศัยได้จะต้องมีผู้รับรองความประพฤติของศิษย์วัด และสำหรับบางวัดที่มีระเบียบในการรับศิษย์วัดจะต้องมีการทำทะเบียนประวัติศิษย์วัดเก็บไว้ที่วัด ศิษย์วัดที่อาศัยอยู่ประจำยังสามารถที่จะย้ายชื่อเข้ามาอยู่ในทะเบียนวัด ส่วนใหญ่ศิษย์วัดจะเข้ามาอาศัยอยู่ในวัดตั้งแต่สมัยเป็นนักเรียน และจะอยู่วัดไปจนกว่าจะสำเร็จการศึกษาในระดับปริญญา ซึ่งวัดส่วนใหญ่ที่มีศิษย์วัดมากมักจะกำหนดกฎเกณฑ์ไว้เช่นนี้ เพื่อเปิดโอกาสให้แก่ศิษย์วัดรุ่นใหม่ๆ ได้เข้ามาอยู่อาศัยต่อไป แต่สำหรับศิษย์วัดบางคนก็สามารถอยู่อาศัยต่อไปในวัดได้หากได้รับอนุญาตจากทางวัดซึ่งต้องพิจารณาเป็นกรณีไป

ในการอยู่อาศัยในวัดศิษย์วัดจะอาศัยอยู่ในบริเวณที่พักของสงฆ์ที่เป็นพระผู้ปกครองของตน โดยพระผู้ปกครองส่วนใหญ่รูปหนึ่งสามารถรับศิษย์วัดได้ไม่เกิน 3 คน ขึ้นอยู่กับมีพื้นที่มากน้อยเพียงใด และสามารถดูแลได้ทั่วถึงหรือไม่ สำหรับห้องพักของศิษย์วัดมีทั้งที่พักอาศัยคนเดียวพักอยู่รวมกัน 2-3 คน หรือมากกว่านั้น แม้ว่าในส่วนที่พักรวมกันจะแออัดและไม่ค่อยมีความเป็นส่วนตัวไปบ้าง แต่ก็ไม่ได้สร้างความเดือดร้อนให้กับผู้อยู่อาศัยมากนัก

การอยู่อาศัยในวัดนอกจากจะต้องปรนนิบัติพระสงฆ์ ศิษย์วัดยังต้องช่วยงานอื่นๆ ของทางวัดตามที่ได้รับมอบหมาย นอกจากเรื่องที่อยู่อาศัยแล้ว วัดยังได้ให้การช่วยเหลือแก่ศิษย์วัดในด้านการศึกษา โดยมีการมอบทุนการศึกษาแก่ศิษย์วัด ให้การสงเคราะห์เครื่องอุปโภคบริโภคต่างๆ ที่จำเป็น รวมถึงให้การเอาใจใส่ ดูแล อบรมสั่งสอนความประพฤติและระเบียบวินัย การรับศิษย์วัดเข้ามาอยู่อาศัยในวัด บางครั้งก็ก่อให้เกิดปัญหาบ้าง ที่พบส่วนใหญ่จะเป็นปัญหาในเรื่องที่พักอาศัยที่ไม่ค่อยเพียงพอต่อจำนวนศิษย์วัด ปัญหาการทะเลาะวิวาทระหว่างศิษย์วัด และในบางครั้งศิษย์วัดอาจก่อความเดือดร้อนให้แก่ทางวัด ซึ่งมาตรการในการลงโทษก็มีตั้งแต่การตักเตือนจนถึงการไล่ออกจากวัด

ระบบการอยู่อาศัยในวัดเป็นระบบที่อยู่อาศัยที่เป็นลักษณะเฉพาะของสังคมไทย และมีการจัดการที่อยู่อาศัยในลักษณะแบบอย่างไทย ที่มีวิวัฒนาการมาเป็นระยะๆ อย่างต่อเนื่องตั้งแต่อดีตและพัฒนาเป็นรูปแบบที่อยู่อาศัยอย่างที่เห็นอยู่ในปัจจุบัน และมีแนวโน้มที่จะมีการพัฒนารูปแบบการจัดการที่อยู่อาศัยต่อไปอีกในอนาคต ดังจะเห็นได้จากตัวอย่างของวัดปทุมวนาราม ที่มีโครงการจัดทำบัตรประจำตัวศิษย์วัดและจะมีกฎระเบียบในการรับศิษย์วัดที่เข้มงวดขึ้น ซึ่งสืบเนื่องมาจากสภาพสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปและปัญหาต่างๆ ทำให้วัดต้องปรับรูปแบบของการจัดการที่อยู่อาศัยให้เข้ากับยุคสมัยที่เปลี่ยนแปลงไป

บทที่ 6

สรุปผลการศึกษาและข้อเสนอแนะ

สรุปผลการศึกษา

การศึกษาบทบาทของวัดในการบรรเทาปัญหาที่อยู่อาศัยในเขตเมืองชั้นใน กรุงเทพมหานครมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาความสำคัญของบทบาทในด้านการสงเคราะห์ที่อยู่อาศัยของวัด ที่มีต่อชุมชนและสังคมในปัจจุบัน สืบเนื่องมาจากปัญหาความขาดแคลนที่อยู่อาศัยในเขตเมืองชั้นใน และจากการที่รัฐไม่สามารถจัดหาที่อยู่อาศัยให้เพียงพอต่อคนทุกกลุ่มรายได้ได้ จึงเป็นผลให้เกิดมีที่อยู่อาศัยนอกระบบขึ้นมามากมาย แม้แต่ในวัดก็กลายเป็นที่อยู่อาศัยอีกประเภทหนึ่ง ก่อนที่จะสรุปบทบาทความสำคัญในด้านการสงเคราะห์ที่อยู่อาศัยของวัด ที่มีต่อชุมชนและสังคมในปัจจุบัน จำเป็นต้องทำความเข้าใจกับระบบที่อยู่อาศัยในวัดเสียก่อน ในการศึกษาครั้งนี้ผู้ศึกษามุ่งเน้นที่จะตอบคำถาม 3 ข้อ คือ 1) วัดให้การสงเคราะห์ที่อยู่อาศัยแก่คนกลุ่มใด 2) ลักษณะที่อยู่อาศัยภายในวัดเหมือนหรือแตกต่างจากที่อยู่อาศัยประเภทอื่นๆอย่างไร และ 3) บทบาทในการเป็นที่อยู่อาศัยของวัดส่งผลอย่างไรต่อชุมชนและเมืองในปัจจุบัน

ในการศึกษาผู้ศึกษาได้เลือกพื้นที่ชั้นในซึ่งเป็นพื้นที่ศูนย์กลางเมืองเดิม 12 เขต เป็นพื้นที่ศึกษา โดยสุ่มตัวอย่างของวัด 40 วัด เพื่อใช้เป็นตัวอย่างในการศึกษา ซึ่งแยกผลการศึกษาออกเป็น 3 ส่วนด้วยกัน คือ

1) ลักษณะประชากร สังคม เศรษฐกิจของศิษย์วัด

ผลการศึกษาพบว่า ศิษย์วัดเกือบทั้งหมดเป็นเพศชาย มีเพียงร้อยละ 4.6 เท่านั้น ที่เป็นหญิงซึ่งมาอาศัยอยู่กับแม่ชีที่อาศัยอยู่ในวัด สามารถแบ่งสถานภาพของศิษย์วัดออกได้เป็น 2 กลุ่มใหญ่ๆ คือ กลุ่มนักเรียน / นักศึกษา และกลุ่มที่ไม่ใช่ นักเรียน / นักศึกษา ซึ่งมีสัดส่วนร้อยละ 66 : 34 ศิษย์วัดมีอายุเฉลี่ย 23 ปี กลุ่มที่มีจำนวนมากที่สุดมีอายุอยู่ระหว่าง 19-25 ปี ศิษย์วัดส่วนใหญ่มีภูมิลำเนาอยู่ทางภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และมาจากครอบครัวที่ประกอบอาชีพในภาคเกษตรกรรมซึ่งค่อนข้างมีฐานะยากจน รายรับต่อเดือนของศิษย์วัดมีตั้งแต่ 0-35,000 บาท/เดือน กลุ่มที่เป็นนักเรียน / นักศึกษา ยังเป็นกลุ่มที่ต้องพึ่งพาครอบครัวทางการเงิน เมื่อคิดเป็นรายได้เฉลี่ย/เดือน/คน ศิษย์วัดจะมีรายได้เฉลี่ยรวมเดือนละ 3,525 บาท และศิษย์วัดมากกว่าครึ่งที่มีรายรับไม่ถึง 3,000 บาท/เดือน ซึ่งหากเปรียบเทียบกับเส้นความยากจนที่ปรับโดยสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (2541) = 888 บาท/เดือน/คน ก็ถือว่าศิษย์วัดไม่ได้ถือเป็นกลุ่มผู้มีความยากจน ศิษย์วัดส่วนใหญ่ไม่ประสบปัญหาทางการเงิน เพราะการอยู่วัดช่วยประหยัดค่าใช้จ่ายได้มากทั้งในเรื่องของค่าที่อยู่อาศัย เพราะส่วนใหญ่การอยู่วัดไม่ต้อง

เสียค่าใช้จ่าย อาหารก็สามารถรับประทานกับทางวัดได้ และในบางครั้งยังได้รับการสงเคราะห์เครื่องอุปโภคที่จำเป็นต่อชีวิตประจำวัน ผู้อยู่อาศัยส่วนใหญ่จึงเลือกที่จะมาอยู่อาศัยในวัดด้วยเหตุผลข้อนี้ แต่ก็เชื่อว่าทุกคนจะสามารถเข้ามาอยู่อาศัยได้ ผู้ที่เข้ามาอยู่อาศัยส่วนใหญ่จะเป็นญาติหรือรู้จักกับพระ หรือศิษย์วัดมาก่อนและได้รับการชักชวนให้เข้ามาอยู่อาศัย ผู้ที่ไม่เคยรู้จักใครมาก่อนก็มักที่จะรู้จักกับผู้ที่คุ้นเคยกับทางวัดและเป็นผู้รับรองให้เข้ามาอยู่อาศัยจึงจะเข้าอยู่อาศัยได้

แม้ว่าแรกเริ่มเดิมทีการมีศิษย์วัดจะเกิดจากลักษณะทางวัฒนธรรมของไทยในการนิยมส่งบุตรหลานไปศึกษาเล่าเรียนในวัด แต่ต่อมาในสมัยรัชการที่ 6 ระบบโรงเรียนถูกแยกออกจากวัด การส่งบุตรหลานไปเรียนหนังสือที่วัดจึงหมดความจำเป็นลง ในปัจจุบันแม้ว่าระยะเวลาจะผ่านมาแล้วหลายสิบปี แต่ในวัดก็ยังคงมีศิษย์วัดเข้าไปอยู่อาศัยแต่วัตถุประสงค์ในการอยู่อาศัยอาจจะแตกต่างไปจากในสมัยก่อน ในสมัยก่อนผู้ที่เข้ามาอาศัยอยู่ในวัดมักเป็นนักเรียน/นักศึกษา ที่มาจากต่างจังหวัด และมีฐานะยากจน ไม่มีเงินพอที่จะจ่ายค่าที่อยู่อาศัย จึงต้องมาพึ่งพาอาศัยวัด และต้องคอยช่วยงานพระสงฆ์และงานของทางวัด แต่ในระยะหลังผู้ที่มาอาศัยอยู่ในวัดไม่ใช่กลุ่มของผู้ที่มีฐานะยากจนเหมือนในสมัยก่อน เริ่มมีการอยู่อาศัยที่คละเคล้ากันไปทั้งผู้ที่มีฐานะยากจนหรือจนจริง กับผู้ที่พอจะมีกำลังทรัพย์ในการจ่ายค่าที่อยู่อาศัยแต่มาอาศัยวัดเพื่อประหยัดค่าใช้จ่าย

2) ลักษณะที่อยู่อาศัยภายในวัด

โดยทั่วไปศิษย์วัดจะอาศัยอยู่ภายในกุฏิของพระสงฆ์ซึ่งเป็นพระผู้ปกครองของตน แต่จะนอนคนละส่วนกับพระสงฆ์ "กุฏิ" จะมีด้วยกันหลายรูปแบบ ขึ้นอยู่กับยุคสมัยในการก่อสร้างสภาพการอยู่อาศัยในวัดของศิษย์วัดมีแตกต่างกันออกไป ตั้งแต่อยู่อาศัยกันอย่างแออัด ที่อยู่อาศัยชั่วคราวทุกไตรมาส จนถึงอยู่อย่างสะดวกสบายมีเครื่องอุปโภคบริโภคและเครื่องใช้ไม่สอยต่างๆครบครัน ซึ่งสิ่งเหล่านี้ก็จะขึ้นอยู่กับลักษณะทางกายภาพและเศรษฐกิจวัดเป็นสำคัญ จะสังเกตเห็นว่าวัดที่มีผู้คนทำบุญมาก มีสิ่งปลูกสร้างสวยงาม มีความเป็นระเบียบเรียบร้อย ไม่เพียงแต่บริเวณเขตพุทธาวาส บริเวณเขตสังฆาวาสก็จะแลดูสวยงาม เป็นระเบียบเช่นกัน ซึ่งศิษย์วัดที่เข้ามาอยู่อาศัยก็จะมีคุณภาพชีวิตในการอยู่อาศัยที่ดีตามไปด้วย ซึ่งจะต่างกับวัดเล็กๆที่ไม่ค่อยมีคนรู้จักหรือเข้าไปทำบุญ ภายในวัดจะไม่ค่อยมีความเป็นระเบียบ สิ่งปลูกสร้างชั่วคราวทุกรวมไปถึงที่อยู่อาศัยของพระสงฆ์ด้วย ซึ่งวัดเหล่านี้ก็จะมีศิษย์วัดอาศัยอยู่น้อยหรืออาจจะไม่มีเลยเพราะข้อจำกัดในเรื่องที่อยู่อาศัย สำหรับข้าวของเครื่องใช้ภายในที่พักอาศัยมีทั้งที่เป็นของวัดและที่ต้องจัดหาเอง แต่ส่วนใหญ่จะต้องจัดหาเอง การอยู่อาศัยมักจะมีอยู่อาศัยรวมกัน 2-3 คนห้อง ขนาดพื้นที่ห้องส่วนใหญ่ประมาณ 8-12 ตารางเมตร การอยู่อาศัยไม่ค่อยประสบปัญหาอะไร นอกจากในเรื่องของความไม่ค่อยเป็นส่วนตัวในการอยู่อาศัยเท่านั้น

ในการรับศิษย์วัดเข้าอยู่อาศัยในวัด วัดแต่ละแห่งจะกำหนดกฎเกณฑ์และข้อปฏิบัติไว้ ซึ่งมีลักษณะที่คล้ายๆกัน ดังนี้ คุณสมบัติของศิษย์วัดที่กำหนดไว้คือต้องเป็นผู้ที่กำลังศึกษาอยู่ มีความประพฤติดี เป็นเพศชายและมีผู้รับรองความประพฤติ ส่วนพระสงฆ์ที่จะรับศิษย์วัดได้นั้นโดยทั่วไปพระสงฆ์ 1 รูป จะรับศิษย์วัดได้ตั้งแต่ 1-3 คน ถ้าเป็นพระผู้ใหญ่ที่มีตำแหน่งสูงหรือเจ้าอาวาสอาจรับได้มากกว่านี้ ตามแต่ที่พักอาศัยจะอำนวย บางวัดกำหนดให้ศิษย์วัดต้องย้ายทะเบียนบ้านเข้ามาอยู่ในวัด แต่สำหรับบางวัดก็ไม่จำเป็น ส่วนใหญ่ศิษย์วัดที่ย้ายทะเบียนบ้านเข้ามาจะเป็นศิษย์วัดที่อาศัยอยู่ประจำและอาจอยู่เป็นระยะเวลาหลายๆ ผู้อยู่อาศัยจึงค่อนข้างจะมีความมั่นคงในที่อยู่อาศัย นอกจากเรื่องที่อยู่อาศัยแล้ววัดได้ให้การสงเคราะห์ในเรื่องอื่นๆอีกแก่ศิษย์วัด ได้แก่ เรื่องการศึกษา อาหาร เครื่องอุปโภค บริโภคที่จำเป็นในชีวิตประจำวัน เป็นต้น ปัญหาส่วนใหญ่ที่ทางวัดประสบที่เกี่ยวเนื่องกับศิษย์วัด คือ ปัญหาในเรื่องที่อยู่อาศัยที่ไม่เพียงพอ บางวัดศิษย์วัดต้องอยู่กันอย่างแออัด ปัญหาศิษย์วัดประพฤติตนไม่เหมาะสม ซึ่งการแก้ปัญหาต่างๆมีตั้งแต่การว่ากล่าวตักเตือนจนถึงการไล่ออกจากวัด การอยู่อาศัยในวัดมีความสะดวกสบายแตกต่างกันไป ขึ้นอยู่กับเศรษฐกิจของวัดนั้นๆ เป็นสำคัญ

สรุปรูปแบบและลักษณะเด่นของระบบที่อยู่อาศัยในวัด

1. ผู้อยู่อาศัยไม่ต้องเสียค่าใช้จ่ายในการอยู่อาศัย แต่จะต้องตอบแทนในรูปแบบของการใช้แรงงานทดแทน เช่น ปรนนิบัติดูแลพระสงฆ์ ทำความสะอาดกุฏิและบริเวณวัด หรือทำงานตามที่พระสงฆ์จะมอบหมาย เพื่อเป็นการแลกเปลี่ยนกับการได้พักอาศัยในวัด
2. การเข้าอยู่อาศัยต้องมีผู้รับรองความประพฤติ และจะต้องมีพระสงฆ์ภายในวัดรับเป็นศิษย์ในความดูแลจึงจะเข้าอยู่อาศัยได้
3. ผู้อยู่อาศัยจะต้องปฏิบัติตามกฎระเบียบของวัดอย่างเคร่งครัด หากไม่ปฏิบัติตามกฎจะถูกลงโทษ ตั้งแต่ตักเตือนจนถึงไล่ออกจากวัด
4. ผู้เข้าอยู่อาศัยส่วนใหญ่เป็นกลุ่มของผู้ไม่มีรายได้ ได้แก่ กลุ่มของผู้ที่กำลังศึกษาอยู่และจะต้องออกจากวัดเมื่อสำเร็จการศึกษาหรือหางานทำได้
5. ผู้อยู่อาศัยจะได้รับการอบรมสั่งสอนคุณธรรม จริยธรรมและหลักธรรมะจากพระสงฆ์ (ซึ่งจะทำเป็นประจำในวันอาทิตย์) เพื่อขัดเกลาจิตใจให้เป็นคนดี
6. การอยู่อาศัยยังจำกัดอยู่ในกลุ่มญาติหรือผู้ใกล้ชิดกับพระภิกษุสงฆ์

จากลักษณะทางสังคมและวัฒนธรรมของไทยที่แตกต่างจากโลกตะวันตก ทำให้ระบบการอยู่อาศัยในสังคมไทยมีความซับซ้อนและหลากหลายมากกว่าระบบที่อยู่อาศัยในแบบทฤษฎีของโลกตะวันตก บางทฤษฎีของโลกตะวันตกจึงไม่สามารถนำมาอธิบายลักษณะหรือรูปแบบที่เป็นลักษณะเฉพาะของสังคมไทยหรือของสังคมในโลกตะวันออกได้

ทฤษฎีตะวันตกนิยมแบ่งประเภทของที่อยู่อาศัยตามระดับรายได้ของผู้อยู่อาศัย เนื่องจากในสังคมตะวันตกสถานภาพทางเศรษฐกิจและสังคมจะเป็นตัวแบ่งย่านพักอาศัยหรือที่อยู่อาศัยอย่างชัดเจน แต่สำหรับวัด ซึ่งเป็นที่อยู่อาศัยรูปแบบหนึ่งของไทย จากการศึกษาพบว่ามีความหลากหลายของระดับรายได้ ฐานะทางเศรษฐกิจและสังคมของผู้อยู่อาศัยอยู่มาก ผู้ที่อยู่อาศัยในวัดมีตั้งแต่ผู้ที่มีฐานะยากจนจนถึงมีฐานะร่ำรวย ซึ่งการเข้ามาอยู่อาศัยในวัดก็มีจุดมุ่งหมายที่แตกต่างกัน บ้างก็เพราะไม่มีเงินพอสำหรับจ่ายค่าที่พักอาศัย เพื่อประหยัดค่าใช้จ่ายเพื่ออบรมบ่มนิสัย ฝึกระเบียบวินัย หรือแม้แต่อยากจะทำบุญเพราะพอใจที่จะอยู่ ซึ่งเมื่อมาอาศัยอยู่รวมกันทุกคนก็ต้องปฏิบัติตามเหมือนกัน ช่วยเหลืองานของพระสงฆ์และวัด อยู่ในกฎระเบียบของวัดเช่นเดียวกัน ซึ่งการอยู่อาศัยในลักษณะนี้เองหลักวัฒนธรรมไทย และมีความละเอียดซับซ้อนเกินกว่าที่จะแบ่งแยกประเภทตามทฤษฎีของชาติตะวันตก

แม้ว่าการอยู่อาศัยในวัดจะเป็นการอยู่อาศัยในลักษณะการให้เปล่า (Free lodging) คือ ผู้อยู่อาศัยไม่ต้องจ่ายเงินในการอยู่อาศัย แต่ผู้อยู่อาศัยก็ต้องตอบแทนการอยู่อาศัยในลักษณะของแรงงานหรือตอบแทนในลักษณะอื่นที่ไม่ใช่ตัวเงิน เป็นการพึ่งพาในลักษณะต่างตอบแทนซึ่งตรงกับลักษณะของระบบอุปถัมภ์ หรืออาจกล่าวได้ว่าการอยู่อาศัยในวัดอาศัยระบบอุปถัมภ์โดยมีพระสงฆ์หรือวัด เป็นผู้อุปถัมภ์ และศิษย์วัดหรือผู้อยู่อาศัยเป็นผู้รับอุปถัมภ์ (ผู้รับบริการ) โดยทั่วไปจะมองว่า ระบบอุปถัมภ์ เป็นระบบที่เชื้อประโยชน์ต่อพวกพ้องเพื่อใช้ในการหาประโยชน์ให้แก่พวกตน แต่หากนำมาใช้ให้ถูกวิธี ระบบอุปถัมภ์ ก็สามารถก่อให้เกิดประโยชน์ได้ เช่นเดียวกับการอยู่อาศัยในวัด พระสงฆ์ในฐานะที่เป็นผู้อุปถัมภ์ให้การสงเคราะห์ที่อยู่อาศัยแก่ศิษย์วัด ซึ่งอยู่ในฐานะผู้รับการอุปถัมภ์ โดยไม่เก็บเงินในการอยู่อาศัยซึ่งเป็นการแบ่งเบาภาระค่าใช้จ่ายให้แก่ศิษย์วัด แต่ศิษย์วัดก็ต้องตอบแทนด้วยการปรนนิบัติพระสงฆ์ ช่วยเหลืองานของพระสงฆ์และวัดตามแต่จะได้รับการมอบหมายเป็นการตอบแทน พระสงฆ์ก็จะได้ประโยชน์คือมีผู้คอยรับใช้และช่วยเหลืองานในส่วนที่พระสงฆ์ไม่สามารถทำเองได้ และยังได้แรงงานสำหรับช่วยเหลืองานของชุมชนอีกด้วย ซึ่งศิษย์วัดเหล่านั้นก็ทำด้วยความเต็มใจด้วยสำนึกในบุญคุณ (การสำนึกบุญคุณถือเป็นวัฒนธรรมที่ดีของสังคมไทย) และเพื่อให้การอยู่อาศัยร่วมกันของคนหมู่มากมีความเป็นระเบียบวัดก็มีกฎระเบียบเป็นกรอบให้ผู้อยู่อาศัยทุกคนต้องปฏิบัติตาม ระบบที่อยู่อาศัยในวัดจึงเป็นตัวอย่างของระบบอุปถัมภ์ที่อาศัยหลักคุณธรรมเข้ามาเสริม ทำให้เกิดประโยชน์ในทางที่ดีทั้งแก่ฝ่ายผู้อุปถัมภ์ ฝ่ายผู้รับอุปถัมภ์ และยังสามารถขยายประโยชน์ออกไปสู่ชุมชนและสังคมสะท้อนให้เห็นถึงวิถีชีวิตไทยในการอยู่อาศัยร่วมกันในสังคม

3) บทบาทในการเป็นที่อยู่อาศัยของวัด

การอยู่อาศัยในวัดเป็นรูปแบบทางวัฒนธรรมในการอยู่อาศัยแบบหนึ่งของสังคมไทยที่มีมาช้านาน และมีวิวัฒนาการต่อเนื่องมาเป็นระยะๆ เพื่อให้เหมาะสมกับยุคสมัยและวิถีชีวิตที่เปลี่ยนแปลงไปของสังคมไทย สะท้อนให้เห็นถึงวิถีชีวิตไทยที่อยู่ร่วมกันโดยอาศัยระบบอุปถัมภ์ การช่วยเหลือเกื้อกูลกัน การให้ความเคารพแก่ผู้ใหญ่ การรู้จักตอบแทนบุญคุณ ซึ่งสิ่งต่างๆ เหล่านี้ล้วนเป็นวัฒนธรรมที่ดีและทำให้ระบบการอยู่อาศัยในวัดยังคงอยู่และน่าจะรักษาให้คงอยู่สืบต่อไป เพราะถือเป็นการช่วยเหลือผู้อยู่อาศัยที่เดือดร้อนและเป็นเสมือนโรงเรียนที่อบรมจริยธรรมให้แก่เด็ก ซึ่งปัจจุบันขาดเรื่องจริยธรรมและคุณธรรมเป็นอย่างมาก นอกจากนี้การที่มีชมร่วาสช่วยงานวัดและพระสงฆ์ ก็ถือเป็นส่วนหนึ่งในการช่วยสืบทอดพระพุทธศาสนาได้อีกทางหนึ่ง

ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน วัดได้ให้การสงเคราะห์เรื่องที่อยู่อาศัยแก่บุคคลต่างๆ เป็นจำนวนมากซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นผู้อยู่ในวัยกำลังศึกษาเล่าเรียน ซึ่งถือเป็นกำลังสำคัญของชาติ บุคคลต่างๆ เหล่านี้หลายต่อหลายท่านที่ได้ชื่อว่าเป็นอดีตศิษย์วัด ประสบความสำเร็จในชีวิต เป็นที่ยกย่องของสังคม มีความเจริญในหน้าที่การงานจนถึงเป็นผู้นำระดับประเทศมาแล้วก็เคยมี นี้อย่อมแสดงให้เห็นว่าวัดมีส่วนในการช่วยเหลือชุมชนและสังคมไม่น้อย แม้ว่าบทบาทหลักของวัดจะเป็นการสืบทอดพระพุทธศาสนา แต่จากคำสอนทางพระพุทธศาสนาซึ่งสอนให้ช่วยเหลือผู้ที่ตกทุกข์ได้ยาก ทำให้วัดต้องเข้ามารับบทบาทในการให้การสงเคราะห์แก่ชุมชนและสังคมไปโดยปริยาย

การให้ความช่วยเหลือด้านที่อยู่อาศัยของวัด ถือเป็นการช่วยเหลือเชิงวัฒนธรรมโดยผ่านเครือข่ายของครอบครัวและญาติมิตร หรือที่เรียกว่า *Informal safety nets* (ณรงค์ เพ็ชรประเสริฐ : 2544) แม้ว่าในเชิงปริมาณวัดอาจไม่สามารถรองรับปริมาณผู้อยู่อาศัยได้มากนัก และการเข้าอยู่อาศัยในวัดยังเป็นการจำกัดเฉพาะคนบางกลุ่ม โดยเน้นความสัมพันธ์ทางเครือญาติหรือคนรู้จักเป็นสำคัญ แต่คงไม่อาจปฏิเสธได้ว่าวัดมีส่วนในการแบ่งเบาภาระของรัฐในการจัดหาที่อยู่อาศัยที่เหมาะสมให้กับประชาชน ในสภาพของความเป็นจริงที่รัฐไม่สามารถจัดหาที่อยู่อาศัยให้แก่ประชาชนได้อย่างทั่วถึง การช่วยเหลือกันเองภายในสังคมจึงเป็นทางออกที่เข้ามามีบทบาทสำคัญในการทดแทนส่วนที่นอกเหนือจากบริการของรัฐที่จะให้ได้ และหากสังคมมีการรวมกลุ่มกันอย่างเข้มแข็งและมีระบบการจัดการที่ดี ไม่เพียงแต่ปัญหาเรื่องที่อยู่อาศัยเท่านั้น ปัญหาอื่นๆ ก็อาจได้รับการคลี่คลายหรือบรรเทาให้ลดน้อยลงได้

วัดเป็นส่วนหนึ่งของเมืองและมีบทบาทสำคัญต่อเมืองไม่ได้ยิ่งหย่อนไปกว่าสถาบันทางสังคมอื่นๆ วัดเป็นสถาบันทางศาสนาที่เป็นศูนย์รวมทางจิตใจของผู้คน สังคมไทยในอดีตถือว่าวัดเป็นศูนย์กลางของชุมชน เป็นที่พบปะและจัดกิจกรรมภายในชุมชน ซึ่งลักษณะเช่นนี้ยังคงมีให้พบเห็นได้ในปัจจุบัน แม้เวลาจะเปลี่ยนไป แต่วัดก็ยังมีบทบาทสำคัญต่อเมือง แต่บทบาทเหล่านั้นอาจจะเปลี่ยนแปลงไปบ้างเพื่อให้เข้ากับยุคสมัย ปัจจุบันวัดในเมืองหลายต่อหลายแห่งได้ให้การ

สงเคราะห์พื้นที่ที่จอดรถ พื้นที่สวนสาธารณะ และปลูกต้นไม้เพื่อเพิ่มพื้นที่ปอดให้แก่เมือง ซึ่งถือว่าการให้ความช่วยเหลือแก่ชุมชนและสังคมที่เข้ากับยุคสมัย หรือแม้แต่การสงเคราะห์ด้านที่อยู่อาศัยแก่ผู้ที่ได้ชื่อว่าเป็นคนจนและคนด้อยโอกาสทางสังคม "จน" ในที่นี้ไม่ได้หมายถึงมิติทางเศรษฐศาสตร์เท่านั้น แต่หมายถึงความจนในมิติทางสังคมที่มีองค์ประกอบครอบคลุม 7 ประการตามที่คณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติได้กำหนดไว้ คือ เงิน จันททรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม จนทางสังคม เช่น ขาดความรักความเอาใจใส่ เกิดความล่มสลายของครอบครัวและชุมชน จนทางการเมือง ด้อยอำนาจ ขาดการมีส่วนร่วมทางการเมืองการปกครอง จนการศึกษา จนทางวัฒนธรรม และจนทางจิตวิญญาณ เช่น ไร้สิ่งยึดมั่นทางจิตใจ ขาดคุณธรรมและจริยธรรม ในแต่ละปีมีนักเรียนจากต่างจังหวัดเข้ามาศึกษาต่อในกรุงเทพมหานครเป็นจำนวนไม่น้อย ซึ่งมีตั้งแต่ศึกษาอยู่ในระดับประถมศึกษาจนถึงมัธยมศึกษาตอนปลายหรือเทียบเท่า นักเรียนส่วนหนึ่งก็ได้มาอาศัยอยู่ในวัด สำหรับนักเรียนที่มาจากชนบทหรือจากต่างจังหวัด การได้เข้ามาศึกษาต่อในกรุงเทพมหานคร ถือเป็นโอกาสของความเจริญก้าวหน้าในชีวิต แต่หากไม่มีที่อยู่อาศัยหรือไม่มีคนดูแลแล้ว พวกเขาก็จะพลาดโอกาสดีๆ เหล่านั้นไป โอกาสในการได้รับการศึกษาที่ดี โอกาสในการได้งานที่ดีทำ และโอกาสในการสร้างโอกาสที่ดีให้แก่ชีวิตก็จะหมดไปด้วย แต่สำหรับบางคนแล้ววัดเป็นที่ซึ่งให้โอกาสเหล่านั้นแก่เขา หากไม่มีวัดก็อาจไม่มีนายชวน หลีกภัย ในวันนี้ ไม่เพียงแต่ที่อยู่อาศัยสิ่งที่เขาเหล่านั้นได้รับยังรวมถึงการอบรมบ่มนิสัยให้เป็นคนดีของสังคม ซึ่งจะหาไม่ได้จากที่อยู่อาศัยอื่นๆ นอกจากที่บ้าน

จึงถือได้ว่าวัดเป็นโครงข่ายความปลอดภัยทางสังคม (Social Safety Net) เพื่อคนจนและคนด้อยโอกาสในสังคมสำหรับสังคมไทย ซึ่งลักษณะเช่นนี้เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติและมีมานาน เป็นลักษณะของวัฒนธรรมทางสังคมที่ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน อาศัยโครงข่ายทางสังคมและวัฒนธรรมเป็นจักรกลในการให้บริการสวัสดิการขั้นต่ำหรือ Social Safety Nets แก่สังคม (ณรงค์ เพ็ชรประเสริฐ : 2544)

จากการที่วัดให้การสงเคราะห์ด้านเคหะการ ในแต่ละปีวัดได้ช่วยรองรับปริมาณผู้อยู่อาศัยในเมืองแม้จะไม่มากเมื่อเทียบกับทั้งระบบเนื่องจากข้อจำกัดในเรื่องที่อยู่อาศัยของวัด แต่ก็ถือว่าเป็นจำนวนไม่น้อย แม้ว่าในปัจจุบันจำนวนผู้อยู่อาศัยในวัดจะมีจำนวนลดน้อยลง แต่ก็ไม่ได้หมายความว่า ความสามารถในการรองรับปริมาณผู้อยู่อาศัยของวัดจะลดน้อยลงตามไปด้วย เพราะปริมาณวัดและสิ่งปลูกสร้างไม่ได้ลดจำนวนลง ข้อมูลสถิติ ปี พ.ศ.2530 ระบุว่ามิชชันนารีวัดในกรุงเทพมหานครถึง 9,455 คน ซึ่งมากกว่าในปัจจุบันถึงเกือบเท่าตัว นั้นย่อมแสดงให้เห็นว่าวัดทั่วทั้งกรุงเทพมหานครมีความสามารถในการรองรับปริมาณผู้อยู่อาศัยได้ถึงเกือบ 10,000 คน ตาราง 4.8 ในบทที่ 4 ได้แสดงให้เห็นถึงค่าเฉลี่ยของพระสงฆ์ 1 รูปต่อจำนวนมิชชันนารีวัด ซึ่งมีค่าเท่ากับ 0.7 (ในช่วงออกพรรษา) ในปี พ.ศ.2542 มีพระสงฆ์ทั่วทั้งกรุงเทพมหานครเท่าที่สำรวจได้

14,005 รูป เมื่อนำค่าเฉลี่ยที่ได้มาคำนวณหาปริมาณศิษย์วัดของทั้งกรุงเทพมหานครที่วัดจะสามารถรับได้ ค่าที่ได้มีจำนวนทั้งสิ้น 9,804 คน ซึ่งมีค่าไม่แตกต่างจากปี พ.ศ.2530 มากนัก หากมองด้านกายภาพเพียงอย่างเดียว นั้นย่อมแสดงให้เห็นว่าวัดสามารถรองรับปริมาณผู้อยู่อาศัยในแต่ละปีได้เกือบ 10,000 คน แต่หากมองในแง่ของความเป็นจริง การรับศิษย์วัดเข้ามาอยู่อาศัยในวัดเป็นการเพิ่มภาระและค่าใช้จ่ายให้แก่วัดและพระภิกษุสงฆ์ ในบางครั้งอาจก่อให้เกิดปัญหาตามมา ดังผลที่ได้รับทราบจากการศึกษา หากปัญหาต่างๆสามารถบรรเทาหรือแก้ไขให้หมดไปได้ วัดก็น่าจะเป็นสถานที่หนึ่งที่จะช่วยบรรเทาปัญหาที่อยู่อาศัยได้เป็นจำนวนไม่น้อย

จากบทความตอนหนึ่ง เรื่อง พุทธศาสนากับประชาสังคม ของ พระไพศาล วิสาโล (2544 : 276) กล่าวว่า

“การที่พระพุทธศาสนาจะเข้ามามีบทบาทในสังคมปัจจุบันมากขึ้น สิ่งแรกคือ ต้องเน้นเรื่องจิตสำนึกสาธารณะ (Civic Mind) ซึ่งหมายถึง ความสำนึกใส่ใจและพร้อมที่จะมีส่วนร่วมในกิจการสาธารณะ รวมถึงความสำนึกและห่วงใยในสมบัติส่วนรวม ทั้งนี้โดยตระหนักถึงประโยชน์ที่จะเกิดขึ้นกับตนเองและส่วนรวม “ส่วนรวม” ในจิตสำนึกดังกล่าวมิใช่ครอบครัว ญาติมิตร คนรอบข้าง หรือชุมชนละแวกบ้านตนเองเท่านั้น หากคลุ้มไปถึงคนอื่นอีกมากมายที่อยู่ห่างไกลออกไป แม้ตนจะไม่รู้จักหรือไม่เคยเห็น แต่ก็รู้ว่าเป็นส่วนหนึ่งของสังคมที่ตนสังกัด

คุณธรรมของประชาสังคมมิได้จำกัดเฉพาะความเอื้อเฟื้อระหว่างคนใกล้ชิด หรือ เกื้อกูลระหว่างบุคคลกับบุคคล สิ่งที่แนวคิดประชาสังคมให้น้ำหนักมากก็คือ คุณธรรมต่อส่วนรวมหรือหน้าที่ความรับผิดชอบต่อสังคม แม้ว่าประชาสังคมจะเริ่มหรือมีพื้นฐานมาจากกลุ่มชมรม สมาคม ซึ่งจำนวนไม่น้อยรวมตัวกันเพื่อหวังผลประโยชน์ร่วมกัน (Mutual Benefit) คือ จำเพาะสมาชิกในกลุ่มเท่านั้นที่ได้ประโยชน์ แต่การร่วมมืออย่างต่อเนื่องและการประสานกันเป็นเครือข่ายกว้างขึ้น ย่อมนำไปสู่สำนึกและกิจการที่เป็นประโยชน์ต่อส่วนรวม (Public Goods) คือประโยชน์ที่บังเกิดแก่ทุกคน แม้จะไม่ได้เป็นสมาชิกหรือร่วมทำกิจกรรมนั้น”

จะเห็นได้ว่า จากมุมมองของผู้ที่รับใช้พระพุทธศาสนาโดยตรง ยังมองว่าพระพุทธศาสนาในปัจจุบันน่าจะเข้ามามีบทบาทในการรับใช้สังคม ซึ่งการให้การสงเคราะห์ที่อยู่อาศัยในวัดก็ถือเป็นการรับใช้สังคมทางหนึ่ง แต่ในปัจจุบันยังจำกัดอยู่เฉพาะในกลุ่มญาติหรือผู้ใกล้ชิดกับพระภิกษุสงฆ์ หากเปิดกว้างในการรับผู้อยู่อาศัยมากกว่านี้ โดยไม่จำเป็นต้องเป็นญาติหรือผู้ใกล้ชิด แต่เน้นไปที่ผู้เดือดร้อน ก็จะถือเป็นการช่วยเหลือสังคมส่วนรวมที่แท้จริง

ข้อเสนอแนะ

จากลักษณะเฉพาะของที่อยู่อาศัยในวัดที่อาศัยระบบอุปถัมภ์ และอาศัยระบบคุณธรรมเข้ามาเสริม ทำให้เกิดผลดีทั้งต่อตัวผู้อุปถัมภ์ ผู้รับอุปถัมภ์ รวมไปถึงสังคมในวงกว้าง ระบบการอยู่อาศัยในลักษณะเช่นนี้ เป็นระบบที่คนไทยและสังคมไทยคุ้นเคย และเป็นระบบการอยู่อาศัยที่สามารถช่วยเหลือคนผู้ด้อยโอกาสบางกลุ่มได้ ผู้ศึกษาเห็นว่าระบบที่อยู่อาศัยในวัดเป็นระบบที่สามารถแก้ปัญหาในเรื่องที่อยู่อาศัยให้แก่คนบางกลุ่มในสังคมได้ โดยอาศัยระบบที่อยู่อาศัยในวัดเป็นต้นแบบหรือแบบจำลอง (Model) ในการจัดการที่อยู่อาศัยได้

ลักษณะเฉพาะบางอย่างของระบบที่อยู่อาศัยในวัด สามารถนำมาปรับใช้กับระบบที่อยู่อาศัยของภาครัฐ (Public Housing) สำหรับกลุ่มผู้มีรายได้น้อยได้ ลักษณะเฉพาะบางอย่างนั้น ได้แก่

1. ผู้เช่าอยู่อาศัยส่วนใหญ่เป็นกลุ่มของผู้ไม่มีรายได้
2. ผู้อยู่อาศัยไม่ต้องเสียค่าใช้จ่ายในการอยู่อาศัย แต่จะต้องตอบแทนในรูปแบบของการใช้แรงงานทดแทน เพื่อเป็นการแลกเปลี่ยนกับการได้พักอาศัยในวัด
3. การเช่าอยู่อาศัยต้องมีผู้รับรองความประพฤติ

จากลักษณะเฉพาะทั้งสามข้อ นำมาปรับใช้กับกับระบบที่อยู่อาศัยของภาครัฐ (Public Housing) สำหรับกลุ่มผู้มีรายได้น้อย ได้ดังนี้

1. ผู้เข้าร่วมโครงการต้องเป็นผู้กลุ่มผู้มีรายได้น้อยที่มีคุณสมบัติตามเกณฑ์ที่กำหนดไว้
2. ผู้เข้าร่วมโครงการนอกจากการจ่ายเงินเป็นค่าอยู่อาศัยแล้ว สามารถจะจ่ายค่าอยู่อาศัยโดยใช้แรงงาน ความรู้ ความสามารถทดแทนการจ่ายเงิน ทำในสิ่งจะเป็นประโยชน์ต่อสังคม เช่น การบำเพ็ญสาธารณประโยชน์ หรือเป็นแรงงานสำรองของรัฐ ช่วยเหลือรัฐตามที่รัฐมอบหมาย
3. ผู้เข้าร่วมโครงการต้องมีผู้รับรองความประพฤติและรับรองว่าจะปฏิบัติตามกฎข้อบังคับของโครงการ อาจเป็นนายจ้าง ข้าราชการ หรือผู้มีคุณสมบัติตามเกณฑ์ที่กำหนด

ซึ่งการจัดการที่อยู่อาศัยของภาครัฐในลักษณะเช่นนี้ ถือเป็นสวัสดิการทางสังคมอย่างหนึ่งที่รัฐจะช่วยเหลือกลุ่มผู้มีรายได้น้อยได้ แทนที่จะให้ผู้อยู่อาศัยจ่ายเงินทั้งหมดในการอยู่อาศัย ซึ่งถือเป็นภาระหนักของผู้มีรายได้น้อย ซึ่งการปฏิบัติในลักษณะเช่นนี้ จะเป็นส่วนช่วยให้คนยากจนหรือคนด้อยฐานะทางเศรษฐกิจสามารถดำรงชีวิตอยู่ได้ และยังก่อให้เกิดความรู้สึกร่วมกันว่าเป็นพวกเดียวกัน มีความคิดว่าตนเองมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนและสังคม ซึ่งจะเป็นประโยชน์ต่อสังคมส่วนรวม โดยอาศัยรูปแบบของการอยู่อาศัยในวัดเป็นต้นแบบในการจัดการที่อยู่อาศัย

ปัจจุบันบุคลากรทางพระพุทธศาสนา เริ่มหันมาให้ความสนใจในเรื่องของบทบาทของวัดในการรับใช้สังคมมากขึ้น จะเห็นได้จากพระนักพัฒนาหลายต่อหลายท่านที่ช่วยเหลือสังคม เช่น พระพยอมกัลยาโณ แห่งวัดสวนแก้ว ที่ใช้วัดเป็นสถานที่ฝึกอาชีพให้แก่ผู้ยากไร้ ดร.พระครูอาทรประชานาถ แห่งวัดพระบาทน้ำพุ ที่อาศัยวัดเป็นที่พักพิงและให้การรักษาแก่ผู้ติดเชื้อเอดส์ ซึ่งล้วนแล้วแต่เป็นการนำบทบาทที่มีอยู่เดิมของวัดตั้งแต่ในอดีตกลับมาใช้กับบทบาทใหม่อีกครั้งในปัจจุบัน ดังที่ได้กล่าวไปแล้วว่า วัดเป็นโครงข่ายความปลอดภัยทางสังคม (Social Safety Net) เพื่อคนจนและคนด้อยโอกาสในสังคมสำหรับสังคมไทย ซึ่งลักษณะเช่นนี้เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติและมีมานาน เป็นลักษณะของวัฒนธรรมทางสังคมที่ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน หากรัฐอาศัยข้อได้เปรียบตรงจุดนี้ให้เกิดประโยชน์ โดยการให้ความรู้แก่ทางวัดในการเข้ามามีบทบาทในการรับใช้สังคมปัจจุบันให้มากขึ้น และเข้ากับยุคสมัยโดยอาศัยหลักวัฒนธรรมไทยในการให้ความช่วยเหลือและพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน ไม่เพียงแต่ในเรื่องของที่อยู่อาศัยเท่านั้น แต่รวมไปถึงเรื่องที่เกี่ยวข้องกับชุมชนและสังคมในด้านอื่นๆ วัดก็น่าจะสามารถเข้ามารับใช้สังคมปัจจุบันและเป็นทางออกของการบรรเทาปัญหาต่างๆ ที่มีอยู่ในสังคมทุกวันนี้ได้

บรรณานุกรม

- กรมการศาสนา. 2525. ประวัติวัดทั่วราชอาณาจักร. เล่ม 1. กรุงเทพฯ : กรมการศาสนา.
- กรมการศาสนา. 2525. ประวัติวัดทั่วราชอาณาจักร. เล่ม 2. กรุงเทพฯ : กรมการศาสนา.
- กรมการศาสนา. 2530-2542. รายงานการศาสนา ประจำปี 2530-2542. กรุงเทพฯ : กรมการศาสนา.
- การเคหะแห่งชาติ. 2534. แผนงานพัฒนาที่อยู่อาศัยและแก้ไขปัญหาชุมชนแออัด. กรุงเทพฯ.
- กิตติโชติ บัวใจบุญ. 2542. "แนวทางการใช้พื้นที่ธรณีสงฆ์ในกรุงเทพมหานคร." วิทยานิพนธ์
หลักสูตรปริญญาการวางแผนภาคและเมืองมหาบัณฑิต ภาควิชาการวางแผนภาคและเมือง,
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- จตุรงค์ บุญรัตนสุนทร. 2545. การสังคมสงเคราะห์ : แนวคิด ทฤษฎี บทบาทและความสำคัญ
ต่อสังคม. [Online]. Available : www.welfareforall.org/res/res017.doc .
- ชาติชาย อังอรุณกร. 2541. "สภาพการอยู่อาศัยในเรือในเขตกรุงเทพมหานคร." วิทยานิพนธ์
หลักสูตรปริญญาเคหพัฒนศาสตร์มหาบัณฑิต สาขาวิชาเคหการ ภาควิชาเคหการ, จุฬาลง
กรณ์มหาวิทยาลัย.
- ณรงค์ เพ็ชรประเสริฐ. 2545. โครงข่ายความปลอดภัยทางสังคม (Social Safety Nets) ความ
หมาย แนวคิด ทฤษฎี บทบาท และความสำคัญต่อสังคม. บทความจากงานวิจัย. [Online].
Available : <http://www.welfareforall.org/res/res005.doc> .
- ณรงค์ เพ็ชรประเสริฐ. 2544. โครงข่ายความปลอดภัยทางสังคม (Social Safety Nets) เพื่อคน
จนและคนด้อยโอกาสทางสังคม. เอกสารประกอบการประชุมเวทีวิชาการ เรื่อง กระบวนทัศน์
ใหม่ กับปัญหาความยากจน, สถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยและสำนักงานกองทุน
เพื่อสังคม.
- ทรงเดช ดารามาศ. 2537. "บ้านได้สะพานในเขตกรุงเทพมหานคร." วิทยานิพนธ์หลักสูตร
ปริญญาเคหพัฒนศาสตร์มหาบัณฑิต สาขาวิชาเคหการ ภาควิชาเคหการ, จุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัย.
- ธีรวัฒน์ โป่งรัตน์. 2540. "รูปแบบที่อยู่อาศัยและพฤติกรรมอยู่อาศัยของผู้มีอาชีพรับจ้างชน
สินค้าย่านปากคลองตลาด." วิทยานิพนธ์หลักสูตรปริญญาเคหพัฒนศาสตร์มหาบัณฑิต
สาขาวิชาเคหการ ภาควิชาเคหการ, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- นิमित โออุไร. 2538. "การศึกษาที่พักอาศัยของนักศึกษาของมหาวิทยาลัยรามคำแหง ในแขวง
หัวหมาก กรุงเทพมหานคร." วิทยานิพนธ์หลักสูตรปริญญาเคหพัฒนศาสตร์มหาบัณฑิต สาขา
วิชาเคหการ ภาควิชาเคหการ, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

- นุชนาถ พนิตโกศล. 2541. "ลักษณะที่อยู่อาศัยของลูกจ้างสำนักรักษาความสะอาด กรุงเทพมหานคร" วิทยานิพนธ์หลักสูตรปริญญาเคหะพัฒนาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาเคหการ ภาควิชาเคหการ, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- เนตรนภิศ นาควัชร. 2525. วัดในกรุงเทพฯ การเปลี่ยนแปลงในรอบ 200 ปี พ.ศ. 2325-2525. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ประกอบ คู่รัตน์. 2532. "นิสิตนักศึกษา" ความเป็นผู้นำ เป้าหมาย และอำนาจในสถาบันอุดมศึกษา. กรุงเทพฯ : คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ปรีชา คุวินทร์พันธุ์ และ อมรา พงศาพิชญ์, บรรณาธิการ. 2539. ระบบอุปถัมภ์. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- วิทย์ญา บำรุงชล. 2541. "การมีส่วนร่วมสนับสนุนชุมชนเมืองของกิจกรรมทางเศรษฐกิจนอกระบบในเขตชั้นในของกรุงเทพมหานคร : กรณีศึกษา หาบเร่-แผงลอย ในเขตปทุมวัน บางรัก ราชเทวี และพญาไท." วิทยานิพนธ์หลักสูตรปริญญาสถาปัตยกรรมศาสตรมหาบัณฑิต สาขาการวางแผนชุมชนเมืองและสภาพแวดล้อม, สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณทหารลาดกระบัง.
- สนิท สมักรการ. 2533. เอกสารการสอนประกอบชุดวิชา หน่วยที่ 5-10 สังคมไทย. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.
- สุชาติ วงศ์รินทร์. 2538. "การสำรวจภาวะที่อยู่อาศัย ซึ่งสร้างให้ผู้ประกอบอาชีพในรอบๆ นิคมอุตสาหกรรม มาบตาพุด จ.ระยอง." วิทยานิพนธ์หลักสูตรปริญญาเคหะพัฒนาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาเคหการ ภาควิชาเคหการ, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สุธรรม ธีรภัทรธำรง. 2537. "การศึกษาเปรียบเทียบบทบาทของวัดและพระสงฆ์ที่มีต่อการส่งเสริมสถานภาพของเด็กวัดในสังคมไทย." วิทยานิพนธ์หลักสูตรปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาศาสนาเปรียบเทียบ, มหาวิทยาลัยมหิดล.
- สำนักผังเมือง. 2542. ผังเมืองรวมกรุงเทพมหานคร (ปรับปรุงครั้งที่ 1). กรุงเทพมหานคร.
- มานพ พงศทัต. 2539. "แนวนโยบายที่อยู่อาศัยแห่งชาติ" เอกสารวิจัยส่วนบุคคลในลักษณะวิชาสังคมจิตวิทยา หลักสูตรการป้องกันราชอาณาจักรภาคีรัฐร่วมเอกชน, วิทยาลัยป้องกันราชอาณาจักร.
- ศิริพรรณ กิจรักษา. 2539. "ความพึงพอใจในที่อยู่อาศัย." วิทยานิพนธ์หลักสูตรสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา มหาบัณฑิต สาขาสังคมวิทยา คณะสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ศิวาภรณ์ รัตนพันธุ์. 2538. "การศึกษาเพื่อเสนอแนะแนวทางการพัฒนาและอนุรักษ์วัดในกรุงเทพมหานคร." วิทยานิพนธ์หลักสูตรปริญญาการวางแผนภาคและเมืองมหาบัณฑิต ภาควิชาการวางแผนภาคและเมือง, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

อายุวัฒน์ จิตประเสริฐ. 2541. “การศึกษาเพื่อจัดทำมาตรฐานบริการสาธารณะ สำหรับโครงการพัฒนาที่ดินเพื่อการอยู่อาศัย ในเขตกรุงเทพมหานครและปริมณฑล.” วิทยานิพนธ์หลักสูตรปริญญาสถาปัตยกรรมศาสตรมหาบัณฑิต สาขาการวางแผนชุมชนเมืองและสภาพแวดล้อม, สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณทหารลาดกระบัง.

อิสรา รัชโนวรรณ. 2540. “การเลือกที่อยู่อาศัยของผู้ที่ทำงานด้านการให้บริการในห้างสรรพสินค้า ในเขตกรุงเทพมหานคร.” วิทยานิพนธ์หลักสูตรปริญญาเคหพัฒนศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาเคหการ ภาควิชาเคหการ, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

อุทิศ จีงนิพนธ์สกุล. 2528. วิวัฒนาการเศรษฐกิจวัดไทย. กรุงเทพฯ : บริษัทสำนักพิมพ์สร้างสรรค์ จำกัด.

โอภาส ห่อนาค. 2538. “สภาพและปัญหาการอยู่อาศัยในห้องเช่าของผู้มีรายได้น้อยในเคหะชุมชนที่มีแหล่งอุตสาหกรรม : ศึกษากรณีโครงการเมืองใหม่ บางพลี วาระ 1.” ภาคนิพนธ์หลักสูตรพัฒนบริหารศาสตรมหาบัณฑิต สาขาพัฒนาสังคม, สถาบันพัฒนบริหารศาสตร์.

Lewin. 1981. Housing Co-operatives in Developing Countries A Manual for Self-Help in Low-cost Housing Schemes. Chichester, New York, Brisbane, Toronto : International Technology Publication Ltd.

Kiran Wadhva. 1987. “Housing the Urban Poor : What Can the Private Sector Do?.” A journal of the National Institute of Urban Affairs. New Delhi : Chanakypuri.

Murie, Alan. 1976. Housing policy and the housing system, by..., Pat Niner and Christopher Watson. London : George Allen & Unwin.

Shlomo Angel, Stan Benjamin and Koos H. de Goede. 1975. TOWARDS THE RECOGNITION OF THE PEOPLE'S HOUSING EFFORTS : THE LOW-INCOME HOUSING DELIVERY SYSTEM IN BANGKOK. Bangkok : Asian Institute of Technology.

ภาคผนวก ก.

กฎและระเบียบสำหรับศิษย์วัด วัดโสมนัสวิหาร

ข้อบังคับ

ศิษย์วัด ต้องปฏิบัติตามข้อบังคับและข้อแนะนำ ดังต่อไปนี้

1. ห้ามเล่นการพนันทุกชนิด
2. ห้ามขีดเขียนกำแพงหรือฝาผนัง
3. ห้ามนั่งบนกำแพงหรือราวสะพาน
4. ห้ามเล่นปืนกำแพง เจดีย หรือขึ้นต้นไม้เล่น
5. ห้ามฆ่าและทำการทรมานสัตว์ หรือพยายามเพื่อฆ่าสัตว์ในวัด
6. ห้ามเล่นเครื่องประหาร เช่น ประทัด ระเบิด หนังสือตีก ในวัด
7. ห้ามเตะตะกร้อ ฟุตบอล ขี่จักรยานในบริเวณที่อยู่ของพระภิกษุ สามเณร และปูชนียสถาน
8. ห้ามสมคบกับคนที่ทางวัดไม่ปรารถนา เช่น คนอันธพาล คนที่ทางวัดไล่ออกจากวัดแล้ว เป็นต้น และห้ามพบบุคคลภายนอกมาพักค้างคืนในวัด โดยไม่ได้รับอนุญาตจากผู้ปกครอง
9. ห้ามแสดงอาการอันไม่สุภาพแก่ผู้เข้ามาในวัด เช่น พุดเคาะหรือเกี้ยวผู้หญิง เป็นต้น
10. ห้ามทิ้งสิ่งปฏิกูล เศษอาหาร ตลอดจนขยะมูลฝอยลงในท่อน้ำบริเวณวัด
11. ห้ามเล่นซุกซนส่งเสียงในบริเวณพระอุโบสถ วิหาร ลานเจดีย และที่อาบน้ำ บ่อน้ำ ซึ่งอยู่ใกล้กุฏิพระภิกษุสามเณร
12. ห้ามติดสีตีเป่าเครื่องดนตรีและขับร้องเพลงภายในวัด
13. ห้ามพุดจาหยาบโลน เข้าหยอก หรือล้อเลียนกันในที่ชุมชนหรือที่คารวะสถาน
14. ห้ามดื่มสุราเมรัย สูบฝิ่น เฮโรอีน กัญชา และของเสพติดให้โทษต่างๆ
15. ห้ามก่อการทะเลาะวิวาท ชกต่อย ทำร้ายกัน
16. ห้ามทำลายสิ่งของวัด เช่น โต๊ะ เก้าอี้ เติง เป็นต้น หรือจะนำออกไปใช้นอกสถานที่ ก็ต้องได้รับอนุญาตจากผู้รักษาสถานที่ก่อน
17. ห้ามเก็บสิ่งของในวัดขายหรือแลกเปลี่ยน จะเก็บผลไม้ ตัดต้นไม้ จะต้องได้รับอนุญาตก่อน
18. ห้ามนั่งจับกลุ่มชุมนุมขว้างประตูและถนนหนทาง หรือนั่งบนกำแพงภายในวัด
19. ห้ามเปิดวิทยุและเครื่องเสียงดังเกินความจำเป็น
20. ห้ามนุ่งผ้าเช็ดตัวสีเหลือง

ระเบียบว่าด้วยศิษย์วัดของวัดราชาธิวาส

หมวด 8 ระเบียบว่าด้วยศิษย์วัด

ข้อ 45 ภิกษุที่จะรับศิษย์ไว้ในปกครอง สามารถรับให้อยู่ได้ในที่ซึ่งตนมีสิทธิ์เท่านั้น ห้ามรับให้อยู่ต่างคณะกับผู้ปกครอง

ข้อ 46 ภิกษุผู้ปกครองจะฝากศิษย์ของตนให้อยู่ในสถานที่อื่นเป็นสิทธิ์ของภิกษุอื่นมิได้ เว้นแต่จะได้รับคำยินยอมจากเจ้าของภูมินั้น

ข้อ 47 ศิษย์วัด หมายถึง ผู้ที่เข้ามาอยู่ศึกษาเล่าเรียนตั้งแต่ชั้นประถมศึกษาถึงระดับอุดมศึกษาเท่านั้น

ข้อ 48 ภิกษุผู้รับศิษย์ไว้ในปกครองของตน ต้องอบรมตักเตือนศิษย์ให้ปฏิบัติตามหนังสือปฏิญาณตนและระเบียบของวัดอย่างเข้มงวดกวดขันเป็นประจำ

ข้อ 49 ภิกษุผู้มีสิทธิ์รับศิษย์ไว้ในปกครองได้ ต้องอยู่จำพรรษาในวัดนี้มาแล้วไม่น้อยกว่า 5 พรรษา และได้รับความเห็นชอบจากเจ้าคณะที่ตนสังกัดอยู่ก่อน

ข้อ 50 ศิษย์วัดทุกคนที่ได้รับอนุญาตให้อยู่อาศัยวัด ห้ามทำการซ่อมแซมเสนาสนะหรือเคลื่อนย้ายอุปกรณ์ใดๆอันเป็นสมบัติของวัดออกไปไว้ห้องอื่น หรือนำติดตัวออกไปเมื่อออกจากวัด

ข้อ 51 ศิษย์วัดคนใดเมื่อผู้ปกครองไล่ออกจากการปกครองแล้ว ห้ามภิกษุอื่นรับไว้ในปกครองอีก เว้นแต่ผู้ปกครองเดิมอนุญาต เมื่อภิกษุใดไล่ออกจากวัดหรือจากการปกครองต้องแจ้งให้เจ้าคณะทราบ และแจ้งให้เจ้าบุญศรีศิษย์วัดทราบเป็นลายลักษณ์อักษรเพื่อให้คัดชื่อออกไป

ข้อ 52 ศิษย์วัดคนใดผู้ปกครองลาสิกขาที่ดีหรือมรณะภาพที่ดี หรือย้ายจากสำนักนี้ไปอยู่สำนักอื่น ย่อมขาดจากสถานภาพเป็นศิษย์วัดนี้ไปด้วย หากประสงค์จะอยู่ต่อไปในความปกครองของภิกษุรูปอื่น ต้องฝากใหม่ตามระเบียบของวัด กรณีผู้ปกครองไปปฏิบัติภารกิจต่างจังหวัดชั่วคราวหรือไปศึกษาต่อในต่างประเทศ ต้องมอบศิษย์วัดนั้นไว้ในปกครองของภิกษุรูปอื่นที่มีความพร้อมและยินยอมรับเป็นผู้ปกครองให้จนกว่าจะกลับมา

ข้อ 53 ศิษย์วัดนี้ทุกคนต้องแต่งกายสุภาพ ไม่ใส่ตุ้มหู ไม่ไว้ผมยาวประบ่า ไม่ไว้หนวดเครา ไม่เสพสิ่งเสพติดทุกชนิด

ข้อ 54 ภายในเขตพุทธาวาส เขตสังฆาวาส ในคณะ ในสนามหญ้าของวัด ห้ามศิษย์วัดเล่นกีฬาทุกชนิด ห้ามเล่นดนตรี เครื่องดีด สี ตี เป่า หรือใช้เครื่องขยายเสียงดังเกินพอดีอันจะก่อความเสียหายแก่วัดและก่อความรำคาญหรือทำลายความสงบแก่ภิกษุ สามเณรและศิษย์วัดคนอื่น ๆ

ข้อ 55 ศิษย์วัดที่จบการศึกษาแล้วหรือเลิกเรียนด้วยเหตุผลอย่างใดอย่างหนึ่ง อนุญาตให้อยู่อาศัยวัดได้ต่อไปอีก 6 เดือน เพื่อหางานทำให้เป็นหลักแหล่ง เมื่อครบ 6 เดือนแล้ว ต้องออกจากวัดเพื่อเปิดโอกาสให้ศิษย์วัดรุ่นน้องเข้าอยู่อาศัยเพื่อศึกษาเล่าเรียนต่อไป เว้นแต่ผู้ที่ทำประโยชน์ให้วัดเป็นพิเศษ

ข้อ 56 ภิกษุผู้รับศิษย์วัดไว้ในปกครอง ต้องรับผิดชอบในความประพฤติของศิษย์เต็มที่ ถ้าศิษย์ทำความเสียหายแก่สมบัติของวัด หรือประทุษร้ายภิกษุสามเณรให้เกิดความเสียหาย ผู้ปกครองจะหลีกเลี่ยงความรับผิดชอบมิได้

ข้อ 57 การพิจารณาวินิจฉัยตัดสินลงโทษศิษย์วัด ผู้ทำผิดต่อวัด หรือภิกษุสามเณรขั้นต้น ให้เป็นหน้าที่ของผู้ปกครองที่จะจัดการตามสมควรแก่กรณี ถ้าผู้ปกครองละเลยให้เป็นหน้าที่ของเจ้าคณะ และถ้าเจ้าคณะตัดสินชี้ขาดแล้วเห็นว่าไม่ได้รับความเป็นธรรม มีสิทธิเสนอให้กรรมการวัดชี้ขาด มติของที่ประชุมกรรมการวัดให้ถือเป็นอันยุติ

ข้อ 58 ความผิดของศิษย์วัดที่ถือเป็นสำคัญ เมื่อศิษย์วัดทำไปแล้วถึงขั้นไล่ออกจากวัดมีดังนี้ ไม่เอื้อเพื่อต่อกิจกรรมทำวัตรสวดมนต์เลย ทั้งที่ประจำคณะและที่ศาลาการเปรียญประจำวัน อาทิตย

- 1) เล่นการพนันมิได้มีเสีย (แพ้ - ชนะ) ทุกชนิดในวัด
- 2) นำพาผู้หญิงมาหลับนอนในวัด
- 3) ดื่มสุราเมรัย เสพยาเสพติดให้โทษทุกชนิด
- 4) ดุหมิ่นพระพุทธศาสนา
- 5) ดุหมิ่น ด่าว่า ทำร้ายร่างกายภิกษุสามเณร
- 6) ลักขโมยทรัพย์สินสมบัติของวัด ของภิกษุสามเณรหรือของบุคคลอื่น อันเป็นอาการแห่งโจร
- 7) นำบุคคลภายนอกมาอยู่อาศัยด้วย โดยไม่ได้รับอนุญาตถูกต้องจากผู้ปกครองและเจ้าคณะ

ศิษย์วัดคนใดมีความจำเป็นทางการศึกษาจนไม่สามารถร่วมทำกิจวัตรสวดมนต์ได้ต้อง รายงานให้ผู้ปกครองทราบ และผู้ปกครองต้องรายงานเจ้าคณะตามลำดับ เพื่อรับข้อยกเว้นจากเจ้าบัญญัติศิษย์วัดต่อไป

ข้อ 59 ภายในคณะแต่ละคณะ ให้เจ้าคณะจัดการให้ศิษย์วัดทำวัตรสวดมนต์เย็นเป็นประจำทุกวันอาทิตย ซึ่งศิษย์วัดทุกคนต้องไปทำวัตรสวดมนต์ร่วมกันที่ศาลาการเปรียญ ให้เจ้าคณะดูแลเข้มงวดกวดขันและพิจารณาคุณโทษตามความเหมาะสม

ข้อ 60 การให้การอบรมศิษย์ประจำวันอาทิตย์ ให้เป็นหน้าที่ของอาจารย์ผู้ปกครองทุกรูป โดยผลัดเปลี่ยนการอบรมตามวาระ และให้ถือเป็นกิจควรปฏิบัติจะละเลยเสียมิได้

ข้อ 61 เจ้าบุญศรีศิษย์วัด ให้กรรมการวัดคัดเลือกเป็นประจำทุกปี แล้วเสนอเจ้าอาวาสแต่งตั้งเป็นลายลักษณ์อักษร

ข้อ 62 ศิษย์วัดที่ได้รับอนุญาตให้อยู่อาศัยวัดแล้ว ถ้ามีความประสงค์จะย้ายชื่อเข้ามาสังกัดทะเบียนบ้านของวัด ให้ทำได้โดยให้ผู้ปกครองเป็นผู้เสนอขออนุญาต 10 วัน

หลักปฏิบัติสำหรับศิษย์วัดเบญจมบพิตร

ต้องปฏิบัติตามคำสั่งดังต่อไปนี้

1. ต้องปฏิบัติตามกฎกติกาของวัดเบญจมบพิตรทุกประการ ด้วยความเคารพเชื่อเพื่อเป็นอย่างดี
2. ต้องแต่งกายสุภาพเรียบร้อยไปเข้าประชุมรับการอบรมศีลธรรม ทำวัตรเช้า สวดมนต์ทุกวัน อาทิตย เวลา 8.45 น. ถ้ามีเหตุจำเป็นเข้าประชุมไม่ได้ต้องบอกลาเป็นลายลักษณ์อักษรโดยมี พระผู้ปกครองลงนามรับรอง ถ้ามีความจำเป็นต้องลาการเข้าประชุมตลอดปีเพราะเหตุติดการศึกษา เป็นต้น ต้องให้พระผู้ปกครองนำไปติดต่อขออนุญาตกับประธานพระกรรมการศิษย์วัดฯ เป็นกรณีพิเศษ
3. ต้องฝึกหัดหน้าที่พุทธศาสนิกชน เช่น การนั่งพับเพียบ ประณมมือ กราบ ไหว้ เป็นต้น ได้ถูกต้อง
4. ต้องท่องคำอาราธนาศีล ธรรม พระปริตร เป็นต้น ได้ทุกคน
5. ต้องมีหนังสือสวดมนต์ หรือ กล่าวคำทำวัตรเช้า สวดมนต์ ได้ทุกคน
6. ต้องแต่งกายสุภาพเรียบร้อยก่อนออกจากกุฏิไปภายนอก
7. ต้องพยายามรักษาความสะอาดบริเวณกุฏิของตน
8. ต้องรู้จักพระเถระผู้ใหญ่ในวัดเบญจมบพิตรว่ามีที่รูป ชื่ออะไร อยู่กุฏิไหน
9. ต้องแสดงความเชื่อเพื่อต่ออาคันตุกะผู้มาติดต่อขอความช่วยเหลือด้วยดี
10. ต้องแสดงความเชื่อเพื่อต่อพระภิกษุสามเณรในที่ทุกสถาน ในกาลทุกเมื่อ
11. ต้องหลีกเลี่ยงให้พระภิกษุสามเณรผ่านไปก่อนเสมอ
12. ต้องไหว้ หรือ กราบ และประณมมือพูดกับพระเถระผู้ใหญ่ทุกครั้งที่เป็นที่หาท่าน
13. ต้องแนะนำเพื่อนหรือผู้มาพักอาศัยชั่วคราว ให้ปฏิบัติตามกฎกติกาของวัดด้วยดี
14. ต้องตั้งใจศึกษาเล่าเรียนจนสุดความสามารถ วันคืนที่ล่วงไปให้มากไปด้วยการศึกษาเล่าเรียน อย่าให้มากไปด้วยการเล่น
15. ต้องอยู่ประจำกุฏิของตนเมื่อเวลามีด่ำแล้ว เริ่มทบทวนบทเรียนที่เรียนผ่านมาและบทเรียนที่จะเรียนในวันต่อไป
16. ต้องช่วยกันทำกิจการงานของวัดเมื่อทางวัดต้องการให้ช่วยทำ
17. ต้องแจ้งให้พระผู้ปกครองทราบทุกครั้งเมื่อมีผู้อื่นมาพักแรมคืนอยู่ด้วย
18. ต้องเชื่อฟังและปฏิบัติตามคำสั่งของพระผู้ปกครองโดยเคร่งครัด

19. ต้องเป็นผู้เอาใจใส่ปฏิบัติพระผู้ปกครองเป็นนิตย และช่วยเหลือพระภิกษุสามเณรอื่นเมื่อท่านขอร้องเป็นครั้งคราว
20. ต้องเคารพยำเกรง อ่อนน้อมต่อพระภิกษุสามเณรทั่วไป
21. ต้องแสดงกิริยาอาการเคารพต่อสถานที่ควรเคารพ เช่น พระอุโบสถ พระวิหาร พระพุทธรูป เป็นต้น โดยเหมาะสมตามความนิยมทางพระพุทธศาสนา
22. ต้องเป็นผู้รู้จักรักษาผลประโยชน์ของวัดและชื่อเสียงเกียรติคุณของวัด
23. ต้องเอาใจใส่ส่งเสริมพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนา เช่น วันวิสาขบูชา วันมาฆบูชา เป็นต้น

ต้องไม่ปฏิบัติฝ่าฝืนล่วงละเมิดข้อห้ามดังต่อไปนี้

1. ห้ามเล่นการพนันทุกประเภท
2. ห้ามการเล่นทุกชนิดในบริเวณกุฏิ สนามหญ้าของวัด และบริเวณพระอุโบสถ
3. ห้ามดื่มสุราเมรัย ยาเสพติดให้โทษทุกชนิด
4. ห้ามส่งเสียงอื้อฉาวในบริเวณกุฏิ
5. ห้ามอาบน้ำ ชักผ้า เป็นต้น ที่บริเวณก๊อกน้ำประปา
6. ห้ามตากเสื้อผ้าารกรุงรังบริเวณหน้ากุฏิ
7. ห้ามเปิดไฟฟ้าทิ้งไว้ ขณะเมื่อตนไม่อยู่หรือขณะนอนหลับ
8. ห้ามใช้คำพูดที่หยาบคายไม่สุภาพต่อกัน
9. ห้ามเดินเคียงคู่กับพระภิกษุสามเณร
10. ห้ามสวมเกี้ยวเดินในบริเวณวัด
11. ห้ามถ่ายปัสสาวะบริเวณหน้ากุฏิ
12. ห้ามขี่จักรยานเล่นภายในบริเวณวัด
13. ห้ามจับ ทำลาย หรือเบียดเบียนธรมานสัตว์ภายในบริเวณวัด
14. ห้ามแสดงกิริยาเจ้าชู้กับสุภาพสตรีที่เข้ามาในวัด
15. ห้ามนุ่งกางเกงลึงอาบน้ำ บริเวณหน้ากุฏิ
16. ห้ามใช้ไฟฟ้าเกินดวงละ 25 แรงเทียนต่อหนึ่งคน
17. ห้ามก่อการทะเลาะวิวาทต่อกันทุกกรณี
18. ห้ามมั่วสุมชุมนุมกันเป็นหมู่ๆ
19. ห้ามทิ้งสายยางรองน้ำไว้เกะกะ เมื่อรองน้ำเสร็จแล้ว
20. ห้ามทิ้งเศษขยะหรือสิ่งอื่นใดทำให้รกบริเวณวัด

21. ห้ามไปอาบน้ำบริเวณ ร.ร.เทศบาล และที่ ร.ร.มัธยมวัดเบญจมบพิตร
22. ห้ามเล่นชุกชนทุกชนิด เช่น ปีนกำแพง ปีนต้นไม้ เป็นต้น
23. ห้ามยิง ขว้างปาสัตว์หรือผลไม้ภายในบริเวณวัด
24. ห้ามเข้าในกุฏิพระภิกษุสามเณร หรือที่อยู่ของผู้อื่นในขณะที่เจ้าของไม่อยู่
25. ห้ามโต้เถียงหรือก่อการทะเลาะวิวาทกับพระภิกษุสามเณรอย่างเด็ดขาด
26. ห้ามถ่ายอุจจาระหรือปัสสาวะ ในสถานที่สำหรับพระภิกษุสามเณร
27. ห้ามทำลายถาวรวัตถุหรือขีดเขียนตามฝาผนังอาคารทุกแห่งภายในวัด
28. ห้ามนุ่งผ้าขาวม้า สะโพง หรือนุ่งผ้าลอยชายออกนอกบริเวณกุฏิ
29. ห้ามพาดผ้าสองไหล่ หรือโพกศีรษะออกนอกบริเวณกุฏิ
30. ห้ามเปลือยกายท่อนบนหรือท่อนล่างออกนอกบริเวณกุฏิ
31. ห้ามขึ้นนอนแรมคืนบนกุฏิพระเว้นแต่ได้รับอนุญาตจากพระผู้ปกครองเป็นครั้งคราว
32. ห้ามพาสตรีมาพักอาศัยแรมคืนในบริเวณวัดเป็นอันขาด เว้นไว้แต่มารดาหรือญาติ
33. ห้ามใช้ผ้าของพระนุ่งห่ม เช่น ใช้ผลัดอาบน้ำ เป็นต้น
34. ห้ามหยอกล้อเล่นกับพระภิกษุสามเณรเป็นอันขาด
35. ห้ามไปเล่นที่บริเวณหน้าวัด เช่น ไปคอยดูการแข่งม้า เป็นต้น
36. ห้ามเอาเสื้อและกางเกง เป็นต้น ตกที่ราวตากผ้าของพระภิกษุสามเณร
37. ห้ามเปิดวิทยุมีเสียงดังออกมาออกบริเวณที่อยู่ของตน
38. ห้ามติดนเสมอกับพระภิกษุสามเณร เช่น นั่ง นอน บนที่นั่งที่นอนของพระภิกษุสามเณร
39. ห้ามพาเพื่อนเข้าหลบซ่อนอยู่ในห้องของตน เช่น หลบการเข้าแถว เป็นต้น
40. ห้ามทิ้งขยะ เทน้ำ สาดน้ำ บ้วนน้ำลายหรือถ่มเสลดลงทางหน้าต่าง
41. ห้ามร้องรำทำเพลง บรรเลงดนตรีและผิวปากในบริเวณกุฏิ
42. ห้ามเปิดก๊อกน้ำประปาทิ้งไว้ เช่น เปิดรองน้ำแล้วไม่เอาใจใส่โดยไปทำกิจอย่างอื่นหรือนอนหลับเสีย เป็นต้น

จงประพฤติปฏิบัติตามคำสอน ดังต่อไปนี้

1. จงเป็นคนขยัน ซื่อสัตย์ ประหยัดและอดทน
2. จงเป็นคนสุภาพเรียบร้อยทั้งต่อหน้าและลับหลัง
3. จงเป็นคนมั่นคงอยู่ในความกตัญญู สำนึกไว้ในบุญคุณของผู้อื่นเสมอ
4. จงเป็นคนมีความเมตตากรุณาต่อคนและสัตว์ทั่วไป

5. จงเป็นคนบำเพ็ญตนให้เป็นประโยชน์ต่อส่วนรวม
6. จงเป็นคนมีอัธยาศัยเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่แก่มิตรสหาย
7. จงเป็นคนประพฤติดีงามทั้งต่อหน้าและลับหลัง
8. จงเป็นคนปรับปรุงตัวเองให้เหมาะสมกับกาลสมัยอยู่เสมอ
9. จงเป็นคนมีความสามัคคีช่วยเหลือซึ่งกันและกันอยู่เสมอ
10. จงเป็นคนเอาใจใส่ช่วยกันสอดส่องดูแลความประพฤติปฏิบัติของศิษย์วัดบางคนที่ไม่เฝ้าในความชั่วเสียหาย
11. จงเป็นคนมีความมุ่งหวังในความก้าวหน้าอยู่เสมอ
12. จงเป็นคนดีของพ่อแม่ ครูบาอาจารย์ ประเทศชาติ และพระพุทธศาสนาโดยสม่ำเสมอ

ประกาศ ณ วันที่ 5 มิถุนายน พ.ศ.2509

พระราชวิสุทธิเวที

ภาคผนวก ข.

แบบสอบถามสำหรับเจ้าอาวาส

ใช้ประกอบการทำวิทยานิพนธ์หัวข้อ

"บทบาทของวัดในพระพุทธศาสนาต่อการบรรเทาปัญหาที่อยู่อาศัยในเขตเมืองชั้นใน กรุงเทพมหานคร"

โดย นางสาวฤชมาน กี่หมั่น นักศึกษาปริญญาโท สาขาการวางแผนชุมชนเมืองและสภาพแวดล้อม

สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณทหารลาดกระบัง

โปรดทำเครื่องหมาย ✓ ในช่อง หน้าคำตอบที่เลือก และเติมค่าในช่องว่างตามความเป็นจริง

1. ชื่อวัด _____ ประเภท _____ นิกาย _____
2. จำนวนพระสงฆ์ทั้งหมด _____ รูป
3. สามเณรจำนวน _____ รูป
4. ศิษย์วัดจำนวน _____ คน
5. พระสงฆ์และสามเณรในวัดส่วนใหญ่ มีภูมิลำเนาอยู่ในภาคใด

☐ 1. ภาคกลาง	☐ 2. ภาคเหนือ
☐ 3. ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ	☐ 4. ภาคใต้
☐ 5. แต่ละภาคมีสัดส่วนเท่าๆกัน	
6. ศิษย์วัดที่อยู่ในวัดส่วนใหญ่ มีภูมิลำเนาอยู่ในภาคใด

☐ 1. ภาคกลาง	☐ 2. ภาคเหนือ
☐ 3. ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ	☐ 4. ภาคใต้
☐ 5. แต่ละภาคมีสัดส่วนเท่าๆกัน	
7. ปริมาณศิษย์วัดที่อาศัยในวัดแห่งนี้ จากอดีตจนถึงปัจจุบันมีแนวโน้มเป็นอย่างไร

☐ 1. คงที่	☐ 2. เพิ่มขึ้น	☐ 3. ลดลง
-----------------------------------	---------------------------------------	----------------------------------
8. ท่านคาดว่าในอนาคตจำนวนศิษย์วัดที่อาศัยในวัดแห่งนี้จะมีแนวโน้มเป็นอย่างไร

☐ 1. คงที่	☐ 2. เพิ่มขึ้น	☐ 3. ลดลง
-----------------------------------	---------------------------------------	----------------------------------
9. ผู้ที่จะเข้ามาเป็นศิษย์วัดที่วัดแห่งนี้ต้องมีคุณสมบัติอย่างไรบ้าง
  - 1) _____
  - 2) _____
  - 3) _____
  - 4) _____
10. พระสงฆ์ที่รับศิษย์วัดได้ต้องมีคุณสมบัติอย่างไร และพระสงฆ์ 1 รูปสามารถรับศิษย์ได้กี่คน

_____

_____

_____

11. กฎ ระเบียบในการปฏิบัติตัวขณะอยู่อาศัยในวัดของศิษย์วัด มีอะไรบ้าง

- 1) _____
- 2) _____
- 3) _____
- 4) _____
- 5) _____

12. ศิษย์วัดจำเป็นต้องย้ายทะเบียนบ้านเข้ามาอยู่ในวัดหรือไม่

1. จำเป็น 2. ไม่จำเป็น

13. นอกจากเรื่องที่พักอาศัย วัดให้การสงเคราะห์แก่ศิษย์วัดในเรื่องใดอีกบ้าง

---

14. ข้อดีของการที่วัดมีศิษย์วัด มีอะไรบ้าง

---

15. ปัญหาของทางวัดที่เกิดจากการรับศิษย์วัดเข้ามาอยู่อาศัยมีหรือไม่ อะไรบ้าง และทางวัดมีวิธีการแก้ปัญหาอย่างไร

---

16. ทางวัดมีนโยบายจะจำกัดจำนวนศิษย์วัดหรือไม่รับศิษย์วัดหรือไม่ เพราะเหตุใด

---

17. ผู้ที่มีชื่อเสียงและเป็นที่รู้จักที่เคยเป็นศิษย์วัดแห่งนี้ มีใครบ้าง

ขอนมัสการขอพระคุณมา ณ โอกาสนี้ ที่ให้การอนุเคราะห์ข้อมูลอันจะเป็นประโยชน์ต่อการศึกษา
และกรุณาส่งแบบสอบถามกลับมายังที่อยู่ที่ได้

แบบสอบถามสำหรับศิษย์วัด

ใช้ประกอบการทำวิทยานิพนธ์หัวข้อ

“บทบาทของวัดในพระพุทธศาสนาต่อการบรรเทาปัญหาที่อยู่อาศัยในเขตเมืองชั้นใน กรุงเทพมหานคร”

โดย นางสาวฤชมาน กี่หมั่น นักศึกษาปริญญาโท สาขาการวางแผนชุมชนเมืองและสภาพแวดล้อม

สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณทหารลาดกระบัง

โปรดทำเครื่องหมาย ✓ ในช่อง หน้าคำตอบที่เลือก และเติมคำในช่องว่างตามความเป็นจริง

ส่วนที่ 1 ข้อมูลของผู้อยู่อาศัย (ศิษย์วัด)

code

1. เพศ 1. ชาย 2. หญิง
2. ท่านมีอายุ _____ ปี
3. สถานภาพปัจจุบัน

☐ 1. นักเรียน / นักศึกษา	☐ 2. รับราชการ / พนักงานรัฐวิสาหกิจ	☐
☐ 3. พนักงานบริษัท / ห้างร้าน	☐ 4. รับจ้าง	
☐ 5. กำลังหางานทำ	☐ 6. อื่นๆ (ระบุ) _____	
4. ระดับการศึกษาสูงสุด

☐ 1. ประถมศึกษา	☐ 2. มัธยมศึกษาตอนต้น	
☐ 3. มัธยมศึกษาตอนปลายหรือเทียบเท่า	☐ 4. ปว.ส. หรือ อนุปริญญา	
☐ 5. ปริญญาตรี	☐ 6. สูงกว่าปริญญาตรี	

5. ท่านมีภูมิลำเนาเดิมอยู่ที่ใด

☐ 1. กรุงเทพมหานคร	เขต _____	☐
☐ 2. ภาคเหนือ	จังหวัด _____	☐
☐ 3. ภาคกลาง	จังหวัด _____	☐
☐ 4. ภาคตะวันออก	จังหวัด _____	☐
☐ 5. ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ	จังหวัด _____	☐
☐ 6. ภาคตะวันตก	จังหวัด _____	☐
☐ 7. ภาคใต้	จังหวัด _____	☐
6. รายรับ หรือ เงินที่ท่านได้รับสำหรับใช้จ่ายในแต่ละเดือน เป็นจำนวนเงินประมาณ _____ บาท
7. เงินที่เป็นค่าใช้จ่ายในแต่ละเดือน ท่านได้มาจากที่ใด (ตอบได้มากกว่า 1 ข้อ)

☐ 1. พ่อ แม่ / ผู้ปกครอง	☐
☐ 2. เจ้าอาวาส / พระ ที่รับท่านเป็นศิษย์	☐
☐ 3. เงินเดือน / เงินที่ได้จากการทำงาน	☐
☐ 4. อื่นๆ (ระบุ) _____	☐

8. สภาพะทางการเงินในแต่ละเดือนของท่านเป็นอย่างไร
1. รายรับ มากกว่า รายจ่าย 2. รายรับ พอ ๆ กับ รายจ่าย
3. รายรับ ไม่ค่อยพอ กับรายจ่าย 4. ขัดสน
9. พ่อ แม่ หรือ ผู้ปกครองของท่านประกอบอาชีพอะไร
1. เกษตรกร 2. รับราชการ / พนักงานรัฐวิสาหกิจ
3. พนักงานบริษัท / ห้างร้าน 4. ค้าขาย
5. รับจ้าง 6. อื่นๆ (ระบุ) _____
10. ครอบครัวตามภูมิฐานะของท่านมีรายได้ประมาณเดือนละเท่าใด (รายได้ของทั้งครอบครัวรวมกัน)
1. น้อยกว่า 5,000 บาท 2. 5,001 – 10,000 บาท
3. 10,001 – 15,000 บาท 4. 15,001 - 20,000 บาท
5. มากกว่า 20,000 บาท

ส่วนที่ 2 ข้อมูลการที่อยู่อาศัย

11. ท่านเข้ามาอยู่อาศัยในวัดแห่งนี้ด้วยเหตุผลใด (เลือกตอบได้มากกว่า 1 ข้อ)
1. ใกล้สถานศึกษา หรือ ที่ทำงาน
2. ฐานะยากจน ไม่มีเงินพอจ่ายค่าที่พักที่อื่น
3. เพื่อประหยัดค่าใช้จ่าย
4. เพื่อรับใช้พระ
5. ไม่มีญาติพี่น้องหรือคนรู้จักที่จะไปพักอยู่ด้วยได้
6. อื่นๆ (ระบุ) _____
12. ก่อนที่ท่านจะเข้ามาอยู่ในวัดแห่งนี้ ท่านหรือครอบครัวของท่านรู้จักกับใครในวัดมาก่อนหรือไม่
0. ไม่รู้จัก
1. รู้จัก ได้แก่ 1.1 เจ้าอาวาส
- 1.2 ภิกษุ , สามเณร
- 1.3 ศิษย์วัด
- 1.4 อื่นๆ (ระบุ) _____
13. ท่านเข้ามาอาศัยอยู่ในวัดแห่งนี้ได้อย่างไร (เลือกตอบเพียง 1 ข้อ)
1. บิดามารดาฝากเจ้าอาวาสหรือฝากพระในวัด
2. เป็นญาติหรือคุ้นเคยกับพระในวัดจึงมาขออยู่ด้วย
3. มีคนรู้จักเป็นเด็กวัดอยู่ก่อนแล้วจึงมาขออยู่ด้วย
4. มาขออยู่ด้วยตนเอง
5. อื่นๆ (ระบุ) _____

14. ท่านต้องเสียค่าใช้จ่ายในการอยู่อาศัยในวัดแห่งนี้หรือไม่ (รวมถึงค่าน้ำ, ค่าไฟ)
0. ไม่เสียค่าใช้จ่าย
1. เสียค่าใช้จ่าย เป็นเงินประมาณ _____ บาท / เดือน
15. ท่านมีหน้าที่รับผิดชอบที่ต้องปฏิบัติหรือที่ได้รับมอบหมายให้ทำนอกเหนือจากกฎระเบียบของวัดที่ต้องปฏิบัติเป็นประจำอยู่แล้วหรือไม่
0. ไม่มี
1. มี ได้แก่ _____
16. ท่านอาศัยอยู่ในวัดแห่งนี้มาเป็นระยะเวลาประมาณ _____ ปี
17. ท่านคาดว่าจะอยู่อาศัยในวัดแห่งนี้อีกนานแค่ไหน
1. จนกว่าจะสำเร็จการศึกษา ระดับ _____
2. จนกว่าจะหาที่อยู่ใหม่ได้
3. จนกว่าจะหางานทำได้
4. อื่นๆ (ระบุ) _____
18. อุปกรณ์เครื่องใช้ในที่พักอาศัยของท่านมีอะไรบ้าง
-
- เป็นของใคร
1. เป็นของวัด
2. เป็นของตนเองจัดหามาเอง
3. เป็นของวัดและเป็นของตนเองสัดส่วนเท่าๆกัน
19. ในห้องพักของท่าน มีจำนวนสมาชิกที่พักอาศัยอยู่ทั้งหมดกี่คน (รวมตัวท่านด้วย)
1. จำนวน 1 คน 2. จำนวน 2-3 คน
3. จำนวน 4-5 คน 4. มากกว่า 5 คน (ระบุจำนวน) _____ คน
20. ขนาดห้องพักอาศัยของท่านมีพื้นที่ประมาณเท่าใด
1. น้อยกว่า 8 ตร.เมตร 2. พื้นที่ 8-12 ตร.เมตร
3. พื้นที่ 12-20 ตร.เมตร 4. มากกว่า 20 ตร.เมตร (ระบุ) _____ ตร.เมตร
21. ท่านประสบปัญหาใดในการพักอาศัยในวัดแห่งนี้บ้าง (ตอบได้มากกว่า 1 ข้อ)
0. ไม่ประสบปัญหา
1. ที่พักอาศัยค่อนข้างคับแคบ อยู่กันอย่างแออัด
2. ไม่ค่อยมีความเป็นส่วนตัวในการพักอาศัย
3. สภาพของที่พักอาศัยชำรุดทรุดโทรม
4. อื่นๆ (ระบุ) _____

22. ท่านคิดว่าข้อดีของการอาศัยอยู่ในวัดสำหรับท่านแล้ว มีอะไรบ้าง

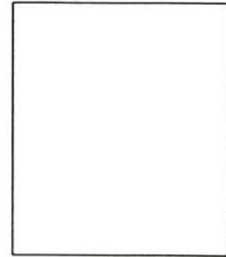
จบแบบสอบถาม

<p>กราบขอบคุณที่ตอบแบบสอบถาม เพื่อประโยชน์การศึกษาค่านันต์ ขอให้ท่านโชคดีมีเงินใช้ นิราศโรคโสภณาลัยอันตรราย</p>	<p>ทุกข้อความตามจริงทุกสิ่งสรรค์ ได้ช่วยกันพัฒนาช่วยชาติไทย คิดอะไรก็ให้สมอารมณ์หมาย สุขสบายทั้งครอบครัวชั่ววันรันตร์</p>
---	---

ภาคผนวก ค.

เลขที่...../...../25.....

ทะเบียนประวัติผู้อยู่อาศัย
วัดปทุมวนาราม เขตปทุมวัน กรุงเทพมหานคร
ปี พ.ศ.....

1. ชื่อ.....นามสกุล.....อายุ.....ปี
2. ภูมิลำเนา เกิดเมื่อวันที่.....เดือน.....พ.ศ..... ณ หมู่ที่.....
บ้าน.....ซอย.....ถนน.....
ตำบล / แขวง.....อำเภอ / เขต.....จังหวัด.....
รหัสไปรษณีย์.....โทรศัพท์.....
3. ชื่อ บิดา.....นามสกุล.....อาชีพ.....
ชื่อ มารดา.....นามสกุล.....อาชีพ.....
ที่อยู่ / ที่ทำงาน.....
4. เข้ามาอยู่วัดปทุมวนาราม วันที่.....เดือน.....พ.ศ.....
สังกัดกฎ.....คณะ.....
โดยมี.....เป็นอาจารย์ผู้ปกครอง
5. วุฒิการศึกษา.....
ที่ทำงาน.....
โทรศัพท์.....
ตำแหน่ง.....

(ลงชื่อ).....

( )

เจ้าของประวัติ

(ลงชื่อ).....

( )

อาจารย์ผู้ปกครอง

(ลงชื่อ).....

( )

เจ้าคณะ

(ลงชื่อ).....

( )

เจ้าอาวาส

ภาคผนวก ง.

พระราชบัญญัติ

คณะสงฆ์

พ.ศ. 2505

ภูมิพลอดุลยเดช ป.ร.

ให้ไว้ ณ วันที่ 25 ธันวาคม พ.ศ. 2505

เป็นปีที่ 17 ในรัชกาลปัจจุบัน

พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช มีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ ให้ประกาศว่าโดยที่เป็นการสมควรปรับปรุงกฎหมายว่าด้วยคณะสงฆ์ให้เหมาะสมยิ่งขึ้นจึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ตราพระราชบัญญัติขึ้นไว้ โดยคำแนะนำและยินยอมของสภาร่างรัฐธรรมนูญในฐานะรัฐสภา ดังต่อไปนี้

มาตรา 1 พระราชบัญญัตินี้เรียกว่า "พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505"

มาตรา 2* พระราชบัญญัตินี้ให้ใช้บังคับตั้งแต่วันถัดจากวันประกาศในราชกิจจานุเบกษาเป็นต้นไป

*[รก.2505/115/29พ./31 ธันวาคม 2505]

มาตรา 3 ให้ยกเลิกพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พุทธศักราช 2484

มาตรา 4 ภายในระยะเวลาหนึ่งปีนับแต่วันที่พระราชบัญญัตินี้ใช้บังคับ บรรดากฎกระทรวง สังฆานัติ กติกาสงฆ์ กฎองค์การ พระบัญชาสมเด็จพระสังฆราช ข้อบังคับและระเบียบเกี่ยวกับคณะสงฆ์ที่ใช้บังคับอยู่ในวันประกาศพระราชบัญญัตินี้ในราชกิจจานุเบกษา ให้คงใช้บังคับต่อไปเท่าที่ไม่ขัดหรือแย้งกับพระราชบัญญัตินี้ ทั้งนี้จนกว่าจะมีกฎกระทรวง กฎมหาเถรสมาคม พระบัญชาสมเด็จพระสังฆราช ข้อบังคับหรือระเบียบของมหาเถรสมาคมยกเลิก หรือมีความอย่างเดียวกัน หรือขัดหรือแย้งกัน หรือกล่าวไว้เป็นอย่างอื่น

มาตรา 5 เพื่อประโยชน์แห่งมาตรา 4 บรรดาอำนาจหน้าที่ซึ่งกำหนดไว้ในสังฆานัติ กติกาสงฆ์ กฎองค์การ พระบัญชาสมเด็จพระสังฆราช ข้อบังคับและระเบียบเกี่ยวกับคณะสงฆ์ให้เป็นอำนาจหน้าที่ของพระภิกษุตำแหน่งใดหรือคณะกรรมการสงฆ์ใดซึ่งไม่มีในพระราชบัญญัตินี้ ให้มหาเถรสมาคมมีอำนาจกำหนดโดยกฎมหาเถรสมาคมให้เป็นอำนาจหน้าที่ของพระภิกษุตำแหน่งใด รูปใดหรือหลายรูปร่วมกันเป็นคณะตามที่เห็นสมควรได้

มาตรา 5 ทวิ* ในพระราชบัญญัตินี้

"คณะสงฆ์" หมายความว่า บรรดาพระภิกษุที่ได้รับบรรพชาอุปสมบทจากพระอุปัชฌาย์ตามพระราชบัญญัตินี้ หรือตามกฎหมายที่ใช้บังคับก่อนพระราชบัญญัตินี้ไม่ว่าจะปฏิบัติศาสนกิจในหรือนอกราชอาณาจักร

"คณะสงฆ์อื่น" หมายความว่า บรรดาบรรพชิตจีนิกาย หรือ อนัมนิกาย

"พระราชาคณะ" หมายความว่า พระภิกษุที่ได้รับแต่งตั้งและสถาปนาให้มีสมณศักดิ์ตั้งแต่นั้นสามัญจนถึงชั้นสมเด็จพระราชาคณะ

"สมเด็จพระราชาคณะผู้มีอาวุโสสูงสุดโดยสมณศักดิ์" หมายความว่าสมเด็จพระราชาคณะที่ได้รับสถาปนาก่อนสมเด็จพระราชาคณะรูปอื่น ถ้าได้รับสถาปนาในวันเดียวกันให้ถือรูปที่ได้รับสถาปนาในลำดับก่อน*

[มาตรา 5 ทวิ เพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติฯ(ฉบับที่ 2) พ.ศ.2535]

มาตรา 5 **ตรี*** พระมหากษัตริย์ทรงไว้ซึ่งพระราชอำนาจในการแต่งตั้งสถาปนาและถอดถอนสมณศักดิ์ของพระภิกษุในคณะสงฆ์*[มาตรา 5 ตรี เพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติฯ(ฉบับที่ 2) พ.ศ.2535]

มาตรา 6 ให้รัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการรักษาการตามพระราชบัญญัตินี้ และให้มีอำนาจออกกฎกระทรวงเพื่อปฏิบัติการให้เป็นไปตามพระราชบัญญัตินี้ กฎกระทรวงนั้น เมื่อได้ประกาศในราชกิจจานุเบกษาแล้วให้ใช้บังคับได้

หมวด 1 สมเด็จพระสังฆราช

มาตรา 7* พระมหากษัตริย์ทรงสถาปนาสมเด็จพระสังฆราชองค์หนึ่งในกรณีตำแหน่งสมเด็จพระสังฆราชว่างลง ให้นายกรัฐมนตรีโดยความเห็นชอบของมหาเถรสมาคมเสนอนามสมเด็จพระราชาคณะผู้มีอาวุโสสูงสุดโดยสมณศักดิ์ชั้นทูลเกล้าฯ เพื่อทรงสถาปนาเป็นสมเด็จพระสังฆราชในกรณีที่สมเด็จพระราชาคณะผู้มีอาวุโสสูงสุดโดยสมณศักดิ์ไม่อาจปฏิบัติหน้าที่ได้ ให้นายกรัฐมนตรีโดยความเห็นชอบของมหาเถรสมาคมเสนอนามสมเด็จพระราชาคณะรูปอื่นผู้มีอาวุโสโดยสมณศักดิ์รองลงมาตามลำดับ และสามารถปฏิบัติหน้าที่ได้ชั้นทูลเกล้าฯ เพื่อทรงสถาปนาเป็นสมเด็จพระสังฆราช

*[มาตรา 7 แก้ไขโดยพระราชบัญญัติฯ (ฉบับที่ 2) พ.ศ.2535]

มาตรา 8 สมเด็จพระสังฆราชทรงดำรงตำแหน่งสกลมหาสังฆปริณายกทรงบัญชาการคณะสงฆ์ และทรงตราพระบัญชาสมเด็จพระสังฆราชโดยไม่ขัดหรือแย้งกับกฎหมาย พระธรรมวินัยและกฎมหาเถรสมาคม

มาตรา 9* ในกรณีที่สมเด็จพระสังฆราชทรงลาออกจากตำแหน่งหรือพระมหากษัตริย์ทรงพระกรุณาโปรดให้ออกจากตำแหน่ง พระมหากษัตริย์จะทรงแต่งตั้งให้เป็นที่ปรึกษาของสมเด็จพระสังฆราชหรือตำแหน่งอื่นใดตามพระราชอัธยาศัยได้ * [มาตรา 9 แก้ไขโดยพระราชบัญญัติฯ (ฉบับที่ 2) พ.ศ.2535]

มาตรา 10* ในเมื่อไม่มีสมเด็จพระสังฆราช ให้สมเด็จพระราชาคณะผู้มีอาวุโสสูงสุดโดยสมณศักดิ์เป็นผู้ปฏิบัติหน้าที่สมเด็จพระสังฆราชถ้าสมเด็จพระราชาคณะผู้มีอาวุโสสูงสุดโดยสมณศักดิ์ไม่อาจปฏิบัติหน้าที่ได้ ให้กรรมการมหาเถรสมาคมที่เหลืออยู่เลือกสมเด็จพระราชาคณะรูปหนึ่งผู้มีอาวุโสโดยสมณศักดิ์รองลงมาตามลำดับ และสามารถปฏิบัติหน้าที่ได้ เป็นผู้ปฏิบัติหน้าที่สมเด็จพระสังฆราชในเมื่อสมเด็จพระสังฆราชไม่ประทับอยู่ในราชอาณาจักร หรือไม่อาจทรงปฏิบัติหน้าที่ได้ สมเด็จพระสังฆราชจะได้ทรงแต่งตั้งให้สมเด็จพระราชาคณะรูปใดรูปหนึ่งปฏิบัติหน้าที่แทนในกรณีที่สมเด็จพระสังฆราชมิได้ทรงแต่งตั้งผู้ปฏิบัติหน้าที่แทนตามวรรคสามหรือสมเด็จพระราชาคณะซึ่งได้รับแต่งตั้งให้ปฏิบัติหน้าที่แทนสมเด็จพระสังฆราชไม่อาจปฏิบัติหน้าที่สมเด็จพระสังฆราชได้ ให้นำความในวรรคหนึ่งและวรรคสองมาใช้บังคับโดยอนุโลมให้รัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการประกาศนามสมเด็จพระราชาคณะผู้ปฏิบัติหน้าที่สมเด็จพระสังฆราชตามมาตรานี้ในราชกิจจานุเบกษา

*[มาตรา 10 แก้ไขโดยพระราชบัญญัติฯ (ฉบับที่ 2) พ.ศ.2535]

มาตรา 11 สมเด็จพระสังฆราชพ้นจากตำแหน่ง เมื่อ

- (1) มรณภาพ
- (2) พ้นจากความเป็นพระภิกษุ

(3) ลาออก

(5) ทวงพระกรุณาโปรดให้ออก

หมวด 2

มหาเถรสมาคม

มาตรา 12* มหาเถรสมาคมประกอบด้วยสมเด็จพระสังฆราชซึ่งทรงดำรงตำแหน่งประธานกรรมการโดยตำแหน่ง สมเด็จพระราชาคณะทุกรูปเป็นกรรมการโดยตำแหน่ง และพระราชาคณะ ซึ่งสมเด็จพระสังฆราชทรงแต่งตั้งมีจำนวนไม่เกินสิบสองรูปเป็นกรรมการ

*[มาตรา 12 แก้ไขโดยพระราชบัญญัติฯ (ฉบับที่ 2) พ.ศ.2535]

มาตรา 13 ให้อธิบดีกรมการศาสนาเป็นเลขาธิการมหาเถรสมาคมโดยตำแหน่ง และให้กรมการศาสนาทำหน้าที่สำนักเลขาธิการมหาเถรสมาคม

มาตรา 14 กรรมการมหาเถรสมาคมซึ่งสมเด็จพระสังฆราชทรงแต่งตั้งอยู่ในตำแหน่งคราวละสองปี และอาจได้รับแต่งตั้งอีกได้

มาตรา 15 นอกจากพ้นจากตำแหน่งตามวาระตามมาตรา 14 กรรมการมหาเถรสมาคมซึ่งสมเด็จพระสังฆราชทรงแต่งตั้งพ้นจากตำแหน่ง เมื่อ

- (1) มรณภาพ
- (2) พ้นจากความเป็นพระภิกษุ
- (3) ลาออก
- (4) สมเด็จพระสังฆราชมีพระบัญชาให้ออก

ในกรณีที่กรรมการมหาเถรสมาคมพ้นจากตำแหน่งก่อนวาระ สมเด็จพระสังฆราชอาจทรงแต่งตั้งพระราชาคณะรูปใดรูปหนึ่ง เป็นกรรมการแทนกรรมการซึ่งได้รับแต่งตั้งตามความในวรรคก่อนอยู่ในตำแหน่งตามวาระของผู้ซึ่งตนแทน

มาตรา 15 ทวิ* การแต่งตั้งกรรมการมหาเถรสมาคมตามมาตรา 12 และการให้กรรมการมหาเถรสมาคมพ้นจากตำแหน่งตามมาตรา 15 ให้รัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการเป็นผู้ลงนามรับสนองพระบัญชาสมเด็จพระสังฆราช*[มาตรา 15 ทวิ เพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติฯ (ฉบับที่ 2) พ.ศ.2535]

มาตรา 15 ตริ* มหาเถรสมาคมมีอำนาจหน้าที่ดังต่อไปนี้

- (1) ปกครองคณะสงฆ์ให้เป็นไปโดยเรียบร้อยดีงาม
- (2) ปกครองและกำหนดการบรรพชาสามเณร
- (3) ควบคุมและส่งเสริมการศาสนศึกษา การศึกษาสงเคราะห์ การเผยแผ่ การสาธารณูปการ และการสาธารณสงเคราะห์ของคณะสงฆ์
- (4) รักษาหลักพระธรรมวินัยของพระพุทธศาสนา
- (5) ปฏิบัติหน้าที่อื่น ๆ ตามที่บัญญัติไว้ในพระราชบัญญัตินี้หรือกฎหมายอื่น

เพื่อการนี้ ให้มหาเถรสมาคมมีอำนาจตรากฎหมายมหาเถรสมาคม ออกข้อบังคับ วางระเบียบ ออกคำสั่ง มีมติหรือออกประกาศ โดยไม่ขัดหรือแย้งกับกฎหมายและพระธรรมนูญใช้บังคับได้ และจะมอบให้พระภิกษุรูปใดหรือคณะกรรมกรหรือคณะอนุกรรมการตามมาตรา 19 เป็นผู้ใช้อำนาจหน้าที่ตามวรรคหนึ่งก็ได้ * [มาตรา 15 ตรีเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติฯ (ฉบับที่ 2) พ.ศ.2535]

มาตรา 15 จัตวา* เพื่อรักษาหลักพระธรรมวินัยและเพื่อความเรียบร้อยดีงามของคณะสงฆ์ มหาเถรสมาคมจะตรากฎหมายมหาเถรสมาคม เพื่อกำหนดโทษหรือวิธีลงโทษทางการปกครอง สำหรับพระภิกษุและสามเณรที่ประพฤติให้เกิดความเสียหายแก่พระศาสนาและการปกครองของคณะสงฆ์ก็ได้พระภิกษุและสามเณรที่ได้รับโทษตามวรรคหนึ่ง ถึงขั้นให้สละสมณเพศต้องสึกภายในสามวันนับแต่วันทราบคำสั่งลงโทษ* [มาตรา 15 จัตวา เพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติฯ (ฉบับที่ 2) พ.ศ.2535]

มาตรา 16* ในกรณีที่มีประธานกรรมการมหาเถรสมาคมไม่อาจมาประชุม หรือไม่อยู่ในที่ประชุมมหาเถรสมาคม และมีได้มอบหมายให้สมเด็จพระราชาคณะรูปใดรูปหนึ่งปฏิบัติหน้าที่แทน ให้สมเด็จพระราชาคณะผู้มีอาวุโสสูงสุดโดยสมณศักดิ์ซึ่งอยู่ในที่ประชุมเป็นผู้ปฏิบัติหน้าที่แทน

* [มาตรา 16 แก้ไขโดยพระราชบัญญัติฯ (ฉบับที่ 2) พ.ศ.2535]

มาตรา 17 การประชุมมหาเถรสมาคมต้องมีกรรมการโดยตำแหน่งและกรรมการโดยการแต่งตั้งรวมกันมาประชุมไม่น้อยกว่ากึ่งหนึ่งของกรรมการทั้งหมด จึงเป็นองค์ประชุมระเบียบการประชุมมหาเถรสมาคมให้เป็นไปตามกฎหมายมหาเถรสมาคม

มาตรา 18* ในกรณีที่ยังไม่มีการแต่งตั้งกรรมการมหาเถรสมาคมแทนตำแหน่งที่ว่างตามมาตรา 15 วรรคสอง ให้ถือว่ามหาเถรสมาคมมีกรรมการเท่าจำนวนที่เหลืออยู่ในขณะนั้น

* [มาตรา 18 แก้ไขโดยพระราชบัญญัติฯ (ฉบับที่ 2) พ.ศ.2535]

มาตรา 19* สมเด็จพระสังฆราชทรงแต่งตั้งคณะกรรมการ หรือคณะอนุกรรมการฝ่ายต่าง ๆ ตามมติมหาเถรสมาคม ประกอบด้วยพระภิกษุหรือบุคคลอื่นจำนวนหนึ่ง มีหน้าที่พิจารณาถ้อยแถลงเรื่องที่จะเสนอต่อมหาเถรสมาคมและปฏิบัติหน้าที่อื่นตามที่มหาเถรสมาคมมอบหมาย โดยขึ้นตรงต่อมหาเถรสมาคมการจัดให้มีคณะกรรมการหรือคณะอนุกรรมการฝ่ายต่าง ๆ การแต่งตั้งกรรมการหรืออนุกรรมการ การพ้นจากตำแหน่งของกรรมการหรืออนุกรรมการ และระเบียบการประชุม ให้เป็นไปตามระเบียบมหาเถรสมาคม* [มาตรา 19 แก้ไขโดยพระราชบัญญัติฯ (ฉบับที่ 2) พ.ศ.2535]

หมวด 3

การปกครองคณะสงฆ์

มาตรา 20* คณะสงฆ์ต้องอยู่ภายใต้การปกครองของมหาเถรสมาคมการจัดระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ให้เป็นไปตามที่กำหนดในกฎหมายมหาเถรสมาคม* [มาตรา 20 แก้ไขโดยพระราชบัญญัติฯ (ฉบับที่ 2) พ.ศ.2535]

มาตรา 20 ทวิ* เพื่อประโยชน์แก่การปกครองคณะสงฆ์ส่วนกลางและส่วนภูมิภาค ให้มีเจ้าคณะใหญ่ปฏิบัติหน้าที่ในเขตปกครองคณะสงฆ์การแต่งตั้งและการกำหนดอำนาจหน้าที่เจ้าคณะใหญ่ ให้เป็นไปตามหลักเกณฑ์และวิธีการที่กำหนดในกฎหมายมหาเถรสมาคม* [มาตรา 20 ทวิ เพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติฯ (ฉบับที่ 2) พ.ศ.2535]

มาตรา 21 การปกครองคณะสงฆ์ส่วนภูมิภาค ให้จัดแบ่งเขตปกครอง ดังนี้

- (1) ภาค
- (2) จังหวัด
- (3) อำเภอ
- (4) ตำบล

จำนวนและเขตปกครองดังกล่าวให้เป็นไปตามที่กำหนดในกฎหมายมหาชน

มาตรา 22 การปกครองคณะสงฆ์ส่วนภูมิภาค ให้มีพระภิกษุเป็นผู้ปกครองตามชั้นตามลำดับ ดังต่อไปนี้

- (1) เจ้าคณะภาค
- (2) เจ้าคณะจังหวัด
- (3) เจ้าคณะอำเภอ
- (4) เจ้าคณะตำบล

เมื่อมหาเถรสมาคมเห็นสมควรจะจัดให้มีรองเจ้าคณะภาครองเจ้าคณะจังหวัด รองเจ้าคณะอำเภอ และรองเจ้าคณะตำบล เป็นผู้ช่วยเจ้าคณะนั้น ๆ ก็ได้

มาตรา 23 การแต่งตั้ง ถอดถอนพระอุปัชฌาย์ เจ้าอาวาส รองเจ้าอาวาส ผู้ช่วยเจ้าอาวาส พระภิกษุอันเกี่ยวกับตำแหน่งปกครองคณะสงฆ์ตำแหน่งอื่น ๆ และไวยาวัจกร ให้เป็นไปตามหลักเกณฑ์และวิธีการที่กำหนดในกฎหมายมหาชน

หมวด 4

นิคหกรรมและการสละสมณเพศ

มาตรา 24 พระภิกษุจะต้องรับนิคหกรรมก็ต่อเมื่อกระทำการล่วงละเมิดพระธรรมวินัย และนิคหกรรมที่จะลงแก่พระภิกษุก็ต้องเป็นนิคหกรรมตามพระธรรมวินัย

มาตรา 25 ภายใต้บังคับมาตรา 24 มหาเถรสมาคมมีอำนาจตรากฎ มหาเถรสมาคมกำหนดหลักเกณฑ์และวิธีการปฏิบัติ เพื่อให้การลงนิคหกรรมเป็นไปโดยถูกต้อง สะดวกรวดเร็วและเป็นธรรม และให้ถือว่าเป็นการชอบด้วยกฎหมาย ที่มหาเถรสมาคมจะกำหนดในกฎหมายมหาชนให้มหาเถรสมาคมหรือพระภิกษุผู้ปกครองสงฆ์ตำแหน่งใดเป็นผู้มีอำนาจลงนิคหกรรมแก่พระภิกษุผู้ล่วงละเมิดพระธรรมวินัย กับทั้งการกำหนดให้การวินิจฉัยการลงนิคหกรรมให้เป็นอันยุติในชั้นใด ๆ นั้นด้วย

มาตรา 26 พระภิกษุรูปใดล่วงละเมิดพระธรรมวินัยและได้มีคำวินิจฉัยถึงที่สุดให้ได้รับนิคหกรรมให้สึก ต้องสึกภายในยี่สิบสี่ชั่วโมงนับแต่เวลาที่ได้ทราบคำวินิจฉัยนั้น

มาตรา 27* เมื่อพระภิกษุรูปใดต้องด้วยกรณีข้อใดข้อหนึ่ง ดังต่อไปนี้

- (1) ต้องคำวินิจฉัยตามมาตรา 25 ให้รับนิคหกรรมไม่ถึงให้สึกแต่ไม่ยอมรับนิคหกรรมนั้น
- (2) ประพฤติล่วงละเมิดพระธรรมวินัยเป็นอาชญา
- (3) ไม่สังกัดอยู่ในวัดใดวัดหนึ่ง
- (4) ไม่มีวัดเป็นที่อยู่เป็นหลักแหล่ง

ให้พระภิกษุรูปนั้นสละสมณเพศตามหลักเกณฑ์และวิธีการที่กำหนดในกฎหมายอาญา พระภิกษุผู้
ต้องคำวินิจฉัยให้สละสมณเพศตามวรรคสอง ต้องสึกภายในสามวันนับแต่วันที่ได้รับทราบคำวินิจฉัยนั้น*[มาตรา
27 แก้ไขโดยพระราชบัญญัติฯ (ฉบับที่ 2) พ.ศ.2535]

มาตรา 28 พระภิกษุรูปใดต้องคำพิพากษาถึงที่สุดให้เป็นบุคคลล้มละลาย ต้องสึกภายในสามวันนับแต่วันที่คดี
ถึงที่สุด

มาตรา 29 พระภิกษุรูปใดถูกจับโดยต้องหาว่ากระทำความผิดอาญาเมื่อพนักงานสอบสวนหรือพนักงานอัยการ
ไม่เห็นสมควรให้ปล่อยชั่วคราวและเจ้าอาวาสแห่งวัดที่พระภิกษุรูปนั้นสังกัดไม่รับมอบตัวไว้ควบคุมหรือพนักงาน
สอบสวนไม่เห็นสมควรให้เจ้าอาวาสรับตัวไปควบคุม หรือพระภิกษุรูปนั้นมิได้สังกัดในวัดใดวัดหนึ่ง ให้พนักงาน
สอบสวนมีอำนาจจัดดำเนินการให้พระภิกษุรูปนั้นสละสมณเพศเสียได้

มาตรา 30 เมื่อจะต้องจำคุก กักขังหรือขังพระภิกษุรูปใดตามคำพิพากษาหรือคำสั่งของศาล ให้พนักงาน
เจ้าหน้าที่ผู้มีอำนาจหน้าที่ปฏิบัติการ ให้เป็นไปตามคำพิพากษาหรือคำสั่งของศาลมีอำนาจดำเนินการให้
พระภิกษุรูปนั้นสละสมณเพศเสียได้ และให้รายงานให้ศาลทราบถึงการสละสมณเพศนั้น

หมวด 5

วัด

มาตรา 31* วัดมีสองอย่าง

- (1) วัดที่ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมา
- (2) สำนักสงฆ์

ให้วัดมีฐานะเป็นนิติบุคคล เจ้าอาวาสเป็นผู้แทนของวัดในกิจการทั่วไป

*[มาตรา 31 แก้ไขโดยพระราชบัญญัติฯ (ฉบับที่ 2) พ.ศ.2535]

มาตรา 32 การสร้าง การตั้ง การรวม การย้าย การยุบเลิกวัดและการขอรับพระราชทานวิสุงคามสีมา ให้เป็นไป
ตามวิธีการที่กำหนดในกฎกระทรวง ในกรณียุบเลิกวัด ทรัพย์สินของวัดที่ถูกยุบเลิกให้ตกเป็น ศาสนสมบัติกลาง

มาตรา 32 ทวิ* วัดใดเป็นวัดร้างที่ไม่มีพระภิกษุอยู่อาศัย ในระหว่างที่ยังไม่มีการยุบเลิกวัด ให้กรมการศาสนามี
หน้าที่ปกครองดูแลรักษาวัดนั้น รวมทั้งที่วัด ที่ธรณีสงฆ์และทรัพย์สินของวัดนั้นด้วย การยกวัดร้างขึ้นเป็นวัด
มีพระภิกษุอยู่จำพรรษา ให้เป็นไปตามหลักเกณฑ์และวิธีการที่กำหนดในกฎกระทรวง*[มาตรา 32 ทวิ เพิ่มเติม
โดยพระราชบัญญัติฯ (ฉบับที่ 2) พ.ศ.2535]

มาตรา 33 ที่วัดและที่ซึ่งขึ้นต่อวัด มีดังนี้

- (1) ที่วัด คือที่ซึ่งตั้งวัดตลอดจนเขตของวัดนั้น
- (2) ที่ธรณีสงฆ์ คือที่ซึ่งเป็นสมบัติของวัด
- (3) ที่กัลปนา คือที่ซึ่งมีผู้อุทิศแต่ผลประโยชน์ให้วัดหรือพระศาสนา

มาตรา 34* การโอนกรรมสิทธิ์ที่วัด ที่ธรณีสงฆ์ หรือที่ศาสนสมบัติกลางให้กระทำได้ก็แต่โดยพระราชบัญญัติ
เว้นแต่เป็นกรณีตามวรรคสองการโอนกรรมสิทธิ์ที่วัด ที่ธรณีสงฆ์ หรือที่ศาสนสมบัติกลาง ให้แก่ส่วนราชการ รัฐ
วิสาหกิจ หรือหน่วยงานอื่นของรัฐ เมื่อมหาเถรสมาคมไม่ขัดข้องและได้รับคำผัดทวงจากส่วนราชการ รัฐ

วิสาหกิจ หรือหน่วยงานนั้นแล้ว ให้กระทำโดยพระราชกฤษฎีกาห้ามมิให้บุคคลโดยอายุความขึ้นต่อผู้กับวัด หรือกรรมการศาสนา แล้วแต่กรณี ในเรื่องทรัพย์สินอันเป็นที่วัด ที่ธรณีสงฆ์ หรือที่ศาสนสมบัติกลาง*[มาตรา 34 แก้ไขโดยพระราชบัญญัติฯ (ฉบับที่ 2) พ.ศ.2535]

มาตรา 35* ที่วัด ที่ธรณีสงฆ์ และที่ศาสนสมบัติกลาง เป็นทรัพย์สินซึ่งไม่อยู่ในความรับผิดชอบแห่งการบังคับคดี*[มาตรา 35 แก้ไขโดยพระราชบัญญัติฯ (ฉบับที่ 2) พ.ศ.2535]

มาตรา 36 วัดหนึ่งให้มีเจ้าอาวาสรูปหนึ่ง และถ้าเป็นการสมควรจะให้มีรองเจ้าอาวาสหรือผู้ช่วยเจ้าอาวาสด้วยก็ได้

มาตรา 37 เจ้าอาวาสมีหน้าที่ดังนี้

(1) บำรุงรักษาวัด จัดกิจการและศาสนสมบัติของวัดให้เป็นไปด้วยดี

(2) ปกครองและสอดส่องให้บรรพชิตและคฤหัสถ์ที่มีที่อยู่หรือพำนักอาศัยอยู่ในวัดนั้นปฏิบัติตามพระธรรมวินัย กฎมหาเถรสมาคม ข้อบังคับ ระเบียบ หรือคำสั่งของมหาเถรสมาคม

(3) เป็นธุระในการศึกษาอบรมและสั่งสอนพระธรรมวินัยแก่บรรพชิตและคฤหัสถ์

(4) ให้ความสะดวกตามสมควรในการบำเพ็ญกุศล

มาตรา 38 เจ้าอาวาสมีอำนาจดังนี้

(1) ห้ามบรรพชิตและคฤหัสถ์ซึ่งมิได้รับอนุญาตของเจ้าอาวาสเข้าไปอยู่อาศัยในวัด

(2) สั่งให้บรรพชิตและคฤหัสถ์ซึ่งไม่อยู่ในโอวาทของเจ้าอาวาสออกไปเสียจากวัด

(3) สั่งให้บรรพชิตและคฤหัสถ์ที่มีที่อยู่หรือพำนักอาศัยในวัด ทำงานภายในวัด หรือให้ทำทัณฑ์บนหรือให้ขอขมาโทษในเมื่อบรรพชิตหรือคฤหัสถ์ในวัดนั้นประพฤติผิดคำสั่งเจ้าอาวาสซึ่งได้สั่งโดยชอบด้วยพระธรรมวินัย กฎมหาเถรสมาคม ข้อบังคับ ระเบียบ หรือคำสั่งของมหาเถรสมาคม

มาตรา 39 ในกรณีที่ไม่ได้มีเจ้าอาวาสหรือเจ้าอาวาสไม่อาจปฏิบัติหน้าที่ได้ให้แต่งตั้งผู้รักษาการแทนเจ้าอาวาสให้ ผู้รักษาการแทนเจ้าอาวาสมีอำนาจและหน้าที่เช่นเดียวกับเจ้าอาวาสการแต่งตั้งผู้รักษาการแทนเจ้าอาวาส ให้เป็นไปตามหลักเกณฑ์และวิธีการที่กำหนดในกฎมหาเถรสมาคม

หมวด 6

ศาสนสมบัติ

มาตรา 40 ศาสนสมบัติแบ่งออกเป็นสองประเภท

(1) ศาสนสมบัติกลาง ได้แก่ทรัพย์สินของพระศาสนา ซึ่งมีใช้ของวัดใดวัดหนึ่ง

(2) ศาสนสมบัติของวัด ได้แก่ทรัพย์สินของวัดใดวัดหนึ่ง

การดูแลรักษาและจัดการศาสนสมบัติกลาง ให้เป็นอำนาจหน้าที่ของกรรมการศาสนา เพื่อการนี้ให้ถือว่า กรรมการศาสนาเป็นเจ้าของศาสนสมบัติกลางนั้นด้วยการดูแลรักษาและจัดการศาสนสมบัติของวัด ให้เป็นไปตามวิธีการที่กำหนดในกฎกระทรวง

มาตรา 41 ให้กระทรวงศึกษาธิการจัดทำงบประมาณประจำปีของศาสนสมบัติกลางด้วยความเห็นชอบของมหาเถรสมาคม และเมื่อได้ประกาศในราชกิจจานุเบกษาแล้วให้ใช้งบประมาณนั้นได้

หมวด 7
บทกำหนดโทษ

มาตรา 42* ผู้ใดมิได้รับแต่งตั้งให้เป็นพระอัครมหาราช หรือถูกถอดถอนจากความเป็นพระอัครมหาราชตามมาตรา 23 แล้ว กระทำการบรรพชาอุปสมบทแก่บุคคลอื่น ต้องระวางโทษจำคุกไม่เกินหนึ่งปี

*[มาตรา 42 แก้ไขโดยพระราชบัญญัติฯ (ฉบับที่ 2) พ.ศ.2535]

มาตรา 43* ผู้ใดฝ่าฝืนมาตรา 15 จัตวา วรรคสอง มาตรา 26 มาตรา 27 วรรคสาม หรือมาตรา 28 ต้องระวางโทษจำคุกไม่เกินหนึ่งปี*[มาตรา 43 แก้ไขโดยพระราชบัญญัติฯ (ฉบับที่ 2) พ.ศ.2535]

มาตรา 44* ผู้ใดพ้นจากความเป็นพระภิกษุเพราะต้องปาราชิกมาแล้วไม่ว่าจะมีคำวินิจฉัยตามมาตรา 25 หรือไม่ก็ตาม แต่มารับบรรพชาอุปสมบทใหม่โดยกล่าวความเท็จหรือปิดบังความจริงต่อพระอัครมหาราช ต้องระวางโทษจำคุกไม่เกินหนึ่งปี*[มาตรา 44 แก้ไขโดยพระราชบัญญัติฯ (ฉบับที่ 2) พ.ศ.2535]

มาตรา 44 ทวิ* ผู้ใดหมิ่นประมาท ดูหมิ่น หรือแสดงความอาฆาตมาดร้ายสมเด็จพระสังฆราช ต้องระวางโทษจำคุกไม่เกินหนึ่งปี หรือปรับไม่เกินสองหมื่นบาท หรือทั้งจำทั้งปรับ

*[มาตรา 44 ทวิ เพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติฯ (ฉบับที่ 2) พ.ศ.2535]

มาตรา 44 ตริ* ผู้ใดใส่ความคณะสงฆ์หรือคณะสงฆ์อื่นอันอาจก่อให้เกิดความเสื่อมเสียหรือความแตกแยก ต้องระวางโทษจำคุกไม่เกินหนึ่งปี หรือปรับไม่เกินสองหมื่นบาท หรือทั้งจำทั้งปรับ

*[มาตรา 44 ตริ เพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติฯ (ฉบับที่ 2) พ.ศ.2535]

หมวด 8

เบ็ดเตล็ด

มาตรา 45 ให้ถือว่าพระภิกษุซึ่งได้รับแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งในการปกครองคณะสงฆ์และไวยาวัจกร เป็นเจ้าพนักงานตามความในประมวลกฎหมายอาญา

มาตรา 46* การปกครองคณะสงฆ์อื่นให้เป็นไปตามหลักเกณฑ์และวิธีการ ที่กำหนดในกฎกระทรวง

*[มาตรา 46 แก้ไขโดยพระราชบัญญัติฯ (ฉบับที่ 2) พ.ศ.2535]

ผู้รับสนองพระบรมราชโองการ

จอมพล ส.ธนะรัชต์

นายกรัฐมนตรี

หมายเหตุ :- เหตุผลในการประกาศใช้พระราชบัญญัติฉบับนี้ คือ โดยที่การจัดดำเนินกิจการคณะสงฆ์ มิใช่เป็นกิจการอันพึงแบ่งแยกอำนาจดำเนินการด้วยวัตถุประสงค์เพื่อการถ่วงดุลย์แห่งอำนาจเช่นที่เป็นอยู่ตามกฎหมายในปัจจุบัน และโดยที่ระบบเช่นว่านั้นเป็นผลบั่นทอนประสิทธิภาพแห่งการดำเนินกิจการ จึงสมควรแก้ไขปรับปรุง

เสียใหม่ให้สมเด็จพระสังฆราชองค์สกลมหาสังฆปริณายกทรงบัญชาการคณะสงฆ์ทางมหาเถรสมาคม ตาม
อำนาจกฎหมายและพระธรรมวินัย ทั้งนี้ เพื่อความเจริญรุ่งเรืองแห่งพระพุทธศาสนา

พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ 2) พ.ศ.2535

มาตรา 18 บรรดากฎกระทรวง กฎมหาเถรสมาคม ข้อบังคับ ระเบียบ หรือคำสั่งของมหาเถรสมาคมที่ออกตาม
พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ.2505 ให้ยังคงใช้บังคับได้ต่อไปเท่าที่ไม่ขัดหรือแย้งกับพระราชบัญญัตินี้

มาตรา 19 วัดที่มีฐานะเป็นนิติบุคคลตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ให้มีฐานะเป็นนิติบุคคลตามพระ
ราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ.2505 ซึ่งแก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัตินี้

มาตรา 20 ให้พระภิกษุที่ได้รับแต่งตั้งและสถาปนาให้มีสมณศักดิ์อยู่ก่อนวันใช้พระราชบัญญัตินี้ยังมีสมณศักดิ์
นั้นต่อไป ให้ผู้ที่ได้รับแต่งตั้งให้เป็นกรรมการมหาเถรสมาคม เจ้าคณะใหญ่ กรรมการหรืออนุกรรมการใดตาม
พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ.2505 หรือตามกฎกระทรวง กฎมหาเถรสมาคม ข้อบังคับ ระเบียบ หรือคำสั่ง
ของมหาเถรสมาคม ซึ่งออกตามความในพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ.2505 ยังคงดำรงตำแหน่งหรือปฏิบัติ
หน้าที่ต่อไปจนครบวาระการดำรงตำแหน่งหรือจนกว่ามหาเถรสมาคมจะมีมติเป็นประการอื่น

หมายเหตุ :- เหตุผลในการประกาศใช้พระราชบัญญัติฉบับนี้ คือ โดยที่พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ.2505 ได้
ใช้บังคับมาเป็นเวลานานแล้ว สมควรปรับปรุงบทบัญญัติว่าด้วยการสถาปนาสมเด็จพระสังฆราช และการแต่งตั้ง
ผู้ปฏิบัติหน้าที่แทนสมเด็จพระสังฆราช การแต่งตั้งและถอดถอนสมณศักดิ์ของพระภิกษุอำนาจหน้าที่และการ
ปฏิบัติหน้าที่ของมหาเถรสมาคม การปกครอง การละสมณเพศของคณะสงฆ์และคณะสงฆ์อื่น วัด การดูแล
รักษาวัด ทรัพย์สินของวัด และศาสนสมบัติกลาง ตลอดจนปรับปรุงบทกำหนดโทษให้สอดคล้องกับสภาพการณ์
ปัจจุบัน จึงจำเป็นต้องตราพระราชบัญญัตินี้

[รก.2535/16/5/4 มีนาคม 2535]

ประวัติผู้เขียน

นางสาวฤชมาน กี่หมั่น เกิดเมื่อวันที่ 19 ธันวาคม พ.ศ.2518 ที่จังหวัดสตูล เข้าศึกษา
ระดับประถมศึกษาที่โรงเรียนอนุบาลพัทลุง และโรงเรียนอนุบาลตรัง จากนั้นศึกษาต่อในระดับ
มัธยมศึกษาตอนต้นและมัธยมศึกษาตอนปลายที่โรงเรียนสภาราษีนิ จังหวัดตรัง สำเร็จการศึกษา
สถาปัตยกรรมศาสตร์บัณฑิต (สถ.บ.) จากมหาวิทยาลัยศรีปทุม ปีการศึกษา 2540 (เกียรตินิยม
อันดับ 2) เข้าศึกษาต่อในระดับปริญญาโท สาขาวิชาการวางแผนชุมชนเมืองและสภาพแวดล้อม
ที่สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณทหารลาดกระบัง ปีการศึกษา 2542 และสำเร็จการ
ศึกษา ในปีการศึกษา 2545